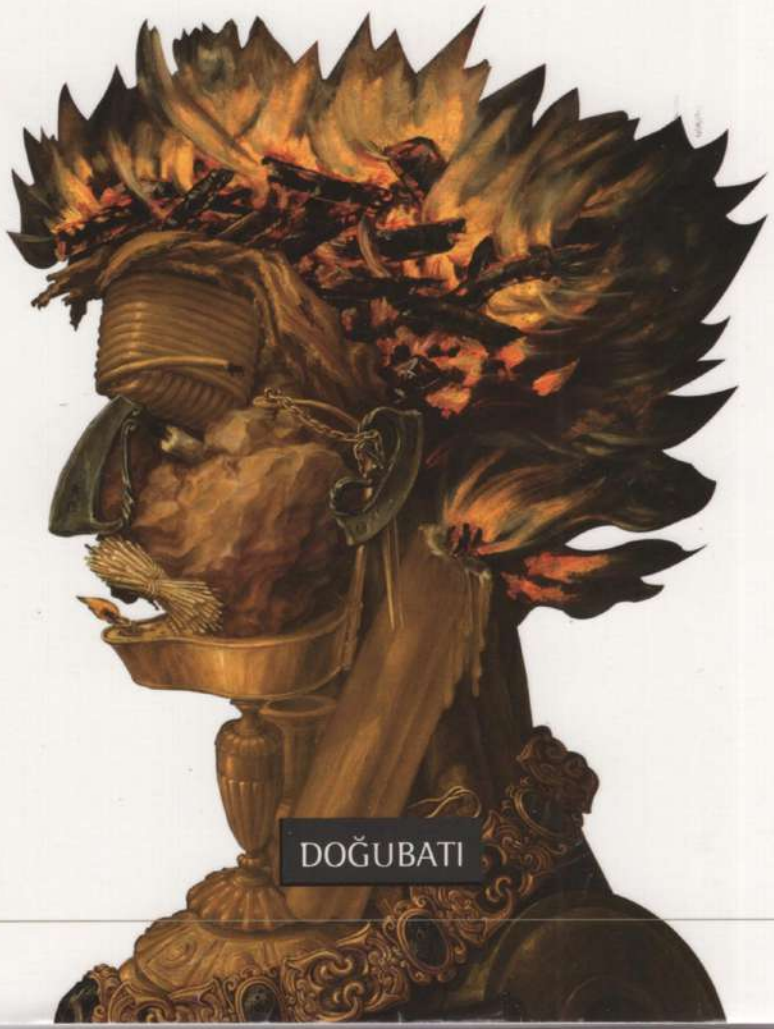
ATEŞİN KÖKENİNE DAİR MİTLER

JAMES GEORGE FRAZER

Çeviren: Deniz Uludağ

DOĞUBATI

James George Frazer

Ateşin Kökenine dair Mitler

Çeviren: Deniz Uludağ

DOĞUBATI

James George Frazer (1854-1941)

Britanyalı bilim insanı, antropolog ve halkbilimci Sir James George Frazer, 1 Ocak 1854 yılında İskoçya'nın Glasgow kentinde doğdu. 1869 yılında Glasgow Üniversitesi'ne, 1874 yılında Cambridge üniversitesine bağlı Trinity Collage'a girdi. 1879'da akademi üyesi oldu. 1907 yılında Liverpool Üniversitesi'nde sosyal antropoloji profesörü oldu, fakat bir yıl sonra Cambridge'e döndü ve hayatının geri kalan kısmını orada geçirdi. 1914'te "Sir" unvanı aldı.

Antropologlar arasında üne kavuşmasını sağlayan ve başyapıtı olarak nitelendirilen çalışması *Altın Dal* 1890 yılında yayınlandı. Bu çalışmasında büyü ile din arasında gerçekleştirmiş olduğu ayırım sayesinde dönemin antropolojisine önemli bir yaklaşım getirdi. Düşüncenin gelişimini üç aşamada ele aldı; büyünün yerini dine, dinin yerini de bilimsel düşünceye bıraktığını öne sürdü. Bu kitabın dışında diğer önemli eserleri ise şunlardır: *Totemism* (Totemizm, 1887), *Psyche's Task: A Discourse Concerning the Influence of Superstition on the Growth of Institutions* (İnsan Ruhunun Görevi: Kurumların Gelişiminde Hurafelerin Etkisine İlişkin Bir Söyleşi, 1913), *Folklore in the Old Testament: Studies in Comparative Religion, Legend and Law* (İncil'de Halkbilimi: Karşılaştırmalı Din, Efsane ve Hukuk İncelemeleri, 1918), *The Worship of Nature* (Tabiata Tapma, 1926), *Man, God and Immorality* (İnsan, Tanrı ve Ölümsüzlük, 1927), *Garnered Sheaves: Essays, Adresses and Reviews* (Toplu Yazılar: Makaleler, Söylevler ve Eleştiriler, 1931). Sir James George Frazer 7 Mayıs 1941 tarihinde Cambridge'de öldü.

© Tüm hakları Doğu Batı Yayınları'na aittir.

İngilizce Özgün Metin
Myths of the Origin of Fire

İngilizceden Çeviren
Deniz Uludağ

Yayına Hazırlayan
Ufuk Coşkun

Kapak Tasarımı
Harun Ak

Baskı
Tarcan Matbaacılık
Nisan 2018

Doğu Batı Yayınları
Yüksel Cad. 36/4 Kızılay/Ankara
Tel: 0 312 425 68 64 - 425 68 65

www.dogubati.com

ISBN: 978-605-2133-17-0 / Sertifika No: 15036

Doğu Batı Yayınları-208 Antropoloji-17

Kapak Resmi: Giuseppe Arcimboldo, *Ateş*, 1566.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9
Giriş 11
Tazmanya'da Ateşin Kökeni 15
Avustralya'da Ateşin Kökeni 18
Torres Boğazı Adaları ve Yeni Gine'de Ateşin Kökeni 43
Melanezya'da Ateşin Kökeni 72
Polinezya ve Mikronezya'da Ateşin Kökeni 80
Endonezya'da Ateşin Kökeni 125
Asya'da Ateşin Kökeni 134
Madagaskar'da Ateşin Kökeni 143
Afrika'da Ateşin Kökeni 146
Güney Amerika'da Ateşin Kökeni 160
Orta Amerika ve Meksika'da Ateşin Kökeni 176
Kuzey Amerika'da Ateşin Kökeni 180
Avrupa'da Ateşin Kökeni 242
Antik Yunanistan'da Ateşin Kökeni 246
Eski Hindistan'da Ateşin Kökeni 252
Özet ve Sonuç 256
I. Üç Dönem 256
II. Ateş Olmayan Dönem 257
III. Ateşin Kullanıldığı Dönem 259
IV. Ateş Yakılan Dönem 277

ÖNSÖZ

İlkel insan felsefesi olarak tanımlayabileceğimiz mitoloji, şüphesiz ilk zamanlardan günümüze kadar insan zihnini işgal eden ve sonsuza dek kişinin aklını meşgul edecek dünyevi meselelere yanıt bulmaya yönelik ilk girişimidir. Dolayısıyla sorgulayan kimsenin edindiği bu vazife, bir sonraki mertebede felsefenin merak sardığı ve daha sonraki aşamada bilimin ilgilendiği şeyle aynıdır. Her bir yanımız gizemle çevrilmiş halde sır perdesini aralamak için amansız bir içgüdüyle hareket etmeye çabalarız, yanıt bulmaya çalışan kimselerin nesillerdir açıklamaya çalıştıkları büyük sırrı ortaya çıkarabilmek umuduyla. Bu sonsuz bir arayıştır; efsanevi, felsefi, bilimsel, emin bir şekilde ileri sürülen, ebedilik uğruna inşa edilen kaleler gibi gayretle savunulan, bir anda ışıldayan gökkuşağının parıltısı ve sonrasında güneş ışınıyla ortaya çıkan ve hemen gözden kaybolan incecik örümcek ağları veya bir nehrin üzerindeki kabarcıklar gibi sonsuza kadar uzayan birbirine bağlı zincirleme bir sistemdir. Bu şimdiye kadar hep böyle oldu ve bundan sonra da böyle olacaktır; bu nedenle filozof ve doğa bilimcinin önceki kuşaklardaki efsane anlatıcılarından esasen bir farkı yoktur. Aslında, en büyük

düşünür Platon da kendi sistemindeki birçok boşluğu mit köprüleri inşa ederek birbirine bağlamıştır, en nihayetinde temeli sağlamlaştırmak için tasarlanan bu köprüler çok daha kalıcı olabilmektedir. Bu mit köprülerinin yüce mimarına –*Pontifex Maximus*'a– yaratmış olduğu *Phaedrus*'taki uçan melek imgeleri ve *Devlet*'teki olağanüstü mağara alegorisi için borçluyuz.

Nitekim felsefe ve hattâ bilim tarihinin mitolojik anlatımlarla başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Başlangıçtan bu yana beşeri tefekküre ilişkin delilleri ortaya koymada mitlerin taşıdığı ehemmiyet genel itibariyle kabul görmektedir, ayrıca bu delillerin biraraya getirilmesi ve karşılaştırılmasıyla, kof eğlencelerden ziyade kendi türümüzün düşünsel evrimine ışık tutulmaktadır. Bu tür bir toplama ve mukayese çalışmasında tüm mitler âlemini, bir *Corpus Mythorum* içerisinde sınıflandırmadan ve düzenlemeden önce yapılması gereken çok şey vardır. Çünkü *Corpus Mythorum*'da, tıpkı bir müzede olduğu gibi, bu zihinsel kalıntılar, en alt noktadan henüz bilinmeyen en uç noktaya kadar uzanan düşünce gelişiminin ilk aşamasını tasvir etmek için sergilenebilir. İşte bu yüzden diğer yazdıklarım ile birlikte, kâğıda dökülmesi gereken insan zihninin o büyük paleontolojisine bir katkı olarak, okuyucuya bu eseri takdim ediyorum.

J. G. Frazer
8 Aralık 1929

GİRİŞ

Tüm insan icatları içinde, en mühim ve en etkili keşif muhtemelen ateş yakma yönteminin geliştirilmesidir. Ateşin kökeninin, bizzat kullanım ve tedarik biçiminden bihaber hayatını sürdüren yabanıl bir kabilenin yaşadığı, doğruluğu ispatlanmayacak kadar eski bir döneme dayanıyor olması gerekir.[1] Aslında atalarının yaşadığı dönemde ateşin olmadığına yönelik hikâyeler anlatan birçok yabanıl kabile ve uygar insan vardır; ayrıca kendi atalarının ilk olarak ateşi nasıl kullandıklarını ve odundan veya taştan ateşi nasıl elde ettiklerini bildiğini iddia eden insanlar mevcuttur. Fakat bu hikâyelerin, anımsanan olaylardan yola çıkarak kayıtlara geçen herhangi bir vakayla somutlaştırılması pek mümkün değildir; muhtemelen bunlar, kişilerin, insan hayatının ve toplumunun kökeni üzerine derinlemesine düşünmeye başladıklarında, mevcut koşulların meydana getirdiği zorluklarla vuku bulan meselelerin çözülmesine yönelik, kendi olgunlaşmamış düşünceleriyle ortaya attıkları varsayımlardan ibarettir. Görünüşe bakılırsa bu tür hikâyelerin,

[1] (Sir) E. B. Tylor, *Researches into the Early History of Mankind* (Londra, 1878), s. 229.

tamamı olmasa bile çoğu mitlerden oluşur. Mitlerden oluşsun veya oluşmasın, gene de bunlar üzerinde çalışılması gereken hikâyelerdir; çünkü mitler, aydınlatmaya çalıştıkları gerçekleri hiçbir zaman tam anlamıyla açıklayamadıkları halde, ortaya attıkları veya inandıkları hikâyelerle, tesadüfen de olsa insanların sahip olduğu zihinsel koşullara ışık tutarlar; sonuç olarak insan aklı, doğal olgulardan daha az araştırmaya değer değildir, zaten bunu diğerinden ayırmak da mümkün değildir.

Ancak mitlerin psikolojik değeri olarak adlandırabileceğimiz şeyi bir kenara bırakırsak, mitler, insanların ateş elementini kullanımında ve üretiminde geliştirdiği ilk yöntemlere ilişkin muhtemel açıklamaların olduğu, ateşin kökenine dair birtakım hikâyeler içerir. Dolayısıyla bu konuyla ilgili insanlığın sahip olduğu gelenekleri biraraya getirmek ve kıyaslamak, kısmen ilkel yabanıllığın genel hatlarıyla tasvir edilmesine yönelik, kısmen söz konusu sorunu çözmek için bize yardımcı olacak kıymetli bir çaba olarak görülebilir. Bildiğim kadarıyla gelenekler hakkında hazırlanan kapsamlı herhangi bir derleme yoktur;[2] burada sunduğum ve Bacon'ın ilk bağbozumu ola-

[2] Ateşin kökenine dair hikâyeler Adalbert Kuhn'un, büyük bir ustalıkla aktardığı ve bilgisel birikimiyle dikkat çektiği bilindik bir eserinde (*Die Herabkunft des Feuers und des Göttertranks*, ikinci baskı, Gütersloh, 1886) ele alınmıştır; fakat bu çalışmada Kuhn kendisini Aryan mitleriyle, özellikle Hint ve Yunan mitleriyle sınırlandırmıştır. Andrew Lang'ın, yabanıllar arasındaki ateş hırsızlığına ilişkin hikâyelerin hızla yayıldığına dikkat çektiği, büyük bir önem taşıyan ve bize bu tür mitlerden oluşan "küçük bir derleme" olarak sunduğu, henüz okuyamadığım, *La Mythologie* (s. 185-198) adlı çalışması yabana atılmamalıdır. Bkz. "Mythology", *The Encyclopaedia Britannica*, Dokuzuncu Baskı, XIX. 807; *Modern Mythology* (Londra, 1897), s. 195. Karşılaştırma için bkz. A. Bastian, "Die Vorstellungen von Wasser und Feuer," *Zeitschrift für Ethnologie*, i. (1869), s. 379; S. Reinach, Cultes, Mythes, et Religions, iii. (Paris, 1908), "Aetos Prometheus," s. 83; E.E. Sikes, "The Fire-Bringer,"ın eklendiği baskısı için bkz. Aiskhylos, *Prometheus Vinctus* (Londra, 1912), s. 9-15; Walter Hough, *Fire*

rak adlandırabileceği bu çalışma,[3] yalnızca geniş ve verimli bir alanda yapılan bir ön araştırma gibi görülmelidir. Benden sonra gelecek olanlar, hiç kuşku yok ki, delilleriyle birlikte içini boş bıraktığım birçok büyük gediği kapama becerisini gösterecekleridir; ya da Baconcı bir teşbihte bulunmak gerekirse, benden sonra gelenler kıyıda köşede kalmış salkımları hasat edecekler veya üzüm bağında benim ulaşmış olduğum yerlerin de ötesine geçerek birçok salkımı toplayacaklardır.

Bu çalışmada, bahsedilen türdeki hikâyelerin, bizzat yayılımını ortaya koymak ve kendi aralarındaki ilişkileri mümkün olabildiğince belirlemek için hepsini coğrafi olarak çerçevelendireceğim; yani kabaca söylemek gerekirse, etnik bir düzen içerisinde, en alt sıradaki yabanıllar olarak bildiğimiz Tazmanyalılardan başlayarak bu konuyu ele alacağım.

---

as an Agent in Human Culture (Washington, 1926), s. 156-165 (Smithsonian Institution, United States National Museum, Bülten 139).

[3] *Novum Organum*, ii. 20.

TAZMANYA'DA ATEŞİN KÖKENİ

Tazmanya'daki Oyster Koyu'nda yaşayan bir yerli, kendi insanlarının ateşle nasıl tanıştığını şu şekilde anlatır:

"Babam, büyükbabam, hepsi uzun bir süre önce bu toprakların dört bir yanında ömürlerini geçirdiler: fakat ateşe sahip değildiler. Bir gün iki siyah adam gelmiş, bir tepenin eteğinde gecelemiş –benim memleketimde yer alan bir tepedir burası. Babam, hemşerilerim bir tepenin zirvesinden bakmışlar ve onları bu tepenin başında ayakta dururlarken görmüş. Bir yıldız gibi ateş fırlatmışlar, ateş siyah adam ile hemşerilerimin arasına düşmüş. Korkmuşlar –uzağa kaçmış hepsi; bir süre sonra geri dönmüşler, ivedilikle ateş yakmışlar; odunlarla yakmışlar ateşi; topraklarımızdan da ateş bir daha hiç eksik olmadı. Bu iki siyah adam bulutların içinde yaşarlar; berrak gecelerde onları iki yıldız olarak görebilirsiniz.[1] Onlar benim atalarıma ateşi getirendir.

"İki siyah adam bir süreliğine atalarımın topraklarında kalmış. İki kadın midyelerle dolu kayalık bir kıyının yanında yıka-

[1] "Castor ve Pollux."

nıyormuş. Kadınlar asık suratlı ve üzgünmüş; kocaları vefasızmış, iki kızla çekip gitmiş. Kadınlar yalnız kalmış; ikisi de suda yüzüyor, kerevit yakalamak için suya dalıyormuş. Bir kayanın boşluğunda gizlenen iğneli bir vatoz varmış –iğneli büyük bir vatoz! Bu vatoz kocamanmış, çok uzun bir dikeni varmış; saklandığı yerden kadınları gizlice gözetlemiş, onların suya daldığını görmüş; dikenini saplamış kadınlara –onları öldürmüş ve başka yere sürüklemiş. Kısa bir süre sonra kadınlar gözden kaybolmuş. İğneli vatoz geri dönmüş, kıyıya yaklaşmış, kumsalın yanında suda saklanmaya devam etmiş, kadınlar da yanındaymış, vatozun büyük iğnesine sımsıkı bağlı şekilde –kadınlar cansızmış! İki siyah adam iğneli vatozla savaşmışlar; dikenleriyle ona vahşice saldırmışlar; iğneli vatozu öldürmüşler; kadınlar ölüymüş! İki siyah adam ateş yakmışlar –odunla yaktıkları bir ateşmiş bu. Her ikisi de kadınları yere sermiş –ateş onların ortalarındaymış: kadınlar cansızmış!

"Siyah adamlar karınca aramaya başlamışlar hemen, mavi karıncalar (*puggany eptietta*); kadınların döşüne (*parugga poingta*) koymuşlar onları. Büyük bir şiddetle ısırmış karıncalar. Kadınlar dirilmiş –bir kez daha yaşamı tatmışlar. Sonra bir sis (*maynentayana*) kaplamış her yeri, gece kadar koyu bir sis. Siyah adamlar oradan uzaklaşmışlar, kadınlar gözden kaybolmuşlar: sisin içinden geçmişler, yoğun, karanlık sisin! Onların yeri bulutların arasındadır. İki yıldız görebilirsin, berrak, soğuk gecede; bu iki siyah adam oradadır, kadınlar onlarla birliktedir: onlar yukarıdaki yıldızlardır."[2]

Ateşin kökenine dair anlatılan bu hikâye iki yıldızla, Castor ve Pollux'la ilişkilendirilir; bunlar bir zamanlar yeryüzünde insan olarak vücuda gelmiş, ateşsiz insanlara "bir yıldız gibi" ateş

[2] Joseph Milligan, *Proceedings of the Royal Society of Tasmania*, Cilt. 3 s. 274; alıntı için bkz. James Bonwick'in, *Daily Life and Origin of the Tasmanians* (Londra, 1870), s. 202; R. *Brough Smyth, The Aborigines of Victoria* (Melbourne ve Londra, 1878) i. 461; H. Ling Roth, *The Aborigines of Tasmania* (Londra, 1890), s. 97.

fırlatmıştır. Fakat ateşi bağışlayanların, ilk olarak ateşi cennetten getirip getirmedikleri veya kendilerini sonsuza dek gökyüzüne bağlayıp yalnızca ateşi o bölgeye götürüp götürmedikleri pek belli değildir. Kısacası Tazmanyalıların ateşi yıldızlara mı yoksa yeryüzü menşeli bir varlığa mı mâl ettikleri müphemdir.

AVUSTRALYA'DA ATEŞİN KÖKENİ

Victoria'daki bazı aborjinler "yalnızca Grampian dağlarında yaşayan kargalara ait olan ateşi güvenle kullanmak gibi bir geleneğine sahiptir; bu kargalar ateşin büyük bir önem taşıdığını düşündükleri için başka hayvanların bu ışığa sahip olmasına izin vermezler. Fakat kargaların ateş fırlattıklarını, birini yanında alıp uçup gittiklerini ve bu şekilde eğlendiklerini gören *Yuuloin keear* –ateş-kuyruklu çitkuşu– olarak adlandırılan küçük bir kuş, bu kargaların kendi kendine nasıl eğlendiklerini görür. *Tarrakukk* olarak adlandırılan bir şahin, çitkuşundan ateş çubuğunu alır ve tüm kırsal alanı ateşe verir. O zamandan beri bu ışığın yol açtığı yangınlar hep olagelmiştir."[1]

Victoria'nın güneybatısında bulunan söz konusu Grampian dağlarının komşu bölgelerinde yaşayan aborjinler arasında bu hikâyenin geçerli olduğu görülmektedir. Fakat benzer bir hikâyenin, Victoria'nın güneydoğusunun en uç bölgesindeki Gipssland'de yaşayan aborjinler tarafından anlatıldığı göz-

[1] James Dawson, *Australian Aborigines* (Melbourne, Sydney ve Adelaide, 1881), s. 54.

lemlenmiştir. Onlara göre, aborjinlerin ateşe sahip olmadıkları bir dönem varmış. Bu insanlar üzüntü ve endişe içindelermiş. Yemeklerini pişirebilecekleri bir araçları ve havalar soğuduğunda ısınabilmek için yakacak kamp ateşleri yokmuş. Ateş (*tow-er-a*) siyahları çok sevmeyen iki kadının elindeymiş. Bu kadınlar ateşi büyük bir özenle muhafaza ediyormuş. Siyahlara yakınlık gösteren bir adam ateşi kadınlardan almaya karar vermiş ve bunun için kendine sevgi dolu bir insan süsü vererek kadınlara yaptıkları seyahatte eşlik etmiş. Bir gün, uygun bir fırsat bulduğu anda ateş çubuğunu çalmış, arkasında saklayarak oradan hemen uzaklaşmış. Öylece siyah adamların yanına dönmüş ve çaldığı ateşi onlara vermiş. Bu olaydan sonra ateşi getiren adam lütufkâr insan olarak kabul edilmiş. Bu adam şimdi kuyruğunun ucunda ateş renginde bir kırmızı işaret olan küçük bir kuş olarak varlığını sürdürmekteymiş.[2]

Hiç kuşku yok ki Gippsland'deki kuyruğunda kırmızı işaret olan küçük kuşun bu hikâyesi, "ateş-kuyruklu çitkuşu"nun geçtiği önceki hikâyeyle benzerlik taşır. Fakat bu efsanede ateş hırsızı, sonradan kuşa dönüşen bir insan olarak tasvir edilerek makul kılınmıştır. Aynı hikâyenin çok daha kısaltılmış bir versiyonunda "aslen ateş, Gippsland insanlarının geleneklerine göre, ataları olan *Bimba-mrit* (ateş-kuyruklu ispinoz) tarafından çağlar önce oldukça tuhaf bir şekilde elde edilmiştir."[3]

Gippsland'den bir hayli uzaktaki Kuzey Queensland'de yaşayan yerliler ateşin ortaya çıkışını aynı küçük kuşla bağdaştırırlar. Queensland'in doğu kıyısındaki Cape Grafton'da yaşayan aborjinlerine göre çok uzun zaman önce yeryüzünde ateş gibi bir şey bulunmamaktaymış; sonra Bin-jir Bin-jir adında (*Malurus* türünde) kırmızı sırtlı küçük bir çitkuşu ateş almak için göğe çıkmış. Ateşi almayı başarmış, ama yeryüzündeki ar-

[2] R. Brough Smyth, *The Aborigines of Victoria* (Melbourne ve Londra, 1878), s. 458.

[3] E. M. Curr, *The Australian Race* (Melbourne ve Londra, 1886-1887), s. 548.

kadaşlarının bundan faydalanmaması için ateşi kuyruğunun altında saklamış. Geri döndüğünde başından neler geçtiğini soran arkadaşına arayışının nafile olduğunu söylemiş, fakat aynı zamanda arkadaşına çeşitli odun parçalarından ateş elde etmeyi denemesi gerektiğini ifade etmiş. Arkadaşı farklı odun parçalarını biraraya getirip, bu parçalardan birini diğerlerinin üzerinde hızlıca döndürerek ateş elde etmeye uğraşmış. Ancak çabası boşunaymış ve en nihayetinde bu işten umudu kesip vazgeçmiş. Diğeri arkasını döner dönmez bir kahkaha sesi duymuş, Bin-jir Bin-jir neden güldüğünü sormuş ona, diğeri kuşun arkasındaki kırmızı noktayı işaret ederek "Neden kuyruğunun altında ateş olduğunu," sormuş. Böylece Bin-jir Bin-jir gökten ateş aldığını itiraf etmek zorunda kalmış ve sonunda arkadaşına odun parçasıyla ateşin nasıl elde edileceğini de göstermiş.[4]

Buradan anlıyoruz ki, iki şekilde anlatılan bu hikâyede ateş getiren kuşlardan biri çitkuşu ve diğeri ispinoz olarak tanımlanmıştır. Avustralya'da çitkuşuna pek sık rastlanmaz, öyle zannediyorum ki soru soran kuş Avustralya'nın ova ve çalılık ormanlarının bol olduğu bölgelerinde yaşayan, ufak, *Atrichornis* olarak da bilinen çalıkuşudur. Bu kuş, *A. clamosa* ve *A. rufescens* olarak adlandırılan iki türle birlikte anılır. *A. clamosa* daha büyük, tepesi kahverengi, tüyleri koyu gölgelerle kaplı, gıdısı ve karnı kırmızımsı beyazdır, göğsünün üzerinde büyük bir siyah leke vardır; kanatları kahverengi ve kuyruğunun alt kısmı kırmızımsı kahverengidir. *A. rufescens* türünün baş kısmındaki kahverenginin yerini siyah ve beyaz renkler alır, üstü tüylerle kaplıdır.[5] Bu kuşun kuyruğunun altındaki kırmızılık hikâyede saklandığı söylenen ateştir; bu hikâyede, açık bir şekilde kuşun tüyündeki renklerden yola çıkılarak bir mit yaratılmıştır.

---

[4] Walter E. Roth, "Superstition Magic, and Medicine", *North Queens-land Ethnography*, Bülten Sayı. 5 (Brisbane, 1903), s. 11.

[5] Alfred Newton ve H. Gadow, *A Dictionary of Birds* (Londra, 1893-1896), s. 822.

Avustralya'daki bir diğer efsanede ateşi ilk getiren, çitkuşuna benzeyen bir kuş değil, bir şahindir. Bu efsane şu şekilde anlatılır: Uzun bir zaman önce, ateşin tek sahibi küçük bir keseli porsukmuş, bu hayvan sahip olduğu ateşe çok büyük bir özen gösterir, nereye giderse gitsin yanında götürür ve asla hiç kimseye vermezmiş. Bu yüzden diğer hayvanlar, keseli porsuktan ateşi alabilecekleri bir yöntem –dümen çevirme veya çalma gibi– geliştirmek için biraraya gelmişler. Şahin ve güvercin bu meseleyle ilgili çözüm yöntemini uygulamaları için seçilmişler. Keseli porsuğun kendi isteğiyle ateşi paylaşması için gösterilen tüm uğraşlar başarısızlıkla sonuçlanınca, porsuğun savunmasız bir ânında güvercin ateşi kapmak için yönelmiş ve bu paha biçilmez ganimete hızla atılmış. Keseli porsuk çaresizlik içerisinde ateşi sonsuza kadar söndürmek niyetiyle suya fırlatmış. Fakat keskin gözlü şahin hemen yanından süzülerek porsuğun üzerine çullanıp ateşi suya düşmeden kapmış ve bir kanat vuruşuyla birlikte ateşi suyun üzerinden karşı taraftaki kuru otlara doğru fırlatmış. Otlar birden alev almış ve yangın tüm yurda yayılmış. Bunun üzerine siyah adam ateşi hissetmiş ve ateşin güzel bir şey olduğunu söylemiş.[6]

Gene Yeni Güney Galler'deki kabilelerde, özellikle büyü becerileri bakımından, günümüz dünyasında yaşayan insanlara göre çok daha güçlü bir ırkın bulunduğuna yönelik genel bir inanç vardır, daha doğrusu bu tür bir gelenek hâkimdir. Bu ırk farklı kabileler tarafından çeşitli adlarla tanınır. Wathi-wathiler onları Bookoomuri olarak adlandırırlar ve en sonunda onların hayvana dönüştüklerini söylerler. Dolayısıyla ateşin kökenine dair hikâye şu şekilde yayılır: Bir zamanlar ateşin sahipleri yalnızca iki Bookoomuri'ymiş; bunlardan birisi su faresi Kooram-

[6] James Browne, *Canadian Journal*, Sayı.1, s. 509, Wilson'dan sonra yapılan alıntı için bkz. R. Brough Smyth, *The Aborigines of Victoria*, i. 460. Bu hikâyeyle bağlantılı olarak belirli bir kabilenin adı bize verilmedi.

bin, diğeri ise morina* Pandawinda imiş. İkisi de Murray nehrinin sazlıkları arasındaki açık bir boşlukta ateşi büyük bir titizlikle saklayarak muhafaza edermiş. Bir kıvılcım tanesine sahip olmak için hem Bookoomuriler hem de günümüz insan ırkı bir hayli çaba göstermiş ama hiçbiri başarıya ulaşamamış, ta ki bir gün Karigari adındaki şahin –elbette özünde o da bir Bookoomuri'ymiş– su faresi ve morinanın nehirden buldukları midyeyi pişirdiklerini görene dek. Kendisini göremeyecekleri kadar yükseğe uçmuş şahin ve sonra kuru sazlıkların arasında bir kasırga yaratmış, yangının her yana yayılmasına neden olmuş, böylece kısa zaman içerisinde tüm sazlık alan alev alev yanmış. Bu devasa yangın ormanlara yayılmış ve büyük ağaçlık bir bölgenin yakılıp yıkılmasına neden olmuş; bu bölgede bir daha asla ağaç yetişmemiş. İşte bu yüzden bir zamanlar ormanlarla çevrili akıp giden Murray nehrinin etrafına baktığımızda çorak ovalar görürmüşüz.[7]

Aynı bölgedeki diğer bir kabilede –Ta-ta-thi– benzer bir hikâye anlatılır. Ngwoorangbin olarak adlandırdıkları bir su faresi Murray nehrinde yaşarmış ve onun sudan çıkardığı midyeleri pişirdiği çok büyük bir yuvası varmış. Ateşini büyük bir hassasiyetle muhafaza edermiş. Fakat bir gün nehrin kenarına midye toplamak için inerken bir kıvılcım belirmiş ve küçük bir şahin (*Kiridka*) onu yakalamış. Şahin hâlihazırda ateşi tutuşturabilecek bazı gereçlere sahipmiş, bunlarla yalnızca su faresinin yuvasını değil aynı zamanda etraftaki büyük bir ormanlık alanı yakıp kül etmiş. İşte bu yüzden oradaki ovalar bu denli çıplakmış. Ancak o tarihten beri siyah hemcinslerimiz sürterek nasıl ateş yakıldığını bilmektelermiş.[8]

---

* Genellikle kuzey denizlerinde yaşadığı bilinen, uzunluğu 1.5-2 metreyi bulabilen iri bir balık türü. (ç.n.)

[7] A. L. P. Cameron, "Notes on some Tribes of New South Wales", *Journal of the Anthropological Institute*, XIV. (1885), s. 368.

[8] A. L. P. Cameron, "Notes on some Tribes of New South Wales", *Journal of the Anthropological Institute*, XIV. (1885), s. 368.

Queensland'in güneydoğusundaki Kabi kabilesine göre, eskiden bir sağır engerek (*Mundulum*) ateşin tek sahibiymiş ve ateşi kendine göre güvenli bir yerde saklıyormuş. Tüm kuşlar biraz ateş tedarik etmek için beyhude uğraşmışlar, ta ki küçük bir şahin ortaya çıkıp, engereğin dengesiz hareketlerine ve tuhaflıklarına karşı harekete geçene kadar. Şahin derhal ateşi ondan almış ve ateş herkesin ortak malı olmuş.[9]

Warramunga kabilesinin yaşadığı, Orta Avustralya'da yer alan Murchison'ın güneyindeki bölgede, kuru bir derenin kıyısında iki okaliptüs yetişmektedir. Yerliler bu ağaçların bulunduğu noktanın, ataları olan Kirkalanji ve Warra-pulla-pulla adındaki iki şahinin çubukları birbirine sürterek ateşi ilk yaktıkları yer olduğunu söylerler. Kuş olmalarına karşın yaşadıkları bölgenin bu kısmında ateşi ilk yakan onlarmış. Ateş çubuklarını her zaman yanlarında taşırlarmış. Bir gün Kirkalanji daha önce hiç olmadığı kadar büyük bir ateş yakmış, sonunda kendisi de ateşe kapılmış ve yanarak ölmüş. Bu talihsizlik neticesinde yasa boğulan Warra-pulla-pulla, günümüzde Queensland olarak adlandırılan bölgedeki bir yere doğru uzaklaşıp gitmiş ve bir daha ondan haber alan olmamış. Bunun üzerine bir anda *Ay* belirmiş, o günlerde dünyada gezinen bir adammış *Ay*. Kirkalanji'nin ateşi önceden yakmış olduğu yerdeki noktanın yanında bandikut* kadınıyla tanışmış ve onunla gezip dolaşmış. Sonra ikisi birlikte sırtlarını ateşe vererek bir yere oturmuşlar ve sohbete öyle bir dalmışlar ki ateşin yanı başlarına kadar geldiğini fark etmemişler. *Bandikut kadın* acı bir çığlık atmış ve yere yığılmış, hemen orada can vermiş; bununla birlikte *Ay adam*, sıradan bir fani olmadığı için, kadını hayata döndürmüş ve birlikte göğe yükselmişler. Sir Baldwin Spencer'ın bu hikâye için getirdiği yorum şudur: "Bu oldukça tuhaf, çünkü tüm

[9] John Mathew, Two Representative Tribes of Queensland (Londra, 1910), s. 186.

* İng. Bandicoot. Farklı bölgelere göre 'keseli porsuk', 'hint faresi' ve bandikut gibi isimler alan bir tür fare. (ç.n.)

kabilelerde ay genellikle bir insanla, güneş ise bir kadınla temsil edilir."[10]

Eski zamanlarda Carpentaria körfezinin güneybatı kıyısında ikamet eden Mara kabilesinde göğün içine kadar uzanan büyük bir çam ağacının olduğuna dair genel bir inanç hâkimdir. Her gün bazı erkekler, kadınlar ve çocuklar göğe tırmanırlar ve yeniden ağacın dallarını kullanarak geri inerlermiş. Bir gün yukarı doğru tırmanırlarken Kakan adlı yaşlı bir şahin bir çubuğu diğerinin üzerinde hızla döndürerek ateş yakmanın yolunu bulmuş. Fakat beyaz bir şahinle yaşadığı sürtüşmeden dolayı tüm bölgeyi ateş sarmış ve ne yazık ki çam ağacı da yanmış; bu yüzden yukarı çıkan insanlar yeniden yeryüzüne dönememiş ve bu hadiseden sonra gökyüzünde kalmışlar. Yukarıda kalan insanların kafalarında, dirseklerinde, dizlerinde ve diğer eklem yerlerinde kristaller oluşmuş; geceleri bu kristaller parlarmış. Bu parıltılar aslında bizlerin yıldız olarak adlandırdığı şeylermiş.[11]

Avustralya'daki bu efsanelerde bir kuş olarak ateşi ilk bulana dair mefhum ile yalnızca kuşun adına karşılık gelen veya başka şekillerde bir kuşa benzetilen mefhum arasında ayırım yapmak kolay değildir. Buradaki zorluk yabanılın zihninde insan ve hayvan arasındaki totemizmin neden olduğu kafa karışıklığından ileri gelir. Bir insanın totemik bir hayvanla tanımlanması, bir Avustralya yerlisi için aradaki kuvvetli ayırımın ortadan kalkması anlamına gelir; örneğin bu kişiye kanguruların yaşadıkları serüvenler hakkında bir hikâyede benzer bir durumun olup olmadığı sorulsa, bununla kast edilen şeyin bir hayvan kanguru mu yoksa totem olarak kanguru görünümün-

---

[10] Sir Baldwin Spencer, *Wanderings in Wild Australia* (Londra, 1928), ii. 470. Karşılaştırma için bkz. (Sir) Baldwin Spencer ve F. J. Gillen, Across Australia (Londra, 1912), ii. 410.

[11] Baldwin Spencer ve F. J. Gillen, The Northern Tribes of Central Australia (Londra, 1904), s. 628.

deki bir insan mı olduğunu bu kişi ayırt edemeyebilir, belki bu soruya yanıt veremeyebilir ve hattâ soruyu bile anlamayabilir.

Eskiden Güney Avustralya'nın güneydoğusunun en uç noktasında yaşayan Booandik kabilesinde anlatılan çok eski bir efsanede ateşi ilk bulan bir kakadu papağını olarak tezahür edilirmiş. Bu yüzden anlatılan hikâyenin bir versiyonunda ateşin kırmızı ibikli bir kakadu papağanı tarafından bulunduğu söylenmektedir, bu Booandiklerin *mar* olarak adlandırdığı bir kuştur. Bahsettiğimiz bu kuş (*Mar*) bizzat kendisi faydalanmak için ateşi kabilesinden gizlemiş ve arkadaşları bu bencilliğinden ötürü ona öfke beslemiş. Bilge bir kakadu papağanı Mar'ın sırrına sinsice ulaşabilmelerini sağlayacak bir plan yapmak için herkesi toplamış. Bir kangurunun öldürülmesi ve Mar'ın buraya davet edilerek öldürülen hayvanın hep birlikte paylaşılması kararlaştırılmış. Böylece Mar kendi payını pişirmek için ateş yaktığında, diğerleri onu izleyebilecek ve ateşi nasıl elde ettiğini görebileceklermiş. Yaptıkları plan tutmuş. Mar gelmiş ve kendine düşen payı –kangurunun başı, omzu ve derisini– almış. Mar hepsini evine taşımış ve yemek için et kavurma hazırlamış. Diğer kakadu papağanları onu izlemiş ve ince kabuk ile otları yere nasıl yerleştirdiğini görmüşler, sonra kafasını pençesiyle eşeleyen Mar'ın gizlediği ateşi kırmızı ibiğinin arasından çıkarışını izlemişler. Böylece kakadu papağanları onun ateşi nasıl elde ettiğini anlamışlar, ama gene de ateşi ondan alamamışlar. Küçük bir kakadu papağanı diğerlerine gidip Mar'dan ateşi çalmayı önermiş. Gözünü diktiği ateşin yanına gelene kadar çalılıkların arasında gizlice ilerlemiş. Sonra ateşe çayır ağacı atmış, Mar bunu fark etmemiş, sonra çalıları tutuşturup arkadaşlarının yanına uçup gitmiş. Kakadu papağanları en sonunda ateşi elde etme marifetine kavuştukları için çok mutlu olmuşlar ve Schank dağından Guichen koyuna kadar uzanan tüm bölgeyi ateşe vermişler. Yaşadığı yurdun yanıyor olmasına hiddetlenen Misk ördeği (*croom*) kanatları-

nı çırpmış ve sallamış, böylece gölleri ve bataklıkları dolduran suyu da beraberinde götürmüş.[12]

Ateşi ilk bulan, hikâyenin bu versiyonunda açık bir şekilde saf ve sıradan bir kakadu papağanı olarak tasavvur edilmektedir ve bu yalnızca papağanın ibiğindeki kırmızı tüyü belirtmek için tasarlanan bir mittir. Ancak Boandiklerin hikâyesinin başka bir versiyonunda ateşi bulan kimse, sonradan bir kakadu papağanına dönüşen bir insan olarak temsil edilmektedir. Anlatılanlara göre uzun bir zaman önce siyah insanların yemeklerini pişirebilecekleri ateşi yokmuş, ateşe dair bildikleri tek şey Mar (kakadu papağanı) adında, doğu bölgesinin uzaklarında yaşayan, sahip olduğu ateşi yalnızca kendine saklayan, onu kafasına taktığı tüylerden oluşan perçeminin altında gizleyen bir adamın var olduğuymuş. Ateşini elinden almaya yönelik açıkça yapılan saldırılara karşı son derece güçlü duran bir kişiymiş, bu yüzden insanlar ona karşı kurnazlık yapmaya karar vermişler. Kendi kabilelerine özgü büyük bir geleneksel toplantıyla (veya *corroboree**) biraraya gelme kararı almışlar ve ulaklarla toplanma gününü herkese yaymışlar. Toplantıya herkes gibi Mar da gelmiş; verilecek şölen için bir kanguru öldürülmüş ve nazik bir şekilde Mar'a sunulmuş, ama o derisini tercih ettiğini söyleyerek bunu reddetmiş. Mar istediğini almış ve uzakta yaşadığı yere götürmüş. Diğerleri onun deriyle ne yapacağını merak etmişler, onlara göre, "ateşle pişirmediği sürece deri iyi bir yemek olmayacakmış." Aralarından Prite adındaki genç kıvrak bir kimse Mar'ı takip etmeye ve otlar arasında görünmeden onu gizlice izlemeye başlamış. Mar'ın yakınına kadar gitmiş ve uzun, sıkıcı bir bekleyişin ardından onun elini başına koyarak kafasını kaşıyormuş gibi yaptığını ve böylece ateşi sakladığı

[12] James Smith, *The Booandik Tribe* (Adelaide, 1880), s. 21.

* *Corroboree*: Avustralya aborjinlerinin kullandığı bir dil olan Dharuk'taki karşılığı 'ga-ra-ba-ra'dır. Aborjinlerin genellikle geceleri dans ve şarkılar eşliğinde kutladıkları, kimi zaman kutsal bir önem taşıyan, geleneksel şölenlerdir. (ç.n.)

yerden çıkarışını görmüş. Sırrı öğrenen Prite geri dönmüş ve toplanan kalabalığa gördüklerini aktarmış. Tatkanna adındaki başka birisi oraya gidip daha fazla bilgi toplamak için gönüllü olmuş. Ateşe daha da yaklaşmayı akıl etmiş ve ateşin sıcaklığını hissetmiş. Sonra o da gördüklerini anlatmak için geri dönmüş ve ateşin göğsünde tutuşarak nasıl kırmızımsı bir renk bıraktığını göstermiş. Daha sonra bir diğeri yanına çayır ağacını alarak ateşe gitmiş. Mar'ın kendi saçına kanguru derisini yakarak nasıl şekil verdiğini ve ateşin içerisine çubuğu soktuğunu gizlice seyretmiş. Fakat geri çekildiği sırada kasıtlı olarak çalılıkları ateşe vermiş. Ateş otluk alana ve ormanlık bölgedeki çalılığa hızla yayılmış. Mar büyük bir öfkeyle ağır çubuklardan oluşan sopasına sarılmış ve ateşinin kurcalandığına dair duyduğu derin kuşkuyla aceleyle diğerlerinin toplandığı yere gitmiş. Tatkanna'yı gördüğünde şüphesi doğrulanmış, Tatkanna'nın kırmızı göğsü (veya döşü) onun bu işte bir parmağı olduğunun ispatıymış. Küçük bir hemcinsi olan Tatkanna hıçkırarak ağlamaya başlamış; ancak Quartang ayağa kalkarak, küçük Tatkanna'dan ziyade kendisinin ona denk olduğunu söyleyerek büyük zorba Mar'ın kendisiyle dövüşmesini istemiş. Geri kalan siyahlar buna uzun süre seyirci kalamamışlar. Akabinde meydan kavgası başlamış. Kavga başladıktan kısa bir süre sonra Quartang vücuduna sopayla bitirici bir darbe almış. Quartang hızla yerden kalkarak bir ağaca sıçramış, gülen-ahmak olarak adlandırılan bir kuşa dönüşmüş, fakat hâlâ Mar'ın sopasının izini kanadının altında taşıyormuş. Tatkanna ise nar bülbülü olarak da bilinen bir kızılgerdana dönüşmüş. Yiğit Prite günümüzde yalnızca ormandaki çalılıklar arasında gezinen bir kuşa dönüşmüş. Onların Kounterbull adındaki iri şişman bir hemcinsi, ensesine gelen mızrağın ucundan derin bir yara almış, bu yarayla ağır bir acı duymuş, hemen denize dalmış ve sonra ensesindeki yaradan su fışkırdığı görülmüş. Bizler onun İngilizcedeki adını balina olarak biliyoruz. Herhangi bir yara almadan bir ağaca doğru uçan ve öfkesi halen dinmemiş olan Mar ise

bir kakadu papağanına dönüşmüş. Bu papağanın tepesindeki ibiğin altına denk gelen tüysüz bölge ateşi sakladığı yer olarak kalmış. Onlar, bu olaylı günden sonra, ateşlerinin sönme ihtimali olsa bile, çayır ağacından aldıkları iki odun parçasıyla, önce birini yere yatay olarak yerleştirip diğeriyle üzerinde bir delik açarak, sonra çubukları avuçlarının içinde dik tutup hızlı bir şekilde döndürerek kolaylıkla ateş elde edebilmektedirler. Kısa bir süre içerisinde, Mar'ın o günlerde yaptığı gibi çayır ağacından aldıkları odunlarla, tüm bölgeyi gene ateşe verebileceklerini göstermek için, çubukları tutuşturmayı amaçlayacaklardır.[13]

Hikâyenin bu versiyonu, yerlilerin nasıl çayır ağacı odununu sürterek ateş elde ettiğini anlayabilmemiz açısından önemli belirtiler taşır. Üstelik bir tek ateşle ilgili değil, aynı zamanda birçok kuşun ve hattâ balinanın belirgin özelliklerini de açıklar. Bu anlatının özgün hali kuş ve hayvan çeşitliliğinin ne kadar fazla olduğunu gözler önüne sermektedir. Booandik kabilesi hakkındaki değerli hikâyelerden ötürü kendisine borçlu olduğumuz misyoner hanımefendi James Smith, bu kabile içerisinde yaşamıştır; otuz beş yıldan uzun bir süre onlar üzerine çalışmalar yürütmüş olan James Smith, onlardan kendini ayrı tutan ve ateş için savaşanların çoğunun ismini unuttuğunu söyler ve şunu ekler: "Bu benim için çok büyük bir pişmanlık, çünkü onların taşıdığı adlar hikâyelerin tamamen anlaşılması bakımından elzemdir."[14] Hayvanların özne olduğu bu hikâye, şüphesiz Avustralya faunasının önem teşkil eden ve belirgin özelliklerine açıklık getiren zoolojik bir mit anlatısıdır. Hikâyenin çarpıcı kısmında ortaya çıkan kızılgerdanın bizim adalarımızda yaşayan nar bülbülü olması çok zordur, zira Avustralya'da bile

[13] James Smith, *The Booandik Tribe*, s. 19-21.

[14] James Smith, *The Booandik Tribe*, s. 20. Kitabın 21. Sayfasında James Smith'in bize söylediği şey, hikâyeyi en son duyduğundan beri on seneden daha uzun bir süre geçtiği ve ona bu hikâyeyi anlatan siyahların çoktan ölmüş olduğudur.

bu hayvanı bulmak güçtür. Göğsünde kırmızı tüyler olan yerli Avustralya kuşlarının bazıları, muhtemelen o bölgeye ilk yerleşenlerin, eski evlerindeki tüylü arkadaşlarına taktıkları adları taşımaktadır.

Ateşin kökenine dair anlatılan hikâye, Gambier dağı ile MacDonnell koyu arasında Güney Avustralya'nın da güneyinin en uç köşesinde yaşayan günümüz yerlilerini dinleyen Smith tarafından ortaya çıkarılmıştır. Rivoli koyu ve Guichen koyunun daha da kuzeyindeki siyahlar mıdır bilinmemekle birlikte, Murray nehrinin ağzındaki Encounter koyunun daha kuzeyinde yaşayan yerliler oldukça benzer bir hikâyeye âşinalarmış.[15] Bu hikâyenin Encounter koyundaki versiyonu başka bir gözlemci tarafından kaydedilmiştir. Anlatılan hikâye şu şekildedir. Bir zamanlar bu bölgede yaşayan yerlilerin ataları Mootabarringar'da bir *corroboree* veya dans festivali düzenlemek için biraraya gelmişler. Ateşe sahip olmadıklarından ötürü gece dans edemiyorlar ve bu yüzden gündüz dans etmek zorunda kalıyorlarmış. Giderek sıcaklaşan havayla birlikte üzerlerinden terler damlıyormuş ve bunlar günün sonunda herkesin görebileceği büyük su birikintileri oluşturuyormuş; üstelik dans ederken ayaklarıyla yaptıkları vuruşlar toprağın yüzeyinde bozukluklara neden oluyormuş –yüzeydeki bu bozukluklar günümüzde tepe ve vadi olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Kondole adında, doğuda yaşayan, ateşe sahip iri ve güçlü bir adamdan haberdarlarmış, hazırladıkları şölene onu davet etmek için Kuratje ve Ƙanmari adında iki ulak göndermişler. Kondole bu daveti karşılıksız bırakmamış, ama ateşini onlardan gizlemiş. Bu hareket diğerlerini sinirlendirmiş ve ateşin zorla ondan alınması kararlaştırılmış. Başta ona yaklaşmaya hiç kimsenin gözü kesmemiş; fakat daha sonra Rilballe adında biri onunla çarpışmak için cesaretini toplamış ve yanına mızrağını alarak ateşi çalmak için yola koyulmuş. Mızrağını fırlatmış

[15] James Smith, *The Booandik Tribe*, s. 18.

ve onu boynundan yaralamış. Bu büyük bir sevinç ve haykırışa neden olmuş, neredeyse herkes o anda farklı türlerde hayvanlara dönüşmüş. Kondole kendini denize atmış ve bir balina haline gelmiş ve sonra yara aldığı boynundan su püskürtmüş. Kuratje ve Kanmari adındaki iki ulak küçük birer balık olmuşlar. Dönüşüm geçirdikleri anda Kanmari'nin üzerinde sağlam bir kanguru derisi varmış, Kuratje'nin ise üzerinde deniz yosunundan yapılan bir keçe dışında hiçbir şey yokmuş; işte bu yüzden *kanmari* olarak adlandırılan balığın derisinin altı bir hayli yağlıyken, *kuratje* adındaki balığın deri altı yağsız ve kuruymuş. Diğer insanlar ise keseli sıçan (*opossum*) olmuşlar ve ağaçlara tırmanmışlar. Tüylü püsküllerle bezenen süslü gençler kakadu papağanına dönüşmüş ve bu püsküller ibik olarak kalmış. Rilballe ise Kondole'nin ateşini almış ve ateşi çayır ağacının içine yerleştirmiş; ateş halen yerleştirildiği yerde duruyormuş, üstelik orayı sürterek ateş çıkarılabiliyormuş. Encounter koyunda yaşayan kabilenin çayır ağacından ateş elde etme yöntemi buymuş. Bu insanlar çiçeğin sapını koparıp ucu yukarı gelecek şekilde yere koyarlarmış. Daha sonra aynı odundan daha ince bir parça alırlar ve alttaki ucunu diğer tarafa sıkıştırırlarmış, bu sırada üst tarafta kalan ucunu avuç içerisinde tutarak ateş çıkana kadar ellerini ileri geri döndürerek hareket ettirirlermiş.[16]

Hikâyenin bu versiyonu, ateşin keşfedilmesinden sonra insanların hayvana dönüşmesine ilişkin daha fazla ayrıntı vermesi bakımından Smith'in kaydettiği Boandik versiyonunu tamamlıyor gibi gözükmektedir. Fakat Boandik versiyonuna göre gösterdiği farklılık, ilginçtir ki, ateşin asıl sahibi olarak kakadu papağanının değil balinanın temsil edilmesidir.

Başka bir Avustralya hikâyesinde ise ateşin ortaya çıkışı kargayla bağdaştırılmaktadır. Buradan hareketle, günümüzde

[16] H. E. A. Meyer, "Manners and Customs of the Aborigines of the Encounter Bay Tribe", J. D. Woods, *The Native Tribes of South Australia* (Adelaide, 1879), s. 203.

Melbourne şehrinde bulunan, Port Phillip körfezine akan Yarra nehri vadisinde yaşamış aborjinler, uzun zaman önce Karakarook adında bir kadının ateşin nasıl elde edildiğini bilen tek kişi olduğunu anlatmışlardır. Bu kadın ateşi yam-sopasının* ucunda muhafaza edermiş, diğer aborjin kadınlar gibi o da sopa olarak bu çubuğu taşır ve bununla kendi insanları için gıda özelliği taşıyan yenilebilir kökleri, böcekleri ve kertenkeleleri eşip çıkarırmış;[17] fakat başka birisiyle ateşini paylaşmayı kabul etmezmiş. Ancak Waung –ismi 'karga' anlamına gelir– ateşi ondan almak için bir plan düşünmüş. Kadın karınca yumurtası yemeğe bayılırmış; bu yüzden Waung birçok büyük yılan almış –ya da yakalamış– ve bunları bir karınca yuvasının altına yerleştirmiş. Daha sonra Waung bu kadını gelip yumurtaları eşmesi için davet etmiş. Biraz eşeledikten sonra yılanlar ortaya çıkmış. Waung kadına yam-sopasıyla onları öldürmesini söylemiş. Kadın diğerinin sözünü dinleyerek onlara vurmuş ve bunu yaparken sakladığı ateş yam-sopasından düşmüş. Waung derhal ateşi düştüğü yerden almış ve kaçmış. Kadın ise İnsanı Yaratan Pund-jel tarafından gökyüzüne götürülmüş. Bu kadın orada hâlâ Ülker** veya Yedi Yıldızlar olarak ışık saçmaktaymış. Ancak Waung ateşi aldığı zaman, neredeyse bu kadının önceden olduğu kadar bencil olduğunu ispatlamış, çünkü o da ateşi kimseye vermemiş. Bu yüzden İnsanı Yaratan Pund-jel, Waung'a bir hayli sinirlenmiş ve diğerlerinin Waung'la sert konuşmasına neden olmuş, dolayısıyla Waung bu durumdan ürkmüş. Kendisini korumak ve diğerlerini tutuşturmak için ateşi onlara doğru fırlatmış ve herkes biraz ateş alıp oradan uzaklaş-

---

* Yam: Tropikal bölgelerde yetişen, nişasta bakımından son derece zengin olan yumruları gıda maddesi olarak tüketilebilen uzun gövdeli tırmanıcı bir bitki. (ç.n.)

[17] Baldwin Spencer ve F. J. Gillen, *Native Tribes of Central Australia* (Londra, 1899), s. 26.

** Gökyüzünün kuzey yarımküresinde Boğa burcunda bulunan ve yedi yıldızdan oluşan bir yıldız takımı, Süreyya, Pervin. (ç.n.)

mış. Tchert-tchert ve Trrar aldığı ateşle Waung'un çevresindeki çalılık alanı ateşe vermişler ve onu yakmışlar. Pund-jel Waung'a, "Bundan sonra bir karga olarak var olacaksın, artık bir insan olmayacaksın" demiş. Tchert-tchert ve Trrar ateşin içinde kaybolmuş ya da yanmışlar. Artık Dandenong dağının ayağındaki büyük iki kaya olarak bulunmaktalarmış.[18]

Melbourne'ün güneydoğusunda uzanan bir bölgede yaşayan Bunarong kabilesinde ateşin kökenine dair benzer bir hikâye anlatılır; fakat burada karga (*waung*) sonradan kargaya dönüşen bir insan olarak değil gerçek bir kuş olarak karşımıza çıkar. Belirli tekrarlar içeren bu hikâye şu şekilde aktarılmaktadır: İki kadın karınca yumurtası almak için bir ağacı keserken birçok yılanın saldırısına uğramış. Kadınlar cesurca savaşmış ama yılanları öldürememiş. En sonunda kadınlardan birisi dövüş sopasını (*kan-nan*) kırmış ve o an sopanın içerisinden ateş çıkmış. Karga ateşi kapıp oradan uçup gitmiş. Toordt ve Trrar adında çok hayırlı iki genç adam karganın arkasından koşmuşlar ve onu yakalamışlar. Karga korkuyla ateşi elinden düşürmüş ve akabinde büyük bir yangın çıkmış. Bunu gören siyahlar bir hayli korkmuş ve hayırlı Toordt ve Trarr gözden kaybolmuş. Pund-jel gökyüzünden inmiş ve siyahlara, "Artık ateşe sahipsiniz, sakın kaybetmeyin" demiş. Toordt ve Trrar'ı bir an için görmelerine izin vermiş ve sonra onları yanında götürmüş; Toordt ve Trrar'ı gökyüzüne yerleştirmiş, artık onlar gökte yıldızlar gibi parlamaktalarmış. Siyahlar ise ilerleyen zamanda yavaş yavaş ateşi kaybetmişler. Kış yaklaşmış. Hava çok soğumuş. Yemeklerini pişirebilecekleri hiçbir yer yokmuş. Köpekler gibi çiğ ve soğuk yiyecekler yemek zorunda kalmışlar. Ayrıca yılanlar çoğalmış. En nihayetinde kadınları sudan meydana getiren Pal-yang, koruma altına alınmaları için Karakarook'u gökten indirmiş. Karakarook Pal-yang'ın kız kardeşiymiş; siyah kadınlar bugün bile ona karşı büyük bir saygı beslemek-

[18] R. Brough Smyth, *The Aborigines of Victoria*, s. 459.

teymiş. Hayırlı Karakarook çok iyi ve büyük bir kadınmış; çok ama çok uzun bir sopası varmış ve bununla birlikte çoğalmakta olan yılanları öldürmek için ait olduğu topraklara gitmiş, ama yılanların birkaçını sağa sola bırakmış. Yılanlardan birine vururken bu büyük sopa kırılmış ve içerisinden ateş çıkmış. Karga gene ateşle birlikte uçup gitmiş, bu yüzden siyahlar kısa süreliğine de olsa büyük bir endişeye kapılmışlar. Bununla birlikte, bir gece Toordt ve Trrar gökten inip siyahların arasına karışmış. Nun-ner-woon isminde bir dağda karganın ateşi sakladığını siyahlara söylemişler. Çok geçmeden Toordt ve Trrar göğe doğru uçup gitmiş. Kısa bir süre içerisinde Trrar, tıpkı aborjinlerin sefere çıktıklarında ateşi yanlarına almaları ve ateşin yanmaya devam etmesini dilemeleri gibi, ağaçtan yaptığı bir kabukla ateşi sarıp sarmalayıp geri getirmiş. Toordt gökyüzündeki evine geri dönmüş ve bir daha siyahların yanına hiç dönmemiş. Siyahlar Toordt'un bizzat edindiği küçücük ateşi canlı tutmak için yaktığı kıvılcımla Mun-ni adındaki bir dağda yanarak öldüğünü söylerler. Fakat bazı büyücüler onun bahsedilen dağda yanarak öldüğünü inkâr ederler; onun yaptığı iyi eylemlerden ötürü Pund-jel tarafından, beyaz insanların Mars gezegeni olarak adlandırdığı yanan yıldıza dönüştüğünü savunurlar. Bu yüzden hayırlı Karakarook, onun kırdığı sopayı ve duman ile ateşin geldiği yeri kadınlara güzelce incelemelerini söylemiştir; kadınlar ise bu kıymetli armağanı hiç kaybetmemişlerdir. Fakat her şey bununla da bitmemiş. Sıcakkanlı Traar ateş çubuklarının elde edildiği, *djel-wul* olarak adlandırılan ve bir tür tahta olan bu odunun yetiştiği bir dağa erkekleri götürmüş; ve onlara bu araçların nasıl yapıldığını ve kullanıldığını göstermiş, böylece ellerinin altında her daim ateş yakabilecekleri araçları bulunabilecekmiş. Daha sonra Traar yukarıya doğru uçup gitmiş ve bir daha hiç görülmemiş.[19]

[19] R. Brough Smyth, *The Aborigines of Victoria*, s. 459.

Ateşin kökenine dair benzer bir hikâye Wurunjerri kabilesinde anlatılmaktadır. Bu kabile Melbourne kurulduğu zamandan beri, şehrin kuzeyi ve kuzeydoğusundan başlayarak tüm bölgeye yayılan, Denderong dağlarının kuzey yamacıyla birlikte Yarra ovası ve nehrin kaynağına kadar uzanan vadiyi de içine alan topraklarda yaşamaktadır.[20] Önceki iki hikâyede bahsi geçen Karakarook'a bir hayli benzeyen Karat-goruk, yam-sopalarının ucundaki kor ateşiyle karınca yumurtası arayan, kadınlardan oluşan bir grupmuş. Fakat karga (*waang*) tuzak kurarak ateşi onlardan çalmış; ve siyah karga (*bellin-bellin*) Bunjil'in verdiği komutla kasırga çıkarmış ve kadınlar gökyüzüne doğru sürüklenmiş. Bu kadınlar halen Ülker adıyla anılan yıldızlar olarak varlıklarını sürdürmekte ve ateşi yam-sopalarının ucunda taşımaya devam etmektedirler.[21]

Benzer hikâye, ufak bir farkla da olsa, Melbournelü Robert Hamilton tarafından daha yaşlı aborijinlerin aktardığı şekilde kaydedilmiştir. Bu efsaneyi Robert Hamilton'ın –kendisi öyle söylemese de– Melbourne'ün yanındaki bölgede yaşayan yerlilerden öğrendiğini varsaymak mümkündür. Onun bu efsane hakkında edindiği bilgiler şu şekildedir: "*Ateşin İlk Olarak Bulunuşu* –Yerel adı Mûn-mûn-dik olan bir bakire ateşin tek sahibiymiş, bir şekilde elde ettiği bu ateşi bir yam-sopasının ucunda muhafaza edermiş– bu yam-sopası, toprağı kökünden kazımak için ateşle ucu sertleştirilen, hemen hemen beş adım uzunluğunda bir çubuk olarak târif edilebilir. Bakire kız ateşi

---

[20] A. W. Howitt, *The Native Tribes of South-East Australia* (Londra, 1904), s. 71.

[21] A. W. Howitt, *age.*, s. 430. Muhtemelen kısaltarak aktarılan bu hikâyede Dr. Howitt kızının –Mary E. B. Howitt, *Legends and Folklore*– bazı Victorian kabileleriyle ilgili taslak metinlerine atıf yapmaktadır. Bu kıymetli çalışmanın halen yayımlanmamış olması esefle karşılanmaktadır. Uzun bir süre önce bu çalışmayı inceleme ve bazı kısımlarını alma ayrıcalığına erişmiştim, ama ateşin kökenine dair efsanelerde bu alıntılar maalesef yer almamaktadır.

kendi rahatı ve çıkarı için kullanırmış, ama ateşini başkalarının yararı için paylaşmaya asla ikna olmazmış, üstelik bu kıymetli şeyi zorla ya da sahtekârlıkla elde etmeye yönelik girişimlerin tamamı başarısız olmuş. Gene de Bûnd-jil bu uğraşa yardımcı olması için oğlunu yollamış. Ateş kızın bu tavrından gönüllü bir şekilde vazgeçmesine yönelik oğlunun gösterdiği uğraş, başarısız olunca o da hileye başvurmuş. Büyük bir karınca yuvasına zehirli bir yılan gizlemiş ve onu karınca yumurtalarını eşeleyip çıkarması için çağırmış –bunu nazik bir hareket olarak gören bakire kız toprağı eşelerken elbette yılanla karşılaşmış. Tarrang "Vur ona, vur ona diye bağırmış. Yam-sopasıyla bu yaratığa vururken ateş serbest kalmış. Tarrang ateşi kapmış ve insanlara bahşetmiş. Ateşin bir daha asla bakire kızın tekelinde olmaması için onu gökyüzünde bir yere uzaklaştırmış; bakire kız 'Yedi Yıldızlar'a dönüşmüş. Artık o gökyüzüne bakınca görülüyormuş."[22]

Hikâyenin bu versiyonunda kargadan bahsedilmemesine rağmen Bûnd-jil'in kurnaz oğlunun pusu kurduğunu anlıyoruz –tıpkı efsanenin ilk versiyonunda aynı amaç için karganın kadını benzer yöntemle kandırmaya uğraşması gibi. Ayrıca Hamilton'ın yam-sopasıyla ilgili yaptığı açıklama, kadının sahip olduğu ateşi bu araç içerisinde gizleme ihtiyacının açığa çıkma nedenini ortaya koymaktadır. Ateşle ucu sertleştirilen sopa toprağa sokulmuştur, bu süreç içerisinde cismin içerisine ateşin nüfuz etmesi gerektiği son derece açıktır. En nihayetinde kuvvetli bir darbeyle sopadan dışarı çıkmaya zorlanan bu elementin emildiğini ya da nüfuz ettiğini söylemek de mümkündür. Dolayısıyla ilkel doğa felsefesinde yürütülen mantık kusursuza yakındır.

Melbourne efsanesi olarak tanımlayabileceğimiz bu hikâye –şehre komşu kabileler arasında geçmişte yaygın olarak anla-

[22] Robert Hamilton, Melbourne, *Australian Magazine*, i. (Edinburgh, 1885), s. 284.

tıldığı için– Ülker ile ilişkilendirilen ateşin kökenini gözlemlemek açısından ilginçtir; bu insanlar toprağı oydukları yamsopalarındaki ateşin hâlâ gökyüzünde bulunduğunu zannetmektedirler. Avustralya'nın en güneyindeki bu kabilelerin yanısıra, çok fazla uzakta olmayan, yalnızca suyun karşı tarafında kalan Tazmanya'daki ilkel aborjinler de ateşi yeryüzü ve gökyüzüyle benzer şekilde bağdaştırmışlardır; her iki yabanıl topluluk gökyüzünde parlayan ışıkların öncelikle bu topraklarda cereyan ettiğini varsaymaktadır.

Melbourne'ün güneyinde, bir nevi koy olan Western Port'ta, aynı efsanenin başka bir Victoria versiyonu anlatılmaktadır. Bu hikâye şu şekilde aktarılmaktadır: Yaratılış sırasında bir grup genç erkek karanlıkta yerde oturuyormuş; Pundyil adında yaşlı bir adam, hayırlı kızı Karakarok'un isteği üzerine güneşi (*gerer*) eliyle tutmuş, böylece yeryüzü ısınarak bir kapı gibi açılmış. Daha sonra ışık gelmiş; üstelik Pundyil, yeryüzünün yılanlarla dolu olduğunu görmüş, zarif kızı Karakarok'a uzun bir çomak vermiş, kızı bunu alarak yılanları öldürmek için her yeri dolaşmış. Maalesef, görünüşe bakılırsa, hepsini öldürmeden çomağı kırılmış; fakat ikiye bölünen çomağından ateş çıkmış ve görünen o ki iyilik, kötülükten türemiş. İnsanlar neşeyle yemeklerini pişirmiş; ama karga görünümünde gizemli bir varlık olan Wang, ateşle birlikte uçup gitmiş ve diğerlerini acınası bir halde bırakmış. Bununla birlikte Karakarok ateşi yeniden yaratmış ve hiçbir zaman kaybetmemiş. Pundyil veya Boinjil'in ise, Marrabool nehri üzerindeki Lallal şelalesinde yaşadığı söylense de artık o gökyüzünde yaşamaktadır; Jüpiter gezegeni onun ateşidir ve ayrıca Pundyil olarak adlandırılmaktadır.[23]

---

[23] William Ridley, "Report on Australian Languages and Traditions", *Journal of the Anthropological Institute*, ii. (1873), s. 278; karşılaştırma için bkz. *Kamilaroi, and other Australian Languages* (Sydney, 1875), s. 137. Bu geleneğe Ridley'in, *Remarks on the Probable Origin and Antiquity of the Aborijinal Natives of New South Wales*, çalışmasıyla ortaya çıkmıştır, fakat bu çalışmayı henüz görmedim. Victoria,

Bu Western Port versiyonunda karga yeniden ortaya çıkarken, Ülker ortadan kaybolmaktadır. Fakat hiç kuşku yok ki, dolaylı da olsa, bu takımyıldızının yerliler arasındaki adıyla, yani Karakarok olarak ortaya konmaktadır. Önceki hikâyeye bakıldığında, Jüpiter gezegeninin yabanıllar tarafından Ülker'in babası olarak kabul edildiğini söylemek mümkündür.

Bu yerlilerden uzakta, Victoria'nın kuzeybatısındaki Tyrrell gölüne yakın, "bodur okaliptüs"lerin olduğu bir bölgede yaşayan Boorong kabilesi, ilk kez Süheyl* yıldızı olarak tanımladıkları karganın yerlilere ateşi verdiğine inanmaktadırlar.[24]

Kimi zaman Avustralya'daki aborjinler yeryüzünde ateşin kökeni için, nadiren de olsa, yıldızlara göre daha belirgin bir şekilde görebildiğimiz bir kaynağın, yani güneşin izini sürmüştür. Victoria'nın güneybatısında yer alan Condah gölü çevresinde yaşayan yerliler, bir zamanlar bulutlara doğru mızrağını fırlatan bir adamla ateşi ilişkilendirmiştir. Bu mızrak bir ip gibi bulutlara takılmış ve daha sonra bu adam ipe tırmanmış ve ateşi güneşten alarak yeryüzüne indirmiştir.[25] Queensland eyaletinde yer alan Maryborough kentinin yakınındaki kabilelerden birinde aslında insanların ateşi güneşten nasıl aldığına dair farklı bir hikâye anlatılmaktadır. İlk zamanlar Birral, siyah insanları büyük bir kumsala benzeyen yabanıl topraklara yerleştirdiğinde, bu insanlar nerede ısınacaklarını ve akşamları ateşi nerede bulacaklarını ona sormuşlar. O belirli bir doğrultuda gitmeleri halinde güneşi bulacaklarını ve ondan bir parça ala-

---

1851 yılında Yeni Güney Galler'den ayrılmadan önce Ridley bunu yazmış olsa gerek.

* İng. *Canopu*: Güney yarımkürede yer alan büyük ve parlak bir yıldız. (ç.n.)

[24] W. Standbridge, "Some Particulars of the General Characteristics, Astronomy, and Mythology of the Tribes in the Central Part of Victoria, Southern Australia", *Transactions of the Ethnological Society of London*, New Series, i. (1861) s. 303.

[25] R. Brough Smyth, *The Aborigines of Victoria*, i. 462.

rak ateşi elde edebileceklerini söylemiş. Belirtilen yönde ilerleyerek sabah güneşin bir delikten çıktığını ve akşam başka bir deliğe gittiğini görmüşler. Daha sonra hızla hareket ederek güneşin yuvarlak yüzeyinden bir parça almışlar ve böylece ateşe kavuşmuşlar.[26]

Kuzeybatı Queensland bölgesindeki bazı Kulkadone (Kalkadoon) yerlileri tarafından ateşin daha muhtemel bir kaynağının mevcut olduğu iddia edilmektedir. Uzun zaman önce siyahlardan oluşan bir kabilenin üyeleri, yaşadıkları bölgedeki kumul bir alana toplanmışlar. Bu kabiledeki insanlar iyi bir av günü geçirmişler, birçok ölü kanguru bedenini toplandıkları yere sermişler. Tam o esnada şiddetli bir fırtına kopmuş ve kumul alandaki kuru çayırlar şimşekle birlikte tutuşmuş, öldürdükleri kanguruların bazılarını şiddetli, yakıcı ve kısmen kavuracak bir alev sarmış. İnsanlar yarı kızarmış etleri, yemeye gittiklerinde, şimdiye kadar yedikleri çiğ etlerden çok daha lezzetli bulmuşlar. Böylece yaşlı bir kadın ateşin izini sürmesi için oraya gönderilmiş, kumul alandaki alevleri görmüş ve yanına biraz ateş almış. Bir süre sonra yanmakta olan bir ateş çubuğunu elinde tutarak geri gelmiş. Bunun üzerine kadın ateşin daimi koruyucusu olarak belirlenmiş ve kabiledeki büyükler tarafından ateşi asla kaybetmemesi veya dışarıya çıkarmaması hususunda tembihlenmiş. Kadın uzun yıllar büyük bir bağlılıkla bu görevi yerine getirmiş, ta ki yağmurlu bir akşam ihtiyatını kaybedip yaşadıkları alan suyla dolana ve ateş sönene kadar. Yaptığı bu ihmalkârlığa karşı kaybettiği ateşi bulana dek yaşadığı yerden uzakta tek başına çevre bölgeleri dolaşma cezası verilmiş. Uzunca bir süre ıssız yerlerde beyhude bir arayış içerisinde tek başına dolaşıp durmuş, bir gün sık ormanlık bir alandan geçerken artık daha fazla dayanamamış ve büyük bir hiddetle ağaçtan kopardığı iki dalı havaya kaldırmış ve bunları şiddetli bir şekilde birbirine sürtmüş. Dalların sürtünme-

[26] A. W. Howitt, *The Native Tribes of South-East Australia*, s. 432.

siyle ortaya çıkan ateşi büyük bir sevinçle karşılamış ve önceki keşfinde olduğu gibi büyük bir utkuyla geri dönmüş ve ateş bir daha hiç kaybolmamış.[27]

Orta Avustralya'da yaşayan Aruntalar ateşin kökenine dair benzer bir geleneğe sahiptir. Eski zamanlarda Alcheringa adını verdikleri *euro* toteminin ya da bir Arunga adamının, bedeninin içerisinde ateş bulunan devasa bir *euro*yu, doğudan başlayarak takip etmeye çıktığı söylenir. Bu adam yanında iki büyük *churinga*yı (kutsal sopa veya taş) yanına alarak ateş yakmayı denemiş ama başaramamış. *Euro* ise batıya doğru ilerlemiş, adam da sürekli onu öldürmeye çalışmış. Adam ve *euro* her zaman birbirlerinden biraz uzakta kamp kuruyorlarmış. Bir gece adam uyanmış ve *euro*'nun yaktığı ateşi görmüş; hemen oraya gitmiş ve biraz ateş almış, üstelik bu ateşle yanında götürdüğü *euro*lardan bir kısmını pişirmiş. *Euro* ise kaçmış ve eski yolunu izleyerek doğuya gitmiş. Beyhude çabalarla hâlâ ateş elde etmeye çalışan adam, başladığı noktaya geri dönene kadar bu hayvanı takip etmiş. En nihayetinde adam *euro*yu *churinga*sıyla öldürmeyi başarmış. Bu hayvanın ateşi nasıl yaktığını ya da ateşin nereden geldiğini anlamak için onun bedenini dikkatle incelemiş; hayvanın çok uzun olan erkeklik organını karnından çekip çıkarmış, sonra bu parçayı derinden kesmiş ve karşısında kıpkırmızı bir ateş belirmiş, ateşi oradan çıkarmış ve *euro*yu pişirmek için kullanmış. Uzun bir süre adam bu büyük *euro*nun içerisinde yaşamış ve vücudundan çıkan ateş söndüğü zaman, yeniden ateşi yakmayı denemiş, bunda başarılı da olmuş ve şu sözlerden oluşan şarkıyı her daim söylemiş:

Urpmalara kaiti
Alkna munga
Ilpau wita wita[28]

---

[27] F. C. Urquhart, "Legends of the Australian Aborigines", *Journal of the Anthropological Institute*, XIV. (1885), s. 87.

[28] Baldwin Spencer ve F. J. Gillen, *The Native Tribes of Central Australia*, s. 446.

Orta Avustralya'daki Wonkonguru kabileleri –kendi aralarında Dieri olarak adlandırırlar– ateşin keşfini Perigundi nehrinin doğusundaki bir kum tepesiyle ilişkilendirirler. Uzun bir zaman önce, beyaz adam bu topraklara gelmeden önce, efsanevi atalarından ve *mooras* veya *moora-mooras* olarak adlandırdıkları bir kimsenin güneyden gelerek büyük bir kum tepesinin ardında kamp kurduğunu anlatırlar. Bu kimse güneş batmak üzereyken, moora olarak belirli bir Paralana'yı görmek için tepeyi aşmış. Paralana'yı çiğ et yerken bulmuş ve ona neden böyle yaptığını sormuş. Paralana, "Balık böyle güzel. Sen nasıl yiyorsun ki?" diye yanıtlamış. Diğeri, "Ben balığı pişirmeyi seviyorum; pişirince daha güzel oluyor" diyerek karşılık vermiş. Daha sonra Paralana'ya kamp kurduğu yere gelmesini, orada balığı nasıl pişirdiğini gösterebileceğini söylemiş. Kamp yerinde ateş yakmış, kül ateşinin üzerine biraz balık koymuş ve balıklar pişince onları Paralana'ya vermiş; hepsini yedikten sonra balıkları sarmalayan şeye ne dendiğini diğerine sormuş Paralana. Diğeri buna ateş dendiğini söylemiş ve ona nasıl ateş yakıldığını göstermiş. Paralana bu sır hakkında bilgi sahibi olduktan sonra öğreticisini öldürmüş ve kendi yaşadığı kum tepesine ateşi taşımış. Bu tuhaf araçla birlikte güçlenen Paralana'ya, kamp kurduğu yerde diğer siyah hemcinsleri –bir nevi haraca bağlandıkları için– yiyecek ve genç kadınlar getirmişler. Fakat çok geçmeden iki genç kadın artık onun yanında kalmak istememiş. Kadınlar onun derin uykuya dalmasını beklemişler ve daha sonra kendi insanlarına ateşin nasıl yakıldığını göstermişler.[29]

Wonkongurular, Nardoochilpaine olarak adlandırılan yaşlı bir kadından ateş çalan bir *moora* kadınıyla ilgili başka bir hikâye anlatırlar. Yaşlı kadını öldürünce bu kadın bir kuğuya dönüşmüş ve ateş çubuğunu ağzında taşıyarak uçup gitmiş. İşte bu yüzden tüm siyah kuğuların gagalarının ucu kırmızıymış.

[29] G. Horne ve G. Aiston, *Savage Life in Central Australia* (Londra, 1924), s. 139.

Dolayısıyla bu durum bize *moora* kadınının ateş çubuğunu taşırken ağzını yaktığını göstermektedir.[30] Anlatılan bu hikâyelerin ışığında Wonkonguru mitinin daha eski versiyonunda yer alan kuğunun ateşi insanlığa ilk getiren olduğunu ve süreç içerisinde bunu gagasının içerisinde yaktığını tahmin edebiliriz.

Kuzey Avustralya'daki Kakadularda, her ikisinin de adı Nimbiamaiianogo olan iki üvey erkek kardeşin, anneleri olan iki kadınla birlikte avlanmaya gittiklerine dair eski bir inanç mevcuttur. Bir gün kadınlar su havuzundaki zambak köklerini ve tohumlarını toplarken, erkekler ördek ve mahmuzlu kızkuşu yakalıyorlarmış. O zamanlar erkekler ateşe sahip değillermiş ve ateşin nasıl yakılacağını bilmiyorlarmış, ama kadınlar bunu biliyorlarmış. Erkekler avlanmak için uzaktaki çalılık alana gittiklerinde, kadınlar yemeği pişirmiş ve kendi başlarına yemişler. Yemeklerini bitirdikleri anda uzaktan erkeklerin dönmekte olduğunu görmüşler. Ateş hakkında erkeklerin bilgi sahibi olmalarını istemedikleri için apar topar yanmakta olan kül ateşlerini kaldırmışlar ve erkeklerin görmemeleri için bunları vulvalarına* sokmuşlar. Erkekler yaklaştıklarında, "Ateş nerede?" diye sormuşlar, lâkin kadınlar "Burada ateş yok" yanıtını vermişler; sonra büyük bir tartışma ve gürültü kopmuş. En sonunda kadınlar toplayıp pişirdikleri zambak köklerinden erkeklere biraz vermişler. Hava çok sıcakmış ve erkeklerin yakaladığı kuşlar çok kötü kokmaya başlamış. Bu yüzden tazelerini getirmek için erkekler yeniden uzağa gitmişler ve kamp yerindeki kadınların yaktığı ateşin saçtığı parlaklığı görmüşler. Bir mahmuzlu kızkuşu uçup gelmiş ve onlara erkeklerin geri döndüğünü haber vermiş. Kadınlar önceden olduğu gibi bir kez daha ateş ve küllerini saklamışlar, fakat kadınlar hiç olmadığı kadar azimli bir şekilde ateşe sahip olmadıklarını iddia etmişler. Er-

[30] G. Horne ve G. Aiston, *Savage Life in Central Australia* (Londra, 1924), s. 140-141.

* Vulva: Dişilerde üreme organının dış kısmı. (ç.n.)

kekler, "Biz gördük" demişler, lâkin kadınlar "Hayır, siz bizimle alay ediyorsunuz, ateşimiz yok" yanıtını vermişler. Erkekler hızla şu karşılığı vermişler: "Büyük bir ateş gördük; eğer ateşiniz yoksa yemekleri nasıl pişirdiniz? Güneşle mi pişirdiniz. Eğer güneş sizin bitki köklerinizi pişiriyorsa, bizim ördeklerimizi neden pişirmiyor da onların kokuşmasına neden oluyor?" Buna verecek bir cevap bulamamışlar. Daha sonra hepsi yatmaya gitmiş, uyandıklarında erkekler kadınları terk etmiş ve bir demir ağacını oyup içinden reçinesini almışlar. Ayrıca iki çubuk alıp bunları birbirine sürterek ateş yakılabileceğini fark etmişler. Fakat kadınları yalan söylediklerinden ötürü cezalandırmak için timsaha dönüşmeye ve bu şekilde kadınların yaptığı düzenbazlığın cezasını onlara çektirtmeye karar vermişler. Böylece demir ağacından aldıkları reçineye şekil vererek timsah kafası yapmışlar ve bunu üstlerine geçirerek suya dalmışlar; kadınlar balık avlamak için suyun yanına geldiklerinde timsah-adamlar onları suyun içine çekip öldürmüşler. Tüm bunlar yaşandıktan sonra timsah-adamlar kadınları suyun kenarına çıkarmışlar ve onlara, "Kalkın, gidin. Bize neden ateşle ilgili yalan söylediniz" demişler. Ancak ölü kadınlardan karşılık gelmemiş. Erkekler bir süre sonra, kolları ve bacakları hâlâ insan şeklinde olmasına rağmen, üstlerinden timsah başlıklarını çıkarmamışlar; ve sonra gerçekten timsaha dönüşmüşler, üstelik o zamana kadar daha önce hiç var olmamış bir türün ilk örneği olmuşlar.[31]

[31] (Sir) Baldwin Spencer, *Native Tribes of the Northern Territory of Australia* (Londra, 1914), s. 305-308.

TORRES BOĞAZI ADALARI VE YENİ GİNE'DE ATEŞİN KÖKENİ

Torres Boğazı adalarının doğusunda, Avustralya ve Yeni Gine arasında kalan bölgedeki ateşin kökenine dair hikâye aşağıdaki şekilde kaydedilmiştir:

Nagir'de yaşayan Serkar adında yaşlı bir kadının iki elinde de altı parmak bulunuyormuş. Bu kadının, çok uzun zaman önce tüm insanlarda olduğu gibi, başparmağıyla işaret parmağı arasında bir parmağı daha varmış. Kadın ateş yakmak istemiş, bir parça çırayı diğerinin üzerine koymuş, sonra parmağını odunun altına tutuşması için götürmüş. Artık tüm hayvanlar sıklıkla Serkar'ın yarattığı dumanı görebiliyormuş ve onun ateşe sahip olduğunu biliyorlarmış, üstelik hiçbiri ateşe sahip olmadığı için ondan biraz ateş almak istiyorlarmış. Bu yüzden bir gün hepsi toplanmış. Yılan, kurbağa, çeşitli cinslerde kertenkeleler –başka bir deyişle uzun kuyruklu bir kertenkele (*zirar*), çok küçük bir kertenkele (*monan*), bir ev kertenkelesi (*waipem*) ve birinin adı *si* diğerinin adı ise *karom* olan iki büyük kertenkele– kendi aralarında toplanmışlar. Ateşi almak için Nagir'in karşısına geçmek zorunda oldukları konusunda hemfikir olmuşlar. İlk olarak yılan denemiş; ama deniz yükselmiş ve geri dönmek zorunda kalmış. Daha sonra kurbağa dene-

miş, fakat o da dalgalarla girdiği mücadeleyi kaybetmiş. Ondan sonra küçük kertenkele, uzun kuyruklu kertenkele, ev kertenkelesi ve iki büyük kertenkeleden biri (*si*) suya dalmışlar, ancak onlar da aynı şekilde geri dönmek zorunda kalmışlar. En son diğer büyük kertenkele (*karom*) buna teşebbüs etmiş ve kafasını dalgaların üzerinde tutma imkânı sağlayan uzun boynunun da yardımıyla karşıya yüzmeyi başarmış ve Nagir'deki kumsala ulaşmış. Varır varmaz doğrudan Serkar'ın yaşadığı yere gitmiş. Serkar'ı bir sepetin içerisinde oturup saçlarını örerken bulmuş; Serkar ise onu gördüğüne memnun olmuş. Ona oturmasını söylemiş ve daha sonra misafirine yiyecek bir şeyler getirmek için bahçeye gitmiş. Uzun boyunlu kertenkele kadının dışarıda olmasından istifade ederek ateşi bulma maksadıyla evi karıştırmış, ama hiçbir şey bulamamış. Kendi kendine, "Moa'dan bakarak büyük aptallık ettik. Kadının ateşi yokmuş" demiş. Çok geçmeden bahçesinden topladığı bir dolu yiyecekle ve bolca çırayla birlikte kadın geri dönmüş. Sonra kadın bir parça odunu diğerinin üzerine koymuş, bu sırada uzun boyunlu kertenkele pür dikkat onu izliyormuş. Kadının parmağını oduna koyarak tek seferde ateşi yaktığını ve ateşin alev aldığını görmüş. Akabinde kadın yemeği pişirmiş ve pişirme işi bittiğinde tüm odunları ateşten ayırmış ve kumun içine saklamış; çünkü yemeği idareli kullanarak bunlardan yoksun kalma ihtimalinin önüne geçmek istiyormuş. Nihayetinde ateş sönmüş ve geride tek bir kıvılcım bile kalmamış; gene de yaşlı kadın ateşi sürekli parmağında bulunduruyormuş. Fakat uzun boyunlu kertenkele ateşi yanına alıp Moa'ya götürmek istiyormuş. Böylece yemeğini bitirir bitirmez, "Çok güzel, ben gidiyorum; Moa'ya yüzme mesafem bir hayli uzun" demiş. Yaşlı kadın da yolcu etmek için onunla birlikte sahile kadar gitmiş. Uzun boyunlu kertenkele suyun kenarında elini yaşlı kadına doğru uzatmış. Kadın tokalaşmak için sol elini uzatmış, ama kertenkele buna karşı gelmiş. Uzun boyunlu kertenkele, "Bana asıl kullandığın elini uzat" demiş ve yaşlı kadın ateşi barındırdığı sağ elini uzatana

kadar diretmiş. Kertenkele ateşi elinden kapmış ve ağzına götürüp dişlerinin arasında tutarak Moa'ya doğru yüzmüş. Tüm insanlar –ya da hayvanlar– kıyıda onu bekliyormuş. Ateşi yanında getirdiğini görünce hepsi sevinmiş. Hepsi ateşi Mer'e (Murray adalarından biri) götürmüş. Herkers ormana gitmiş ve en sevdiği ağaçtan birer dal almış; her bir ağaçtan yanlarına gelerek kendilerine bir ateş çubuğu vermesini istemişler. Aralarından birisi bambudan (*marep*), bir diğeri bamya ağacından (*sem*), başkası hint kirazından (*sobe*) ve kalanlar da benzer şekilde diğerlerinden çubuğu vermelerini istemiş. Böylece tüm ağaçlar ateşe sahip olmuş ve o zamandan beri ateşi saklamışlar; üstelik insanlar ateş çubuklarını bu ağaçlardan tedarik etmişler. Ateş çubukları (*goi-goi*) biri yatay diğeri dikey olmak üzere iki adettir. Dikey çubuk yatay çubuğun üzerinde ateş yanana kadar hızla döndürülür: bu faaliyetin ismi şu şekilde adlandırılır: "Ana ateşi bahşeder", çünkü yatay çubuk "ana" ve dikey çubuk "çocuk" olarak adlandırılır. Yaşlı kadına gelecek olursak; kadın altıncı parmağını kaybetmiş ve daha önce insanlar altıparmağa sahip olduğu halde o günden beri sadece beşparmağı olmuş: altıncı parmağın kullanıldığı yere, başparmak ile işaret parmağı arasındaki boş kısma baktığınızda büyük bir boşluk olduğunu halen görebilirsiniz. Anlatılanlara bakılırsa uzun boyunlu kertenkele yaşlı kadının parmağını ısırarak koparmasa da, Yeni Gine'de yaygın olarak kullanılan bir nehir-kabuğuyla (*cyrena*) kesip kopardığı anlaşılmaktadır.[1]

Aynı hikâyenin az farklı bir versiyonu Murray adalarındaki başka gözlemciler tarafından şu şekilde aktarılmaktadır:

Dudai olarak adlandırılan, Yeni Gine anakarasının yanında kalan adalardan birinde Sarkar adında bir kadın yaşıyormuş. Bu kadının sağ el başparmağı ile işaretparmağının arasında ateş varmış. Bir gün balık avlayan birkaç adam Sarkar'ın evi-

[1] *Reports of the Cambridge Anthropological Expedition to Torres Straits*, vi. (Cambridge, 1908) s. 29.

nin olduğu bölgedeki adadan dumanlar yükseldiğini görmüş ve gidip dumanın nereden çıktığını keşfetmeye karar vermişler; amaçları, mümkünse, bu gizemli gücün sırrını ortaya koymakmış. Edinmek istedikleri bilgiye giden yola ilişkin kendi aralarında yürüttükleri kayda değer bir münakaşanın ardından, en iyi yöntemin hayvan kılığına girmek olduğunda ortaklaşmışlar. Bu yüzden sıçan, küçük kertenkele (*mona*), yılan, iguana, uzun boyunlu büyük kertenkele (*karom*) ve buna benzer hayvan şekillerine bürünmüşler. Yüksek dalgalardan ötürü sıçan, küçük kertenkele (*mona*), yılan, iguana ve diğerleri, kısa süre içerisinde bu işi yapmaktan vazgeçmişler; yalnızca uzun boyunlu büyük kertenkele devam etmiş ve en sonunda Sarkar'ın yaşadığı yerin yanındaki karaya ayak basmış. Kadına bir insan kılığında yaklaşmış ve "Hiç ateşin var mı" diye sormuş. Kadın endişeli bir şekilde, bu önemli sırrı korumak için, "Yok!" demiş. Fakat misafirine yemek getirmiş, sonra adam yemeği yiyince uykuya yatmış. Bununla birlikte, adam tek gözü açık uzanıyormuş ve bu sayede kadının elindeki ateşle bazı kuru yaprak ve odunları nasıl tutuşturduğunu görmüş. Ertesi sabah oradan ayrılmaya karar vermiş ve Sarkar'a, "Ben gidiyorum, tokalaşalım" demiş. Kadın ona sol elini uzatmış, ama adam buna karşılık vermemiş ve öbür elini uzatmasını istemiş. Böylece kadın ona sağ elini uzatmış ve kadın bunu yapınca adam aniden bir bambu bıçağı çıkarıp kadının elini kesmiş ve kaptığı bu ganimetle hemen suya dalmış. Kendi yaşadığı yere ulaştığında ateş yakmayı denemiş ve bunda başarılı olmuş. Bazı ağaçlar onun ateş yaktığını görmüş ve onu izlemeye gitmişler. Bunlardan bazıları, yani bambu (*marep*), *kizo*, *seni*, *zeb* ve *argergi* ondan biraz ateş almışlar ve o andan itibaren bu ağaçlar ateş yakma gücüne sahip olmuşlar. Daha sonra yerliler, sürtünme yoluyla ateş çıkaran dal parçalarını bu ağaçlardan kesip kullanmışlar.[2]

[2] A. E. Hunt, "Ethnographical Notes on the Murray Islands, Torres Straits", *Journal of the Anthropological Institute*, xxviii. (1899), s. 18. Bu

Hikâyenin bu versiyonundaki kahramanlar, yaşlı kadının ateşini çalmak için hayvan şekline bürünen insanlardır, hâlbuki bir sonraki ve muhtemelen daha ilkel olan versiyonda karşımıza çıkacak olanlar salt sıradan hayvanlardır.

Aynı hikâyenin kısaltılmış bir versiyonu, İngiliz Yeni Ginesi'ndeki Fly nehrinin güneyinde kalan Daudai'nin Mowat (Mawatta) bölgesinde anlatılmaktadır. "Büyük bir yarasa olarak tasvir edilen Eugon, Mowat'a ateş-getiren olarak efsaneleştirilmiştir. Efsane şu şekilde yayılmıştır: Bir zamanlar Double adasında [Nalgi (Nagir'in yanı)] bir kabile yaşarmış, kabile üyelerinden bir kimse ateşin sol el başparmağı ile işaret parmağı arasından geldiğini göstermiş, bunun üzerine kabiledekiler arasında ihtilaf çıkmış ve hepsi o anda uçan, sürünen ve yüzen (dugong* ve kaplumbağa da dâhil) hayvanlara dönüşmüş. Eugon Mowat'ta, diğerleri ise Torres Boğazı ve Yeni Gine'deki farklı yerlerde yaşamanın bir yolunu bulmuş."[3] Bu versiyonda ateş-getiren, uzun boyunlu kertenkele yerine, büyük bir yarasa olmuştur; ateşin bir insanın başparmağı ve işaretparmağı arasından ilk olarak nasıl ortaya çıktığını ve insanların hayvanlara dönüşerek ateş hırsızlığına nasıl ortaklık ettiğini anlatan bu hikâye, gösterdiği benzerlikler bakımından önceki efsaneyle uyuşmaktadır.

Mawatta'daki insanlar, ateşin kendilerine Torres Boğazı'nda yer alan Mabuiag adasına göre daha farklı bir şekilde geldiğini söylerler. Eskiden Torres Boğazı'ndaki yerlilerin, tıpkı Yeni

---

hikâye aynı zamanda şurada alıntılanmıştır: *Reports of the Cambridge Anthropological Expedition to Torres Straits*, vi. s. 30. Hunt'ın çevirmeden bıraktığı bazı hayvan ve ağaçların yerel isimlerini çevirdiğim bir sonraki çalışma için bkz. Dr. A. C. Haddon, *Reports*.

* Denizineği takımından olan bir deniz memelisi türü. (ç.n.)

[3] E. Beardmore, "The Natives of Mowat, Daudai, New Guinea", *Journal of The Anthropological Institute*, xix. (1890) s. 462. Bu efsaneye aynı zamanda şurada da değinilmiştir: *Reports of the Cambridge Anthropological Expedition to Torres Straits*, v. (Cambridge, 1904) s. 17.

Gine'dekiler gibi ateşi yokmuş. Bir gün, yerlilerden bazıları bir timsahın ağzında tuttuğu ateşle yemeğini pişirdiğini görmüşler. "Sen, timsah, ateşi bize ver" demişler, ama timsah ateşi vermemiş. Daha sonra evinde hasta yatan şeflerinin yanına gitmişler. İyileşme sürecindeki şef yanına biraz yemek alıp Duan'a doğru yüzmüş. Orada dinlenirken suyun karşısındaki Yeni Gine sahilinden duman yükseldiğini görmüş. Karşıya yüzünce çalı çırpıdan ateş yakan bir kadınla karşılaşmış ve ondan ateşi çalmış; çaldığı ateşle birlikte Mabuiag'a geri dönmüş. Ateş Mabuiag'dan Tutu'ya gitmiş ve Tutular ateşi Mawatta'ya götürmüş.[4]

Fly nehrinin ucunda, İngiliz Yeni Ginesi'ne paralel uzanan Kwai adasında ateşin kökenine dair halen çeşitli hikâyeler anlatılmaktadır. Bunlardan ilki, Yeni Gine'deki yerlilerin ilerlemesine ömrünü adayan öncü misyoner James Chalmers tarafından aktarılmıştır. Onun aktardığı versiyon şu şekildedir:

"Ateş ilk olarak Dibiri'nin yanındaki kara parçasında, adlarını öğrenemediğim iki erkek tarafından üretilmiştir. Tüm hayvanlar ateşi çalıp Kiwai'ye yüzerek geçmeyi denemiş, ama bunu başaramamışlar. Sonra kuşların tamamı bunu denemiş, ama onlar da başarısız olmuş; siyah kakadu papağanı havalandığı zaman, bunu başarabilirim, demiş, fakat ateşi aşağı düşürmüş ve iyi yanan bir çubuğu alıp yeniden uçmuş; uçuş yoluyla kesişen, nehir ağzı boyunca uzanan çeşitli adalar üzerinde taşıdığı ateşi düşürmüş, ama her zaman düşürdüğü yerden tekrar almayı bilmiş. Iasa'ya geldiğinde ağzı korkunç bir biçimde yanmış, bu yüzden gagasının her iki tarafında kırmızı leke belirmiş. Iasa'ya ateşi bırakmış. İnsanlar tarafından ateş muhafaza edilmiş ve yerliler o zamandan beri ateşe sahip olmuşlar.[5] Bu hikâyede

[4] W. N. Beaver, *Unexplored New Guinea* (Londra, 1920), s. 69.

[5] James Chalmers, "Note on the Natives of Kiwai Island, Fly River, British New Guinea", *Journal of the Anthropological Institute*, xxxiii. (1903) s. 118. Siyah kakadu papağanının "o gün yaptığı hatanın bedeli olarak kırmızı bir yara taşıdığı" söylenir; bahsi geçen bu duruma

bahsi geçen papağan hiç kuşku yok ki *Microglossa* türüne, yani 'bedeni tamamen siyah tüylerle kaplı, açık kırmızı renkte çıplak yanaklı bir türe' karşılık gelmektedir."[6]

Kiwai'deki benzer bir hikâye daha güncel bir araştırmada yer almıştır. Şüphesiz insanların ateşe sahip olmadığı bir zaman varmış ve bu insanlar her şeyi çiğ yemek zorundaymış. Fakat Dibiri'de (Bamu ağzındaki bölge) ateş bilinen bir şeymiş ve bu sebepten ötürü hayvanlar onu çalmaya uğraşıyorlarmış. Timsah çalmayı denemiş ve başarısız olmuş, tepeli devekuşu (cassowary) denemiş ve başarısız olmuş; hattâ köpek bile bunu başaramamış.

Daha sonra kuşlar teşebbüste bulunmuş ve siyah kakadu papağanı bir parça ateş almayı başarmış, ateşi gagasının içine koyarak batıya doğru uçmuş. Fakat Iasa'ya geldiğinde ateş ağzını yakmış ve ateş çubuğunu yere düşürmüş. Böylece siyah kakadu papağanının yanan gagasının üstünde kırmızı bir parlaklık oluşmuş, diğer yandan onun sayesinde Kiwailer ateşe sahip olmuş. İngiliz Yeni Ginesi'nin başka kısımlarında ateşe ilişkin bahsi geçen hikâyelerin çoğunda, insana ateşi ilk getirenin bir köpek olduğu ve bir keresinde köpeğin ateşi sıçandan çaldığı anlatılmaktadır. Kiwailerin yöntemine bakıldığında ateş, sıradan bir odun kütüğünün ayakla sıkıca bastırılıp, koparılan bir parça kamışın hızla aşağı yukarı çekilmesiyle elde edilmektedir. Yerine geçebilecek bir diğer uygulama 'sürterek ateş çıkarma'* yöntemidir.[7] Yazarın bununla kastettiği şey, "oluk açma" yöntemi olarak ayrıca adlandırılabilir, bu yöntem zemine koyulan

---

ilişkin karşılaştırma için bkz. *Reports of the Cambridge Anthropological Expedition to Torres Straits*, v. 17.

[6] Alfred Newton ve Hans Gadow, *Dictionary of Birds* (Londra, 1893-1896), s. 93.

* İng. fire plough. (ç.n.)

[7] W. N. Beaver, *Unexplored New Guinea* (Londra, 1920), s. 175.

bir parça odun üzerindeki oluk boyunca küt bir çubuğun sürtülmesiyle uygulanır.[8]

Son yıllarda Finli antropolog Dr. Gunnar Landtman tarafından ateşin kökenine dair anlatılan bir dizi hikâye Kiwai'de biraraya getirilmiştir. Bu hikâyelerde biri, siyah kakadu papağanı tarafından ateşin Kiwai'ye nasıl getirildiğiyle ilgilidir. Hikâye aşağıdaki gibidir:

Bir zamanlar Manavete'de (Yeni Gine anakarasına bağlı bir yer) yaşayan küçük bir çocuk bir timsah tarafından öldürülmüş; çocuğun babası Dave tek başına kano yaparak oğlunun bir yerlerdeki bedenini ya da en azından ruhunu bulabilmek için denize açılmış. Kanoyla kürek çeke çeke Kiwai adası üzerinde yer alan Doropa'ya varmış. Gittiği yer o zamanlar ağaç olmayan bir kumsaldan ibaretmiş. Geceyi orada geçirmiş ve ertesi gün aynı ada üzerinde yer alan Sanoba'ya ulaşmış, orada Meuri adında bir adam yaşıyormuş. Meuri'nin o zaman ne bahçesi ne de ateşi varmış ve zamanını güneşin altında kurutacağı balıkları avlayarak geçiriyormuş. Meuri kendisinde ateş olmadığını Dave'e söylemiş ve Dave de ona biraz ateş getireceğine dair söz vermiş. Her şeyi bilen ve insanlarla konuşabilen sıradışı bir kuş tanıyormuş Dave. Bu mükemmel kuş siyah bir kakadu papağanıymış (*kapia*). Böylece Dave ateşi gidip alması için papağanı Manavete'ye göndermiş. Kuş uçup gitmiş ve bir süre sonra gagasında tuttuğu yanan bir ateşle geri dönmüş. Bu, siyah kakadu papağanın ateşi taşıma yöntemiymiş ve haliyle kuşun ağzının kenarını çevreleyen kırmızı bir çizgi bulunmaktaymış; bu çizgi ateşin etkisiyle oluşmuş. Meuri ise papağanın getirdiği ateş çubuğunu her daim korumuş.[9]

---

[8] (Sir) E. B. Tylor, *Researches into the Early History of Mankind* (Londra, 1878), s. 237.

[9] Gunnar Landtman, *The Folktales of the Kiwai Papuans* (Helsinki, 1917) s. 331. (*Acta Societatis Scientiarum Fennicae*, Sayı. XLVII.); The Kiwai papuans of British New Guinea (Londra, 1927), s. 36. Dr.

Dr. Landtman'ın Kiwai'de kaydettiği diğer bir hikâye Torres Boğazı'nda yaşayan ada sakinlerinin ateşi ilk olarak nasıl tedarik ettiğiyle ilgilidir. Bu hikâye diğer adalılarınkinden biraz daha farklı bir efsanedir[10] ve şu şekilde anlatılmaktadır:

Torres Boğazı'ndaki Badu adalarının bir ucunda annesiyle birlikte yaşayan Hawia adında bir adam varmış ve ana ile oğul ateşe sahip değillermiş. Fakat adanın öteki ucunda yaşayan bir timsah varmış ve onun ateşi varmış. Bir gün Hawia ve timsah aynı zamanda mızrakla balık avlıyorlarmış. Timsah yakaladıklarını pişirmek için eve dönünce ateş yakmış. Hawia da balıkları pişirmek için onun yanına gidip ondan ateşi ödünç istemiş, ama timsah kaba bir şekilde onu geri çevirmiş. Böylece adam eve dönmüş; annesiyle birlikte balıkları parça parça kesmişler; balıkları güneşte kurutsalar da çiğ yemek zorunda kalmışlar. Başka zamanlarda da Hawia timsahtan ateş istemiş, ama çabası beyhude kalmış.

Bir gün Hawaii başka bir yere gitmek ve ateş aramak için hazırlanmış. Beyaz tüylerden oluşan bir başlık geçirmiş kafasına, yüzünü siyaha boyamış ve üzerine birçok süs takıp takıştırmış. Girdiği bu süslü kılıkla suya dalmış ve Budji'ye kadar yüzmüş, bu sırada "Orada duman var, onlar çalıları yakıyorlar. Suda yüzüyorum ateş almaya gidiyorum," şeklinde bir şarkı söylüyormuş. En sonunda Budji'ye varmış. Orada bahçesindeki çalıları yakan bir kadın yaşıyormuş. Sağ el başparmağı ile işaret parmağı arasında sürekli yanmakta olan bir ateş varmış. Kadın Hawia'yı fark edince, yabancı adam kendisinin ateşe sahip olduğunu görmesin diye, yanan çalıları söndürmüş. Kadın ona nereden geldiğini ve ne istediğini sormuş. Adam geliş sebebini anlatmış ve kadın, "Pekâlâ. Sen şimdi uyu, ben sana yarın biraz ateş vereceğim," demiş. Ertesi gün kadın yeniden ateş

Landtman yazdığı bir takım farklı versiyonlar için bkz. *The Folktales of the Kiwai Papuans*, s. 64-68 ve 332.

[10] Bkz. yukarıda s. 43.

yakmış. Hawia kadına, "Gel hadi, tokalaşalım. Artık gitmem gerekiyor" demiş. Kadın ona sol elini uzatmış, ama adam sağ elini uzatmasını istemiş ve kadının elindeki ateşi birden koparmış. Aldığı ateşle birlikte suya atlamış ve daha önce söylediği şarkıyı mırıldanarak Boigu'ya doğru yüzmüş. Bouigu'ya ulaştıktan sonra ateş yakmış; yanan ateşin dumanı göğe yükselmiş, Badu'daki annesi "Orada duman var! Oğlum ateşi almış geri geliyor" demiş. Daha sonra oğlu Mabuiag adasına gelmiş ve benzer bir işaret yollamış, bunun üzerine annesi, "Oğlum şimdi Mabuiag'da. Duman giderek yaklaşıyor" demiş. Nihayetinde Hawia Badu'ya ayak basmış ve annesine, "Ateşi aldım. Balık avlayalım ve yakaladıklarımızı pişirelim" demiş. Hawia ve annesinin ateşe sahip olduğunu gören timsah işgüzarlık etmek için oraya gelmiş; büyük bir kibarlık gösterir gibi yaparak kendi ateşinden biraz vermeyi teklif etmiş. Ancak Hawia, "Hayır, senin ateşini istemiyorum, ben başka bir yerden biraz ateş aldım geldim" demiş ve şunu eklemiş, "Karada durma. Sen bir timsahsın. Suda dur. Benim gibi karada durabilecek bir adam değilsin sen," demiş. Timsah mahzun bir şekilde, "Benim adım timsah. İstediğim her yere gideceğim ve insan avlayacağım" diyerek suya girmiş.[11]

Ateş alıp gelmek için kafasına siyah tüyler takıp yüzünü siyaha boyayarak denize açılan adamın anlatıldığı bu versiyon, ilkel bir akılcılığın ürünü olabilir, çünkü diğer Kiwai hikâyelerinde ateş-getiren olarak tasvir edilen siyah kakadu papağanı yerine, bu kuşun kılığına giren insani bir varlıktan bahsedilmektedir.[12]

Ateş elde etmeye ilişkin benzer ilginçlikteki bir yöntem – başparmağı ile işaret parmağı arasında yanan ateşi muhafaza

[11] G. Landtman, *The Folk-tales of the Kiwai Papuans*, s. 333. Bu hikâye Dr. Landtman'a bir Mawata insanı tarafından anlatılmıştır. Başka bir Mawata adamı ise Dr. Landtman'a aynı hikâyenin biraz farklı kısa bir versiyonunu aktarmıştır.

[12] Bkz. yukarıda s. 48.

eden birinden zor kullanılarak ateşin edinilmesi– Dr. Landtman'ın kayıtları sayesinde bize ulaşmaktadır:

Torres Boğazı'ndaki adalardan birinde, Muri'de, sağ el başparmağı ile işaretparmağı arasında yanmakta olan ateşe sahip Iku adında bir adam yaşıyormuş. Bu bölgedeki adalarda bulunan tek ateş buymuş. Adalardaki mevcut ateş, Iku'nun sağ el başparmağı ile işaretparmağı arasından çıkan ateşmiş. Bugün bile hepimizin başparmağı ve işaretparmağı arasında büyük bir boşluk olmasının nedeni Iku'nun önceden tam bu boşlukta yer alan ateş çubuğuna sahip olmasıymış.

Torres Boğazı'ndaki başka bir adada, Nagir'de, mızrakla balık avlayarak ve bu balıkları güneşte kurutarak yaşamını idame eden Naga adında bir adam yaşıyormuş. Ayrıca Torres Boğazı'nda başka bir adada, Mabuiag'da, kızı ve eşiyle birlikte yaşayan Waiati adında bir adam varmış. Her iki adamda da ateş yokmuş; bu adamlar yemeklerini her daim soğuk yiyorlarmış. Fakat bir gün Naga, Waiati'yi görmek için Mabuiag'a gitmiş ve ona, "Hadi gidelim ve ateş arayalım. Sen ve ben yemeklerimizi güneşte pişiriyoruz, hâlbuki Muri adasında yaşayan, elinde ateş olan Iku adında bir adam var" demiş. Bunun üzerine bir şahin iki adamı almış ve onlarla birlikte denizin karşısındaki Muri'ye uçmuş ve orada büyük bir ağacın üzerine konmuş. İki adam ağaçtan aşağı inmiş ve ağacın tepesinde bekleyen şahinin yanından ayrılmış. O sırada Iku bir ağacın gövdesinden kano yapmakla meşgulmüş. İki adam da onu çalılıkların arasından izlemiş ve Iku'nun elindeki ateşi görmüşler. Iku elindeki taş baltayı bırakmış ve birkaç parça odunla ateş yakmış. İki adam hâlâ onu izliyormuş, "Ateşi odunun üzerine koydu, odunu eliyle tutuşturdu, ha, evet, evet" demişler. Çalıların arasından çıkmışlar ve Iku onlara dönmüş. "Nereden gelmektedir bu iki arkadaş?" demiş ve devam etmiş, "Burada insan yoktur, neden buraya geldiniz?" "Buraya ateş bulmak için geldik. Ateşimiz yok. Balıklarımızı sürekli güneşte kurutuyoruz" demişler. Bunun üzerine Iku, ateşi görmemeleri için hemen avcunu ka-

pamış. "Bende ateş yok. Kim söyledi size bende ateş olduğunu" demiş. Ancak onda ateş olduğunu bildikleri için Iku'nun yakasını bırakmamışlar. Ayrıca ateşi daha önce görüp şahinle Muri'nin yanına giden Naga, "Arkadaşıma söylemeden daha önce ilk kez ben gördüm seni" demiş Iku'ya. Sonra Iku küçümseyici bir şekilde feryat ederek, "Siz insan değilsiniz. Bence şeytansınız siz. Ateşiniz yok, yemeğinizi soğuk yiyorsunuz. Ben bir insanım, ateşe sahibim, bunu size göstereceğim" demiş. Bunun üzerine elini açmış ve "Bakın, artık ateş ortada!" demiş. Bununla birlikte Naga koşarak ateşi onun elinden zorla almış. Naga'yı çaresizce durdurmayı deneyen Iku, "Ateşi alamazsın, o benim!" demiş ve onun arkasından koşmuş. "Hey," diye haykırmış, "ateşimi geri ver!" Fakat Naga ve Waiati hızla kendilerini şahinin yanına atmışlar ve kuş onları alarak uçup gitmiş. Böylece Iku kovalamayı bırakmak zorunda kalmış. Büyük bir acıyla ağlayarak yaşadığı yere geri dönmüş ve henüz yakmış olduğu ateşi canlı tutmak için –artık kaynağı tükenmiş olsa da— bir sürü odun toplamış. Ve önceden elinde ateşin olduğu yer artık kapanmış.

Naga ve Waiati, Nagar'ın adasına, Nagir'e dönmüşler; orada büyük bir ateş yakmışlar. Daha sonra Waiati, Iku'nun ateşinden birazını yanına alarak Mabuiag'daki adasına geri dönmüş. Adasındaki insanlar güneşte balık kurutuyorlarmış. Waiati ateş yakmış ve karısı, "Bu da ne" diye çığlığı basmış. "Bu yemek pişirmek için ateş. Gel ve bununla pişir yemeği" demiş öteki. Ateş harlanmış ve insanlar büyük bir korkuyla, "Bu da ne" demiş. Fakat Waiti, "Ben balıkları pişirirken bekleyin" diyerek onları sakinleştirmiş. Balık piştiğinde onlara biraz vermiş; onlar da, "Ah tanrım, bu iyi bir yöntemmiş. Bugüne kadar hep balıkları kuruttuk ve bu bizim çok zamanımızı aldı" diye haykırarak balıkları yemişler.

Başka bir zaman Naga ve Waiati şahinin yardımıyla Yam adasına gitmiş. Kısa bir süre içerisinde Waiati Mabuiag'a geri dönmüş, Naga ise Yam'a çok alışmış ve ailesini de oraya gelme-

si için ikna etmiş. Nagi o adada yaşayan ilk insan olmuş. Iku Davane'ye gitmiş ve ateşi Kogea'ya ve ayrıca Yeni Gine'deki Duadi sahilinde bir ada olan Saibai'daki Mereva'ya bırakmış. Ateş hakkındaki bilgi Saibai'den Yeni Gine'ye yayılmış. Iku ise Muri'deki kendi adasına geri dönmüş.[13]

Diğer bir hikâyede, sağ el işaret parmağının ucunda her daim yanmakta olan ateşe sahip Kuiamo adında ateşi ilk bulan küçük bir çocuktan bahsedilmektedir. Bu çocuk, Torres Boğazı'ndaki Mabuiag adasında yaşayan bir yerliymiş, ne var ki bir gün Badu adasında hayatlarını sürdüren bazı insanları görmek için oraya gitmiş. Oradaki insanlar ateşi kullanmayı bilmiyorlarmış o zamanlar ve yemeklerini güneşte pişiriyorlarmış. Kuiamo'ya yemesi için çiğ et verdikleri zaman Kuiamo yemeği nasıl pişireceklerini onlara göstermiş. Parmağını bir odun parçasının üzerine koymuş ve odun yanmaya başlamış. İlk başta insanlar gördükleri karşısında bir hayli ürkmüşler. Tadına ilk baktıklarında, pişmiş yemeğe alışık olmadıkları için kendilerinden geçecek gibi olmuşlar ama sonra alışmışlar. Benzer durum, Moa adasında ve Kuiamo'nun insanlara ateş kullanımını öğretmek için gittiği diğer yerlerde de yaşanmış.[14]

İngiliz Yeni Ginesi'nde bulunan Fly nehrinin güneyinde yaşayan Masingara insanları, ateşin kökenine dair Torres Boğazı'ndaki ada sakinleri tarafından anlatılan hikâyeye çok benzer bir efsaneye sahiptir.[15] Bu insanlar eskiden ateşlerinin olmadığını ve tek yiyeceklerinin olgunlaşmış muz ve güneşte kurutulmuş balık olduğunu söylemektedir. Anlatılanlara göre yerliler bu beslenme şekline dair giderek artan bıkkınlıkla birlikte ateş bulup getirmeleri için bazı hayvanları göndermişler. Bu görev için ilk seçilen hayvan sıçan olmuş. Yerliler kavada bitkisinden (*gamoda*) yapılan bir içecek içirmişler sıçana ve ona gidip ateş

[13] G. Lantman, *Folk-tales of the Kiwai Papuans*, s. 134.
[14] G. Landtman, *age.*, s. 157.
[15] Bkz. yukarıda s. 43.

aramasını söylemişler. Sıçan kavayı içmiş ve ormanın içerisine kaçmış, ama orada ateşle ilgili kendini hiçbir zahmete sokmadan oturup kalmış. Aynı şey iguana ve yılanda da yaşanmış. Peş peşe diğerleri kavayı içmişler, ormana gitmişler ve oradan çıkmamışlar. En sonunda insanlar Mawata'da *iku* olarak bilinen *ingua*'ya, yani başka bir türdeki iguanaya başvurmuşlar. *İngua* kavayı içmiş, suya atlamış ve başlamış Tudo adasına doğru yüzmeye. Orada ateşi bulmuş ve yüzdüğü yol boyunca ağzında tutarak ve her dalgada başını yukarı kaldırarak ateşi yaşadığı yere geri getirmiş, böylece o topraklarda ateş hiç sönmemiş. O günden itibaren ormanda yaşayan insanların hep ateşi olmuş. Artık bu insanlar, ilk olarak az miktarda balmumu sürmek suretiyle, bir parça *warakara* odununu ya da bambudan elde dilen başka bir warakara odununu sürterek veya delerek ateş elde etmektedirler.[16]

Kiwai içerisinde Gibu'da yaşayan, ateş olmadığı için balık avlayan ve yakaladığı balıkları güneşte kurutan Turuma adında bir adam hakkında benzer bir hikâye anlatılmaktadır. Gibunogere olarak adlandırılan, yeraltında yaşayan efsanevi bir varlık varmış. Gibunogere Turuma'ya çok üzülüyormuş, çünkü Turuma'nın ateşi olmadığı için yakaladığı balıkları güneşte kuruttuğunu görüyormuş. Bir gün Turuma mızrağını alıp balık avlamaya gitmiş, onun gittiğini gören Gibunogere yere bir çukur açmış ve üzerini toprakla kapatarak oraya saklanmış. Turuma geri döndüğünde Gibunogere'in ayak izlerini görmüş ve şüpheye kapılmış. "Burada kim yürümüş olabilir" diye düşünmüş kendi kendine. "Burada yaşayan tek insan benim." Gibunogere ortaya çıkıvermiş âniden ve "Sen de kimsin? Neden bahsediyorsun?" demiş. Turuma büyük bir korkuyla haykırmış, "Ey Tanrım, nereden geliyorsun sen?" Kendisine tanrım denildiğini duyunca Gibunogere durumu hiç bozuntuya vermemiş. Gibunogere, "Yeraltında yaşıyorum ben. Orası benim yaşadı-

[16] G. Lantman, *Folk-tales of the Kiwai Papuans*, s. 335.

ğım yer ve çok da güzel bir yer. Orada ateş var. Sende ateş yok. Benim yaşadığım yere gelmen daha iyi olur," demiş Turuma'ya. Turuma'nın korkusu hâlâ geçmemiş, ama Gibunogere ateşi ona vereceğine dair söz vermiş ve onunla birlikte gelmesi için ısrar etmiş. Böylece Gibunogere'nin yeraltında yaşadığı yere gitmişler ve Turuma ateşe yakın oturduğu vakit bitkin düşmüş. Gibunogere onu hacamat etmiş, ona su içirmiş ve vücudunu yıkamış. En nihayetinde kendine gelmiş Turuma, sonra Gibunogere'in kızıyla evlenmiş ve kayınpederine taş baltalar ve kız için köpek dişinden yapılmış gerdanlık vermiş. Maalesef gelin düğün gecesi hayatını kaybetmiş ve sabah olmadan önce Turuma dul bir erkek olarak kalmış.[17]

Bu tür trajik bir sonu olmayan daha sıradan bir hikâyede, şimdiye kadar kumsalda hiçbir ağacın yetişmediği ama küçük mangrovların* gelişip büyüdüğü Kiwai adasında, Iasa'da, aslında birbirine çok uzakta olmayan yerlerde, iki adamın eskiden nasıl yaşadığı anlatılmaktadır. Bunlardan birinin adı Nabeamuro, diğerinin adı Keaburo'ymuş. Keaburo'nun ateşi yokmuş ve çiğ et yiyormuş, bunu da ancak güneşte kurutarak yapabiliyormuş. Nabeamuro ise bir çubukla başka bir çubuk üzerinde delik açarak nasıl ateş yakılacağını bilmesine rağmen bu bilgiyi Keaburo'yla paylaşmıyormuş. Fakat bir gün Nabeamuro ateş yakarken, Keaburo onu gafil avlayıp ateşi çaldığı gibi kaçmış ve yaşlı bir adam olan Nabeamuro hırsızı yakalayamamış.[18]

Ateş yakmanın ilk keşfine dair Dr. Landtman'ın Kiwai'de kaydettiği bir sonraki öğretici hikâye şu şekilde aktarılmıştır:

Vaktiyle insanlar yemeklerini çiğ yiyorlarmış. Fakat bir Gururu (veya Glulu) adama bir defasında rüya görürken bir ruh

---

[17] G. Lantman, *age.*, s. 333.

* Mangrov: Tropikal bölgelerde gelgit sonucu oluşan haliçlerde, tuzlu bataklıklarda ve çamurlu kıyılarda sık ormanlar oluşturan bazı ağaç ve çalı türlerine ve bunların oluşturduğu ormanlara verilen genel ad. (ç.n.)

[18] G. Lantman, *Folk-tales of the Kiwai Papuans*, s. 147.

gelmiş ve ona, "Yayın içinde ateş var" demiş. Adam uyandığında, "Ateş, o da ne?" diye düşünmüş kendi kendine. Sonra yeniden uykuya dalmış, sonra geri gelmiş ruh ve "Yarın, yayı kullan. Kesilene kadar yayı odunun üzerine sürt," demiş. Sabahleyin adam bir parça odun alıp getirmiş, yay kirişini bir bıçak gibi kullanarak odunu kesmeye başlamış. Sürtünmeyle odunun ısındığını fark etmiş ve daha çok uğraşarak önce duman, daha sonra ateş çıkarmış. Kuru hindistan cevizinden ayırdığı liflerin bir kısmını ateşi tutuşturmak için kullanmış, böylece çok geçmeden alevin parlamasını sağlamış. Bu keşif onu bir hayli mutlu etmiş, çünkü ateşle ısınmış ve yemek pişirmiş. Öncelikle bir taro kökü* kızartmış, ikiye ayırmış ve onu dikkatle koklamış. Tereddütte kalmış. "Farz edelim ki," demiş, "bunu yedikten sonra öldüm." Fakat daha sonra tadına bakmış, "Tadı çok güzel!" diye bağırmış. Hemen kendi insanlarının yanına koşmuş ve onlara ateşi göstermiş. Herkes korkmuş ve kaçmak istemiş, fakat adam ateşin nasıl kullanıldığını onlara izah etmiş ve yemeğin nasıl pişirileceğini göstermiş. Önce pişmiş aşı yemeye çekinmişler, ama bir süre sonra yeni erzak hazırlama yöntemleri herkes tarafından benimsenmiş.[19]

Dr. Landtman'ın kaydettiği başka bir hikâyede benzer bir durumdan bahsedilmektedir. Dişi bir kangurunun oğlu olan Javagi adındaki bir çocuk bambu ipiyle bir odun parçasını ikiye ayırarak odunun ateş almasını sağlamış. Başta çocuk korkmuş, ama annesi (veya sütannesi) kanguru onun yanına gelmiş ve "Sendeki ateş iyi bir şeydir. Korkma. Onunla yemeğini pişir,"

---

* Taro: Yılanyastığıgillerden, tropikal bölgelerde yetişen Colocasia, Alocasia ve Xanthosoma cinslerinden bazı bitki türlerine verilen ortak ad. Bu bitkilerin besin olarak tüketilen ve helme yapımında kullanılan, nişasta bakımından zengin yumrusu. (ç.n.)

[19] G. Lantman, *Folk-tales of the Kiwai Papuans*, s. 334. Karşılaştırma için bkz. *The Kiwai Papuans of British New Guinea*, s. 37.

demiş. Bazı yerliler hikâyenin devamında, hâlâ aynı şekilde – yani bir bambu ipiyle odunu keserek– ateş elde etmektedirler.[20]

Dr. James Chalmers'ın kayıtlarına göre, Papua körfezi üzerindeki İngiliz Yeni Ginesi'nde, yani Perau'da yaşayan bazı yerliler, başta ateşin yeryüzünün derinliklerinden geldiğini, fakat nesiller sonra ateşin sönüp kaybolduğunu anlatmaktadırlar. Yeryüzünden ateş yitip gittiği vakit, çocuğunu henüz dünyaya getiren bir kadının üşümesi ve ısınmak istemesi bir tesadüfe yol açmış. Tam o sırada gökten küçük bir ateş inmiş ve kadının babası kuru yapraklarla ateşi beslemiş. Kısa zamanda ateş alevlenmiş; kadın ateşin yanına oturmuş ve bu sayede ısınmış. Bebek için hediyelerle gelen insanlar oradan ayrılırlarken yanlarına yanan bir çubuk alıp geri dönmüşler. O zamandan beri ateş hiçbir zaman sönmemiş.[21]

İngiliz Yeni Ginesi'nde bulunan Motumotu'da ateşin ilk olarak dağlardan geldiği anlatılmaktadır. Motumotu'da eskiden her şey çiğ olarak yenirmiş, ta ki bir gün dağcı Iriara karısıyla birlikte oturduğu sırada bir çubuğu âniden diğer bir çubuğa sürtüp ateş çıkarana dek.[22]

İngiliz Yeni Ginesi'ndeki Motu kabilesinde yaşayanların ateşin kökenine dair kendi aralarında anlattıkları hikâye ise aşağıdaki şekilde aktarılmıştır. Burada yaşayan yerliler atalarının eskiden çiğ yiyecekleri veya yalnızca güneşte pişen yemekleri yediklerini anlatırlar. Bir gün Taulu'da –Taulu'nun "okyanus boşluğu" anlamına geldiği söylenir– duman görülmüş. Köpek, yılan, keseli porsuk, kuş ve kanguru hep beraber karşıya bakmışlar ve "Taulu'da duman! Taulu'da duman! Tauliteler'de ateş

---

[20] G. Lantman, *Folk-tales of the Kiwai Papuans*, s. 82; *The Kiwai Papuans of British New Guinea*, s. 37, 109. Javagi Erichthonius gibi yeryüzünde dünyaya gelmiştir. Babası bir kangurudur, ama annesi yoktur. Ateşin asıl önemi hakkında bilgi veren dişi kanguru onun gerçek annesi değil, yalnızca süt annesidir.

[21] James Chalmers, *Pioneering in New Guinea* (Londra, 1887), s. 76.

[22] James Chalmers, *age.*, s. 174.

var. Kim oraya gider ve biraz ateş alıp gelir" diye bağrışmışlar. Yılan gitmiş, ama deniz dalgalıymış ve kısa sürede geri dönmüş. Keseli porsuk denemiş ama o da geri dönmüş. Kuş yola çıkmış, fakat güçlü rüzgâra karşı kanat çırpamamış ve böylece o da geri dönmüş. Sonra kanguru gitmiş, ama aynı şekilde kanguru da başarısız olmuş. Daha sonra köpek, "Ben gideceğim ve ateşi alıp geleceğim" demiş. Bir adaya doğru yüzüp karaya ayak basmış ve kadınların ateşle yemek pişirdiğini görmüş. Kadınlar, "Garip bir köpek gelmiş buraya, öldürelim onu" demişler. Fakat köpek yanan közlerden birini kaptığı gibi kaçmış ve denize atlamış. Geriye doğru yüzmüş, insanlar köpeğin karaya yanaşırken yanan közü nasıl tuttuğuna bakarak kıyıda onu izlemişler. Köpek karaya ayak bastığında kadınlar ateşi görüp sevinmişler. Biraz ateş almak için diğer bölgelerde yaşayan kadınlar da oraya gelmiş. Fakat öteki hayvanlar köpeği kıskanmış ve onu hor görmüş. Bunun üzerine köpek yılanı kovalamış, yılan da yerdeki bir deliğin içine saklanmış. Keseli porsuk da aynısını yapmış. Kanguru ise dağa kaçmış; işte o zamandan beri köpek ve diğer hayvanlar arasında bir düşmanlık süregelmekteymiş.[23]

Motu hikâyesi bazı küçük farklılıklarla James Chalmers tarafından da anlatılmaktadır. Onun aktardığı bu versiyonda ateşi geri almak için boş yere uğraşan hayvanlar orman sülünü, yılan, iguana, bıldırcın, valabi* ve domuzdur. Bir önceki versiyonda olduğu gibi burada da çabası başarıyla sonuçlanan hayvan köpektir.[24]

---

[23] W. G. Lawes, "Ethnological Notes on the Motu, Koitapu and Koiari Tribes of New Guinea", *Journal of the Anthropological Institute*, viii. (1879), s. 369.

* Keseli memelilerin kangurugiller familyasından, Avustralya, Tazmanya ve Yeni Gine'nin çayırlık, çalılık ve kayalık bölgelerinde yaşayan çeşitli otçul keseli memeli türlerinin ortak adı. Valabiler, kangurulardan çok daha küçük yapılı oluşlarıyla ayrılırlar. (ç.n.)

[24] James Chalmers, *Pioneering in New Guinea*, s. 174.

Papua'nın (İngiliz Yeni Ginesi) kuzeydoğusundaki Mambare nehri yakınında yaşayan Orokaivalar da atalarına ateşi ilk getiren hayvanın köpek olduğunu kabul ederler. Anlatılanlara göre, bu bölgedeki bazı yerliler sahilde yaşamaktalarmış. Bu insanlar çok üşüyorlarmış; ayrıca çiğ ve sert gıdalardan da bıkmışlar. Suyun karşı tarafına bakmış ve o taraftan yükselen bir duman görmüşler, hepsi bunun ne olduğunu merak etmiş ve bu dumanı yaratan şeye sahip olmayı çok istemişler. Köpeklerden biri, "Ben sizin için getiririm onu" demiş. Böylece dumanın çıktığı bölgeye yüzerek gitmiş ve oradan, beklenildiği üzere, bir ateş çubuğu almış ve ateşi ağzında tutarak geri yüzmeye başlamış. Fakat güçlü ve büyük bir köpek olmasına rağmen ateşi dalgaların üzerinde tutmayı başaramamış. En sonunda dalgalar ateşi söndürmüş ve köpek eli boş dönmüş, geriye yalnızca sönen bir çubuk kalmış. Ondan sonra diğer köpekler peşi sıra ateşi alıp getirmeyi denemiş, ama hiçbiri ilk köpeğin yaptığından daha iyisini becerememiş. En son uyuz bir köpek yüksek sesle düşüncesini dile getirmiş. Vücudu yaralarla kaplı ve neredeyse üzerinde hiç tüy kalmayan uyuz köpek, "Ben size ateşi getireceğim" demiş, bunun üzerine tüm insanlar onun yüzüne karşı gülmüş. Ama köpek onlara kulak asmayıp gitmiş, karşı kıyıya yüzmüş ve yanan sopayı almış; diğer köpeklerin daha önce yaptıkları gibi ateşi ağzında taşımak yerine kuyruğuna bağlamış ve böylece onunla dalga geçen insanların yanına doğru yüzmeye başlamış. Köpeğin yüzerken kuyruğu sallanıyormuş; kıvılcımlar fışkırıyormuş yanan sopadan; kıvılcımlar, sanki geceleyin resif* üzerinde balık tutan kadınların yanlarında taşıdığı hindistan cevizi demetlerinin saçtığı ışık gibi ardında iz bırakıyormuş. Karanlıkta karşılarından gelen ışıl ışıl parıltıyı görmüş insanlar, kıyıda dans ediyorlarmış ve elleriyle göğüsle-

* Mercanların meydana getirdiği, su yüzüne kadar yükselen, gemiler için tehlikeli kayalık. (ç.n.)

rine vurarak, "Getir ateşi oğlum!" diye haykırıyorlarmış. Sonunda küçük köpek ateşi kıyıya getirmiş.

Fakat ateşi insanlara vermeden önce yere koymuş. Ve sonra keseli porsuk ateşi çalmayı denemiş ve onu çukur içerisindeki yuvasına doğru aşağı çekmiş. Ancak küçük köpek porsuktan daha akıllıymış. Ateşi ondan geri kapıp "anne ve baba"sına –yani onunla ilgilenen kadın ve erkeğe– vermiş. Onlar aslında ateşin köpeğe ait olduğunu söylemişler. İşte bu yüzden köpek, sönmüş ateşin külleri üstünde olsa bile, anne ve babasının ayaklarının dibinde yatmayı seviyormuş; ve işte bu yüzden onu yerinden kaldıranlara hırlıyor ve inliyormuş.[25]

Bununla birlikte Papua'daki diğer insanlar da ateşin ilk olarak bir köpek tarafından getirildiğini söylemektedirler. Bu yüzden hikâyede, Baniara'nın yanındaki Mukawa'da yaşayan bir köpeğin, tam karşıda yer alan Goodenough Adası'na gidip oradan ateşi alıp geri geldiği anlatılmaktadır. Ancak köpek mesafe çok fazla olduğu için, yirmi mil kadar, boğulma ihtimalini akıl edip yüzmek yerine, kendi kanosuyla kürek çekerek denizin karşı tarafına geçmiş ve yanan ateşi sağ salim geri getirmiş. Kanoyu kıyıya yanaştırmış ve karaya çıkmış; Mukawa'nın yanında yer alan bir tepeye tırmanmış. Oradaki çayırları ateşe vermiş veya bir ihtimal kazayla köpeğin taşıdığı yanan ateş çalılık alanda alev almış; ama her ne olursa olsun komşu bölgelerdeki tüm insanlar dumanı görmüş ve oraya gelip kendileri için biraz ateş almışlar. O günden sonra tepeye Köpeğin Tepesi ismini vermişler. Daha sonra beyaz adamlar karanlıkta gemilerin geçebilmesi için oraya bir deniz feneri koymuşlar, böylece tepenin üstünde her gece yanıp sönen bir ışık görülüyormuş. Fakat beyaz adam her ne söylerse söylesin, siyah insanlar oraya ateşi ilk getirenin o köpek olduğunu varsayarlarmış.[26]

---

[25] "The Fire and the Dog", *The Papuan Villager*, Sayı. 1 Numara.1 (Port Moresby, 15 Şubat 1929), s. 2.

[26] "The Fire and the Dog", *The Papuan Vil*, s. 2. Uzmanlar bu Mukawa hikâyesinin bir misyoner olan Tomlinson tarafından aktarıldığını

Köpek ve ateşe dair bu iki hikâyeyi kaydeden yazarın ayrıca değindiği bir şey şudur: "Uzun zaman önce Papua'da ateş yokmuş. Orada yaşayan insanlar güneydoğu rüzgârıyla soğuktan titrerlermiş; üstelik topladıkları yam ve taroları çiğ olarak, sert yumru halinde tüketmek zorundalarmış. Fakat bu insanlar artık ateşe sahip. Her köyde ateşin saçtığı ışıltı geceyi aydınlatır, kadınlar ise çanaklarda veya bambularda veya sıcak taşlarla yemek pişirir. Peki, bu insanlar nereden buldu ateşi? Kim verdi onlara? Bazıları ateşin gökten indiğini söyler; bazıları onu yaşlı bir kadının *rami* otunun altında sakladığını anlatır; başkaları ise küçük bir kertenkelenin koltuğunun altında ateşi muhafaza ettiğini varsayar."[27]

Papua'daki (İngiliz Yeni Ginesi) Purari Deltası'nda yaşayan yerliler ateşin kökenine dair şu hikâyeyi anlatırlar. Ateşi bulanın, yani Aua Maku'nun batıdan çıkıp geldiğini söylerler. Bazıları da çok uzaktan gelip ateşe sonradan sahip olduğunu anlatır, ama başkaları onun Pie nehrinden bir adam olduğunu, insanlığa ateşi ilk kez bahşettiği yer olan Kaimari'nin yanındaki bölgede doğduğunu iddia eder. Hangisi doğru olursa olsun onun ilk başta Pie nehrindeki suların altında yaşadığı anlatılmaktadır. Fakat annesi, timsaha yem olmaması için adama kuru topraklara çıkmasını söylemiş, böylece o da yukarı çıkmış. Aua Maku büyük kahramanlıklar sergilemiş ve ardından erkek kardeşi Bai'yle birlikte yaşamak için göğe çıkmış. İki kardeş uzun bir *ane* ağacı getirip köye yerleştirmiş, büyük bir direk gibi ağacı havaya dikmişler. Daha sonra eşyalarını ve yapı için kullandıkları malzemeleri biraraya getirmişler ve hepsini yanlarına alıp göğün içine kadar uzanan ağaca tırmanmışlar; yanlarında getirdikleri malzemelerle bir ev inşa etmişler. O zamandan beri Kaimarili tüm insanlar aşağıda –yeryüzünde–

---

söylemektedirler.

[27] "The Fire and the Dog", *The Papuan Villager*, Sayı. 1 Numara.1 (Port Moresby, 15 Şubat 1929), s. 2.

kalmış; yukarıda, gökyüzünde kalan Au Maku ve Biai, adlarının unutulmaması için geride kalan insanları vazifelendirmiş. Fakat aşağıda kalan Kaimari insanları o dönemde ateşe sahip değillermiş; yemek pişirmeye yönelik bildikleri tek yöntem gıdaları güneşin altında bekletmekmiş, bu yüzden genellikle gıdaları çiğ tüketiyorlarmış.

O vakit Au Maku'nun Kauu adında, babasıyla birlikte gökyüzünde yaşayan bir kızı varmış; gökkubbede evlenebileceği kimse olmadığı için evlenmemiş genç bir kız olarak kalmış ve bu durumdan ötürü son zamanlarda bir hayli üzgünmüş. Fakat bir gün özlem dolu bir şekilde yeryüzüne bakarken Maiku adında yakışıklı bir erkeğin evin önünde arkadaşlarının yanında sessizce oturduğunu görmüş ve onunla evlenmeyi kafaya koymuş. Bir gök gürültüsüyle birlikte aşağı inmiş ve yakışıklı erkeğe onun karısı olacağını söylemiş. Uzun sözün kısası ikisi evlenmiş ve kızın babası, Aua Maku, düğün için gökten inmiş, daha sonra kızı için ödenen başlık parasını alıp mesken belledi̇ği gökyüzüne geri dönmüş.

Ertesi gün genç kadın diğer kadınlarla birlikte kanolara binerek balık ve yengeç avlamaya gitmiş; sonra kadın bir torba dolusu avladığı hayvanla kocasının yanına dönmüş ve ona, "Şimdi bize ateş lazım ama. Bu yengeçleri pişirmek için ateşi nereden bulurum?" demiş. Fakat kocası Maiku kendi köyünde ateş bulabilecekleri bir yer olmadığını söylemiş; genç kadına yengeçleri bir süre güneşin altında bekletmesi gerektiğini, ancak bu şekilde yiyebileceklerini söylemiş. Böylece kadın yakaladığı hayvanları güneşe bırakmış, ama yemekler hazır olduğunda onları o şekilde görmeye dayanamamış ve yemeye çalıştığı anda istifrağ etmiş. Tüm bunlar gerçekleştikten sonra yemekten tiksinen Kauu kendini hasta hissetmiş ve herkes nehirde balık avlanmaya gittiği halde genç kız güneşin altındaki evinde ateşler içinde yatmış.

Sonra kızın babası Aua Maku cennetten aşağıya bakmış, kızının kendi evinin önünde yerde yattığını fark etmiş. Hemen

onun yanına gitmiş ve rahatsızlığının nedenini öğrenip, kızının çiğ yemek yemektense açlıktan ölmeyi yeğleyeceğini görünce, ona ateş getireceği vaadinde bulunmuş. Ayrıca başkalarının söylediği üzere Aua Maku gökten, *napera* isminde bir ağaçtan elde edilen, için için yanan bir paça odun indirmiş ve Kauu bu odunla büyük bir ateş yakmış. Daha sonra orada yaşayan insanlar gündelik balık avlarından dönmüş ve yükselen dumanı görmüşler; ateşe yaklaşınca korkmuşlar, onlar için bu değişik ve tuhaf bir şeymiş. Gene de Kauu kendilerini çağırdığında cesaretlerini toplamışlar ve yaklaşıp ateşi görmüşler, üstelik herkes oradan yanan bir köz almış. Kauu ise onlara nasıl ateş yakılacağını ve yemek pişirileceğini göstermiş, böylece o günden beri kimse yakaladığı yengeci çiğ yemek zorunda kalmamış.

Ancak diğerlerinin anlattıklarına göre Aua Maku ateşi – *Kara* adındaki belirli bir ağacı yanar halde– gökten indirmiş; insanlar yanan ağaçtan çıkan dumanı fark etmişler, bunun üzerine oraya hızla gitmişler ve yanan közden almışlar. Her ne olursa olsun, şüphesiz Kauu ve babası Aua Maku sayesinde Purari insanları ateşin sırrını çözmüşlerdir, üstelik çoğu insan ateşi ilk olarak gördükleri yerin Kaimari olduğu hususunda hemfikirdir.[28]

Purari deltasında yaşayan bu insanlar, gerekli olduğunda çubuk saplayıp oluk yöntemiyle ateş elde etmektedir. Bunun için *napera* olarak adlandırılan bir odun kullanılır. Odun parçası bu işte usta olan bir kimse tarafından bir uçtan sıkıca –diz veya ayakla– tutulur, diğer ucunu ise bir yardımcı tutar. Odunun üzerinde bir bıçak veya kabukla dar bir oluk oluşturulur, usta gene *napera*'dan elde edilen kısa uçlu sivri bir çubuğu ileri geri bunun üzerinde sürter. Her iki başparmağı da vücuduna doğru gelecek şekilde iki eliyle çubuğu tutar ve aşağı doğru sıkıca bastırır. Kıza zamanda duman belirir, usta daha büyük bir

[28] F. E. Williams, *The Natives of the Purari Delta* (Port Moresby, 1924), s. 255-259. (*Territory of Papua Anthropology, Report* No. 5.)

hızla çubuğu sürter ve en nihayetinde oluk içerisindeki noktaya bastırmaktan çubuk durma noktasına gelir. Beliren ateş, ortaya çıkan talaşlar sayesinde yayılır; böylece küçük bir odun kömürü toz haline gelebilir.

"Ateş yakmaya ilişkin bu yöntem herkes tarafından bilinmektedir. Bu metot çok zor bir işçilik gerektirdiği için kadınlar tarafından hiçbir zaman uygulanmaz; bu, erkekler açısından da zor bir uğraşı olduğu için onlar arasında arzu edilen sonuca ulaşanlar nadirdir. Günlük hayatta ateş, ihtiyaç duyulması halinde komşu evlerden temin edilir; için için yanan közler kanoda taşınır ve gece ormanda toplanıldığı zaman, büyük bir alanda ateş ağır ağır yanmaya devam eder. Eskiden bir parça *napera* odunu –kuru tutmaya dikkat edecek şekilde– kanoda taşınırdı, günümüzde ise bu odunun kullanımına çok nadir rastlanır."[29]

Bu yüzden efsanede bahsi geçen –ya da kullanılan– odun türünün ateş yakmak için kullanıldığını tahmin etmek güç değildir.

İngiliz Yeni Ginesi'nin güneydoğu sınırında bulunan Wagawaga'daki Milne boyunda yaşayan insanların anlattıklarına göre, çok uzun zaman önce, insanlar daha ateşi bulmamışken, Milne boyunun başında yer alan Maivara'da yaşayan, tüm oğlanlar ve gençler tarafından Goga olarak adlandırılan yaşlı bir kadın varmış.[30] O dönemde insanlar yam ve taroları ince ince dilimler ve bunları güneşte kuruturmuş. O vakit yaşlı kadın, on gence bu yöntemle yemek hazırlarmış, ama gençler ormanda yaban domuzu avlamadıkları zaman kadın yalnızca kendi yemeğini pişirirmiş. Bunun için bedeninden ateşi çıkarırmış, fakat oğlanlar geri gelmeden önce kadın yaktığı ateşin artığını ve

[29] F. E. Williams, *The Natives of the Purari Delta* (Port Moresby, 1924), s. 25.

[30] Goga, bu insanların eski bir nesilden gelen bir erkek veya kadına hitap etmek için kullandıkları alelâde bir ifadedir. Bu ifadenin kullanımına, hitap edilen kişi, ne konuşanın klanına ne de konuşanın babasının klanına bağlı olmadığı zaman başvurulur.

küllerini toplarmış, bu sayede taro ve yamları nasıl pişirdiğini oğlanlar idrak edemezmiş.

Bir gün, bir kalıp haşlanmış taro oğlanların yemeğine karışmış, oğlanlar akşam yemeğini yerken, içlerinden en genç olanı haşlanmış taroyu alıp tadına bakmış ve taronun tadını çok lezzetli bulmuş. Arkadaşlarına da tadına bakmaları için uzatmış ve hepsi çok beğenmiş, yedikleri şey sert değil yumuşakmış ve taro gibi kuruymuş; taronun nasıl bu kadar güzel olabildiğini kavrayamamışlar. Dolayısıyla ertesi gün, oğlanlar ormana avlanmaya gittiklerinde, en genç olanı geride kalmış ve evin içinde saklanmış. Gencin ve arkadaşlarının yemeğini kadının kuruttuğunu, ancak kadının kendi yemeğini pişirmeden önce bacakları arasından ateş çıkardığını görmüş. O gece, gençler avdan döndüğü zaman ve hepsi akşam yemeğini yediği esnada, genç olan gördüklerini diğerlerine anlatmış. Böylece gençler bu ateşin ne kadar kullanışlı olduğunu fark etmiş ve yaşlı kadından birazını çalmaya karar vermiş.

Böylece ertesi sabah tüm oğlanlar keserlerini keskinleştirmişler ve bir ev kadar büyük bir ağacı kesmişler; sonra hepsi odunun üzerinden atlamayı denemiş, fakat yalnızca en genç olanı atlamayı başarmış, böylece yaşlı kadından ateşi çalacak kişi olarak bu genç oğlan seçilmiş. Bir sonraki sabah oğlanlar her zaman olduğu gibi ormana avlanmaya gitmişler, ama bir müddet gittikten sonra hepsi dönmüş ve dokuz oğlan saklanmış; ancak en genç oğlan sessizce yaşlı kadının evine gitmiş ve kadın kendi tarosunu pişirecekken gizlice onun arkasına salınmış ve yanan bir odun parçasını kapıp kaçmış. Olabildiğince hızlı bir şekilde devrik ağaca doğru koşmuş ve ağacın üzerinden atlamış, kadın ise ağaçtan sonrasında oğlanı takip edememiş. Fakat oğlan zıplarken yanan odun parçası elini yakmış, bu yüzden onu elinden düşürmüş. Ateş çayırlık alanın tutuşmasına neden olmuş ve sonra bir pandanus ağacı (*imo*) alevler içinde kalmış.

O vakit Garabuiye adında bir yılan bu ağacın içerisinde bir delikte yaşıyormuş, kuyruğu ateşle tutuşmuş ve bir meşale gibi yanmış. Yaşlı kadın yangını söndürmek için büyük bir sağanak yağdırmış ama yılan, pandanus ağacının içindeki delikte kalmış ve kuyruğundaki ateş sönmemiş.

Yağmur dindiğinde oğlanlar ateşe bakmak için çıkmışlar ama hiçbir şey bulamamışlar, ta ki pandanus ağacındaki deliğe bakana kadar. İçerideki yılanı çekip çıkaran oğlanlar onun yanmakta olan kuyruğunu koparmışlar. Daha sonra bir yığın odunu yılanın kuyruğundan kopardıkları parçayla ateşe vermişler; evlerine biraz ateş alıp götürmek için diğer köylerden insanlar gelmiş, üstelik farklı insanlar ateş çubuğu olarak farklı odun türlerini kullanmış ve yanan parçayı aldıkları odunlar onların totemi olmuş. Bu sırada yılan Gurubuiye ise Wagawaga klanının Garuboi totemi olmuş.[31]

Yeni Gine'nin doğu kıyısına paralel uzanan D'Entrecasteaux adalarından biri olan Dobu'da yaşayan insanlar, ateşin kökenine dair benzer bir hikâye anlatırlar. O bölgede yaşayan insanların söylediklerine göre, bu insanların ataları domuz avlayıp çiğ et yermiş. Bir gün tüm insanlar avlanmaya gitmiş ve yaşlı bir kadın köyde tek başına kalmış. Kadın, avcılar için yamları çanak içerisinde bir kenara kaldırmış ve sonra bacakları arasından ateş çıkarmış ve kendi yamlarını bir kap içerisinde ateşte kaynatmış. Daha sonra ateşi söndürmüş, kapları bir kenara atmış ve avcılar eve döndüğünde kadın onlara yemekte çiğ et vermiş. Fakat kadın yanlışlıkla sakladığı pişmiş parçalardan birini avcıların yemeğine karıştırmış, dolayısıyla avcıların yediği yemeğin tadı çok hoşlarına gitmiş ve kadının bunu nasıl yaptığına bakmaya karar vermişler. Böylece ertesi gün aralarından birisi köye geri dönmüş ve ateşi görmüş, bunun üzerine bir meşale yakmak için birçok yaprak toplamış ve bunları tutuşturmuş.

---

[31] C. G. Seligmann, *The Melanesians of British New Guinea* (Cambridge, 1910), s. 379.

Daha sonra bu avcı çayırlık alanı ateşe vermiş, bu esnada kadın, "O benim ateşim! Benim ateşim! Geri verin onu!" diye bağırmış. Üstelik kadın bunları söylerken ölmüş. Büyük bir yağmur düşene ve ortalığı söndürene kadar birçok ağaç ve çayırlık alan yanmış. İnsanlar ateşi aramış ama hiçbir şey bulamamışlar, ta ki alt kısmı ateşle kaplı bir yılanla karşılaşana dek; bu yüzden yılanın alt kısmı kavrulmuş haldeymiş. Bu ateşle birlikte insanlar yemek pişirmiş, ayrıca yaşlı kadını, "Hey! Hey! Artık mutluyuz!" diyerek gömmüşler. Böylece ateşi ellerinden gelebildiğince muhafaza etmişler ve daha sonra sert bir parça odunu yumuşak bir parça odun üzerinde sürterek nasıl ateş üretileceğini keşfetmişler.[32]

Hollanda Yeni Ginesi'nin güney kıyısında yaşayan Marind-Anim insanları bir zamanlar ateşin olmadığından bahsederler. Bir gün Uaba (ya da Ob e) adlı bir adam, karısı Ualiuamb'a sahip olmak için, kadını mümkün olabildiğince sıkı bir şekilde kendine bağlamış ve kadın ondan kurtulamamış. En nihayetinde ruhsal veya doğaüstü bir varlık (*dema*) gelmiş ve çifti sarsmış, onları ayırmak için ters yönlere çevirmiş. Bunu yapınca ikisinin vücudunda duman ve alev belirmiş; ateşin ve delerek ateş çıkarmanın başlangıcı bu şekilde olmuş. Aynı zamanda Ualiuamb bir tepeli devekuşu ve kocaman bir leylek (*Xenorhynchus asiaticus*) dünyaya getirmiş; bu iki kuş türünün de tüylerinin siyah olması, atalarının doğduğu yerde ateşin yarattığı dumanla ve isle alâkalıymış. Hattâ bu ateş yüzünden leyleğin ayakları, tepeli devekuşunun ise ibiği yanmış; işte bu sebeple günümüzde birinin ayağı, diğerinin ise ibiği kırmızıymış. Köyde olanlara kimse anlam veremiyormuş. Âniden bir haykırış duyulmuş: "Ateş! Ateş!" Herkes bu olayların yaşandığı noktaya doğru koşmuş, fakat kimse ateşin nereden geldiği-

[32] W. E. Bromilow, "Dobuan (Papuan) Beliefs and Folk-lore," Report of the Thirteenth Meeting of the Australasian Association for the Advancement of Science, held at Sydney, 1911 (Sydney, 1912), s. 425.

ni anlayamamış, ta ki Uaba'nın barakasının ateşler içerisinde olduğu fark edilene kadar. Kurak bir mevsimdelermiş ve dolayısıyla hava kavrulduğu için ateş hızla yayılmış. Yanan şeyler insanların kafasına düşmüş ve böylece hepsinin saçları tutuşmuş, işte bu yüzden günümüze kadar bu insanların soyundan gelenler arasında kel kafalılar varmış. Doğu musonları alevleri sahil boyunca sürümüş; işte bu sebeple hâlâ çıplak ağaçsız topraklardan oluşan bir alan deniz kıyısı boyunca mevcutmuş. Ayrıca deniz kıyısında yaşayan canlılar alevlerden dolayı yanıp kavrulmuşlar, işte bugün yengeci pişirdiğimizde renginin kırmızıya dönmesinin nedeni buymuş.[33]

Marind-Anim miti, ateşin kökeninin insanlardaki analojiye dayandığını –tıpkı birçok yabanılda olduğu gibi– açık bir şekilde bize gösterir; bir yandan delerek ateş çıkarma, diğer yandan kadın ile erkek arasındaki cinsel ilişki, ateş yakma sürecine dair önemli ipuçları taşır. Buradan hareketle –dikey ateş çubuğunun eril, delik açılan yatay ateş çubuğunun dişil olduğu kabul edilerek– birçok yabanıl arasında benzerlik olduğu düşünülmüştür.[34] Dolayısıyla varsaymamız gereken şey Marind-Animlerin ateş elde etmek için genellikle delerek ateş çıkarma (*rapa*) yöntemini kullanmış olduğudur; şunu da belirtmek gerekir ki bahsettiğimiz bu yöntem, genel olarak, sürterek ateş çıkarma yöntemiyle –ikiye ayrılan bambunun, ok ucu gibi keskin olan tarafının ileri geri hızla sürtülmesiyle– aynı şeyi amaçlamaktadır.[35] Aslında Marind-Animler içerisinde yer alan bir Gizli Topluluğun, uygulamada, ateşin kökenine dair sahip olduğu

---

[33] P. Wirz, Die Marind-Anım von Holländisch-Süd-Neu-Guinea (Hamburg, 1922-1925), Cilt. 1. Bölüm. 2. s. 80-83.

[34] Bu tür benzeştirmelerin temsili için bkz. *Altın Dal*, Bölüm. 2. Krallık ve Rahiplik Tabuları (devamı), [çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yayınevi, s. 160 (ç.n.)]; ayrıca bu kitapta *Fasti of Ovid* yorumlarına bakınız.

[35] P. Wirz, *Die Marind-Anım von Holländisch-Süd-Neu-Guinea* (Hamburg, 1922-1925), Cilt. 1. Bölüm. 2. s. 85.

efsanevi düşünceleri –törenle ateş yakmak ve sonra onu muhafaza etmek için elzem görülen cinsel cümbüşlerin (bunlar her sene yapılan âyinlerdir) gerçekleştirilmesi gibi– son zamanlara kadar makul bir biçimde gerçekleştirdiği görülmektedir.[36]

Hollanda Yeni Ginesi'nin kuzey kıyısında bulunan Nvefoor (veya Noofoor) adasında yerlilerin, ateşin nasıl yakılacağını ilk olarak bir büyücüden öğrendiği söylenir; zaten adanın ismi buradan türemiştir ve "Biz ateş (sahibiyiz)" anlamına gelmektedir.[37]

[36] P. Wirz, *age.*, Cilt. 1. Bölüm. 2. s. 83; Cilt. 2. Bölüm. 3. s. 3, 31-33.
[37] J. B. van Haseelt, "Die Nveforezen", *Zeitschrift für Ethnologie*, viii. (1876), s. 134.

MELANEZYA'DA ATEŞİN KÖKENİ

Yeni Gine'nin kuzeyinde kalan Admiralty adalarında yaşayan yerliler, başlangıçta yeryüzünde ateşin olmayışını şöyle anlatırlar. Bir gün bir kadın, ateş alıp gelmeleri için deniz kartalı ve sığırcığı gökyüzüne göndermiş. "İkiniz gidin gökyüzüne! İkiniz gidin ve ateşi bana getirin!" demiş. Böylece iki kuş göğe doğru uçmuş. Balık kartalı ateşi almış ve ikisi birlikte yeryüzüne geri dönmüş. Ancak gökyüzü ve yeryüzü arasındayken biri ateşi diğerine vermiş; ateşi sığırcık almış ve ensesinde taşımış. Rüzgâr ateşi büyütmüş ve sığırcığın tutuşmasına neden olmuş. İşte bu nedenle günümüzde sığırcık çok küçük ve balık kartalı çok büyükmüş. Eğer sığırcık balık kartalından biraz daha büyük olsaymış, ateş sığırcığı asla tutuşturamazmış. İki kuş ateşi yeryüzüne, bize getirdi. Bizler yemeğimizi ateşte pişirip yiyebilmekteyiz. Bu iki kuş olmasaydı, yemeğimizi ateşte pişirip yiyemezdik, yemeğimizi güneşte kurutmak zorunda kalırdık.[1]

Yeni Gine'nin doğusundaki Trobriand adalarında yaşayan yerliler, ateşin bulunduğu ilk yerin Moligilagi köyü olduğunu

[1] Josef Meyer, "Mythen und Sagen der Admiralitätsinsulaner", *Anthropos*, ii. (1907) s. 659.

söylemektedir. Anlattıklarına göre Lukwasisigalı bir kadın önce güneş, sonra ay ve en sonunda hindistan cevizi doğurmuş. "Beni gökyüzüne fırlat, böylece herkesten önce oraya gidebilirim ve senin olduğun yere ışık getirebilirim" demiş ay. Fakat annesi bu konuda istekli değilmiş. Güneş ise gönül yaparak, "O halde ilk olarak ben gökyüzüne gideyim, bahçeni ışığımla ısıtayım; bahçeni temizleyeceğinde sıcaklığımla kurutayım toprağı, bu sayede yamları ekebilesin" demiş. İlk olarak güneş gitmiş bulutların arasına. Kısa bir süre sonra kadın ayı gökyüzüne fırlatmış; bahçesindeki meyvelerin büyümesi için yapılan bazı büyülere kızmış ve bunlara müdahale etmiş.

İşte bu kadın, güneş ve ayın anası, ateşi doğuran varlıkmış: O uzun zaman önce ateşi dünyaya getirmiş: Hep aynı kalmış ateş. Kadının kendinden küçük bir kız kardeşi varmış ve iki kardeş birlikte yaşıyor ve bir tür yabani yamla hayatını idame ediyormuş. Büyük kız kardeş köyde kalıyormuş. Fakat küçük kız kardeş ormanda yiyecekleri olan yabani yamları aramak için dolanıp duruyormuş. Bulduklarını eve getirir getirmez ablası pişirdiği halde küçük kardeş hepsini çiğ yiyormuş. Geceleri küçük kız kardeş öksürüyormuş; ancak ablası yamları kızarttığı ve pişmiş olarak yediği için güzel bir uyku çekiyormuş.

Bir gün küçük kız kardeş ormana doğru çıkıp gitmiş, geri döndüğünde ablasının göremeyeceği bir yere saklanmış. Bu sırada ablasının ateşi bacaklarının arasından nasıl çekip çıkardığını görmüş, üstelik ablasının bu ateşle yabani yamları kızartışını izlemiş. İzlendiğini fark eden büyük kız kardeş, "Sakın bir şey söyleme. Bu sırrı açığa çıkarma. Belki de insanlar bunu öğrenmez, bu durumu fark etmeleri halinde bize hak ettiğimiz karşılığı vermeyeceklerdir. Sakın sesini çıkarayım deme. Pişmiş yemek yememizi sağlayan bu değerli şeyden yalnızca biz faydalanalım" demiş. Fakat küçük kız kardeş, "Sessiz kalmam gerektiğini düşünmüyorum. Doğrusunu istersen yanan odunu alacağım ve diğerlerine vereceğim, bu sayede insanlar kendi ateşini başkalarıyla paylaşacak ve bu herkese yayılacak" diye-

rek gidip ateşi almış ve oduna doğru götürmüş, ateşi *damekui* ağacına doğrultmuş, birçok ağaca götürmüş; hepsi alev almış. Daha sonra küçük kız kardeş ablasına, "Artık muhtemelen yemeğini pişirebileceğini ve yiyebileceğini düşünüyorsundur, üstelik bizi, birçok insanı, çiğ yemek yemeye mahkûm ettiğini zannediyorsundur, öyle değil mi?" demiş.[2]

Trobriand adalarının güneyine doğru D'Entrecasteaux adaları uzanmaktadır. Bu bölgede yaşayan yerliler, Goodenough'ta küçük bir ada olan, en büyük iki ada grubundan biri olan Wagifa'ya ateşin ilk olarak nasıl geldiğini anlatırlar. Birkaç köpeğin Wagifa'nın doğusunda balık avladığını söylerler. Bir gün bu köpekler yakaladıkları balıkları kızartmak istemişler, ama çubukları kullanarak nasıl ateş yakılacağını bilmiyorlarmış. Aralarından Galualua adındaki bir köpek bir kayanın üstünden güneşe doğru tek başına tırmanmaya başlamış. Kukuya boğazını geçerken dumanlı bir bulut görmüş; böylece kendisi gidip biraz ateş alırken, diğerlerine burada kalıp balık avlamalarını söylemiş. Kukuya'ya gittiğinde ateş üzerinde pişmekte olan bir kap yemek ile barakasının yanını temizleyen bir kadını karşısında bulmuş. Kadın arkasını döndüğünde köpeği kafasını sallarken görmüş. Köpek, "Bana biraz ateş versene arkadaşım. Hemcinslerim karşı tarafta balık avlıyorlar, biraz ateş alıp onlara götürmek istiyorum" demiş kadına. Kadın onun kuyruğuna bir ateş çubuğu bağlamış, ama geri yüzerken köpeğin kuyruğu suyun altında kalmış ve ateş sönmüş. Köpek kadının yanına geri dönmüş ve ondan başka bir yanan sopa istemiş, böylece kadın onun sırtına yanan bir çubuk parçası bağlamış. Fakat

[2] Ateşin kökenine dair bu Trobriand hikâyesi için Trobriand adalarında yaşayan yerlilerin gelenekleri, inançları ve dilleri üzerine araştırma yaparak yıllarını orada geçiren iyi kalpli arkadaşım Profesör Bronislaw Malinowski'ye borçluyum. Bu konuya ilişkin bir karşılaştırma için bkz. B. Malinowski, *Vahşilerin Cinsel Yaşamı*, [Kabalcı Yayınları, çev. Saadet Özkal (ç.n.)]. Bu hikâyede, Wagawaga ve Dobu'da aktarılan hikâyelerle büyük ölçüde aynı görüşler paylaşılmaktadır.

köpeğin sırtı aynı şekilde suyun altında kalmış ve köpek bir kez daha kadının yanına geri dönmüş. Kadın bu sefer köpeğe, "Şimdi nereye bağlayayım peki" demiş; köpek, "Başımın üstüne" yanıtını vermiş. Köpek ateşi bu şekilde güvenle Wagifa'ya taşımış. Arkadaşları ona gelmesinin neden bu kadar uzun sürdüğünü sormuş ve Galualua, "Ah, ateş iki kere söndü ve sürekli geri dönmek zorunda kaldım" demiş. Yakaladıkları balıkları pişirip yemişler, ama sonradan sahip oldukları ateş değerli bir taşa dönüşmüş ve köpeklerin hepsi bir mağaraya girmiş. Bu köpekler o zamandan beri hep o mağaranın içinde kalıyorlarmış, akşamları bazen dışarı çıkıp havlıyorlarmış. O günden sonra Wagifa'da ateş hep var olmuş.[3]

Solomon adalarından biri olan Buin'de yaşayan yerliler adalarında vaktiyle ateşin olmadığını anlatırlar. Eskiden burada yaşayan insanlar ne yemek pişirebiliyorlar ne de geceleri ışık yakabiliyorlarmış, üstelik hepsi de tüm yiyeceklerini çiğ olarak tüketiyorlarmış. Fakat Alu adasındaki insanlar ateşe sahipmiş. Bir gün Buinli insanlar Alulara, "Bize ateş verin," demiş. Fakat Alular bu isteği yanıtsız bırakmış. Böylece Buinler ateşi nasıl gidip alacaklarına ve kimin getireceğine dair fikir alışverişinde bulunmuş. Daha sonra küçük bir kuş (*tegerem tegerika*), "İsterseniz, ateşi gidip alabilirim" demiş. Fakat Buinler kuşa inanmamış ve "Gidersen, yolda suyun tuzu seni öldürür, oraya kadar uçamazsın" demiş. Daha sonra kuş, "Pekâlâ, ben gene deneyeceğim" demiş. Kuş havalanıp uçtuğunda tüm insanlar onun arkasından bakmış ve kuş kısa bir süre içerisinde gözden kaybolmuş. Alu'ya varan kuş bir kütük içerisine saklanmış ve orada bekleyerek doğru ânı kollamış. Daha sonra oradaki insanların, tıpkı bugün Buin'de yaşayan insanların yaptığı gibi, iki parça odunu birbirlerine sürterek ateş yaktığını görmüş. Böylece kuş

[3] D. Jenness ve A. Ballantyne, *The Northern D'Entrecasteaux* (Oxford, 1920), s. 156.

Buin'e doğru geri uçmuş ve Alu'daki insanların nasıl ateş elde ettiğini onlara anlatmış.[4]

Güney Solomon adalarından biri olan San Cristoval'da yaşayan yerliler, Agunua adında, yılan şekline bürünmüş bir Yaratan'dan ve onun ikiz kardeşi olan bir adamdan bahsederler. Auguna yam ve diğer meyveleri yetiştirmeyi adama öğretmiş. Böylece adam zamanla bahçeyi ekip biçmiş; böylece büyük küçük, kırmızı beyaz, pürüzsüz dikenli, yabani evcil her çeşit yam baş göstermiş; üstelik, benzer şekilde, belirli bir süreden sonra meyve veren muz ağacı, hindistan cevizi ağacı, badem ağacı ve türlü türlü meyve ağaçları ortaya çıkmış. Fakat adam, "Bunlar yemek için çok sert. Bunları nasıl yumuşatabilirim" demiş. Yaratan veya yılan (*figona*) kendi sopasını ona vermiş ve "Bunu hızlıca sürt ve ne olacağını gör," demiş. İşte ateşin doğuşu ve yemek pişirme becerisi bu şekilde vuku bulmuş.[5]

Yeni Hebridlerden biri olan Malekula'da ateşin kökenine dair anlatılan hikâye şu şekildedir: Bir kadın ve oğlu bir gün ormana gitmiş. Oğlan ağlamaya başlamış ve yiyecekleri çiğ olarak yemeyi reddetmiş. Annesi onu avutmak için bir çubuğu kuru bir odun parçasının üzerine sürtmüş. Bunu yapınca çubuktan küçük bir kıvılcım ve duman çıktığını görüp şaşırmış ve en nihayetinde ateş belirmiş. Daha sonra yemeği ateşin üstüne götürmüş ve bu şekilde tadının çok daha iyi olduğunu fark etmiş. O zamandan itibaren tüm insanlar ateş kullanmaya başlamış.[6]

Yeni Gine'nin kuzeydoğusundaki Yeni Britanya adasında yaşayan yerliler, ateş yakma yöntemini bilen ve bunu —bir köpek ortaya çıkana dek— hasetle kadınlardan gizleyen erkeklere ilişkin bir hikâyeden bahsederler. Hikâye şu şekilde ilerler:

---

[4] R. Thurnwald, *Firschungen auf den Salomo-Inseln und dem Bismarck-Archipel* (Berlin, 1912), s. 394.

[5] C. E. Fox, *The Threshold of the Pacific* (Londra, 1924), s. 83.

[6] T. Watt Leggatt, "Malekula, New Hebrides", *Report of the Fourth Meeting of the Australasian Association for the Advancement of Science, held at Hobart*, Tasmania, in January, 1892, s. 708.

Gizli Topluluk'a (*iniet*) mensup kişiler bir gün biraraya gelmiş. Köpek o sırada çok açmış. Arkadaşlarının yanından ayrılıp ormanlık alana doğru gitmiş. Kadının ve yabancı topluluğun yanına varmış. Gizli Topluluk'un renkleriyle tüylerini boyamış. Onların yanına gidip uzanmış. Topluluktaki insanlar, "Yanımıza gelme" demişler. Köpek, "Neden?" demiş. Topluluktakiler, "Çünkü sen bu işte yenisin" demişler. Köpek, "Açım. Hiçbir şey yemedim. Biraz taro istiyorum" demiş. Kadın, "Biraz taro almak istiyorsun madem, ateş nerede?" demiş. Köpek, "Bekle biraz, Gizli Topluluk'un yaptığı bir şey görmüştüm, aynısını yapacağım" demiş. Kadın, "Canımız yanabilir, sakın yapma" demiş. Köpek, "Canınızı acıtmayacak bu. Çok açım" demiş. "Hayır, yapma" demişler. Ve köpek, "Evet, yapacağım" demiş. Kadın, "Gelme yanımıza" demiş. "Niçin?" diye sormuş köpek. "Çünkü sen yenisin" diye atılmış bir kadın. Bununla birlikte köpek, "Oradaki *kua* odununu iki parçaya ayır ve buraya getir" demiş. Kadın ikiye ayırıp odunu ona vermiş ve sormuş, "Peki bu ne için?" Köpek, "Göreceksin" demiş. Kadın odunu köpeğe uzatmış. Köpek, dişleriyle odundan bir parça ayırmış ve kadına, "*Kua* odununun üzerine otur" demiş. Kadın, "Oturmayacağım, çünkü sen yenisin" demiş. "Otur şunun üzerine" demiş köpek. Kadın oturmuş. Köpek odunu sürterek ateş yakmış; ama onu çok sert bir şekilde sürtmüş. Duman çıkmış. Kadının gözlerinden yaşlar akmış. Kadın ağlamış ve köpeğe kendisiyle evlenmesini söylemiş. Köpek bu durumdan büyük bir memnuniyet duymuş. Topluluğa yeni gelenin odunu sürtmesiyle diğerleri ateş yakmış. Yeni üye onlara, "Bunu size kim öğretti?" demiş. "Köpek" diye yanıtlamış kadın. Oradaki adam, "Aha! Hemen boşboğazlık edip söylemiş ona!" demiş. Adam çok kızmış ve "Tabii ya! Köpeklerini götür de boşboğazlık edip anlatılsınlar hepsi! Onlar sırrı tutmadılar, bizim sırrımızı." Topluluktakiler köpeğe büyü yapıp daha fazla konuşmamasını sağlamışlar ve

bu yüzden köpek hiç konuşamaz hale gelmiş.[7]

Ontong Java, Solomon adalarının kuzeydoğusunda yer alan büyük bir mercan adasıdır. Bu yer aynı zamanda Lord Howe olarak bilinir, üstelik Leuanua şeklinde yerleşmiş yanlış bir kullanıma da sahiptir. Mercan adalarında yaşayan insanlar Polinezyalılara bir hayli benzerler, buradaki insanlar Polinezya lehçesiyle konuşmalarına rağmen diğerleriyle yalnızca kültürel olarak bazı farklılıklar taşırlar. Dolayısıyla onlarda toplumsal sınıflar mevcut değildir. Efsanelerinde büyük kahraman Maui'nin izine rastlanmaz. Maui, birazdan göreceğimiz üzere, ateşin kökenine dair Polinezya mitinde önemli bir rol oynar. Ontong Java'da ateşin kökenine dair anlatılan mit Polinezya'dakine göre tamamen farklıdır, fakat bir yandan Gilbert adalarında anlatılan Mikronezya mitleriyle hemen hemen aynıdır.[8] Bu yüzden Ontong Java'daki etnik bağlantılar Melanezya'dan ziyade, mümkün olabildiğince Mikronezya ile kurulmaktadır. Bu mitle ilgili sahip olduğumuz bilgiyi ele aldığımızda; ve aynı zamanda Ontong Java'ya ilişkin yukarıda değinilen noktalara baktığımızda, on bir ayını mercan adalarında yerliler ve onların dilleri üzerine çalışarak geçiren H. Ian Hogbin'e katkılarından ötürü minnettar olduğumu ifade etmem gerekir. Hogbin'e anlatılan mit şu şekilde seyreder:

Pa'eva denizlerin tanrısıdır. Uzun zaman önce Pa'eva'nın Ke Ahi adında bir oğlu doğmuş. Oğlu aynı zamanda ateşmiş. İkisi birlikte okyanusun altında yaşıyorlarmış. Bir gün Pa'eva durduk yere oğluna kızmış, bunun üzerine Ke Ahi evden kaçmaya karar vermiş. Okyanusun yüzeyine çıkmış ve Ontong Java'nın ana şehri Luaniua'ya doğru yol almış. Orada hiç hoş karşılanmamış, çünkü dokunduğu her şey alev alıyormuş. Yarattığı sıkıntılardan ötürü insanlar Ke Ahi'yi oradan uzaklaştırmışlar.

---

[7] A. Kleintitschen, *Mythen und Erzählungen Melanesierstammes* (St. Gabriel, Mödling bei Wien, 1924), s. 502-504.

[8] Bkz. s. 119.

O da Kapa'ea adında bir kadına ait küçük bir adaya kaçıp kurtulmuş. Ke Ahi burada da bir hayli zarara yol açmış ve Kapa'ea kendi alanını korumak adına bir sopa almış ve onu öldürmüş.

Zamanla öfkesi dinen Pa'eva oğlunu aramaya çıkmış. İzini sürdüğü küller onu kadının evine kadar götürmüş. Yüksek sesle defalarca bağırmış oğlunun adını, ama en sonunda, cevap alamayınca, oğlunun öldüğünü anlamış. Oğlunun intikamını almak için denizin altından adaya vurmuş. Çok uzağa gitmeden önce, oğlunu öldüren kadın Kapa'ea bu gürültünün nereden geldiğini anlamak için ortaya çıkmış ve yaşadığı yerde geri kalan şeyleri kurtarmak amacıyla Pa'eva'ya elini uzatarak evlenme teklif etmiş. Hoş bir kadın olduğu için tanrı onun teklifini kabul etmiş ve intikam almaktan vazgeçmeye razı gelmiş.

Evlendiklerinde Pa'eva karısından oğlunun ölümüyle ilgili detayları anlatmasını istemiş. Böylece kadın onun oğluna öldürene kadar bir sopayla nasıl vurduğunu Pa'eva'ya anlatmış. Baba oğluna bir hayli düşkünmüş, taşıdığı bu derin üzüntüyle oğlunun ölümüne neden olan sopaya sarılmış. Ölmüş olan Ke Ahi bir anda hayata geri dönmüş. Babası bu duruma çok ama çok sevinmiş ve oğlunu kollarının arasından tutup okyanusun derinliklerine geri götürmüş. Bu, Ke Ahi için pek uygun bir durum değilmiş ve karı koca suya dalar dalmaz yeniden onun cansız bedeniyle karşılaşmışlar. Oğlanın babası onun cansız bedenini kıyıya götürmüş ve kıyıya vardıkları anda Ke Ahi yeniden canlanmış. Daha sonra Ke Ahi bir daha asla denize dönmeyeceğini söylemiş ve onu denize götürmek için gösterilen tüm uğraşılar sonuçsuz kalmış. İşte bu yüzden günümüzde ateşin suda yanmaya devam etmesi imkânsızmış.

POLİNEZYA VE MİKRONEZYA'DA ATEŞİN KÖKENİ

Yeni Zelanda'da yaşayan Maoriler, ilkel Maui'nin, Kadın Atası olan Mahu-ika'nın sahip olduğu ateşi yok etmeyi düşündüğünü söylerler. Şöyle ki, Maui bir gece kalkmış ve köyde her ailenin yemek pişirmek için kullandığı evdeki ateşi söndürmüş; daha sonra sabahın erken saatlerinde kölelerine yüksek sesle, "Açım, açım; çabuk, bana yemek hazırlayın" diye bağırmış. Bunun üzerine kölelerden biri yemek pişirmede gerekli olan ateşi hazır etmek için olabildiğince hızlı bir şekilde koşmuş, ama ateşi bulamamış; ve tüm köye evden eve koşarak ateş aramış, gittiği her yerde ateşin çoktan söndüğünü görmüş ve dolayısıyla hiçbir yerde ateş bulamamış.

Maui'nin annesi bu durumu öğrenince köleleri çağırmış ve "Birkaçınız Kadın Atamız Mahu-ika'nın yanına gidin; ona ateşin yeryüzünden kaybolduğunu söyleyin ve topraklarımıza yeniden ateş getirmesini isteyin" demiş. Fakat köleler bu durumdan telaşlanmış ve onun buyruklarına itaat etmemiş. Maui annesine, "Pekâlâ, öyleyse ateşi gidip ben getiririm yeryüzüne; ama bunun için hangi yoldan gitmem gerekiyor?" demiş. Ma-

ui'nin ailesi ona, "Hemen önündeki geniş yolu izle; yolun sonunda Kadın Atanın yaşadığı yere varacaksın; gittiğinde eğer sana kim olduğunu sorarsa adını ona yüksek sesle söylemen daha iyi olur, böylece onun soyundan gelen birisi olduğunu anlayacaktır; fakat sen dikkatli ol ve sakın ona oyun oynayayım deme, çünkü senin hareketlerinin insanlarınkilere kıyasla çok daha hayvani olduğunu işittik. Başkalarını kandırmaktan ve onların canını acıtmaktan hoşlandığın için belki şimdi bile bu yaşlı Kadın Atanı kandırmayı aklından geçiriyorsundur, ama senden bunu yapmamanı istiyorum" demiş. Maui de, "Merak etmeyin, yalnızca insanlar için ateş alıp geleceğim, hepsi bu; sonra hemen geri döneceğim" demiş.

Bunun üzerine oradan ayrılmış ve ateş tanrıçasının olduğu yere ulaşmış; büyük bir merakla neyle karşılaşacağını bekliyormuş, hiçbir şey söyleyemeden uzun bir süre beklemiş. En sonunda, "Ah hanımım, ortaya çıkacak mısınız? Ateşi nerede saklıyorsunuz? Buraya sizden biraz ateş almak için geldim" demiş. Bunun üstüne yaşlı kadın hemen önünde belirmiş ve "Kimdir bu ölümlü?" demiş. Maui, "Benim" diye yanıtlamış. "Nereden geliyorsun?" diye sormuş kadın ve adam, "Ben bu topraklara aitim" demiş. "Sen bu topraklara ait değilsin" demiş kadın, "dış görünüşün bu topraklarda yaşayanlara benzemiyor. Kuzeydoğudan mı geliyorsun?" Adam, "Hayır" diye yanıt vermiş. "Güneydoğudan mı geliyorsun?" Adam, "Hayır" demiş. "Güneyli misin?" Adam, "Hayır" demiş. "Batı tarafından mısın?" "Hayır" demiş adam. "Öyleyse tam bana doğru esen rüzgârın yönünde benimle gelebilir misin?" "Evet" demiş adam. Kadın haykırarak, "Oo, o halde sen benim torunumsun; ne arıyorsun burada?" demiş. Adam, sizden ateş istemek için geldim" yanıtını vermiş. Kadın, "Hoş geldin, hoş geldin; işte aradığın ateş burada" demiş.

Daha sonra yaşlı kadın kendi tırnağını sökmüş ve ona vermiş, çünkü kadının tırnağından ateş çıkıyormuş. Maui, kadının tırnağıyla ateş çıkarıp ona verdiğini görünce bunun harika bir

şey olduğunu düşünmüş! Daha sonra Maui oradan biraz uzağa gitmiş ve ateşi sönmüş, bu yüzden geri dönmüş ve kadına, "Bana verdiğin ateş söndü, başka bir tane verseniz," demiş. Böylece kadın başka bir tırnak çekip çıkarmış ve ateşi ona uzatmış; sonra kadının yanından ayrılmış, biraz uzaklaşınca ateş gene sönmüş; bunun üzerine kadının yanına tekrar dönmüş ve "Ah hanımım, son verdiğiniz ateş de söndü, size yalvarırım, bana başka bir ateş verin," demiş. Bu, kadın bir elindeki tüm tırnakları söküp verene kadar bu şekilde sürüp gitmiş; bunun üzerine kadın diğer elindeki tırnaklara geçmiş ve diğer elindeki tüm tırnaklar da bitene kadar aynı şeyler yaşanmış; ve sonra kadın ayağındaki tırnakları sökmeye başlamış, ayak başparmakları hariç aynı şekilde hepsini bir bir çekmiş. En sonunda kadın kendi kendine, "Bu insan kesinlikle benimle oyun oynuyor" demiş.

Bunun üzerine tek kalan ayak başparmağındaki tırnağı çekmiş ve ateşe dönüşen tırnağı her yer alev alacak şekilde yere fırlatmış. Ayrıca Maui'ye haykırarak, "İşte, hepsini almış oldun böylece!" demiş. Mauri oradan hızla uzaklaşıp kaçmış, ancak ateş onun peşini bırakmamış; böylece o da kendini bir çevik-kanat kartala (fleet-winged eagle) çevirmiş ve hızla havaya yükselmiş, ama ateş onu kovalamış ve neredeyse uçarken onu yakalıyormuş. Daha sonra kartal bir su birikintisinin içine düşmüş, fakat bu su onu neredeyse haşlıyormuş. Ormanlar da ateşle çevrilmiş, dolayısıyla kartal hiçbir yere konamamış; üstelik hem kara hem de deniz alevler altında kalmış, Maui az kalsın alevler arasında can verecekmiş.

Sonra Maui atalarından –Tawhiri-ma-tea ve Whatitiri-ma-takataka– bol miktarda su göndermesini istemiş ve yüksek sesle, "Ah, peşimden gelen bu ateşi söndürmem için bana su ver" diye haykırmış ve sonra şiddetli bir rüzgâr ve fırtına belirmiş, ayrıca Tawhiri-ma-tea kuvvetli bir yağmur göndermiş, böylece yangın söndürülmüş; Mahu-ika kendi barındığı yere varmadan önce, yağan yağmurdan ötürü neredeyse ölüyormuş, üste-

lik peşinden gelen ateşin ona değmesiyle birlikte attığı çığlık ve feryatlar Maui'ninkiler kadar kuvvetliymiş; bu yüzden Maui bu davranışına son vermiş. Ateş tanrıçası Mahu-ika, ateşi bu şekilde söndürmüş; ancak ateş tamamen sönmeden, daha önce yere attığı birkaç kıvılcımı kurtarmış; bu kıvılcımları muhafaza etmek için hâlâ orada değerli kabul edilen *kaiko-mako*'nun ve başka birkaç ağacın içine koymuş; dolayısıyla insanlar ateşe ihtiyaç duyduklarında kıvılcım yaratmak için bu ağaçların odunlarını hâlâ kullanmaktalarmış.[1]

Bu mit ateşin bazı odunlarla nasıl elde edildiğini açık bir şekilde anlatmaktadır; ayrıca ateşi yoğun yağmurdan sakınmak için ateş tanrıçasının bunu belirli ağaçlar içerisinde sakladığını ve bu şekilde ateş elde edilebileceğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu, hikâyenin anafikrini oluşturmakta ve efsanenin diğer versiyonlarında daha kapsamlı bir şekilde ifade edilmektedir. Bu yüzden Maui büyük bir yangınla çepeçevre sarıldığında şiddetli yağmur yağmasını istemektedir –"bardaktan boşanırcasına yağan ve sel olup anında alevleri dindirecek bir yağmur". Sular *tiki tiki*ye veya Mauika'nın kafasındaki topuza ulaştığında, ateş tohumlarının sığınıp kendini var edeceği tek yer *rata*, *hinau*, *kaikatea*, *rimu*, *matai* ve *miro* olarak karşımıza çıkar, ancak bu ağaçlar ateş tohumlarını kabul etmemiş; dolayısıyla onlar da kendilerini kabul eden *patate*, *kaimako*, *mahohe*, *totara* ve *puketea*ya gitmişler. Bunlar halen sürterek ateş elde

[1] Sir George Grey, *Polynesian Mythology* (Londra, 1855), s. 45-49. Benzer Maori mitinin daha kısa bir versiyonu için bkz. R. Taylor, *Te Ika A Maui, or New Zealand and its Inhabitants* (Londra, 1870), s. 130; John White, *The Ancient History of the Maori*, ii. (Londra ve Wellington, 1889), s. 108-110. Taylor Mauika'dan (Mahui-ka) bahsederken onu Maui'nin Kadın Atası olarak değil de Erkek Atası olarak ifade ediyor. Polinezya mitolojisinde bu karakterin cinsiyetine ilişkin birçok farklı fikir mevcuttur. Bunun için ilerleyen kısımlara bakınız. Ayrıca karşılaştırma için bkz. E. Treager, *Maori-Polynesian Comparative Dictionary* (Wellington, N. Z., 1891), s. 194.

edilen ağaçlardır.[2] Ayrıca bu noktada tekrar karşımıza çıkan bir şey de şudur: "Yağmurdan yalnızca ufak bir ateş kurtulmuş. Onu da Mahu-i-ka, *totara* ağacının içine koymuş ama burada ateş yanmamış; sonra *mahoe*nin içine koymuş, burada yanmış ama çok küçükmüş; daha sonra *kai-komako*nun içine koymuşlar ve ateş orada çok iyi yanmış ve böylece orada muhafaza edilmiş."[3]

Dolayısıyla bu mit, farklı tür odunların iyi ya da kötü yanabilme özelliklerini açığa çıkarmaktadır.

Yeni Zelanda'nın güneyindeki Chatham adalarında yaşayan Morioriler tarafından benzer bir mit anlatılmaktadır. Maori soyundan gelen bir halk olan Morioriler, Yeni Zelanda'dan Chatham adalarına göçmüşler ve kendi geleneklerini oraya taşıyıp sürdürmüşler. Onların ateşin kökenine dair miti şu şekilde anlatılmıştır:

"Sonra Maui, Mauhika'dan ateşi almaya gitmiş;[4] Mauhika'dan ateş vermesini istemiş, bunun üzerine Mauhika parmaklarından birini koparıp ateş olarak Maui'ye vermiş, sonra Maui ateşin söndüğünü fark etmiş; tekrar Mauhika'nın yanına gitmiş ve başka bir parmağını almış. Geriye yalnızca serçe parmak kalana kadar buna devam etmiş; sonra Mauhika, Maui'nin kendisini oyuna getirdiğini hissetmiş ve bu duruma bir hayli öfkelenmiş. Bunun üzerine serçe parmağını ağaçlara –*inihina* (Maori, *hinahina* veya *mahoe*), *karamu*, *karaka*, *ake*, *rautini* ve *kokopere* (Maori, *kawakawa*)– doğru fırlatmış. Bu ağaçların

[2] R. Taylor, *Te Ika A Maui, or New Zealand and its Inhabitants* (Londra, 1870), s. 131.

[3] John White, *The Ancient History of the Maori*, ii. (Londra ve Wellington, 1889), s. 110.

[4] "Mauhika'nın erkek ya da kadın olup olmadığı Moriorilere göre pek belli değil gibidir –eldeki bulgulara bakıldığında bu varlığın erkek olduğuna dair göstergeler mevcuttur."

tümü yanmış, yalnızca *mataira* (Maori, *matipou*) ateş almamış.[5] Bu nedenle yanan ağaçların tamamı bir *kahunaki* [bir parça odun bir oyuk içerisinde sürtülür, aşınan odun sıkıca tutulur, en nihayetinde kauçuğun (*ure*) kullanılmasıyla bu odun ateş alır] olarak kullanılmış. Ayrıca Mauhika ateşi taşa –başka bir deyişle çakmaktaşına– fırlatmış, böylece çakmaktaşından ateş yükselmiş. Daha sonra Maui, Mauhika tarafından takip edilmiş; deniz ve tepeler alev alev yanmış, üstelik Maui de ateşin kurbanı olmuş. Maui'nin inlemeleri uğuldamakta olan göğe, Hangaia-te-marama'ya, ulu yağmura, büyük yağmura, hafif yağmura ulaşmış. Ardından yağmur gelmiş ve Maui kurtulmuş."[6]

Yeni Zelanda'nın kuzey ucunda Pasifik Okyanusu'na doğru uzanan Tonga veya Enis adalarında (Friendly Islands) yaşayan yerliler, ateşin neden yalnızca bazı ağaçlarla ortaya çıktığını açıklayan benzer bir hikâye anlatırlar. 19. yüzyılın ilk yarısında Birleşik Devletler Keşif Heyeti tarafından kaydedilen kısa bir hikâye şu şekildedir: "Maui'nin iki oğlu varmış, büyük olanın adı Maui Atalonga ve küçük olanın Kijikiji'ymiş, ancak onlara bu isimleri kimin verdiği bilinmiyormuş. Kijikiji yeryüzünde biraz ateş edinmiş ve diğerlerine yemek pişirmeyi öğretmiş, yemeği diğerleri bu şekliyle beğenmiş, böylece daha önce çiğ yenen yemekler o gün pişirilmeye başlanmış. Kijikiji muhafaza etmek amacıyla ateşin bazı ağaçların içine koyulmasını buyurmuş, bu yüzden artık ateş odun sürterek elde ediliyormuş".[7]

Bahsi geçen bu Tonga miti ilerleyen dönemdeki araştırmacılar tarafından daha kapsamlı bir şekilde yazıldı. Önemli ölçüde ortak paydaya sahip diğer versiyonlarla bunu karşılaştırmak

---

[5] "Bu, sürtünmeyle hangi ağaçlardan ateş çıkabildiğine dair açıklayıcıdır."

[6] Alexander Shand, *The Moriori People of the Chatham Islands* (Washington ve New Plymouth, 1911), s. 20 (*Memoirs of the Polynesian Society*, vol. ii).

[7] Charles Wilkes, *Narrative of the United States Exploring Expedition* (New York, 1851), iii. 23.

ilginç olabilir. Bir İngiliz misyoner tarafından 19. yüzyılın ortalarında kaydedilen bir diğer hikâye ise şu şekildedir:[8]

"İnsan dünyaya geldikten çok sonra, ateş bulunmadan ise çok uzun bir süre önceymiş. Elbette o zaman yemek pişirilemiyormuş. Bu ihtiyacın eninde sonunda karşılanması şu şekilde olmuş: Maui Atalonga ve (oğlu) Maui Kijikiji, Hafaa'da yer alan Koloa'da yaşıyormuş. Her sabah Maui Atalonga, Bulotu'yu[9] ziyaret etmek için evden ayrılıyor, öğleden sonraları da yanında pişmiş yemekle geri dönüyormuş. Hiçbir zaman yanında Maui Kijikiji'yi götürmüyormuş, seferlerinde izlediği yolu oğlunun öğrenmesine de izin vermiyormuş; çünkü Maui Kijikiji küçük, eğlence dolu ve muzipliğe bayılan birisiymiş. Gelgelelim Kijikiji'de bir merak uyanmış ve babasının gittiği yolu keşfetmeye ve Bulotu'ya giderken babasını takip etmeye karar vermiş. Bir mağaranın ağzına kadar onu takip etmiş, mağaranın üstü yoldan geçenlerin görmemesi için büyük bir kamış ve çalılarla kaplıymış. Fakat genç Maui bir süre gözlem ve incelemede bulunmuş, sonra girişi bulup mağaraya inmiş. Bulotu'ya varınca babasını sırtı dönük halde çalışırken görmüş; babası ekili toprak parçasıyla meşgulmüş. Genç Maui *nonu* ağacından bir meyve koparmış (bu, elmadan biraz daha büyük bir meyvedir), birazını ısırmış ve haşarı bir tavırla arta kalanı babasına doğru fırlatmış. Yerden artığı alan babası oğlunun diş izlerini görmüş, dönüp, 'Seni ne getirdi buraya? Hareketlerine dikkat et. Bulotu heybetli bir yerdir' demiş. Sonra kötü bir davranış sergilemesi halinde tehlikeyle karşılaşabileceği hususunda onu uyarmış. Maui, Kijikiji'ye tarlayı temizlemesi için

[8] Sarah S. Farmer, *Tonga and the Friendly Islands* (Londra, 1855), s. 134-137. Bu hikâyede uzman olarak John Thomas görülebilir (s. 125).

[9] Tonga mitolojisinde Bulotu ölen şeflerin ve diğer önemli kişilerin ruhlarının olduğu evdir. Bu evin batıya doğru baktığı, hem kara hem de denizden ulaşıldığı söylenmektedir. Bkz. Sarah S. Farmer, *Tonga and the Friendly Islands* (Londra, 1855), s. 126, 132.

yardım etmiş, en önemlisi, arkasına bakmaması için ona yalvarmış. Kijikiji babasının öğüdünü dinlemek bir yana, oldukça kötü bir iş çıkarmış. Birkaç yabani otu koparıp sonra arkasına bakıyormuş. Her sabah yabani otları temizleyip etrafına bakınıyormuş; gene otları temizliyor ve etrafına bakıyormuş, dolayısıyla pek fazla iş çıkaramamış. Yabani otlar hızla büyümüş, otlar baba ve oğulun söküp attıklarından çok daha hızlı bir şekilde büyümüş. Öğleden sonra olmuş ve Maui Atalonga yemek pişirmek istemiş. 'Git,' demiş oğluna, 've küçük bir ateş getir.' Bu zaten Kijikiji'nin istediği tek şeymiş. 'Nereye gitmem gerekiyor?' 'Madua'ya.'[10] Yola koyulan Kijikiji (büyükbabasını) yaşlı Maui'yi ateş başında ısınmak için bir hasır üzerinde uzanırken bulmuş. Ateş büyük bir demirağacının bir ucundaymış. Yaşlı adam Maui'yi görmüş ve bu davetsiz misafirin orada oluşuna bir hayli şaşırmış, fakat onun kendi torunu olduğunu bilmiyormuş. 'Ne istiyorsun?' 'Biraz ateş.' 'Al hadi biraz.' Genç Maui bir hindistan cevizi kabuğu içerisine küçük bir ateş koymuş ve bunu kısa bir mesafe taşımış. Fakat haylazlığı tutmuş ve ateşi söndürüp yaşlı adamın yanına boş bir kabukla geri dönmüş. Genç Maui tekrar bu kıymetli hediyeyi almış ve yeniden ateşi yok etmiş. Dedesinin karşısına üçüncü kez çıkmış. Yaşlı adam öfkelenmiş. Dedesi ona, 'Hepsini al' demiş. Genç Maui, daha fazla zorluk çıkarmadan, devasa demir ağacını omuzlayıp oradan uzaklaşmış. Yaşlı adam onun ölümlü bir varlıktan fazlası olduğunu derhal anlamış ve arkasından, '*Helo, he, he Ke-ta-fai*,' diye bağırarak onu güreşmeye davet etmiş. Bu anı bekliyormuşçasına dönmüş genç. Yaklaşmış ve güreşmeye başlamışlar. Yaşlı Maui belini sıkıca saran elbisesinden rakibini yakalamış, onu etrafında döndürmüş, ayaklarını yerden kesip yere çarpmış. Kijikiji bir kedi gibi dört ayağının üzerine düşmüş. Artık sıra ondaymış; dedesini aynı şekilde kavramış, onu etrafında

[10] "Madua"yla kastedilen şey, hiç kuşku yok ki, Bulotu veya Yeraltı'ndaki ateşin sahibi, yani Kijikiji'nin büyükbabasıdır.

çevirip yere devirmiş ve vücudundaki tüm kemikleri kırmış. O günden itibaren yaşlı adamın eli ayağı tutmamış. Yerin altında çelimsiz ve sersemlemiş bir halde yatıyormuş. Bir deprem tehlikesinde Tongueler yaşlı Maui'yi harekete geçirmek için savaş naraları atmışlar, bu şekilde onun geri döneceğini düşünmüşler. Kalkamamasından ve dünyanın tepesine yıkılmasından korkmuşlar."

"Kijikiji babasının yanına döndüğünde babası neden bu kadar geciktiğini ona sormuş. Genç bu soru karşısında sessiz kalmış; ayrıca yaşlı adam hakkında kendine yöneltilen sorulara cevap vermekten kaçınmış; Maui Atalonga'nın bir şeylerin yanlış gittiğine dair bir kuşku doğmuş içine. Bunu anlamak için gitmiş, yaşlı Maui'yi yara bere içerisinde sakat bir halde bulmuş ve aceleyle oğlunu cezalandırmak amacıyla geri dönmüş. Oğlu kaçmış, babası büyük bir azimle onu kovalamış ama yakalamayı başaramamış. Akşam olmuş, her ikisi de yeryüzüne dönmek için hazırlanıyormuş. Maui ateş almaması hususunda oğlunu uyarmış; ancak yaşlı tanrının temkinli ruhu genç tanrının kurnaz ruhuyla bir kere daha uyuşmamış. Genç Maui giydiği uzun elbisenin ucuyla küçük bir ateşi sarmalamış. Önce baba gitmiş. Zirveye yaklaşırken burnunu çekmeye başlamış. "Ateş kokusu alıyorum" demiş. Genç Maui hemen onun arkasındaymış. Acele etmiş, hızla kuşağını kaldırmış ve içindekiler dört bir yana dağılmış. Civardaki ağaçlar kısa zamanda yanmış; bir anda dünya büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalmış. Gene de kısa zaman içerisinde kötü gidişat durdurulmuş ve her şey normale dönmüş. Bu durumdan ada sakinlerinin sağladığı kalıcı fayda, o günden itibaren adalıların ateş yakıp yemeklerini pişirmeleri olmuş. Diğer yandan bu haşin Tongue efsanesindeki bazı şeyler, Eski Yunan'daki Prometheus'u da çağrıştırmaktadır."

Bir Katolik misyoner tarafından kaydedilen Tonga mitinin daha kapsamlı bir versiyonu aşağıdaki gibidir:

Mauimotua ve oğlu Mauiatalaga yeraltındaki öbür dünya olan Lolofonua'da yaşarlarmış. Onlar Lolofonua'nın efendileriymiş. Ayrıca Mauiatalaga'nın Yavru Maui anlamına gelen Mauikisikisi adında küçük bir oğlu varmış. Hepsi yeraltındaki öbür dünyada yaşıyormuş. Fakat Mauiatalaga akrabasına, yani diğer bir Maui'ye, "Burada, Lolofonua'da kalmayacağım; oğlum Maui-kisikisi ile birlikte yeryüzüne çıkacağım; yavrum hâlâ küçük, aklı her şeye ermiyor. Fakat gene de ikimiz yukarı çıkacağız ve yeryüzünde yaşayacağız, seni görmek, işlerimi sürdürmek ve Lolofonua'daki ekili tarlamla ilgilenmek için sürekli geri geleceğim" demiş. Böylece Mauiatalaga ve küçük oğlu Mauikisikisi yukarı çıkmış. Tonga veya Enis adalarının kıvrım noktasını oluşturan Vavau adalar grubundan biri olan Koloa adasına gitmişler ve oraya yerleşmişler. Adanın bir bölgesini oluşturan, Atalaga olarak adlandırılan yerde kalmışlar; bu yüzden Mauiatalaga, isminin ikinci kısmına Atalaga'yı almış. Mauiatalaga daha sonra oradaki yerli bir kadınla –onun da adı Atalaga'ymış– evlenmiş.

O zamanlar Koloa adası küçükmüş ve Mauiatalaga'nın ekip biçebileceği boş bir alan yokmuş; bu yüzden yeraltındaki dünyaya –Lolofonua'ya– toprakla uğraşmak ve çalışmak için düzenli olarak gidiyormuş. Bu süre zarfında Mauikisikisi büyümeye başlamış ve babası Mauiatalaga'ya yaptığı saygısızlıklar ve karşı gelmeleri korkunç boyutlara ulaşmış. Bundan ötürü babası yeraltına toprak işleri için giderken onu daima evde bırakıyormuş; çünkü oğlunun başına buyruk bir karakteri olduğunu biliyormuş ve eğer oğlunu oraya yanında götürürse onun yeraltında oyunbazlık yapabileceğinden endişe ediyormuş. Böylece karısına, "Hanım, ben Lolofonua'daki tarlama çalışmaya giderken, Mauikisikisi'nin Lolofonua'nın yolunu öğrenmesini ve orada muziplik yapmasını engellemek için beni izlemesine müsaade etme, dikkatli ol ve ona göz açtırma" demiş. Böylece horoz ötüp gün ağarırken Mauiatalaga uyanıyor ve oğlu gözü yaşlı bir şekilde peşine takılmasın diye alacakaranlıkta sessizce

çıkıp gidiyormuş. Bunu geceleri de yapıyormuş; her zaman tek başına yola koyuluyor, karanlıkta gizlice çıkıp gidiyormuş; Mauikisikisi onu görmesin diye hava hâlâ karanlık iken sabahları erken saatte yollara düşüyormuş.

Bir gün Mauikisikisi tek başına kalmış ve kendi kendine düşünürken, "Babam tarlasıyla ilgilenmek için nereye gidiyor? Her gün onu aramaktan yorgun düştüm. Tarlasına bakmak ve çalışmak için nereye gidiyor?" demiş. Bir yandan da şunu düşünmüş, "Babam muhtemelen işlerini halletmek için Lolofonua'ya gidiyor. Onun nereye gittiğini görmek için seher vakti, karanlıkta uyanacağım, kalkacağım ve onu izleyeceğim. Böylece Mauikisikisi babasını izlemiş ve bir gece babası Mauiatalaga'nın sessizce çıkıp gittiğini görmüş. Babası kuşağını ve çapasını alıp yola çıkmış. Biraz ilerledikten sonra oğlu Mauikisikisi kalkıp onu izlemiş. Takip ettiğini babası anlamasın diye onu uzaktan gözetlemiş. Babası ağacın, –*kaho*'nun ("kamış")– yanına geldiğinde durmuş ve takip eden olup olmadığına anlamak için etrafına bakınmış; ancak Mauikisikisi kendini gizlediği için babası onu görmemiş. Sonra Mauiatalaga ağacın dallarını tutmuş, kökünden sökmüş ve kenara bırakmış, böylece Lolofonua'ya giden yolu kapatmış. Dolayısıyla oğlu Mauikisikisi kendi kendine, "Ah, yaşlı adamın tarlayla ilgilenmek için Lolofonua'ya giden yol muhtemelen burası" demiş. Daha sonra kaho'ya ("kamış") doğru gitmiş, ağacı kökünden sökmüş ve uzağa fırlatmış. Böylece Lolofonua'ya giden yol açılmış; üstelik Mauikisikisi bu yolu kapamamış. Daha sonra babasını takip etmek için aşağı inmiş. Mauiatalaga'nın ekili alanının olduğu yere varmışlar ve Mauiatalaga otları temizlemeye başlamış. O yabani otları temizlerken, oğlu Mauikisikisi bir ağaca, bir *nonu* ağacına tırmanmış, meyvelerden birini koparıp ısırmış, sonra babasına doğru fırlatmış. Babası bu meyveyi alıp, "Şüphesiz bu diş izleri yaramaz çocuğa ait" demiş. Bunun üzerine etrafa bakınmış ama oğlunu görememiş, çünkü oğlu ağacın dalları arasında oturuyormuş. Dolayısıyla Mauiatalaga otları temizleme-

ye devam etmiş. Fakat oğlu bir meyve daha koparmış ve tekrar fırlatmış, babası gene, "Şüphesiz bu diş izleri yaramaz çocuğa ait" demiş.

Daha sonra Mauikisikisi, "Baba, ben geldim!" diye bağırmış. Babası, "Oğul, nasıl geldin buraya?" demiş. Oğlu, "Senin geldiğin yoldan geldim" demiş. Baba Mauiatalaga, "Gel, otları birlikte temizleyelim" demiş. Bunun üzerine oğlu Mauikisikisi gelmiş ve otları temizlemiş. Babası, "Otları temizlerken arkana bakma" demiş. Fakat Mauikisikisi otları temizlerken arkasına bakmış ve "İşte, otlar gene hızla büyüdü" demiş. Bunun üzerine babası Mauiatalaga sinirlenmiş. "Ne?" demiş, "Sana yaramaz çocukların ot yolarken arkasına bakmadıklarını söyledim; çünkü otların tekrar büyümesini ve çalı çırpının yeniden oluşmasını engellemek için bu yasaklanmıştır" demiş. Yabani otlar tekrar büyüdüğü için babası gitmiş ve oğlunun hâlihazırda temizlediği otları yeniden temizlemiş. Sonra birlikte temizliğe devam etmişler. Fakat Mauikisikisi tekrar arkasına bakmış ve otlarla çalılar aynı şekilde gene filizlenmiş. Daha sonra baba sinirlenmiş ve "Kim bu yaramaz, başına buyruk çocuğa gelmesini söyledi? Yaramaz çocuk, ot yolma işini yaptıktan sonra hemen git ve ateş alıp gel" demiş.

Çocuk babasına, "Ateş dediğin şey de nedir?" demiş. Babası ona, "Şuradaki eve git, orada ısınmakta olan yaşlı bir adam var. Biraz ateş al ve yemeğimizi pişirmek için buraya getir" demiş. Böylece Mauikisikisi ateş aramak için gitmiş, yaşlı adamın kendini ısıttığı yere varmış. Ve işte, yaşlı adam Mauimotua'mış, yani Mauiatalaga'nın babası, Mauikisikisi'nin dedesi. Fakat daha önce hiç karşılaşmadıkları için ne Mauikisikisi dedesi olduğunu ne de Mauimotua torunu olduğundan haberdarmış. Sonra Mauikisikisi ısınmakta olan dedesine seslenmiş, "Yaşlı adam, bana biraz ateş ver" demiş. Yaşlı adam biraz ateş alıp ona uzatmış. Çocuk ateşi alıp gitmiş; yolda giderken ateşi ıslatarak söndürmüş; ateş yok olmuş. Çocuk yaşlı adamın yanına dönmüş ve "Bana biraz ateş ver" demiş. Yaşlı adam, "Daha

önce alıp götürdüğün ateş nerede peki?" demiş. "Ateş yok oldu," diye yanıtlamış Mauikisikisi. Yaşlı adam yeniden ona ateş vermiş. Alıp götürdüğü ateşi çocuk gene yolda suyla ıslatarak söndürmüş. Çocuk tekrar ateş istemeye gitmiş; bu onun üçüncü kez ateş isteyişiymiş. Çocuğun tekrar geldiğini gören Mauimotua sinirlenmiş, "Neden geliyor bu çocuk gene? Alıp götürdüğü ateşler nerede?" demiş. Mauikisikisi, "Alıp götürdüğüm ateşler söndü. Bu yüzden gene ateş almak için yanına geldim" yanıtını vermiş.

Artık yalnızca geriye ocakta yanan büyük bir odun kalmış. Yaşlı adam kızgın bir şekilde, "Muhtemelen sen bunu kaldırabilir ve bu büyük odunu alıp götürebilirsin" demiş, çünkü çocuğun bunu kaldırabileceğine ihtimal vermemiş; yalnızca Mauiatalaga tek başına bu devasa odunu kaldırabiliyormuş. Ancak Mauikisikisi gitmiş ve odunu tek eliyle tuttuğu gibi kaldırmış. Bunun üzerine Mauimotua, "Kendimi ısıttığım odunu yere bırak" demiş. Öylece yere bırakmış odunu Mauikisikisi. Mauimotua küplere binmiş, "Gel, güreşelim" demiş ona. "Pekâlâ" karşılığını vermiş Mauikisikisi. Bunu dediği anda Mauimotua'yı havaya kaldırmış, onu yukarıya doğru savurmuş ve sonra büyük bir şiddetle yere çarpmış. Bunu iki kez yapmış ve yaşlı adamın her tarafı kırılmış, adam orada bayılıp kalmış.

Mauikisikisi ateşi alıp babası Mauiatalaga'nın yanına gitmiş. Babası oğluna, "Oraya gittin ve yaşlı adamın onurunu zedeledin" demiş. Mauikisikisi, "Yaşlı adam defalarca ateş istediğim için bana sinirlendi, sonra, 'Evlat, gel güreşelim' dedi. Biz de güreştik ve o yenildi," demiş. Mauiatalaga, "Durumu nasıl peki evlat?" diye sormuş. Mauikisikisi, "Onu yere yığdım ve öldü" demiş. Mauiatalaga bu yazgıya, babasını oğlunun öldürmesine çok üzülmüş. Kuşağını almış ve oğlu Mauikisikisi'nin kafasına vurmuş, Mauikisikisi hemen oracıkta ölüvermiş; boylu boyunca yere yığılmış. Mauiatalaga gitmiş ve oğlunun üzerini otlarla –otun adı *mohukuvai*'ymiş– kapatmış.

Daha sonra adamın oğluyla güreşirken gerçekten ölüp ölmediğini anlamak için Mauimotua'ya gitmiş. Fakat onu canlı ama baygın bir şekilde bulmuş. Babasına, "Baba, yaramaz çocuk seni öldürmeye çalışmış, ama o seni bilmiyordu" demiş. Mauimotua, "Bu doğru, ben de onu bilmiyordum" yanıtını vermiş. Mauiatalaga, "Oğlum Mauikisikisi yeryüzüne cüretkâr bir tavırla geldi, buraya gelince seni öldürmesi gerektiğini düşündü! Küstahlık etmesin diye onu buraya getirmek istemiyordum. Ve en nihayetinde seni küçük düşürdü, ben de onu bu yüzden öldürdüm, o artık ölü" demiş. Babası Mauimotua, "Ne diyorsun sen! Mauikisikisi'yi bunun için mi öldürdün! Neden onu kendi haline bırakmadın? O bir budala gibi davranıyordu, fakat daha önce onunla hiç karşılaşmamıştık. Git ve *nonu*'nun yapraklarını topla; bu ağaçla ölüsünü ört, o yapraklar canlıdır, ve *nonufiafia* adında bir ağaç var, onun da yapraklarını topla ve kullan" demiş. Böylece Mauiatalaga gitmiş ve *nonufiafia*nın yapraklarını toplamış, bu yapraklarla oğlu Mauikisikisi'nin ölü vücudunu kapatmış ve böylece oğlu hayata geri dönmüş.

Bunun üzerine birlikte yemek yemişler, sonra Mauiatalaga oğlunu yeryüzüne çıkarmak istemiş, ikisi yola koyulmuş. Oğluna, "Önümden yürü, bıktım senin kandırmacalarından, Lolofonua'da muziplik yapmanı istemiyorum" demiş. Fakat Mauikisikisi babasına, "Sen önden git, ben seni takip edeceğim" demiş. Babası oğlunun Lolofonua'dan bir şeyler alıp yeryüzüne dönmesinden şüphelense de oğlunun dediğini yapmış. Mauiatalaga önden gitmiş ve Mauikisikisi onun arkasından gelmiş, bu sırada yanına biraz ateş almış. Yukarı çıkarlarken Mauiatalaga durmuş ve sormuş, "Evlat, nereden geliyor bu ateş kokusu, biliyor musun?" Mauikisikisi, "Hayır! Muhtemelen yemek pişirdiğimiz yerdeki kokudur bu" demiş. Mauiatalaga, "Evlat, galiba sen yanında ateş taşıyorsun?" demiş. Fakat Mauikisikisi, "Hayır" yanıtını vermiş. Bunun üzerine yukarı çıkmaya devam etmişler, sürekli tırmanmışlar. Yeniden ateş kokusu gelmiş ve gene Mauiatalaga durmuş, "Nereden geliyor bu ateş kokusu?"

demiş. Mauikisikisi yanıtlamış, "Bilmiyorum." Ancak Mauiatalaga dikkatle bakmış ve oğlu Mauikisikisi sinsice saklayıp taşıdığı ateşin farkına varmış. Bunun üstüne babası öfkeyle ona doğru atılmış, "İşte bu kadar kötü niyetli ve başına buyruk bir çocuğa bakmam gerektiği için yaşıyorum! Neresinde taşıyor ateşi?" demiş ve sonra ateşi söndürmüş.

Yukarı tırmanmaya devam etmişler. Ancak Mauiatalaga'nın, oğlu Mauikisikisi'nin kendi kuşağını yaktığından ve bu kuşağı oğlunun yanarken giydiğinden haberi yokmuş. Babası burnuna bu kokunun yalnızca söndürdüğü ateşten geldiğini düşünüyormuş. Böylece yukarı çıkmaya devam etmişler, sonunda yeryüzüne ulaşmışlar. Mauiatalaga gitmiş ve oğlu Mauikisikisi gelirken Lolofonua'dan yukarıya bir şeyler taşıyor mu görebilmek için saklanmış. Mauikisikisi'nin geldiğini görmüş ve "Bu çocuk hâlâ yaramazlık peşinde! Yeryüzüne ateş getiriyor!" demiş. "Yağ şiddetli yağmur!" diye haykırmış, böylece yeryüzüne kuvvetli bir yağmur inmiş. Sonra Mauikisikisi ateşe seslenmiş, "Hindistan cevizi ağacına kaç! Ekmek ağacına kaç! *Fau*'ya kaç! Yeryüzündeki tüm ağaçlara kaç!"

"İşte ateşin kökeni ve işte ateşin nasıl yeryüzüne geldiği. Mauikisikisi yemeğimizi pişiren, bize ışık veren, üşüdüğümüzde ve hasta olduğumuzda bedenimizi ısıtan ateşi Lolofonua'dan getirmiştir. Çünkü eskiden yeryüzünde ateş yoktu ve insanlar yeryüzündeki ürünleri çiğ yiyordu. Fakat Mauikisikisi'den sonra, o Lolofonua'dan ateşi getirdiğinden beri, biz onun torunları burada ateşi görebiliyoruz. İşte bu yüzden ateşi iki çubuğu birbirine sürterek elde ediyorsunuz. Çünkü Mauikisikisi ateşe tüm ağaçların içine kaçmasını ve orada kalmasını söyledi."[11]

[11] Le P. Reiter, "Traditions Tonguinness", *Anthropos*, xii.- xiii. (1917-1918), s. 1026-1040. Buradaki hikâyeyi kısalttım.

Gene de bu Tonga mitinin daha güncel başka bir versiyonuna Wesleyli bir misyoner, E. E. Callcott katkıda bulunmuştur. Anlatılan mit şu şekildedir:[12]

"*Ateş bu Dünyaya nasıl getirildi.* – Mauiler dört kişilermiş ve Yeraltında yaşıyorlarmış. İsimleri Maui Motua (Büyük Maui), Maui Loa (Uzun Maui), Maui Buku (Kısa Maui) ve Maui Atalanga (Muhtemelen Gök-düzenleyici veya Gök-yapıcı); ayrıca sonuncusunun Maui Kijikiji (Yaramaz Maui) adında bir oğlu varmış. Hepsi uzun zamandır Yeraltında birlikte yaşıyormuş, ama Atalanga en sonunda yukarı çıkarak dünyanın üstünde yaşama arzusuyla dolup taşmış. Sıklıkla kendilerini görmek için geri döneceğine, bahçesiyle ilgileneceğine ve ne iş gerekirse yapacağına dair söz vermesi şartıyla kardeşleri onun gitme istediğini onaylamış. Atalanga, oğlu Kijikiji'yi de yanına alarak Vavau'nun[13] en eski parçası olan Koloa'ya yerleşmiş. Bu bölge için Haafuluhao adı kullanılmakla birlikte, bütün bölge için ayırım gözetilmeksizin bu isim tercih edilmektedir. Aslında tüm bölgenin ismine ilişkin doğru kullanım Vavau'dur; Koloa ise o toprakların esas alanıdır ve aslında orası Haafuluhao'dur. Söylenenlere göre bu iki Maui Koloa'ya yerleşmiş ve Atalanga orada yaşayan bir kadınla evlenmiş. Yaşadıkları yer Atalanga olarak adlandırılıyormuş. Maui Koloa'da bahçeyle uğraşmıyormuş, çünkü yapmak istediği şeyler için orası bir hayli küçükmüş, dolayısıyla Yeraltındaki bahçesini ekip biçmeye hâlâ devam ediyormuş. Yeraltındaki dünyaya sıklıkla yaptığı yolculuklarda oğlunu asla yanında götürmüyor, çocuğunu annesiyle birlikte evde bırakıyormuş. Üstelik delikanlı o kadar sinir bozucu ve yaramazmış ki, babası giderken onun refakat etmesini istemiyormuş. Atalanga bahçesiyle ilgilenmek için Yeraltına gittiği günlerde, afacanın kendisini takip etmesini ve yolu keşfetme-

[12] E. E. Callcott, "Legends from Tonga", *Folk-lore*, xxxii. (1921) s. 45-48.

[13] Vavau, Tonga adalarını oluşturan üç grubun en kuzeyindeki yerdir.

sini engellemek için uyanmaması gerektiğini karısına sıkı sıkı tembih edip sessizce günışığından önce evden çıkıp yola koyuluyormuş. Doğal olarak Kijikiji'de bir merak uyanmış; uzun süre babasının bahçesini boşu boşuna arayıp durmuş, ama en sonunda bahçenin Yeraltında olması gerektiği kanaatine varmış, babasının gidiş gelişlerini daha yakından izlemeye karar vermiş.

"Bir süre hiçbir şey fark edememiş, fakat bir gece uyanmış, babasının bahçe küreğini (kazma çubuğu) alıp gittiğini görmüş, bunun üzerine kalkmış ve onu takip etmiş. Babası fark edilmemeye özen gösteriyormuş. Yeraltının girişi bir sazlık yığınıyla gizlenmiş ve baba Atalanga oraya vardığında dikkatle etrafına bakınmış, ama Kijikiji uzak bir mesafede tedbirli bir şekilde saklanıyor, görünmediğini sanan babasının her hareketini büyük bir heyecanla izliyormuş. Atalanga sazlıkları kökünden sökerek koparmış, bu bitkilerin gizlediği aralıktan aşağı doğru yönelmiş ve sonra elini uzatıp girişi kapamış. Babasının gittiği yoldan ilerlemek için yeterli bir süre bekledikten sonra Kijikiji oraya gitmiş, sazlıkları koparıp bir kenara fırlatmış, sonra aşağı inmiş ve babasını izlemiş. Maui'nin aşağı indiği yer Tuahalakao –anlaşıldığı kadarıyla sazlık yolun arkası– olarak adlandırılmaktadır. Kijikiji Yeraltına kadar, babasının izlendiğini anlamaması için özen göstererek, onu takip etmiş ve en sonunda ikisi de bahçeye varmış.

"Delikanlı babasının çalıştığı yere ulaşınca bir *nonu* ağacına tırmanmış ve ağaçtan bir meyve koparmış, sonra ısırıp babasına doğru fırlatmış. Atalanga *nonu*yu yerden almış ve üzerinde gördüğü diş izlerinin yaramaz oğlununkilere benzediğini düşünmüş; fakat etrafına bakınmış ve kimseyi görememiş, sonra çalışmaya devam etmiş, ta ki üzerinde diş izleri olan *nonu*yla bir kez daha işi bölünene kadar. Atılan şeyi ikinci defa incelediğinde aklındaki tüm şüpheler ortadan kalmış. "Bu," demiş, "kesinlikle yaramaz çocuğun diş izleri." Kijikiji artık daha fazla saklanmaya uğraşmamış, bağırarak, "Ben geldim baba" demiş.

Babası oğluna oraya nasıl geldiğini sormuş, oğlu da onu takip ettiğini söylemiş; babanın oğluna bir sonraki sorusu geçişi kapatıp kapatmadığı olmuş, oğlan gerçeği gizleyip kapattığını söylemiş. Sonra Atalanga yabani otları kesmesi için oğlunu çağırmış ve ona çalışırken etrafına bakmamasını tembihlemiş. Bu noktada delikanlının etrafına baktığını, bu yüzden otları keser kesmez hemen arkasında çabucak otların yenilerinin belirdiğini söylemeye gerek yok elbette. Babası tekrar uğraşmış ve oğlunu azarlamış, gene de oğlan bu tabuya aldırış etmeyip arkasına bakmaya devam etmiş, en sonunda babası ona bu çapalama işini bırakıp gidip ateş yakmasını söylemiş.

"Daha önce hiç ateş görmemiş olan Kijikiji babasına ateşin ne olduğunu sormuş. Atalanga çocuğuna oradaki eve gitmesini, gittiği yerde ateşin yanında oturan yaşlı bir adam göreceğini söylemiş. Kijikiji'nin biraz ateş alıp yemek hazırlaması gerekiyormuş. Kijikiji eve girdiğinde karşısında daha önce tanımadığı yaşlı bir adam bulmuş, fakat bu adam Maui Motua'ymış, yani Atalanga'nın babası. Kijikiji ondan ateş istemiş. İstediği ateşi almış ama dışarı çıkar çıkmaz onu söndürmüş, sonra bir daha almak için geri dönmüş. Yeniden ateşi almış ve dışarıda gene söndürmüş; ancak ateş için üçüncü kez eve girince yaşlı adam sinirlenmiş; üstelik geriye yalnızca bir tane yanan odun kalmış, o da kocaman bir *casuarina* kütüğüymüş. Fakat Maui Motua kaldırabildiği takdirde kütüğü alıp götürebileceğini şaka yollu söylemiş, bu kütüğü delikanlının kaldırabileceği aklının ucundan geçmiyormuş. Ancak Kijikiji kütüğü kaldırıp tek eliyle taşımaya başlamış. Maui Motua derhal Kijikiji'ye ateşi yere bırakmasını söylemiş ve delikanlı onun güreş düellosuna riayet etmiş. Yaşlı adam aklından ziyade ruhuyla mücadele vermiş, zira Kijikiji onu defalarca yere çarpmış, sonra Maui Motua'nın ölü bedenini ardında bırakıp *casuarina* kütüğünü kaptığı gibi götürmüş.

"Kijikiji Atalanga'nın yanına vardığında, babası ona Maui Motua'ya bu kadar geç gelmesine sebep olacak ne haylazlıklar

yaptığını sormuş, fakat Kijikiji ateşin sürekli söndüğünü ve sadece bu sebeple defalarca geri dönmek zorunda kaldığını söylemiş. Babanın sorduğu bir sonraki soru, yaptıkları güreş ve bu güreşin sebep olduğu ölümcül sonuca ilişkin bilgiyi ortaya çıkarmış. Bunu duyan Atalanga bahçe küreğiyle oğlunu yere yığmış ve oğlanın bedenini *mohuku vai* (kelimenin tam mânâsı su otudur) adındaki otla örtmüş. Kijikiji'nin bedeni kapatıldığı için, topraktan ayrılmayan bedeni ölmemiş. Sonra Atalanga babasını görmeye gitmiş ve onu canlı bulmuş. Bununla birlikte yaşlı adam kavga ettiği kişinin kendi torunu olduğunu ilk kez öğrenmiş, ayrıca Atalanga'ya *nonu* yapraklarını (*Hint dutu*) koparmasını ve bunları oğlanın yeniden dirilmesi için vücudunun üzerine koymasını söylemiş. Söylenenleri yapılınca delikanlı kendine gelmiş. Bahsedilen *nonu* türleri bu dünyada değil, yalnızca cennette ve Yeraltında yetişmekteymiş.

"Sonra ikisi yemek yemiş ve gökyüzüne dönmek için hazırlanmışlar. Atalanga yaramazlık yapma eğiliminin ötürü oğlunun önden gitmesini istemiş, ama Kijikiji en sonunda babasının ısrarını geri çevirmiş ve babasını önden gitmeye ikna etmiş. Yola koyulduklarında Kijikiji yanan bir odun parçasını gizlice yanına almış. Kısa bir süre sonra babası durmuş, 'Nereden geliyor bu yanık kokusu? Yanında ateş mi getiriyorsun yoksa?' demiş. 'Hayır,' diye yanıtlamış oğlan, 'büyük olasılıkla yemek pişirdiğimiz yerden geliyor bu koku.' Baba güç bela ikna olur gibiymiş, gene de yola devam etmişler. Kısa süre sonra yeniden arkasına dönmüş; 'Oğlum, nereden geliyor bu ateş kokusu?' 'Bilmiyorum' diye yanıtlamış Kijikiji. 'Oğlum, yanında ateş getirmedin değil mi?' diye tekrar sormuş Atalanga. Tam bu sırada babası oğlunun ateşi sakladığı yerden çıkan dumanı görmüş, oğluna doğru atılıp yanan odun parçasını kapmış ve söndürmüş, oğlunu başına buyruk tavır ve yaramazlıklarından ötürü sert bir biçimde azarlamış. Daha sonra ikisi de yukarı âleme çıkmışlar ama kendi peşine takılıp uzaktan gelen Kijikiji'nin peştemalının ucunda ateşin yandığından Atalanga bihabermiş.

Yeryüzüne önce ulaşan Atalanga oğlunun yukarıya aşağıdan bir şey getirip getirmediğini görmek için saklanmış, Kijikiji yüzeye çıktığında yanmakta olan kuşağından çıkan dumanı görmüş. Atalanga o anda yağmur yağsın diye haykırmış ama çok fazla sağanak yağmur yağdığı halde oğlan yenik düşmemiş, çünkü ateşe bağırarak hindistan cevizi ağacına, ekmek ağacına, amber çiçeğine, *tou*ya (*cordia*) ve diğer tüm ağaçlara kaçmasını söylemiş. İşte ateş daha önce yemeklerini çiğ olarak yiyen insanlara bu şekilde ulaşmış; bu yüzden ateş ağaçların içerisinde bulunmakta ve bu ağaçlardan alınan bir çubuğun diğerine sürtülmesiyle elde edilmekteymiş."

Anlatılan bu Tonga miti Maori mitiyle önemli ölçüde benzerlik taşır. Her ikisinde de ateş, gözüpek bir kahraman ve öteki dünyada yaşayan ateş sahibine kurnazlık eden açıkgöz bir hilekâr tarafından ilk kez yeryüzüne getirilmektedir. İkisinde de çalınan ateş kuvvetli bir yağmurla neredeyse sönmek üzeredir, üstelik yalnızca ağaçların içerisine saklanarak ateşin sönmesi engellenmektedir; sürterek kıvılcım çıkarılana kadar ateş orada kalmaktadır. İki mit arasında görülen en temel farklılık şudur: Maori mitinde ateş yukarı âlemden gelirken, Tonga mitinde ateş yeraltı dünyasından gelmektedir; Maori mitinde ateşin asıl sahibi kahramanın büyükannesidir, Tonga mitinde ise kahramanın büyükbabasıdır; ayrıca Maori mitinde ateşin asıl sahibi ateşi kendi vücudunda bulundurup bunu el ve ayak parmaklarının tırnaklarıyla elde ederken, Tonga mitinde buna ilişkin herhangi bir sıradışı faaliyete değinilmemektedir, görünüşe bakılırsa burada ateşin asıl sahibinin olağan bir yöntemle ateşi idare ettiği varsayılmaktadır.

Tonga veya Enis adasının doğusuna doğru uzanan Niué veya Vahşi adasında (Savage Island) yaşayan yerliler ateşin kökenine dair bir hikâye anlatırlar; yalnızca kısa bir anlatı şeklinde olan bu hikâyenin aslında Tongan versiyonuyla uyuştuğunu söylemek mümkündür. Bu yerlilerin anlattıklarına göre, her ikisi de Mau olarak adlandırılan bir baba ve oğul yeraltın-

daki öbür dünyaya kamış ve çalılardan oluşan yolun arasından inmiş. Küçük Maui, "diğer Prometheus gibi" yeraltındaki ateşi çalmış, geçiş boyunca koşuşturmuş ve babasına yakalanmamak için tüm yollara yanan çalılar yerleştirmiş. Baba ateşi söndürmeye çalışmış ama başaramamış; o zamandan beri insanlar küçük Maui'nin bu kahramanca davranışı sayesinde ateşe sahip olmuşlar ve Vahşi adasında yemeklerini pişirmişler.[14] Niué miti Sir Basil Thomson tarafından biraz daha farklı olarak kaydedilmiştir. Bu versiyona göre ilk zamanlarda –ada denizden yükseldikten çok kısa bir süre sonra– "Maui yeryüzünün hemen altında yaşamaktaymış. Maui yemeğini gizlice hazırlarken, oğlan babasının yaptığı yemeğin güzel kokusunun da etkisiyle bir yere gizlenip kedinin ciğere baktığı gibi babasını izlemiş ve o zaman ilk kez ateşi görmüş. Maui oradan ayrıldığında yanmakta olan bir odun parçasını çalmış ve Niué'deki mağaralardan birine kaçmış, oradaki bir *ovava* ağacından ateş yakmış. O zamandan sonra Niuéler, sert bir *kavika* ağacından aldıkları parçayı sürterek *ovava* odunundan ateş tedarik etmişler.[15] Çoğu kez olduğu gibi burada da mitin anlattığı şey, belirli tür odunların sürtülmesiyle ateşin elde ediliş sürecidir.

Ateşin kökeniyle ilgili Samoa miti, hikâyedeki karakter isimleri kısmen farklılık gösterse de, Tonga versiyonuyla genel olarak benzerdir. Samoalılar atalarının her şeyi çiğ yediği bir zamandan bahsederler, bu yüzden Talanga adındaki bir kişinin oğlu olan Ti'iti'i'ye pişmiş güzel yemekler için minnettar olduklarını belirtirler. Talanga, yeraltında ateşin sürekli yanmakta olduğu bir bölgede yaşayan deprem tanrısı Mafuie'nin gözünde çok önemli bir yere sahipmiş. Dik bir kayanın yanına gittiği zamanlarda, "Kaya, ayrıl! Ben Talanga; çalışmak için geldim!" diyor ve bunun üzerine kaya açılıyor, adam içeri giriyormuş, sonra tanrı Mafuie'nin ekili alanına doğru aşağı ini-

[14] George Turner, *Samoa* (Londra, 1884), s. 211.
[15] (Sir) Basil Thomson, *Savage Island* (Londra, 1902), s. 86.

yormuş. Bir gün Talanga'nın oğlu Ti'iti'i babasını takip etmiş ve onun girdiği yeri görmüş. Delikanlı bir süre sonra kayaya doğru gidip babasının sesini taklit ederek, "Kaya, ayrıl! Ben Talanga; çalışmak için geldim!" demiş ve böylece onun da girmesine izin verilmiş. Babası kendi ekili alanıyla uğraştığı sırada oğlunu orada görünce çok şaşırmış; tanrı Mafuie onun sesini duymasın ve sinirlenmesin diye Ti'iti'i'ye yüksek sesle konuşmaması için yalvarmış. Yükselen dumanı görünce oğlan babasına onun ne olduğunu sormuş. Babası onun Mafuie'nin ateşi olduğunu söylemiş. "Gidip biraz alayım" demiş oğlan. "Hayır," demiş babası, "sinirlenir. Onun insan yediğini bilmiyor musun?" "Gidip ondan istesem ne olur?" demiş gözüpek delikanlı; bunun üzerine bir şarkı mırıldanarak duman çıkan yere doğru ilerlemiş.

"Kimsin sen?" demiş Mafuie genç adama. "Ben Ti'iti'i, Talanga'nın oğluyum" diye yanıtlamış. "Biraz ateş alıp götürmek için geldim." "Al" demiş Mafuie. Yanan birkaç korla babasının yanına dönmüş, bunun üzerine ikisi biraz taro pişirmeye başlamış. Bir ateş yakmışlar ve sıcak taşların üzerine hazırladıkları tarolardan koymuşlar, o sırada âniden tanrı Mafuie ocaklarını havaya uçurmuş, taşları hallaç pamuğu gibi atmış ve ateşi söndürmüş. "Gördün mü," demiş Talanga, "sana söylememiş miydim Mafuie sinirlenir diye?" Oğlu hiddetli bir şekilde Mafuie'nin yanına gidip, "Neden ocağımızı yıktın ve ateşimizi söndürdün" demiş. Bu küstahça serzenişin ardından Mafuie ona saldırmış, sonra ikisi de orada güreşmeye başlamışlar. Ti'iti'i iki eliyle Mafuie'nin sağ kolunu tutmuş ve onun kolunu koparacak ters bir hareket yapmış. Daha sonra diğer kolunu sıkı sıkı tutmuş ve onu da büküp koparmış, yenilgiyi kabul eden Mafuie rakibinden merhamet dilemiş ve sol kolunu bağışlamasını istemiş. "Somoa'yı belirli bir seviyede düzgün tutmak için kola ihtiyacım var. Ver onu bana, böylece ben de senin yüz kadınımı almana izin vereyim." "Hayır, onun için değil" diye yanıtlamış Ti'iti'i." "Peki, öyleyse" diye hemen karşılık vermiş Mafuie,

"ateş almaz mısın? Eğer sol kolumu geri almama izin verirsen, ateşe sahip olacaksın ve bundan sonra daima pişmiş aş yiyebileceksin." "Anlaştık" demiş Ti'iti'i, "sen kolunu al, ben de ateşi." "Git," demiş Mafuie, "kestiğin her odunun içerisinde ateş bulacaksın." Ti'iti'i'den sonra Samoalılar bir parça kuru odunu diğerine sürterek elde ettiği ateşle pişmiş aş yemiş. Bize anlatıldığı kadarıyla batıl inançlı insanlar halen deprem tanrısı Mafuie'nin Samoa'nın altında bir yerlerde olduğu ve Mafuie'nin sahip olduğu uzun bir kolu bir baston gibi kullanarak zaman zaman yeryüzünü sarstığı kanısındadırlar. Deprem sarsıntısını hissettikleri anda, "Ti'iti'i sayesinde Mafuie'nin yalnızca bir kolu var; şayet iki tane olsaydı, Mafuie ne büyük bir sarsıntıya sebep olurdu!" denmesi onlar arasında yaygın bir söylemdir.[16]

Bu Samoa hikâyesinde baba ve oğlun isimleri Tonga versiyonundaki isimlere göre muhtemelen diyalektik bir farklılık taşır; Samoa hikâyesinde baba adı Talanga, Atalanga ya da Atalaga'ya (Maui-kisikisi) karşılık gelirken, Samoa'daki Ti'iti'i, Tonga'daki Kijikiji veya Kisikisi'ye (Maui-kisikisi) karşılık gelir. Samoa mitinde öne çıkan bir özellik ise ateşin yeryüzüne gelişinin volkanik bir olguya bağlı olmasıdır; çünkü deprem tanrısının yeraltında yanar halde muhafaza ettiği ebedi ateşin volkanik ateş olduğundan kuşku duymak pek mümkün değil-

[16] G. Turner, *Samoa*, s. 209-211. Bu hikâye büyük ölçüde şu çalışmayla benzerlik göstermektedir: J. B. Stair, *Old Samoa* (Londra, 1897), s. 238. Stair, yalnızca aşağıda Ti'iti'i-a-Talanga adı verilen bir adamdan bahsediyor olmasına rağmen çok büyük benzerlikler vardır. Dolayısıyla çalışmasında hikâye şu şekildedir: "Talanga altta kalan bölgelerden ayrılmış ve başladığı noktaya geri dönüp yanmakta olan odunuyla çeşitli türlerdeki odunlara vurmuş ve böylece hepsinin tutuşmasını sağlamış. Özellikle bu son cümleden anlıyoruz ki, ateş genellikle sürtünme yoluyla elde edilmektedir." Bu hikâyenin özet şeklindeki anlatımı için bkz. George Brown, *Melanesians and Polynesians* (Londra, 1910), s. 365. Ayrıca bkz. W. T. Pritchard, *Polynesian Reminiscences* (Londra, 1866), s. 114-116).

dir. Deprem tanrısının yanan ocağı yerle bir etmesi ve taşları hallaç pamuğu gibi atması bir volkanik patlamayı efsanevi olarak tasvir etmenin belki de en iyi yoludur.

Kuzey Samoa'daki Fakaofo (veya Bowditch adası) yerlileri Mafuike'de ateşin ortaya çıkışının izini sürmüştür; "fakat diğer adalardaki Mafuike mitolojilerinin aksine, bu hikâyedeki karakter kör bir yaşlı *kadınmış*. Talanga, kadının aşağıda yaşadığı yere kadar gitmiş ve sahip olduğu ateşten birazını vermesini istemiş. Kadın bunu inatla reddetmiş, ta ki Talanga kadını öldürmekle tehdit edene kadar; bu sebepten ötürü de kadın ona karşı koyamamış. Kadın balığı ve halen çiğ yemeye devam ettiği şeyleri ateşle pişirebileceğini ona söylemiş; böylece yemek pişirme dönemi başlamış."[17]

Benzer şekilde Bowditch adasının güneydoğusundaki Union adalarında, "Talanga adında maceraperest birisi alt bölgelere doğru inmiş ve Mafuike adında yemek pişirmek için ateşle uğraşan yaşlı bir kadınla karşılaşmış. Onu ölümle tehdit edip sahip olduğu bu kıymetli şeyi bırakmaya zorlayarak aldığı ateşi bir odunun içerisine koymuş, böylece kendi soyundan gelenler sürtünme yoluyla ateş yakmışlar".[18] Bu hikâyeler, bahsi geçen mitin Samoa versiyonuyla büyük ölçüde bağdaşmaktadır; karakter isimleri bile, Talanga ve Mafuike, Samoa'daki Talanga ve Mafuie isimleriyle hemen hemen aynıdır, üstelik Samoa versiyonundaki Mafuie bir tanrı, diğer versiyondaki Mafuike ise yaşlı bir kadın olduğu halde.

Hervey adalarından biri olan Mangaia'da yeryüzündeki ateşin kökeni büyük Polinezya kahramanı Maui'ye dayandırılmakta ve bu hikâyede insanların ondan ateşi elde etme biçimi hem Maori hem de Tonga mitleriyle birçok bakımdan benzerlik taşımaktadır. Hikâye şu şekildedir:

---

[17] G. Turner, *Samoa*, s. 270.

[18] (Sir) Basil Thomson, *Savage Island*, s. 87.

Esasen ateş bu dünyada yaşayan, yemeklerini çiğ tüketmek zorunda olanlar tarafından bilinmiyormuş. Yeraltındaki öbür dünyada (Avaiki) kudretli kimseler yaşıyormuş: Bunlar ateş tanrısı Mauike; Güneş-tanrısı Ra; cennetin koruyucusu Ru ve son olarak, görünmez dünyaya giden yolun bekçisi, Ru'nun karısı Buataranga.

Ru ve Buataranga'nın ünlü çocuğu Maui dünyaya gelmiş. Maui, küçük bir yaşta, ölümlülerin yaşadığı yukarı âlemin muhafızı olarak görevlendirilmiş. O da dünyada yaşayanların geri kalanı gibi pişmemiş yiyeceklerle varlığını sürdürüyormuş. Maui'nin annesi Buataranga, zaman zaman oğlunu ziyaret ediyor, fakat yemeğini yeraltı diyarından yanında getirdiği sepetten çıkarıp her zaman ayrı yiyormuş. Bir gün, Buataranga uyuyorken, Maui kadının sepetine bakmış ve pişmiş aş bulmuş. Tadına bakınca pişmiş yemeğin alışık olduğu çiğ yemekten çok daha güzel olduğunu fark etmiş. Bu pişmiş aş yeraltındaki öbür dünyadan gelmiş; dolayısıyla ateşin sırrının orada olduğu aşikârmış. Bu yüzden Maui yeraltı dünyasına, yani ailesinin evine, bundan sonra pişmiş yemeğin tadını çıkarabilmek için inmeyi kafasına koymuş.

Ertesi gün anne Buataranga yeraltı dünyasına inmek için hazırlanmış, Maui ormanda gizlice annesini izlemiş. Bunu yapmak hiç zor değilmiş, çünkü Buataranga her zaman aynı yoldan gelip gidiyormuş. Uzun sazlıklar arasından bakınca annesinin siyah bir kayanın karşısında durduğunu ve kadının şu şekilde seslendiğini fark etmiş:

> *Buataranga, bedenen iniyor bu gedikten.*
> *Gökkuşağı gibi boyun eğmeli.*
> *Şafak vakti iki karanlık bulutun ayrılması gibi,*
> *Açın, açın yolumu yeraltı dünyasına giden, siz vahşi kimseler.*

Bu kelimelerle birlikte kaya ayrılmış ve Buataranga aşağı inmiş. Maui bu sihirli kelimeleri dikkatlice kafasında toplamış; hemen harikulâde güvercinlere sahip tanrı Tane'yi görmek için

harekete geçmiş. Mauis bu kuşlardan birini ödünç vermesi için ısrarla Tane'ye yalvarmış. Tanrı ona birbiri ardına iki güvercin vermeyi teklif etmiş, ama müşkülpesent Maui ikisini de reddetmiş. Onu Akaotu adındaki kırmızı güvercin dışında hiçbir şey memnun etmiyormuş; sahibi ise bu Korkusuz kuşa çok değer veriyormuş. Tane el üstünde tuttuğu bu hayvandan ayrılmaya gönülsüzmüş, ancak kuşu hiçbir zarar görmeden geri vereceğine dair Maui'den söz alarak ona vermiş. Artık keyfi yerine gelen Maui kırmızı güvercini de yanına alarak annesinin indiği yere gitmiş. Duyduğu sihirli kelimeleri söyleyince kaya açılmış ve Maui güvercinle birlikte aşağı inmiş. Bazıları tarafından Maui'nin küçük bir yusufçuğa dönüştüğü ve bu şekilde güvercinin sırtına binerek yeraltına doğru indiği de söylenir. Gediği koruyan ve davetsiz gelen yabancılara öfkelenen acımasız iki iblis, güvercini yakalayıp yok etmek için hamle yapmış; ancak iblisler, kendi kendine karanlıkta uçmaya çalışan güvercinin yalnızca kuyruğunu yakalayıp koparabilmiş. Maui arkadaşı Tane'nin evcil kuşunun başına gelen bu talihsizliğe kederlenmiş.

Yeraltı dünyasına ulaştığında Maui annesinin evini görmüş. Bu onun gördüğü ilk evmiş; kadın bezi sağa sola sallayarak ses çıkarmış ve Maui bu şekilde yönünü bulmuş. Kırmızı güvercin, Buataranga'nın kabuk-bezle döverek temizlediği sundurmanın karşısındaki bir ocak evinin üzerine konmuş. Kadın kırmızı güvercine bakakalıp yaptığı işi bırakmış, bunun yukarı âlemden gelen bir misafir olduğunu düşünmüş, çünkü aşağı dünyadaki güvercinlerin hiçbiri kırmızı değilmiş. Buataranga kuşa, "Sen aydınlık yerden gelmiyor musun?" demiş. Güvercin onaylar şekilde kafa sallamış. "Sen benim oğlum Maui değil misin?" diye sormuş yaşlı kadın. Güvercin gene kafa sallamış. Buataranga yaşadığı yere girmiş ve kuş bir ekmek ağacına doğru uçmuş. Maui kendi özgün şekline geri dönmüş ve sarılmak için annesine yönelmiş, annesi oğlunun yeraltı dünyasına nasıl geldiğini ve ziyaret amacının ne olduğunu sorguluyormuş. Maui

ateşin sırrını öğrenmek için oraya geldiğini itiraf etmiş. Buataranga, "Bu sır ateş tanrısı Mauike'ye aittir. Bir ocakta yemek pişirmek istediğim zaman, baban Ru'ya bana yanan bir çubuk vermesi için yalvarırım" demiş. Maui ateş tanrısının nerede yaşadığını sormuş. Annesi yolu göstermiş ve bu yolun Areaoa, "Banyan çubuk evi" olarak adlandırıldığını söylemiş. Buataranga Maui'den çok dikkatli olmasını istemiş, "Çünkü," demiş kadın, "ateş tanrısı korkunç birisidir, çok asabidir."

Maui, dumanın kıvrılan kuyruğunun rehberliğiyle, ateş tanrısının evine doğru cesurca yürümüş. Tanrıyı bir ocakta yemeğini pişirirken bulmuş; tanrı ona ne istediğini sormuş, "Ateş-közü" diye yanıtlamış. Bir tane almış, ancak bunu ekmek ağacından geçen bir akarsuya taşımış ve ateş orada sönmüş. Hemen Mauike'nin yanına geri dönmüş ve ikinci bir ateş-közü almış, bu ateş de akarsuyun içinde sönmüş. Üçüncü kez tanrıdan yanan bir çubuk istemiş. Tanrı ona karşı artık öfkeliymiş, ama kendi ocağındaki kül ateşlerini tırmıklamış ve birazını gözüpek Mauri'ye kuru bir çubuğun üzerine koyarak vermiş. Fakat Mauri yanan bu kömürle aynı şekilde suyun içine atlamış. Neticede ateş yakmanın sırrını öğrenmedikçe ateş-közünün bir faydası olmayacağını düşünmüş. Bu nedenle ateş tanrısıyla kavga çıkarmayı ve henüz kimsenin bilmeyip yalnızca onun bildiği bu sırrı ortaya dökmeyi kafasına koymuş. Benzer şekilde dördüncü defa öfkeli ateş tanrısından ateş talep etmiş. Mauike havaya fırlatarak onu kovmuş; çünkü Maui çelimsizmiş. Fakat cesur delikanlı ateş tanrısı üzerinde gücünü göstermek için hazır olduğunu söylemiş. Mauike savaş giysisini kuşanmak için yaşadığı yere girmiş; ancak geri döndüğünde Maui'nin kabararak devasa bir büyüklüğe ulaştığını görmüş. Gene de cesareti kırılmayan Mauike onu kapmış ve hindistan cevizi ağacı boyu kadar yükseğe savurmuş. Ancak Maui incinmeyecek şekilde hafifçe düşmeyi becermiş. İkinci kez ateş tanrısı onu havaya fırlatmış, bu sefer gelmiş geçmiş en uzun hindistan cevizi

ağacından da yukarıya atmış onu; ama Maui gene yara almadan düşmüş yere, buna karşın ateş tanrısı soluk soluğa kalmış.

Şimdi Maui'ye gelmiş sıra. İki kere ateş tanrısını baş döndürücü bir yüksekliğe fırlatmış ve onu bir top gibi elleriyle yakalamış. Sonra Mauike, yorgun ve bitik bir halde, istediği her şeyi yapacağına dair söz vererek Maui'ye durması ve canını bağışlaması için yalvarmış. Maui buna karşılık vermiş, "Tek bir şartla canını bağışlarım; ateşin sırrını anlat bana. Nerede saklıyorsun onu? Nasıl üretiyorsun?" Mauike bildiği her şeyi seve seve ona anlatacağını söylemiş ve yaşadığı harika evin içini göstermiş. Bir köşede belirli bir miktar ince hindistan cevizi lifi, diğer köşede yığınla ateşi besleyen ağaçlar varmış –limon çingülü (*au*), *Urtica argentea* (*oronga*), *tauinu* ve bilhassa banyan ağacı (*aoa, Ficus Indicus*). Bu ağaçların hepsi kuru ve kullanıma hazırmış. Odanın ortasında ayrıca duran iki dal varmış. Ateş tanrısı bunlardan birini sıkıca tutarak, kendisi eğilmiş ve karşısındaki dimdik vaziyetteyken, Maui'ye vermiş. Bunu yaparken şu şarkıyı söylemiş:

Bağışla, bağışla beni ey gizli ateş,
Sen banyan ağacı!
Yap bir büyü;
Bir dua et (ruhu için)
Banyan ağacına!
Bir ateş yak Mauile için,
Banyan ağacının tozlarından!

Mauiki bu şarkıyı söylerken, Maui bir çubuğun diğerine sürtülmesiyle oluşan kuru tozdan hafif bir duman çıktığını fark etmiş. Uğraşlarına devam ederlerken çıkan duman artmış; üstelik ateş tanrısının nefesini üflemesiyle birlikte alev kabarmış, ayrıca ince hindistan cevizi liflerini kav gibi kullanılarak ateşi beslemişler. Artık Mauike çeşitli dallardan oluşan demetlerin arasına ateşi sokuyor ve Maui'nin şaşkın bakışları altında ateşin kısa süre içerisinde alevlenmesini sağlıyormuş.

Böylece ateş yakmaya ilişkin önemli sır açığa çıkmış. Fakat muzaffer Maui önceden yaşananların ve havaya fırlatılmış olmasının intikamını almaya karar vermiş; bu yüzden yenik düşen düşmanının yaşadığı yeri ateşe vermiş. Kısa süre içerisinde yeraltındaki dünyanın tümü alevler altında kalmış, Maui ateş tanrısını ve onun sahip olduğu her şeyi yakmış, hattâ kayalar da sıcak yüzünden yarılmış ve parçalara ayrılmış.

Fakat Maui bu hayaletler diyarını terk etmeden önce, bir tanesi Mauike'e ait olmak üzere iki ateş çubuğunu almış ve bunları ekmek ağacına sıkıştırmış; oradaki kırmızı güvercin (Korkusuz) Maui'nin dönmesini bekliyormuş. Onun en fazla önem verdiği şey, Tane'in hışmına uğramamak için, kuşun kaybolan kuyruğunu eski haline getirmekmiş. Kaybedecek zaman kalmamış, çünkü alevler hızla yayılıyormuş. Maui gene güvercinin üstüne atlamış ve güvercin her iki pençesiyle bir ateş çubuğunu taşıyarak alttaki dar gedikli kapıya doğru uçmuş. Maui bir kez daha annesi Buataranga'dan öğrendiği kelimeleri söylemiş; gene kayalar birbirinden ayrılmış ve Maui güvenli bir şekilde yukarı âleme geri dönmüş. Kırmızı güvercin hoş ıssız bir vadiye doğru uçmuş, oraya konmuş; o zamandan beri konduğu yer olan Rupe-tau, "güvercinin dinlenme yeri" adıyla anılıyormuş. Maui artık başlangıçtaki insan şekline geri dönmüş ve Tane'nin gözde kuşunu hemen geri götürmüş.

Keia'nın ana vadisinden geçerken Maui önünde alevlerin belirdiğini fark etmiş, sonra oraya çok yakın bir noktada bir aralık bulmuş. Rangi ve Mokoiro kralları toprakları için endişelenmişler; çünkü alevler her bir yanı yok edecek gibiymiş. Mangaia adasını bu felaketten kurtarmak için ellerinden geleni yapmış ve en sonunda ateşi söndürmeyi başarmışlar.

Mangaia'da yaşayanlar çıkan yangından kendilerine fayda sağlayarak ateş elde etmiş ve yemek pişirmişler. Fakat bir süre sonra ateş sönmüş ve sırrına vâkıf olmadıkları için ateşin yeniden nasıl yakılacağını bilmiyorlarmış. Oysaki Maui'nin evinde ateş hiçbir zaman eksik olmuyor ve herkes bu duruma şaşı-

yormuş. En nihayetinde dünyada yaşayanlara acımış ve onlara müthiş sırrı anlatmış; ateşin çingülü, *Urtica argentea*, *tauinu* ve banyanın içerisinde gizli olduğunu söylemiş. Verdiği ateş çubuklarıyla gizli ateşi nasıl elde edebileceklerini onlara göstermiş. Sonunda onlardan, ateş çubuklarını kullandıkları sırada, etkili olması için, ateş tanrısının şarkısını söylemelerini istemiş. O günden itibaren yukarı âlemin sakinleri ateş çubuklarını başarıyla kullanmış ve ışık ile pişmiş yemeğin keyfini çıkarmışlar.

Daha önce de söylediğimiz gibi, günümüze kadar ateş yakmaya yönelik aynı ilkel yöntem Mangaia'da hâlâ rağbet görmektedir, yalnızca kav gibi kullandıkları hindistan cevizi lifinin yerini artık pamuk almıştır. Eskiden ateş tanrısının evinde ateş tedariğini sağlayan sadece dört tür odun olduğuna inanılmaktaymış. Banyan ateş tanrısı için kutsalmış. Her yere yayıldığı söylenen alevlerle kaplı bölge Te-aoa –"banyan ağacı"– olarak adlandırılmaktaymış. Üstelik bu ağaç, Hıristiyanlık gelip kutsal bölgeyi bir taro arazisine dönüştürene kadar mukaddesmiş. Hervey adalarından biri olan Ratotonga adasında, Buataranga isminin yerini Ataranga almaktadır; Samoa'da ise Talanga. Ayrıca Samoa lehçesinde Mauike, Mafuie haline gelmektedir.[19]

Bu mitin başka bir versiyonu Hervey adalarında şu şekilde anlatılmaktadır: Hervey Adalar grubundan biri olan Rarotonga adasında bir zamanlar Manuahifare adında bir erkek ile karısı –tanrı Tangaroa'nın kızı Tongoifare– yaşamaktaymış. Manuahifare ile Tongoifare'nin üç oğlu varmış; oğlanlarının hepsinin adı Maui'ymiş, ayrıca Inaika adında bir kızları da varmış; üç oğlandan en genci Üçüncü Maui tüm ailenin en küçüğüymüş, üstelik çok zeki bir oğlan olmasının yanısıra son derece olgun bir çocukmuş. Gelecek vaat eden bu genç, babası Manuahifare'nin her gün şafak vaktinde gizemli bir şekilde ortadan kaybolduğunu ve esrarengiz bir şekilde her akşam eve döndü-

[19] W.W. Gill, *Myths and Songs from the South Pacific* (Londra, 1876), s. 51-58.

ğünü fark etmiş. Bu durum ona tümüyle tuhaf geliyormuş zira evin en gözde oğlu olan Maui hep babasının yanında uyuyor, ancak babasının nasıl ve ne zaman gelip gittiğinden asla haberi olmuyormuş. Böylece bu sırrı ortaya çıkarmayı aklına koymuş. Bir gece babası uyumak için kuşağını kenara koyduğunda Maui bu bezin ucundan tutmuş ve babasının farkına varmayacağı şekilde dikkatlice kendi altına yerleştirmiş. Böylece ertesi sabah babası erkenden kalktığında Maui kendi altındaki kuşağı hissedebilecekmiş. Tek istediği şey buymuş; böylelikle neler olacağını görmek için sessizce yatmış. Maui'nin hiçbir şeyden kuşkulanmayan babası, önceleri yaptığı gibi itiyat haline getirdiği şekilde, evin ana sütununa gitmiş ve şunu söylemiş:

Ey sütun! Aç, açıl,
Ki yeraltı dünyasına (Avaiki) girebilsin ve
inebilsin Manuahifare.

Sütun derhal açılmış ve Manuahifare aşağı inmiş.

Aynı gün, dört çocuk her zamanki gibi saklambaç oynamaya gittiğinde, en küçük Maui kardeşlerine evin dışına çıkmalarını söylemeyip o sırada saklanabileceği bir yer aramış. Kardeşleri gittiği zaman, babasının gözden kaybolduğu yere doğru yönelmiş ve duyduğu sihirli kelimeleri söylemiş. Maui kapının açılışını büyük bir sevinçle izlemiş ve cesurca yeraltı dünyasına doğru inmiş. Baba Manuahifare oğlunu aşağıda gördüğüne çok şaşırmakla birlikte çalışmasına sessizce devam etmiş. Böylece yalnız bıraktığı Maui yeraltındaki bölgeleri keşfetmiş. Birçok şeyin yanısıra bir ateşin üzerinde kendi yemeğini pişiren yaşlı kör bir kadına rastlamış. Kadın bir hindistan cevizinin yeşil yaprağındaki orta damardan yapılan bir çift maşayı elinde tutuyormuş; bu araçla –asıl yemeği pişirmek için ateş içerisindeki küle bırakırken– yanmakta olan bir kömürü dikkatlice kaldırmış ve yemek olduğunu tahmin ettiği şeyi bir kenara koymuş. Maui kadına adını sormuş ve kadının Inaporari, yani büyükannesi Kör Ina'dan başkası olmadığını anlamış.

Kadının zeki torunu bu yaşlıya merhamet etmiş, ama kendi adını açığa çıkarmamış. Kör Ina'nın yemek pişirdiği yerin yakınında dört *nono* ağacı [*Morinda citrifolia* (Hint dutu)] yetişiyormuş. Maui bir çubuk alıp bunu dört ağacın yakınına doğru savurmuş. O anda Kör Ina kızgın bir şekilde, "Kimdir Büyük Maui'ye ait *nanoyu* kurcalayan?" demiş. Bunun üzerine cesur delikanlı yandaki ağaca yanaşmış ve hafifçe tıklatmış. Tekrar Kör Ina, büyük bir öfkeyle, "Kimdir İkinci Maui'ye ait *nanoyu* kurcalayan?" demiş. Sonra Maui üçüncü ağaca vurmuş, üstelik bu ağacın kız kardeşi Inaka'ya ait olduğunu anlamış. Artık dördüncü ve sonuncu *nano* ağacına yavaşça vurduktan sonra yaşlı büyükannesinin, "Kimdir Üçüncü Maui'ye ait *nanoyu* kurcalayan?" diye sorduğunu duymuş. "Ben Üçüncü Maui" diye yanıtlamış. "O halde" demiş kadın, "sen benim torunumsun, bu senin ağacın."

Maui kendi *nano* ağacına ilk baktığında, ağacın yaprak ve meyveden bir hayli yoksun olduğunu görmüş; ama Kör Ina onunla konuştuktan sonra tekrar bakmış ve hayretler içerisinde ağacın canlı yapraklarla ve güzel elmalarla, olgunlaşmamış olsalar da, kaplı olduğunu fark etmiş. Maui ağaca tırmanmış ve elmalardan birini koparmış; sonra bir ısırık almış, büyükannesinin yanına gitmiş ve bu parçayı kadının kör gözlerinden birine doğru fırlatmış. Bu, kadına inanılmaz derecede acı vermesine rağmen kadının gözü tamamen düzelmiş. Bunun üzerine Maui başka bir elma koparmış, bir parçasını ısırmış ve bu parçayı büyükannesinin diğer gözüne fırlatmış; şu işe bakın ki, o gözü de düzelmiş. Kör Ina yeniden görmenin mutluluğunu yaşıyormuş, bunun üzerine torununa şükranlarını şu sözlerle iletmiş, "Yukarıdaki ve aşağıdaki her şey sana tâbidir, yalnızca sana."

Bu sözlerle yüreklenen Maui kadına, "Ateşin efendisi kim?" diye sormuş. Kadın cevaplamış, "Senin büyükbaban Tangaroa-tui-mata, yani Dövmeli Yüzlü Tangaroa. Ama onun yanına gitme. Aşırı sinirli birisidir; seni mahveder." En ufak bir yılgınlığa dahi kapılmayan Maui ateş tanrısının, büyükbabası Döv-

meli Yüzlü Tangaroa'nın yanına yürümüş. Maui'nin yaklaştığını gören heybetli tanrı onu öldürmek için sağ elini kaldırmış; ancak Maui de sağ elini kaldırmış. Bunun üzerine Tangaroa bu talihsiz davetsiz misafiri tekmeleyerek öldürmek niyetiyle sağ ayağını kaldırmış; ama Maui de sağ ayağıyla aynısını yapmış. Bu cüret karşısında hayrete düşen Tangaroa ona adını sormuş. Ziyaretçi, "Ben Küçük Maui" demiş. Tanrı böylece onun kendi torunu olduğunu anlayınca ona ne için geldiğini sormuş. "Ateş almak için" diye yanıtlamış Maui. Böylece Tangaroa ona yanan bir çubuk vermiş ve onu yollamış. Maui biraz yürümüş, sonra suya ulaşınca yanan çubuğu söndürmüş. Bu süreç üç kez tekrarlanmış. Maui dördüncü kez ateş isteyince, artık tüm ateş közleri bittiği için, ateş üretmek amacıyla Tangaroa gidip iki kuru çubuk getirmiş ve bunları birbirine sürtmüş. Maui büyükbabası için çubuğu altta tutuyormuş; bu sırada ateş tanrısı diğerini ona sürtüyormuş; fakat oluktaki tozlar tam tutuşmak üzereyken Maui kuvvetli soluğuyla hepsini uçurmuş. Tangaroa haklı olarak sinirlenip torununu oradan kovmuş ve her zaman olduğu gibi üstteki çubuğu kullanırken alttakini bastırması için bir kuş (balıkçın) çağırmış. En sonunda birbirine sürtünen çubuklardan ateş çıkıvermiş, Maui buna çok sevinmiş. Böylece sır çözülmüş. Maui büyükbabasının elinde yanmakta olan üstteki çubuğu elinden hemen kapmış; ama beyaz tüylü kuş (balıkçın) alttaki ateş çubuğunu pençeleriyle sıkıca tutmuş, ta ki Maui yanan çubuğu kuşun iki gözüne götürene ve yakana kadar. İşte bu yüzden günümüzde balıkçının iki gözünün altında siyah izler görmekteymişiz. Balıkçın yanmanın verdiği acıyla ve yaptığı yardımın karşılığında gördüğü muameleye içerlenerek balıkçın oradan ebediyen uzaklaşmış.

Bunun üzerine Maui, büyükbabasına onunla birlikte kuşun kaçtığı deliğe gündüz vakti uçmayı önermiş. Tanrı bunu nasıl yapabileceklerini sormuş ona. "Bundan kolay bir şey yok" diye yanıtlamış Maui ve sonra bir kuş gibi yükseğe uçarak bunu ispat etmiş. Tangaroa gördükleri karşısında büyülenmiş ve toru-

nunun önerisiyle birlikte, ölümlülerin gökkuşağı dediği görkemli kuşağını sarınmış, sonra da hindistan cevizi ağacının tepesine doğru hızla uçmuş. Ancak kurnaz Maui Tangaroa'dan daha alçakta uçmaya özen göstermiş ve büyükbabasının parlayan kuşağının bir ucundan tutup çekiştirerek zavallı yaşlı tanrının yere çakılmasına neden olmuş. Bu düşüş Tangaroa'nın ölümüne yol açmış.

Ateşin sırrını öğrenmenin ve büyük babasını öldürmenin verdiği keyifle sevimli Maui, sonunda yeraltı dünyasında yaşayan anne ve babasının yanına dönmüş. Ateşin sırrını keşfettiğini söylemiş onlara, ama büyükbabasını öldürdüğünden hiç bahsetmemiş. Anne ve babası onun bu başarısından ötürü duydukları sevinci dile getirmişler ve gidip saygılarını Tangaroa'ya iletmek istediklerini söylemişler. Fakat Maui onların gitmelerine derhal karşı çıkmış. "Siz üçüncü gün gidin. Ben yarın kendim gitmek istiyorum," demiş. Ailesi bu fikre razı gelmiş, böylece ertesi gün Maui Tangaroa'nın oturduğu yeri eski haline getirmiş, bu sırada dedesinin cesedinin bir hayli çürüdüğünü görmüş. Gene de dedesinin kemiklerini toplamış, bunları bir hindistan cevizi kabuğunun içerisine koymuş, dikkatlice üzerlerini kapamış ve büyük bir titizlikle kemikleri sallamış. Hindistan cevizini açtığında büyük babasının yeniden canlandığını görmüş. Tanrıyı hindistan cevizindeki küçük düşürücü tutsaklığından azat etmiş ve onu yıkamış, güzel kokulu yağla yağlamış, sonra da tanrının yitik enerjisini evinde geri getirip oradan ayrılmış.

Ebeveynlerinin, Tongoifare ve Manuahifare'nin yanına dönmüş; onları Tangaroa'yı ziyaret etmek için aceleci davranırlarken bulmuş. Fakat Maui gidişlerini ertesi güne ertelemeleri için ikna etmiş. İşin aslı, işlediği suçu ailesinin öğrenip, kendisine öfke duymasından korkuyormuş, dolayısıyla ebeveynleri Tangaroa'ya saygılarını gösterirken gizlice yukarı âleme geri dönmeyi aklına koymuşlar. Hayata geri dönen tanrıyı üçüncü günün sabahında ziyaret etmeye giden Manuahifare ve Ton-

goifare, tanrının hırpalanmış ve zarar görmüş haline tanıklık edince büyük bir şoka uğramış. Manuahifare babasına ne olduğunu sorunca, "Ah," demiş tanrı, "sizin korkunç oğlunuz burada beni hırpaladı. Öldürdü beni, sonra kemiklerimi topladı ve boş bir hindistan cevizi kabuğunun içerisinde tıngırdattı; en sonunda beni yeniden yara bere içinde gördüğünüz gibi hayata döndürdü. Ah! Sizin bu korkunç oğlunuz." Bu acıklı hikâyeyle birlikte Maui'nin anne ve babası gözyaşlarına boğulmuşlar; hayırsız oğullarını bulmak ve ona haddini bildirmek ümidiyle hızla yeraltı dünyasındaki eski evlerine dönmüşler. Fakat yukarı âleme kaçan Maui evde değilmiş. Maui yukarıda onu bir daha asla görmeyeceğini düşünen kardeşlerini gözyaşları içerisinde bulmuş. Onlara büyük keşfinden bahsetmiş, ateş yakmayı nasıl öğrendiğini anlatmış.[20]

Marquesas adalarında anlatılan mit ise şu şekildedir:

Ateş, deprem ve volkan tanrıçası Mahuile (ya da Mauike), yeraltı dünyasındaki Havaiki'de yaşıyormuş. Mahuile tek çocuğu evliymiş ve yeryüzünde yaşıyormuş. Mahuile'nin çocuğu aynı zamanda Maui'nin de büyükannesiymiş. Maui artık babası ve annesiyle birlikte bir adanın burnunda yaşıyormuş. Ateşe duyduğu ihtiyaç üzerine kafa yoruyormuş, çünkü yiyeceklerini çiğ tüketmekten bıkmış. Ailesinin gece boyunca sık sık evde olmayışı aklını kurcalıyormuş, geceleri anne ve babasının ateş almaya gittiğini düşünüyormuş; çünkü ikisinin de sürekli pişmiş yemeği oluyormuş. Bir gün annesi ona, "Çocuğum, sen burada kal; kısa zamanda geri döneceğim" demiş. "Ben de seninle gelmek istiyorum" demiş çocuk. "Gelemezsin yavrum" diye karşılık vermiş annesi; "Ateş bulmaya gideceğim. Beni takip edersen Kadın Atamız seni öldürür."

Gene de annesi gidince çocuk uzaktan onu takip etmiş. Yeraltı dünyasına inen yolun girişinin yanında, *kaku* ağacına kon-

[20] W. W. Gill, *Myths and Songs from the South Pacific* (Londra, 1876), s. 63-69.

muş bir kuş tarafından annesi durdurulmuş.[21] Kadın bu kuşun bir *patioto* (Marquesas'ta tabu olan bir kuş) olduğunu düşünerek kocasını çağırmış ve ikisi birlikte kuşa taş atmışlar. Fakat onu vuramamışlar, üstelik kadın annesinin kuşun içerisinde gizlenmiş olabileceğini düşünüyormuş. Ancak kocası kadının aklını çelmiş ve kuşu vurana kadar ikisi de taş atmaya devam etmişler; bunun üzerine kuşun içinde olan oğulları Maui'den gelen sesi işitmişler. Daha sonra anne ve baba Havaiki'ye doğru uzun ve rüzgârlı bir yolda ilerlemiş. Maui ise yeraltı dünyasına giden yoldaki aralığa dalmış; ancak attığı ilk adımda girişi büyükannesinin muhafaza ettiğini fark etmiş. Geçmek için ona yalvarmış, kadın inatla izin vermeyince de onu öldürmüş. Bu sırada Maui'nin annesinin göğsünden yere bir miktar kan damlamış ve kadın kocasına, "Birisi annemi öldürdü" demiş. Bu esnada Maui, başka hiçbir engelle karşılaşmadan, yeryüzünün derinliklerine doğru inmiş. Maui kısa bir süre sonra annesiyle karşılaşmış. Annesi onu görünce, "Sen ne yaptın? Annemi öldürdün" demiş. Oğlu açık yüreklilikle suçunu savunmaya geçmiş. "Evet, geçmeme izin vermedi; ateş almak istiyordum ve bunu yapmayı kafama koydum" demiş, sonra da bir daha böyle bir şey olmayacağına dair söz vermiş.

Ateş tanrıçası Mauike'nin yaşadığı yere kadar yoluna devam etmiş. Ona, "Bana biraz ateş ver" demiş. "Neden ateş istiyorsun?" diye sormuş kadın. "Biraz ekmek ağacı pişirmek istiyorum" diye yanıtlamış. Tanrıça ona hindistan cevizi kabuklarından birazını almayı önermiş. O da öyle yapmış ve daha sonra tanrıça ayak parmaklarının arasından çıkarıp ona ateş vermiş. Artık çeşitli türlerde ateş bulunmaktaymış; dizlerinden çıkarıp verdiği bir tür ateş varmış, bir başka ateşi ise göbeğinden çıkarıp vermiş; benzer şekilde bu sürüp gitmiş; ancak en fena ateş türü ayaklar veya bacaklardan çıkarılıp verilenmiş,

[21] Bu, Nukuhiva'daki (Marquesas adalarından en büyüğü) tek ağaçtır, bu ağacın odunu sürtünmeyle yanmaz.

oysaki kutsal ateş baş kısmından çıkarılanmış. Böylece tanrıçanın ayaklarından çekip çıkardığı ateşi alan Maui, götürüp suda söndürmüş ve ondan bir daha istemiş. Bu sefer tanrıça dizlerine hindistan cevizi uygulamış ve bu şekilde elde ettiği ateşi ona vermiş. Maui bunu da alıp götürmüş, ama daha önce olduğu gibi ateşi gene söndürmüş; sonra geri gelmiş ve bir daha ateş istemiş. "Can sıkıcı bir çocuksun, yaramaz bir oğlansın, ne yaptın bu ateşle sen?" diye sormuş tanrıça. Sonra tanrıçanın sırtından çıkardığı ateşi almış Maui; ama gene önceki gibi ateşi söndürmüş. Son olarak tanrıça göbeğinden çıkardığı ateşle hindistan cevizi kabuğunu tutuşturarak ona vermiş, ancak önceki ateşlerin tamamında olduğu gibi gene ateşi söndürmüş. Bunun üzerine tanrıça dehşet bir öfkeyle uçmuş ve korkunç bir görünüme bürünmüş. Fakat Maui bu durumdan ürkmemiş. "Büyücülüğe dair tüm sırları biliyorum," demiş Maui, "senin sihirli güçlerin benim için hiçbir şey ifade etmiyor." Sonra keskin bir taş almış ve bununla kadının kafasını kesmiş. Daha sonra Maui anne ve babasının yanına dönmüş, neler yaptığını onlara anlatmış. Ebeveynleri çok sinirlenmiş ve ulu akrabalarının ardından ağıt yakmışlar. Bunun üzerine Maui ele geçirdiği ateşi almış. Başta bu sahip olduğu şeyle ne yapacağını bilememiş; taşları, suyu vb. şeyleri ateşe vermeye çalışmış. En sonunda ağaçları tutuşturmuş; *fau* (hibiskus), *vevai* (kavak), *keikai*, *aukea* ve tüm ağaçları ateşe vermiş; *kaku* ağacı hariç, çünkü kuş şekline büründüğünde bu ağaçta kalıyormuş.[22]

Marquesas mitinin daha eski ama epey kısa versiyonu Fransız Max Radiguet tarafından birtakım farklılıklarla, rapor edilmiştir. Max Radiguet, Fransız devleti 1842 yılında bu adaları ele geçirdiğinde, bir süreliğine Marquesas'a yerleşti. Yerlilerle ilgili aktardığı hikâyeler için ona minnettarız, çünkü o dönem-

[22] E. Tregear, "Polynesian Folklore. II. The Origin of Fire", *Transactions and Proceedings of the New Zealand Institute*, xx. (1887), s. 385-387.

de Avrupalılar yerli kültürüne çok zor ilgi gösteriyordu. Radiguet yerli kültüründen bahsederken şunları söylemektedir: "Ateşin kökeni merak uyandırıcıdır. Mahoïke (deprem) kefaretinin bedelini ödemesi için yeraltı dünyasında ateşin koruyucusu olarak görevlendirilmiştir. Ateşin büyük faydası olduğunu duyan Maui yeraltı dünyasına biraz ateş çalmak için inmiş. Tetikte bekleyen ateş muhafızını atlatmayı beceremeyen Maui, Mahoïke'den büyüklük yapmasını istemiş, ancak Mahoïke onun yakarışlarını duymazlıktan gelmiş. Sonra Maui ona meydan okumuş; kavga çıkarmış ve karşı tarafa üstün gelmiş, Maui onun bir kolunu ve bacağını burkmuş. Böylece Mahoïke'yi sakatlayıp perişan etmiş, geri kalan uzuvlarını korumak için en sonunda biraz ateş vermeye razı gelmiş Mahoïke ve muzafferden bacağına ateşi sürtmesini istemiş, ancak Maui onun sahtekârlığını şan eseri sezmiş; çünkü bu şekilde yeryüzünde yangın çıkarsa, ateşin hiçbir önemi kalmayabilirmiş. Bu yüzden Mahoïke'den bunu başka bir şekilde yapmasını istemiş ve en sonunda Mahoïke, Maui'nin başını ateşle ovmayı aklına koymuş; ona, "Geldiğin yere git ve *keïka* ağacı hariç tüm ağaçlara alnını değdir: tüm ağaçlar senin ateş elde etmeni sağlayacak" demiş. Ben de oradaki yerlilere iki parça odunu birbirine sürterek nasıl ateş yakılacağını anlattım.[23]

Hawaii veya Sandviç adalarında ateşin kökenine dair mit şu şekilde anlatılmaktadır: Tanrı Kane ve tanrı Kanaloa'dan dünyaya gelen Hina-akeahi adında bir kadın varmış; görünüşe göre ebeveynlerinin yönlendirmesiyle Hina-akeahi, Kalana-mahiki adındaki Hilo şefinin kuşağını giyip yıkanmış. Bunun sonucunda kadın bir yumurta bırakmış ve bu yumurtadan oğlu Maui veya başka bir deyişle Maui-kiikii-Akalama çıkmış. Maui büyüdüğünde annesi onu önceden aldığı kuşakla birlik-

[23] Max Radiguet, *Les derniers sauvages*, 1. baskı, (Paris, 1882), s. 223. Bu versiyonda ateşin koruyucusu (Mahoïke) erkek olarak karşımıza çıkmaktadır, halbuki Tregear versiyonunda muhafız (Mauike) bir tanrıçadır.

te oğlanın şef babasına yollamış; babası onun kendi oğlu olduğunu anlamış, onu bölgedeki diğer kadınlardan dünyaya gelen diğer oğullarıyla tanıştırmış; hepsi farklı şekillerde Maui adını taşımaktaymış: Maui-Mua (Küçük Maui), Maui (Büyük Maui) ve Maui-Waina (Ortanca Maui). Bir gün kardeşleriyle balık avlamaya giden Maui-kiikii kıyıda yanmakta olan ateşi büyük bir şaşkınlıkla izlemiş. O vakte kadar ateşi yalnızca annesinin evinde olan bir şeyden ibaret sanıyormuş; çünkü annesinin derisi yanıyor ve değdiği her şey ateş alıyormuş. Dağların arasında gördüğü ateşi araştırmaya gidince Maui *alae* kuşlarından oluşan bir sürüyü karşısında bulmuş, bunlardan biri ateş taşıyor ve hemcinsleriyle ateş vasıtasıyla iletişim kuruyormuş, öyle ki onlar muz ve taroları ateşle kızartabiliyormuş. Kuşları yakalamak için beyhude çaba gösterdikten sonra Maui annesinden tavsiye almaya gitmiş ve *alae* kuşunun onun ilk çocuğu olduğu, üstelik bu kuşun ateş kullanmayı ormanlık tepede öğrendiği bilgisini edinmiş. Kadın ona, bir kukla yapmasını ve bir dahaki sefere kardeşleri balık avlamaya gittiğinde, bu kuklayı elinde bir kürekle kanonun baş tarafına koymasını tembihlemiş, ki bu sayede kuşlar onun kardeşleriyle birlikte kayıkta olduğunu sanacakmış. Maui bu nasihata uymuş ve kano uzaklara açıldığında kıyıda kalmış; bu sayede *alae* kuşlarına gene uğrak yerlerinde baskın yapabilirmiş. Kuşlar kaçışmış, ancak aralarından çok yemek yiyen bir tanesi diğerlerinin peşinden yeterince hızlı gidememiş ve tepeden yuvarlanmaya başlamış. Maui onu orada yakalamış ve ateşin nasıl elde edildiğini sormuş. Kuş ateşin iki çubuğun sürtülmesiyle üretildiğini açık etmiş ve çeşitli ağaçlardaki ateş çubuklarıyla ateş elde edebileceğini anlatmış.

Fakat ağaçların tümü üzerinde gösterdiği uğraşlar yetersiz kalmış. Bu hayal kırıklığının verdiği öfkeyle Maui, eğer en sonunda *hau* ağacında da deneyip ateş elde edemeyecek olursa, kuşun gagasını bükecekmiş. Fakat kuşu cezalandırma işi sonuçsuz kalmış, bugün sizin de kuşun kafasının üstündeki ibik-

ten fark edebileceğiniz gibi Maui yanan odunu kuşun kafasına sürmüş.[24]

Ateşin kökenine dair insanlar arasında anlatılan bu mit Hawaii'de yerlilerin anlattığı bir hikâyeyi andırmaktadır; Hawaii'de anlatılan hikâyedeki kahramanın, "ateşi gördüğünü ve *alae*'nin içerisinde bulduğunu" okuruz; öyle ki tarif edilen kuşun ibiğinin üst kısmı kırmızı bir deriyle kaplıdır.[25]

Dolayısıyla ateşin kökenine dair Hawaii miti, birçok Avustralya mitindeki gibi, aynı zamanda belirli bir kuş türünün sahip olduğu sıradışı rengi açıklayabilmektedir.

Ateşin kökenine dair oldukça ilginç bir hikâye de Ellice adalar grubundan biri olan Nukufetau veya De Peyster adasında yaşayan yerliler tarafından anlatılmaktadır. Yerliler, bir ağaçta çapraz duran iki dalın rüzgârda birbirine sürtünmesiyle yükselen dumanın fark edilerek ateşin keşfedildiğini söylerler.[26]

Gilbert adalar grubundan biri olan Peru adasında anlatılan şey, "ateşin gökyüzündeki yaşlı bir kadın olan Tangaloa tarafından elde edildiği ve bir ağacın içine koyulduğudur".[27]

Gene de ateşin kökenine ilişkin en hayret verici hikâye bu adalılar tarafından anlatılmaktadır. Bahsettiklerine göre, "başlangıçta iki efendi varmış. Tarawa, yani toprağın efendisi Tabakea yeryüzünde yaşarmış. Bir de Marawa, yani denizin efendisi Bakoa, denizde yaşarmış.

"Bakoa baba olmuş, dünyaya gelen çocuğunun adı Te-Ika'ymış. Te-Ika büyüdüğünde aralıksız suyun üstünde uzanıp güneşin doğuşunu izliyormuş. Te-Ika, güneşin ilk ışıkları ufuktan hızla saçıldığı zamanlarda, ağzıyla yayılan ışığı yakalamaya ve onu ısırıp koparmaya çabalıyormuş. Dolayısıyla günlerce

---

[24] Adolf Bastian, *Inselgruppen in Oceanien* (Berlin, 1883), s. 278; *Allerlei aus Volks- und Menschenkunde* (Berlin, 1888), s. 120.

[25] Jules Remy, *Ka Movolelo Hawaii, Histoire de l'Archipel Havaiien* (Paris ve Leipzig, 1862), s. 85, 87.

[26] G. Turner, *Saoma*, s. 285.

[27] G. Turner, *Saoma*, s. 297.

bunu yapmaya gayret etmiş ve en sonuna bunu başarmış; güneşin saçtığı ışığı ağzıyla yakalamış ve babası Bakoa'ya doğru yüzmüş. Babasının evine vardığında içeri girmiş ve ağzındaki güneş ışığıyla onun yanına oturmuş; ancak Bakoa dikkatle bakmış, mekânın sıcaklığı onu şaşkına çevirmiş ve oğluna, 'Git buradan, senin bu maharetin fazla ısıya neden oluyor, evde oturduğun yerden duman çıkıyor' demiş. Bu yüzden Te-Ika babasının yanından ayrılmış ve güneş ışığını yanına alarak başka bir yere gitmiş; ancak, nereye gidip otururşa otursun aynı şeyin olduğunu fark etmiş; evde duman çıkmaya başlıyor ve yanındaki her şey sıcaktan büzüşüyormuş.

"En sonunda Bakoa onun her şeyi kurutmasından ve yok etmesinden korkmuş, böylece Te-Ika'yı, 'Git buradan, çünkü burada hepimizin ölümüne neden olacaksın,' diyerek oradan kovmuş. Böylece Te-Ika babasının gözünün önünden kaybolmuş ve Tabakea'nın yaşadığı yere, Tarawa'nın doğusuna doğru yol almış. Tabakea'nın topraklarına geldiğinde güneş ışığıyla birlikte sahile gitmiş, ancak onun orada bulunmasıyla o bölgedeki tüm ağaç ve evlerin büzüştüğünü görmüş, çünkü güneş ışığı ısının çok fazla artmasına neden oluyormuş, üstelik bu sıcaklık Te-Ika'nın bedeninin içine de nüfuz ediyormuş.

"Bunun üzerine Tabakea Te-Ika'yı yollamak için ona kafa tutmuş, ama becerememiş. Böylece her ağaç ve daldaki silahlardan taşıyabileceği kadarını yanına almış; bunların hepsini Te-Ika'nın bedenine doğrultmuş. *Uri* ağacı (*Guettarda speciosa*) odunu ile ona vurmuş, *ren* ağacı (*Tournefortii argenta*) odunu ile ona vurmuş, *kanawa* ağacının (*Cordia subcordata*) kabuğu ile ona vurmuş ve hindistan cevizi ağacından düşen kuru çerçöple ona vurmuş. Bunun üzerine en sonunda indirdiği darbelerle onu ve güneş ışığını tüm bölgeye yayılacak kadar küçük parçalara ayırmış.

"Fakat Te-Ika babası Bakoa'yı terk ettikten ve ortadan kaybolduktan bir süre sonra, oğlunu çok seven Bakoa büyük bir üzüntüye kapılmış. En nihayetinde oğlunu bulmak için hare-

kete geçmiş ve tüm denizlerde onu aramaya başlamış, ama bulamamış. Böylece karada onu aramaya koyulmuş; en sonunda Tabakea'nın yaşadığı topraklara ulaşmış. Orada Tabakea'ya sormuş, 'Oğlumu gördün mü? Yanan bir bedeni var ve yanında bir güneş ışığı taşıyor.' Tabakea, 'Gördüm. Buraya geldi ve onu dövüp kovdum, çünkü korktum, başka bir şey yapamadım. Daha sonra büyük bir darbeyle onu ve güneş ışığını tuzla buz ettim ve parçalarını dört bir yana savurdum' demiş. Bakoa bunu duyunca içinde çok derin bir acı hissetmiş, çünkü oğlunu çok seviyormuş, bunun üzerine Tabakea, 'Bekle, oğlunu yaşatacağım gene' demiş. Te-Ika'yı dövdüğü yerdeki *uri* ağacından bir çubuk almış ve bunu *ren* ağacından aldığı bir çubuğa sürtmüş. Ne büyük bir sürprizdir ki, çubuk olağanüstü bir mucizeyle duman almaya başlamış ve Bakoa, 'Oğlumun yanımda olduğu zamandaki gibi kokuyor duman,' demiş. Sonra Tabakea Te-Ika'yı parçalara ayırdığı yerde ağaçların kuru kabuklarından bir yığın yapmış, sürttüğü çubuklarla daha önce sürttüklerini biraraya getirerek üflemiş, duman çıkmasını sağlamış ve ateş yanmış. Bakoa bu mükemmel sihre hayran kalmış. "Şuna bak, hayata döndürdüğün benim oğlum" demiş. Daha sonra ateşi almış ve batıya geri götürmüş, bu gerçekten de onun oğluymuş; ancak ateşi evine götürmek için denize girdiğinde, ateşin suda söndüğünü fark etmiş, bu yüzden oğlunu asla geri götürememiş. Böylece Te-Ika'nın Tabakea tarafından parçalara ayırılan bedeni ve güneş ışığı hep orada kalmış, üstelik Tarawa'da Tabakea'nın indirdiği darbeyle saçılan parçalar sonsuza dek bu çubukların içerisinde kalmış ve asla denize geri götürülememiş."[28]

Carolina adalarından biri olan Yap veya Uap'ta yaşayan yerliler eskiden taro ve yamlara sahip olduklarını, fakat günümüze dek bunları pişirebilecekleri bir ateşin ellerinde bulunmadığından bahsederler. Dolayısıyla bu insanlar kumun üzerindeki gü-

[28] Arthur Grimble, "Myths from the Gilbert Islands", *Folk-lore*, xxxiv. (1923), s. 372-374.

neşin sıcaklığından yararlanarak taro ve yamlarını kuruturlarmış. Ancak ağır sancılardan muzdariplermiş; bu yüzden gökyüzünde yaşayan yüce tanrı Yalafath'a kendilerine yardım etmesi için yalvarmışlar. Hemen gökyüzünden büyük kıpkızıl bir yıldırım düşmüş ve bir pandanus ağacına kuvvetlice çarpmış. Bu kızgın elementin pandanus ağacına teması her yaprağın ortasında ve kenarlarında yoğun çatlak ve dökülmelere yol açmış. Gök gürültüsü tanrısı Dessra bu yüzden kendini ağacın gövdesine hızla bağlanmış bir halde bulmuş ve bu usandırıcı hapishaneden bedenini birisinin ayırması için içler acısı bir sesle bağırmış. Yakıcı güneşin altında taro kurutan Guaretin adında bir kadın sesi duymuş ve dertli tanrıya yardım etmiş. Kadına neyle uğraştığını sormuş ve kadın söyleyince, bolca nemli kil getirmeyi teklif etmiş kadına. Kadın büyük bir keyifle bunu yoğurarak çanak yapmış. Daha sonra kadını *arr* ağacından (Ponape yerlileri tarafından *tupuk* olarak adlandırılır) biraz çubuk bulması için göndermiş; bunları koltukaltlarına koymuş ve ateş kıvılcımlarının içine atmış. İşte odunu sürterek ateş yakma becerisi ve kilden çanak yapma marifeti Yap'taki ilkel insanlar tarafından bu sayede öğrenilmiş.

Aynı hikâyenin bazı farklılıklar teşkil eden diğer bir versiyonu Yap'taki başka bir araştırmacı tarafından rapor edilmiştir. Hikâye şu şekilde ilerlemektedir:

Eskiden Yap'ta ne ateş ne de çanak çömlek varmış. Gitam'ın yanındaki, günümüzde varlığı sona ermiş olan, köle köyü Dinai'de yaşayan Deneman adında bir kadının iki çocuğu varmış. Bir gün kadın ve çocukları tarladan taro alıp getirmişler, bunu parça parça kesmiş ve kurutmak bu parçaları için güneşe sermişler. Daha sonra kocaman bir köpeğe benzeyen Gök Gürültüsü gelmiş ve bir pandanus ağacının üzerine düşmüş. Kadına, "Gel ve beni de alıp götür" demiş, çünkü Gök Gürültüsü pandanus ağacının dikenlerinden ürküyormuş. Kadın, "Olmaz, korkuyorum" demiş. "Yalvarırım gel" demiş Gök Gürültüsü. Sonra kadın gitmiş ve onu alıp aşağı indirmiş. Taroyu

gören Gök Gürültüsü, "O ne?" demiş. "Yemeğim" diye yanıtlamış kadın. Ondan iki parça istemiş ve bir süre bunları koltukaltlarına koymuş; sonra kadına geri vermiş ve şu işe bakın ki hepsi pişmiş, yenmeye uygun hale gelmiş!

Gök Gürültüsü, "ār ağacından bir dal alıp getir" demiş. Kadın getirdiği dalı ona vermiş. Dış kabuğunu yüzüp çubuğu koltukaltlarına koymuş ve sonra yavaşça oralardan çıkarmış. Odun bir hayli kurumuş. Sonra çubuğu bir yanını sivrilterek ortasından kesmiş, diğer ucuna da oyuk açmış. Böylece delerek ateş yakmak için her şey hazırmış. Sonra Gök Gürültüsü bir çubuğu diğerinin üzerindeki oyukta burgulayarak ateş yakmış ve taro kızartmış. Bunun üzerine kadın ve çocukları eve gitmiş ve uyumuşlar. Ertesi sabah çalışmak için gene tarlaya gitmişler, Gök Gürültüsü de onlara eşlik etmiş. Kadına, "Kil al gel, fakat içinde taş olmasın" demiş. Sonra kadının getirdiği kili almış ve kille nasıl çanak yapılacağını ona göstermiş. Daha sonra büyük bir ateş yakmış ve çanağı kurutmuş. Akabinde bir büyü (*matsamato*) yaparak çanağı –eğer bunu alacak kişi iyi bir bedel öderse– güçlendirmeyi ve dayanıklı hale getirmeyi kadına öğretmiş; ayrıca alacak kişi çanak için zorlu bir pazarlığa girerse bunun hemen kırılmasını sağlayacak bir büyü öğretmiş ona. Bunun üzerine Gök Gürültüsü birçok *lāk* ve *māl* almış, onları pişirmiş; pişmiş halde yemek yemek çok güzelmiş. Sonrasında kadın ve çocukları uyumak için tekrar eve gitmişler. Ertesi sabah Gök Gürültüsü ortadan kaybolmuş, ama kadın gece olana kadar yemek pişirmeye devam etmiş, kadının ne yaptığını hiç kimse idrak edememiş.

Buna rağmen kadının hazırladığı yemeklerin diğer yemekler gibi olmadığını gören bir adam gelmiş ve kadına bunun nedenini sormuş. Ayrıca başka birçok insan bunu öğrenmeye gelmiş ama kadın sırrını saklamaya devam etmiş. Bunun üzerine insanlar onu gece gündüz izlemek için oraya bir bekçi yerleştirmiş. Bir gece, ateşten yayılan parlaklığı gördüklerinde, evin duvarını yıkıp geçerek hızla içeri girmişler. Bir adam ateşi ele

geçirmiş, fakat adam kendini yakmış, çünkü ateşin etkisinden bihabermiş. Sonra insanlar çırayı almış ve ateşi diğer evlere taşımışlar; bunun üzerine kadından çanak yapmasını istemiş ve bunun karşılığında büyük bir ödül vereceklerine dair söz vermişler. Ancak ateşe karşılık hiçbir şey vermemişler.[29]

Hikâyenin başka bir versiyonuna göre ateş Yap'a ilk olarak adanın kuzey ucunda köle köyü olan Ugatam'daki büyük bir hibiskus ağacına şimşeğin düşmesiyle gelmiştir. Bir kadın şimşek tanrısına –bu versiyonda tanrının adı Derra'dır– biraz ateş vermesi için yalvarmış; şimşek tanrısı bu isteği yerine getirmiş ve kadına topraktan yapılmış bir çanağı nasıl kurutacağını göstermiş. Ateş söndüğünde onu bir daha elde etmek için delerek, yani bir çubuğun ucunu diğerinin üzerindeki oyukta ovarak, nasıl ateş çıkaracağını öğretmiş. İleride yeni bir eve geçtiğinde de ateşi bu şekilde çıkarması ve bunun için yalnızca hibiskus ağacındaki odunu kullanması gerektiğini kadına söylemiş; üstelik bu odunu her daim kabuktan elde edilen bıçak veya baltayla kesmek, demir veya çelikle asla temas etmemek gerekiyormuş.[30]

Daha kısa ve muhtemelen bazı noksanlıklar içeren benzer bir mit 18. yüzyılın başlarında İspanyol bir misyoner tarafından rapor edilmiştir. Aktardıklarına göre Caroline adalarındaki yerliler, "çirkin ve kaba tavırlarından ötürü cennetten kovulan, kötü ruhların başı Morogrog'u aralarına alırlar; Morogrog o vakte kadar meçhul olan ateşi yeryüzüne getirendir".[31]

---

[29] W. Müller, *Yap* (Hamburg, 1917-1918), s. 604-607 (*Ergebnisse der Südsee-Expedition,* 1908-1910, herausgegeben von Prof. Dr. G. Thilenius, ii. *Ethnographie, B. Mikronesien*, Band 2, 2. Halband).

[30] W. H. Furness, *The Island of Stone Money, Uap of the Carolines* (Philadelphia ve Londra, 1910), s. 151.

[31] J. A. Cantova, *in Lettres Édifiantes et Curieuses*, 1. baskı, xv. (Paris, 1781), s. 306.

ENDONEZYA'DA ATEŞİN KÖKENİ

Orta Celebes'te yaşayan Toradyalara göre, Yaratıcı oyduğu taşa insan şekli vermesiyle ilk erkek ve kadını var etmiş ve onlara rüzgâr üflemiş, bu sayede ilk erkek ve kadın nefes alıp vererek hayata kavuşmuş. Yaratıcı diğer bir yandan onlara ateş vermiş ama ateşin nasıl yakılacağını öğretmemiş. Böylece insanlar ilk zamanlarda ateşin sönmemesine bir hayli dikkat etmişler. Buna rağmen bir gün anlık bir dikkatsizlikle ateşin sönmesine neden olmuşlar, bu yüzden insanlar pirinçlerini nasıl haşlayacaklarını bilememişler. Ancak daha sonra gökyüzü yere yaklaşmış ve tanrılardan küçük bir ateş istemek için insanlar tanrılara bir ulak yollamayı kararlaştırmışlar. *Tambooya* adında bir böceğin gitmesini uygun görmüşler. Bu böcek gökyüzüne gidip ateş istediğinde tanrılar, "Sana ateş vereceğiz, ancak ateşi nasıl yaktığımızı görmemen için gözünü ellerinle kapaman gerekiyor" demişler. Böcek ondan istenen şeyi söylendiği şekilde yerine getirmiş ama tanrılar onun her omzunun altında bir gözü olduğunu bilmiyorlarmış. Dolayısıyla böcek kafasındaki gözlerini kapamak için kollarını kaldırmış, kollarının altındaki gözleriyle tanrıların çakmaktaşıyla keskin bir bıçağı birbirine vu-

rup, bu sayede ortaya çıkan kıvılcımla kuru odunu tutuşturarak nasıl ateş yaktıklarını görmüş. Tanrılar yaktıkları ateşi böceğe vermişler, böcek ateşi yanına almış ve öğrendiği ateş yakma sırrıyla birlikte yeryüzüne dönmüş. Çakmaktaşı ve çelikle ateş yakma, halen Toradyalar tarafından en sık uygulanan yöntemdir. Üstelik çakmaktaşları bu insanların yaşadıkları bölgedeki bazı akarsu ve dağlarda bulunabilmektedir.[1]

Orta Celebes'teki Pana, Mamasa ve Baroopoo'da yaşayan Toradyalar aynı hikâyeyi ufak farklılıklarla anlatırlar. Bu versiyonda ateş yakma yöntemini insanlığa ifşa eden böcek, *dali* olarak adlandırılan bir tür atsineğidir. Göğün Efendisi, atsineğine ayaklarıyla gözlerini kapamasını emretmiş, çünkü tanrının nasıl ateş yaktığını onun görmemesi gerekiyormuş. Böcek denileni yapmış ama Torayadlara göre, onun koltukaltlarında başka gözleri varmış, dolayısıyla Göğün Efendisi'nin iki bambuyu birbirine sürterek nasıl ateş yaktığını görmüş. Atsineği yeryüzüne ateşsiz dönmüş, ancak insanlığa ateş yakmanın sırrını açıklamış. Mengkendek Toradyaları, Pong Moola adındaki ilk insanın gökyüzüne ateş istemesi için bir kuş yolladığını anlatırlar. Kuşun yerel adı *dena*dır; Felemenkçe adı küçük pirinç-hırsızıdır (*rijstdiefje*); bu ismin taşıdığı anlama ne kadar uygun olduğu ilerleyen kısımda anlaşılacaktır. İlk insan bu tehlikeli görevin karşılığında ödül olarak kuşa arazisindeki taze pirinçlerden yemesine izin vereceğini vaat etmiş. Kuş, ateşi yeryüzüne alıp getirmeyi başarmış ve bu yüzden kendi soyundan olanlar ödüllerini almak için her sene arazideki taze pirinçleri yemeye geliyorlarmış. Bununla birlikte Pangala'da-

[1] A. C. Krujit, "De legenden der Poso-Alfoeren aangaande de eerste menschen", *Mededeelingen van wege het Nederlandsche Zendelinggenootschap*, xxxviii. (1894), s. 340; N. Adriani en Alb. C. Krujit, "De Bare'e-sprekende Toradja's van Midden-Celebes (Batavia, 1912-1914), ii. 186. Felemenkçe yazımında bu böceğin yerel adı *tamboeja*, yani İngilizcedeki telaffuzuyla *tambooya*dır. Fakat bu böceğin bilimsel adının ne olduğunu bilmiyorum.

ki Toradyalar, Maradonde adında bir manda bakıcısının birbirine sürttüğü bambularla ateşi ilk yakan olduğunu ve bunu denizdeki efsane bir adada yaptığını söylerler. Ayrıca Toradya topraklarının dört bir yanındaki insanlar denizde vuku bulan savaşa dair bir efsane anlatırlar. Ateşin savaşı kaybettiğinden ve uçmak zorunda kaldığından bahsederler. Anlattıklarına göre ateş bir bambu ve taşa saklanmış. İlk insan, Pong Moola, ateşi aradığı zaman bambu ve taş ona, "Çıkar beni buradan" demiş. İnsan sormuş, "Nasıl yapabilirim bunu?" Sonra bambu beni (bambuyu) sürtmelisin, taş ise ateş elde etmek için beni (taşı) bir parça çeliğe vurmalısın demiş.[2]

Borneo'daki Deniz-Dyakları büyük tufandan sonra, bir kadın hariç o bölgedeki tüm insanların öldüğünü anlatırlar. Tek başına hayatta kalan bir kadın bir ormanda sarmaşıkların dibinde yatan bir köpek bulmuş; sarmaşık dibinin sıcak olduğunu hisseden kadın ateşin buradan elde edilebileceğini düşünmüş. Böylece oradan iki parça odun almış, onları sürtmüş ve bu sayede ateş yakmayı başarmış. Delerek ateş çıkarmanın kökeni ve büyük tufandan sonra ateşin ilk elde edilişi bu şekildeymiş.[3]

Kuzey Borneo'nun iç kesimindeki dağlık bölgede yaşayan Murutların, büyük tufandan sonra yalnızca bir oğlan ve kız kardeşin hayatta kaldığı, evli oldukları ve birlikteliklerinde bir köpeği evlat edindikleriyle ilgili bir efsaneleri vardır. Bir gün oğlan avlanmaya çıktığında köpeği yanında götürmüş. İkisi giderken bir *kilian* köküne rastlamış. Köpek eve dönerken yanına kökten bir parça almış, bunu güneşe koymuş ve kurutmuş. Daha sonra oğlana kökün ortasında bir delik açmasını, bir çu-

---

[2] Alb. C. Kruyt, "De Toradja's van de Sa'dan –Masoepe–en mamasa-Rivieren", *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land-en Volkenkunde*, lxiii. (1923), s. 278.

[3] J. Perham, "Sea-Dyak Tradition of the Deluge and Consequent Events", *Journal of the Straits Branch of the Royal Asiatic Society*, No. 6 (Aralık 1880), s. 289; H. Ling Roth, *The Natives of Sarawack and British North Borneo* (Londra, 1896), i. 301.

buğu deliğe sokmasını ve bunu elleri arasında güçlü bir şekilde ovmasını söylemiş. Oğlan köpeğin söylediklerini yapınca kıvılcım çıkmış; ateşin kökeni buymuş. Sonraları bu çiftin bir oğlan ve kız çocuğu dünyaya gelmiş. Ebeveynleri onlara bir parça *kilian* kökü vermiş ve onları başka bir bölgeye göndermiş. Böylece insanlar bu şekilde tüm dünyaya yayılmış ve ateş kullanımını öğrenmiş.

Daha sonra ilkel ateş yakma yönteminden sıkılmışlar. Oğlan köpeği alıp gene avlanmaya gitmiş. Bir *polur* ağacı (pamuk ağacına benzer türde bir ağaç) gözlerine ilişmiş. Köpek ona doğru havlamış. Ağacı kesmişler ve köpek oğlana pamuk benzeri maddeyi (*lulup*) alıp kabuğun içerisine koymasını söylemiş. Sonra köpek bir kayaya havlamış ve oğlanla birlikte kayadan bir parça almışlar. Daha sonra *lulup*u kurutmuş ve bunu bir parça kayayla birlikte bambuya sürtmüşler, böylece Murutlar daha çağdaş bir ateş yakma yöntemine erişmişler.[4]

Kuzey Borneo'daki Kiau Dusunlar, gelişmiş bambuların rüzgârda birbirine sürtülerek ateş yakıldığını anlatırlar. Bir köpek, öncekinde olduğu gibi, yanan parçalardan birini kapmış ve sahibinin evine taşımış, ateş kısa zaman içerisinde alevlenmiş, ev içerisindeki mısır koçanlarını yakarak kömürleştirmiş ve suda bırakılan patatesleri haşlamış. Dolayısıyla Dusunlar yalnızca ateş yakmayı değil aynı zamanda yemeklerini pişirmeyi de öğrenmişler.[5]

Sumatra'nın batısında bir ada olan Nias'ta yaşayan halk, eski zamanlarda Bela olarak adlandırılan kötü ruhların –önceden insan oldukları varsayılır Max Radiguet, *Les derniers sauvages* insanlarla arkadaşça zaman geçirdiğinden bahsetmektedir. Günümüzde Belalar yalnızca rahipler tarafından görebiliyor olmasına rağmen eskiden herkes tarafından görülebiliyorlarmış. Belalar ve insanlar birbirlerini ziyaret ediyor ve birbir-

[4] Owen Rutter, *The Pagans of North Borneo* (Londra, 1929), s. 248, 252.
[5] Owen Rutter, *age.*, s. 253.

lerinden ateş ödünç alıyorlarmış, tıpkı Nias'ta yaşayan insanların günümüzde kendi aralarında yaptıkları gibi; fakat yalnızca Belalar nasıl ateş yakılacağını biliyormuş ve bu mahareti insan ırkından gizliyorlarmış. Bir gün bir adam bir Bela'nın eşine ateş almaya gitmiş, ama kadının ateşi sönmüş. Dolayısıyla ateşi nasıl yaktığını görmesini engellemek için kadın adamdan bir giysiyle örtünmesini istemiş. Fakat adam, "Giysiden görebilirim; kafama bir sepet geçirelim" demiş; çünkü sepetin aralıklarından görebileceğini biliyormuş. Kadın bu talebi kabul etmiş ve sonra ateş yakmaya koyulmuş. Adam artık hedefine ulaşmış; çünkü kadının nasıl ateş yaktığını görmüş ve budalalığından ötürü kadının yüzüne karşı gülmüş. Bu duruma öfkelenen Belalar, insanlara, "Bundan böyle bizi bir daha görmeyeceksiniz ve bizim yanımıza asla gelemeyeceksiniz" demiş.[6]

Farmosa'nın iç kesimlerindeki dağlık alanda yaşayan, insan avcısı bir kabile olan Tsuwolar, atalarının büyük tufandan sonra nasıl ateş elde ettiğini anlatırlar. Hayatta kalanlar dağın zirvesine sığınmış, ancak su geri çekildiğinde ellerinde ateş kalmamış, çünkü su yükselmeden önce aceleyle geri kaçtıkları için yanlarına ateş alma fırsatları olmamış. Bir süreliğine de olsa soğuğu sert bir şekilde hissetmişler, ama aralarından birisi komşu dağın zirvesinde bir yıldız parıltısına benzer bir ışıma fark etmiş. Bunun üzerine insanlar, "Kim oraya gidip bizim için ateş getirir" demişler. Sonra bir keçi öne çıkıp, "Ben gider ateş getiririm" demiş. Bunu söyleyip tufanın yarattığı suya atlayıvermiş ve zirvede bir yıldız gibi parıldayan ateşin rehberliğinde dağa doğru yüzmüş keçi. İnsanlar büyük bir kaygı içerisinde onun dönmesini beklemiş. Bir süre sonra karanlığın içerisinde tekrar belirmiş keçi, boynuzuna bağladığı yanan bir sicimle yüzüyormuş. Fakat kıyıya yaklaştıkça sicimdeki ateş zayıflamış, bunun

[6] L. N. H. A. Chatelin, "Gods -dienst en Bijgeloof der Niassers", *Tijdschrift voor Indsiche Taal-Landen Volkenkunde*, xxvi. (1880), s. 132; E. Modigliani, *Un Viaggio à Nias* (Milan, 1890), s. 629. Karşılaştırma için bkz. H. Sundermann, *Die Insel Nias* (Barmen, 1905), s. 70.

üzerine keçi daha dikkatli yüzmüş, ta ki en sonunda sicim başından düşüp su altında kalana ve ateş sönene dek. İnsanlar sonra aynı iş için gönderdikleri bir *taoron* ateşi adaya sağ salim getirmeyi başarmış. Onun bu başarısından ötürü insanlar hoşnut kalmış ve hepsi bu hayvanın etrafında toplanıp hafifçe vurarak onu okşamışlar. İşte bu nedenlerdir ki bahsedilen bu hayvan günümüzde parlak bir deriye ve ufacık bir vücuda sahipmiş.[7]

Andaman adalıları büyük tufanın yeryüzündeki tüm ateşleri –en azından Andaman adalarındaki ateşin tümünü– söndürdükten sonra atalarının ateşi yeniden elde etme deneyiminde yaşanılan zorluğa ayrıca değinirler. Suların kapladığı alanların üstünde kalan tek dağ Saddle tepesiymiş, orada yalnız başına Puluga adındaki Yaratıcı bulunuyormuş. İnsanlar kaybettikleri ateşi yeniden nasıl elde edeceğini bilmiyormuş, ta ki daha önce boğularak can vermiş, acıyıp üzüldükleri arkadaşlarından birisi, yalıçapkını şekline büründüğü varsayılan bir hayalet, göğe uçup orada Yaratıcı'nın ateş başında oturduğunu ortaya çıkarana dek. Kuş yanan kütüğü gagasıyla kapmış, ancak sıcaklığından ya da ağırlığından ötürü –veya her ikisi de– taşıdığı şey ona çok fazla gelmiş ve alev alev yanan odunu Yaratıcı'nın üzerine düşürmüş.

Bu küçük düşürücü ve can acıtıcı durumdan ötürü hiddetlenen Yaratıcı, yanan odunu kuşa doğru savurmuş, fakat attığı şey hedefi bulmamış ve büyük tufan sonrası hayatta kalan ve koşullarından ötürü hayıflanan birkaç perişanın çok yakınındaki bir noktaya, tam da zamanında düşmüş. İşte bu sayede insanlık büyük tufandan sonra ateşi kullanmaya yeniden başlamış.[8]

---

[7] Bu Tsuwo hikâyesi için, yerlileri araştırma niyetiyle yıllarca Formosa'da bulunan Japonyalı beyefendi Shinji Ishii'ye teşekkür borçluyum. Halihazırda bahsetmiş olduğum hikâye için bkz. *Folk-lore in the Old Testament,* i. 230.

[8] E. H. Man, *On the Aboriginal Inhabitants of the Andaman Islands* (Londra, Tarihsiz), s. 98. Yalıçapkının yerel adı *luratut*tur. Karşılaştır-

Bu Andaman miti, 1869 yılından 1880'e kadar bölgedeki adalarda kalan ve yerlilerden derinlemesine bilgi edinen E. H. Man tarafından kaydedilmiştir. Aynı hikâye çok küçük farklılıklarla, 1906 yılıyla 1908 yılları arasında Andaman adalarında yaşayan Profesör A. R. Brown tarafından kaydedilmiştir. Onun A-Pucikwar kabilesinden edindiği versiyon şu şekildedir:

Ataları Wota-emi'de yaşarken Bilik (Man'in versiyonundaki Puluga'nın muadili) boğazın karşısındaki Tol-l'oko-tima'da yaşıyormuş. O günlerde atalarında ateş bulunmuyormuş. *Perat* adındaki bir ağaçtan biraz odun almış Bilik ve onu kırarak kendine ateş yakmış. Bilik uyurken Yalıçapkını (*luratut*) Tol-l'oko-tima'ya gelmiş ve ateşin birazını çalmış. Bilik uyanmış ve Yalıçapkınını görmüş. Yanan bir odun almış ve Yalıçapkınına doğru fırlatmış. Kuş boynunun arkasından vurulmuş ve yanmış. Yalıçapkını ateşi Wota-emi'deki insanlara vermiş. Bilik buna çok sinirlenmiş ve hayatının geri kalanını geçirmek için başını alıp gökyüzüne gitmiş. "Bu hikâyedeki Yalıçapkınının (Alcedo beavani?) boynundaki parlak kırmızı tüylerde bir leke bulunur. Lekenin olduğu bu nokta Bilik'in attığı odunun yaktığı yerdir."[9]

Andaman mitinin bazı versiyonlarında insana ateşi ilk getiren kuş olarak yalıçapkını yerine –veya onunla ilintili olarak– kumrudan bahsedilmektedir. Bu nedenle, serbest bir çeviriyle aktarmak gerekirse, "Ateşi ilk üreten veya getiren Teke imiş. Bazı yam yapraklarının, sıcak havada büzüştürülmesiyle veya kurutulmasıyla ateş yakılır ve alev alması sağlanırmış. Teke birkaç çırayla bir ateş yakmış ve uyumaya gitmiş. Bu sırada yalı-

---

ma için bkz. *Census of India*, 1901, Cilt. 3. *The Andaman and Nicobar Islands*, Sir Richard C. Temple (Kalküta, 1903), s. 63. Andaman'daki ateş mitinin Güney Andaman'daki kabile gruplarının konuştuğu beş farklı dildeki kısa versiyonlarını tercümeleriyle birlikte yayımlayan M. V. Portman'ın çalışması için bkz. M. V. Portman'ın, "The Andaman Fire-legend", *The Indian Antiquary*, xxvi. (1897), s. 14-18.

[9] A. R. Brown, *The Andaman Islanders* (Cambridge, 1922), s. 203.

çapkını ateşi çalıp kaçmış. Biraz balık pişirmek için ateş yakmış. Karnı doyunca yatmaya gitmiş. Kumru yalıçapkınından ateşi çalıp kaçmış. Burada kastedilen şey, Andaman'daki atalarımıza ateşi ilk getirenin kumru olduğudur."[10]

Andaman mitinin başka bir versiyonunda hem yalıçapkını hem de kumru yer almaktadır; anlatılan efsane şu şekildedir:

Ataları ateşe sahip değilken Bilika'da (Puluga'nın muadili) ateş bulunmaktaymış. Yalıçapkını (*lirtit*) bir gece gitmiş ve Bilika[11] uyurken onun ateşini çalmış. Bilika uyanmış ve onun ateşle uzaklaştığını görmüş. Ona doğru kabuktan bir mızrak fırlatmış, böylece yalıçapkınının kanatları ve kuyruğu kesilmiş. Yalıçapkını suya dalmış ve ateşle Bet-'ra-kudu'ya gitmiş ve ateşi Tepe'ye vermiş. Tepe ateşi bronz kanatlı kumruya (*mite*) vermiş, sonra o da diğerlerine götürmüş.[12]

Ateş-getiren hakkında anlatılan mitin başka bir versiyonunda yalnızca kumru vardır; yalıçapkını bu mitin tümünde görülmez. Hikâye şu şekildedir:

Biliku kırmızı bir taşa ve kabuktan bir mızrağa sahipmiş. Bunları birlikte vuruyor ve bu darbelerle ateş elde ediyormuş. Çıraları toplayıp bir ateş yakmış, sonra yatmaya gitmiş. Bronz kanatlı kumru (*mite*) gelmiş ve ateşi çalmış. Kendine bir ateş yakmış. Köydeki tüm insanlara ateş vermiş. Daha sonra ateş her yere götürülmüş. Her köy kendi ateşine sahip olmuş.[13]

M. V. Portman tarafından kısaca kaydedilen, ateş hırsızının yalnızca kumru olduğu başka bir versiyon ise şu şekildedir:

---

[10] A. R. Brown, *age.*, s. 189.

[11] A. R. Brown tarafından kaydedilen mitlere ilişkin bu versiyonlarda efsanevi varlık Bilika veya Biliku dişildir; E. H. Man tarafından kaydedilen mitlerde Puluga'nın yerini tutan figür erildir.

[12] A. R. Brown, *The Andaman Islanders* (Cambridge, 1922), s. 202.

[13] A. R. Brown, *age.*, s. 201.

"Güvercin, Tanrı uyurken Kúro-t' ón-míka'dan bir köz çalmış. Sonra bunu Léch'e vermiş, Léch ise daha sonra yaktığı ateşi Karát-tátak-émi'ye vermiş."[14]

Andaman mitinin diğer bir versiyonunda yalıçapkınının (*tiritmo*) *piri* ağacından elde ettiği bazı çürük keresteleri bir kayaya vurarak ateş yaktığı söylenir. Yalıçapkını bu yöntemle elde ettiği ateşin bir kısmını balıkçıla vermiş; balıkçıl ise ateşi *totemo* olarak adlandırılan diğer yalıçapkını türlerine iletmiş ve sonra bu yalıçapkınları ateşi kalan herkese vermiş.[15]

Gene ateşin kökenine dair başka bir Andaman hikâyesinde parlak renkli bazı balık türlerinden bahsedilmektedir. Bu mitte eski insanların ateşe sahip olmadığı anlatılır. Dim-dori (bir balık) ölmüşlerin ruhlarının yaşadığı yere gitmiş ve ateşi alıp getirmiş. Geri döndüğünde ateşi insanlara fırlatmış ve onları yakmış, böylece hepsinde leke oluşmuş. Herkes denize atlamış ve balığa dönüşmüş. Dim-dori yay ve okuyla onları vurmaya gitmiş, ancak o da balığa dönüştüğü için bu adı taşıyormuş.[16]

---

[14] M. V. Portman'ın, "The Andaman Fire-legend", *The Indian Antiquary*, xxvi. (1897), s. 14.

[15] A. R. Brown, *The Andaman Islanders* (Cambridge, 1922), s. 201.

[16] A. R. Brown, *age.*, s. 204. Bu versiyon A. R. Brown tarafından Akar-Bale kabilesinden edinilmiştir.

ASYA'DA ATEŞİN KÖKENİ

Malay yarımadasındaki yoğun ormanlık alanda yaşayan cüce Semanglar'dan biri olan ilkel Menri kabilesi, ateşi ilk olarak bir ağaçkakandan aldıklarını anlatırlar. Hikâye şu şekilde ilerler:

Menriler Malaylarla temas kurmaya geldikleri zaman, onların kırmızı bir çiçeğe (*gantong*: Malayca *gangtang*) sahip olduğunu görmüşler. Malaylar bu çiçeğin etrafında bir çember şeklinde toplanmışlar. Isınmak için kollarını onun üzerine uzatıyorlarmış. Daha sonra Malaylar ateş yakmış ve *lalang* çalılarını tutuşturmuşlar. Menriler kendileri ateşe sahip olmadıkları için, ormanda büyük bir yangın çıkacağını düşünerek oradan kaçmışlar. Bir geyik kocaman ateşe yaklaşmış, sonra yanan bir odunu alarak evine dönmüş. Ateşin çalınmasından korktuğu için tarlaya çalışmaya giderken közü barakasının üst kısmına bırakmış. Ağaçkakan ateşi görüp çalmış ve Menrilere götürmüş, onlara bunun ateş olduğunu söylemiş, fakat aynı zamanda onları ateşi korumaları hususunda uyarmış, çünkü geyik onu takip ediyormuş; çalınan kıymetli eşyası için geyiğin geleceğini söyleyen ağaçkakan, Menrilere kendisindeki iki *téras* mızrağını almalarını ve bunlarla onu bıçaklamalarını tembihlemiş. Böy-

lece geyiğin ateşi almaya geldiğini görünce iki adam mızrağı kapmış ve hayvanın kafasına saplamış. O zamana kadar geyiğin boynuzları yokmuş; kafasından vurulunca, arkasını dönüp hızla ormana geri koşmuş, bununla birlikte o andan itibaren ateşe olmasa da artık boynuzlara sahipmiş. Ağaçkakan, Menrilere kendisini öldürmemeleri için yemin ettirerek onlara ısınmaları ve yemek pişirmeleri için ateş getirmiş. Böylece ağaçkakan canını hep koruyabilmiş.[1]

Semang mitinin bir diğer versiyonunda hırsızlık ya da ateşin keşfi ağaçkakanla değil, hindistan cevizi maymunuyla (*bérok*) ilişkilendirilmektedir. Anlatılan hikâyelerden birinde hindistan cevizi maymunu, gökkubbede yaşayan ve göğü gürleten Yüce Varlık Karei'den bir köz çalmış. Maymun çaldığı ateşle birlikte geniş ormanlık alanı tutuşturmuş. Kısa zaman içerisinde yangın hiddetlenmiş ve insanlar hemen oradan kaçıp gitmiş. Bazıları nehre koşup sallara binmiş ve dereye açılmışlar; bu insanlar günümüzdeki Malaylarmış. Diğerleri dağlara ve ormanlara kaçmış, ancak ağır hareket ettikleri için ateş onları yakalamış ve saçlarını yakmış; bu insanlar Malay yarımadasındaki –herkes tarafından Orang-Utan olarak bilinen– cüce kabilelerin atalarıymış ve onlar kaçarken ateş kendilerini yaktığı için bu insanların saçları kıvırcıkmış.[2]

Semang mitinin başka bir versiyonunda ateş hindistan cevizi maymunu (*bérok*) tarafından hırsızlık kadar yüz kızartıcı olmayan bir yöntemle elde edilmiştir. Dişisi doğum sancısı çekerken hindistan cevizi maymunu ona bir hindistan cevizi vermiş; onu almış ve yararak açmış, bunu yaptığında kabuktan dışarıya doğru ateş fışkırmış. Bu ateşle hindistan cevizi may-

---

[1] Paul Schebesta, *Among the Forest Dwarfs of Malaya*, (Londra, Tarihsiz), s. 274; karşılaştırma için bkz. "Religiöse Anschauungen der Semang," *Archiv für Religionswissenchaft*, xxv. (1927), s. 16.

[2] P. Schebesta, *Among the Forest Dwarfs of Malaya*, (Londra, Tarihsiz), s. 89. Yüce Varlık gök gürültüsü tanrısı Karei için bkz. s. 47, 88, 163, 184, 276, 280.

munu büyük bir yangın çıkarmış, bu sebeple Semangların saçları kıvırcıklaşmış.[3]

Diğer bir Samang hikâyesinde ise ateş, kahraman bir Chepampes tarafından testereyle hintkamışı kesilirken keşfedilmiştir.[4]

Siyam Thayları veya Taileri, bir sukabağının içinde saklanan bir oğlan ve kız hariç tüm insanlığı yok eden büyük bir tufandan bahsetmektedir. Hikâyeye göre günümüzde yaşayan herkes bu iki çocuğun soyundan gelmektedir. Ancak o günlerde, tufan dindikten sonra, bu çiftin yedi oğlu da ateşe sahip değillermiş. Bu yüzden bahsi geçen çift biraz ateş alıp gelmesi için bunlardan birini gökyüzüne göndermiş. Gönderdikleri ulağa Göğün Ruhu biraz ateş vermiş, ama oğlan daha cennetin kapısındayken meşale sönmüş. Kapının eşiğine dönmüş ve ulağın meşalesi yeniden yanmış, fakat ateş ikinci kez sönmüş. Üçüncü sefer de meşalesi yanmış, sonra bunu dünyaya taşırken yolun yarısında ateş gene sönmüş. Bunun üzerine ulak yeryüzüne dönmüş ve kardeşlerine başarısız olduğunu söylemiş. Kardeşler biraraya gelerek ateş taleplerini iletmeleri için bir yılan ve baykuş göndermeyi kararlaştırmışlar. Fakat ilk köyde baykuş, sıçan yakalamak için durmuş; yılan ise ağaç kurbağası avlamak için bataklıkta oyalanmış; ikisi de kendilerine verilen görevi yerine getirme zahmetine girmemiş. Yedi erkek kardeş ikinci kez konuşmak için biraraya gelmiş, bu sefer atsineğine başvurmuşlar. Atsineği ateşi alıp getirmeyi memnuniyetle kabul etmiş, ama işe soyunmadan önce bir koşul öne sürmüş. "Gösterdiğim çaba karşılığında," demiş atsineği, "susuzluğumu sığırların oyluğunda ve buzağıların sade ve basit bacakları üzerinde gideririm." Kardeşler mecburen bu teklifi kabul etmişler. Atsineği gökyüzüne gittiğinde Gök ona sormuş, "Gözlerin nerede? Ve kulakların, onlar neredeler?" Esasen Thaylar bir atsineğinin gözle-

[3] Paul Schebesta, *age.*, s. 216.

[4] Paul Schebesta, *age.*, (Londra, Tarihsiz), s. 239.

rinin kafasında değil, altında olduğunu düşünürler, üstelik bu anatomik tuhaflık görünüşe bakılırsa Gök tarafından bilinmiyordu. Kurnaz atsineği, "Diğer insanların gözleri neredeyse benimkiler de oradadır, kulaklarım da diğer insanlarınkiyle aynı yerdedir" diye yanıtlamış. "O halde," diye sürdürmüş Gök, "hiçbir şey görmemek için kendini nereye kapatacaksın?" Kurnaz atsineği, "Bir testiden sanki kenarları yokmuş gibi görüyorum; gene de sen beni aralıkları olan bir sepete koy, katiyen bir şey görmem" demiş. Şüphe duymayan Gök atsineğini delikli bir sepete koymuş ve her zaman olduğu gibi ateş yakmış. Sepetin içine yerleştirilen atsineği tüm aşamaları dikkatle izlemiş ve Gök'ten aldığı yanan meşale yeryüzüne giderken söndüğü halde atsineği bunu önemsememiş, çünkü yanında nasıl ateş yakıldığına dair kutsal sırrı götürüyormuş.

Geri döndüğünde kardeşler onu sabırsız sorularıyla karşılamışlar, "Ateş nerede? Ateş nerede?" "Dinleyin," demiş atsineği, "bir karacanın bacağı kadar zayıf ve bir karidesin kılçığı kadar ince bir odun alın; oduna bir çentik açın, çentiğin içine bir sicim koyun ve küçük domuz yuvaları gibi etrafını çevreleyin. Daha sonra sicimi iki elle hızla çekin, ta ki yüzünüze duman gelene kadar." Kardeşler bu tavsiyelere harfiyen uymuş; böylece kısa zamanda duman belirmiş; bu sayede erzaklarını pişirebilmişler. Neticede insanlar halen bu şekilde ateş yakmaktadırlar; üstelik atsinekleri de hâlâ susuzluğumu sığırların oyluğunda ve buzağıların sade ve basit bacakları üzerinde gidermektedirler.[5]

Bu hikâyede sepetteki aralıklardan bakan atsineğinin çevirdiği numara, Nias'taki adamın yaptığı kurnazlıkla benzerlik göstermektedir.[6]

Burma'daki Kachinler ilk zamanlarda insanların ateşe sahip olmadıklarını söylerler; buradaki insanlar eskiden yemeklerini çiğ yiyorlarmış; üstelik zayıflarmış ve çok üşüyorlarmış. Ancak

[5] A. Bourlet, "Les Thay", *Anthropos*, ii. (1907), s. 921·924.
[6] Bkz. yukarıda s. 128.

Irrawaddy'nin diğer tarafında Wun Lawa Makam adında bir ruh (*nat*) yaşıyormuş, bu ruh kuru veya yaş her türlü odunu yakan bir ateşe sahipmiş. "İşte ihtiyacımız olan şey," demiş insanlar kendileri için. Böylece Kumthan Kumthoi Makam'ı biraz ateş ödünç alması için Wun Lawa Makam'a göndermişler. Ulak bir kayıkla nehri geçmiş, kısa zamanda Wun Lawa Makam'ın yanına ulaşmış ve ona, "Büyük babamız, çok üşüyoruz, yemeklerimizi çiğ yiyoruz, çok zayıfız. Bize biraz ateş ver" demiş. Ruh ona karşılık vermiş, "Siz insanlar Ateş-ruha sahip olamazsınız; başınıza büyük talihsizlikler gelebilir." Fakat ulak yalvarmış, "Merhamet et bize büyük babamız! Çok acı çekiyoruz." Bunun üzerine Ruh, "Sana Ateşin Ruhu'nu veremem, ama ateşi nasıl üreteceğini söyleyebilirim. Tu adında bir adam ve Thu isimli bir kadın birlikte iki bambu parçasını alıp sürtsün, kısa süre içerisinde ateşe sahip olacaksınız" demiş. Ulak sevinçle kendini gönderen insanların yanına geri dönmüş. Ruh'un söylediklerini duyan insanlar derhal Tu isimli bir adam ile Thu adındaki bir kadını çağırmışlar, ikisi birlikte bambuları sürtmüşler. Kısa zaman içerisinde bambulardan ateş çıkmış, o zamandan beri insanlar kendilerini ısıtabiliyor ve yemeklerini pişirebiliyorlarmış.[7]

Bir Çin efsanesinde şöyle anlatılır, "büyük bir bilge ay ve güneşin sınırlarının ötesine yürümeye çıkmış; bir ağaç, üzerinde ise ağacı didikleyen bir kuş görmüş, kuşun didiklediği noktadan ateş çıkıyormuş. Bilge bunu görünce vurulmuşa dönmüş, ağaçtan bir dal koparmış ve onunla ateş yakmış, bu sebepten ötürü bu büyük şahsiyet Suy-jin olarak anılıyormuş". Günümüzde artık Çincede *suy* kelimesinin anlamı ateş tedarik edilen aygıttır; *muh-say* kelimesinin anlamı döndürerek odundan ateş çıkaran bir araçtır; ayrıca *Suy-Jin-she* kalıbı ise insanların

[7] Ch. Gilhodes, "Mythologie et Religion des Katchins (Binnanie)", *Anthropos*, iii. (190S) s. 689.

kullandığı ateşi bulan ilk insan anlamındadır.[8] Dolayısıyla Çinliler tarafından, görünüşe bakılırsa, odununu sürterek ateş yakmaya yarayan araçların keşfedilmesi, bir ağacı didikleyerek ateş çıkaran bir kuşu gözlemleyen bilge bir adama atfedilmektedir.

Güney Sibirya'daki bir Tatar kabilesinde ateşin keşfiyle ilgili bir hikâye anlatılmaktadır. Söylenenlere göre Kudai, yani Yaratıcı, insanı meydana getirirken şunları söylemiş, "İnsan çıplak olacak. Peki, soğukta nasıl yaşayacak? Ateşin keşfedilmesi gerekecek." O zamanlar Ulgon adında bir adamın üç kızı varmış. Ne ateş yakabiliyorlar ne de ateşin nasıl yakılacağını biliyorlarmış. Sonra Kudai gelmiş. Uzun bir sakalı varmış; sakalın üstüne basmış ve tökezlemiş. Ulgon'un üç kızı da onunla alay etmiş, bunun üzerine Kudai gücenip oradan uzaklaşmış. Fakat Ulgon'un üç kızı Tanrının ne söyleyeceğini duymak için yolda beklemiş. Kudai, "Ulgon'un üç kızı, taşın keskinliğini ve demirin sertliğini keşfedemedikleri halde, bana güldü ve benimle alay etti" demiş. Bunu duyan üç kız keskin taşı ve sert demiri alıp bu ikisini vurarak ateş yakmış.[9]

Kuzey Sibirya'daki Yakutların anlattığına göre, ateşin keşfi şu şekilde olmuştur: Sıcak bir yaz gününde, yapacak hiçbir işi olmayan, dağlarda başıboş dolaşırken dinlenmek için oturan yaşlı bir adam, bir taş alıp ötekine vurmuş. Bu darbeler sayesinde kıvılcım belirmiş ve kuru otlarla birlikte yanlarındaki çerçöp tutuşmuş. Ateş büyümüş ve dört bir yandan insanlar bu tuhaf şeyi görmek için koşup gelmiş. Ateş büyüyerek yayıldıkça insanlardaki korku ve dehşet artmış; fakat neyse ki yağan şiddetli yağmurla ateş sönmüş. O günden sonra Yakutlar nasıl ateş yakacaklarını ve söndüreceklerini öğrenmişler.[10]

---

[8] (Sir) Edward B. Tylor, *Researches into the Early History of Mankind* (Londra, 1878), s. 254.

[9] W. Radloff, *Proben der Volkslitteratur der türkischen Stamme Súd-Sibiriens*, i. (St. Petersburg, 1886), s. 285.

[10] C. Fillingham Coxwell, *Siberian and other Folk-tales* (Londra, Tarihsiz), s. 285; atıf için bkz. *The Living Past*, 1891, s 70 (Imperial Rus-

Ateşin keşfiyle ilgili çok farklı bir hikâye de Güney Sibirya'daki Buriatlar tarafından anlatılmaktadır. Buriatlar eskiden insanların ateşten haberdar olmadığını söylerler. Anlatılanlara göre insanlar erzaklarını pişiremiyorlar, aç ve üşür bir halde yaşıyorlarmış. Bir kırlangıç onlara merhamet etmiş ve Tengri'den, yani Gök'ten onlar için ateş çalmış. Fakat Tengri kuşa sinirlenmiş ve yayıyla ona ok fırlatmış. Ok kuşun bedenini ıskalamış, ama kuyruğunu delip geçmiş; işte bu yüzden kırlangıçların kuyrukları ortadan ikiye ayrıkmış. Bu kırlangıç insanlara ateşi getirmiş, o zamandan beri insanların keyfi yerindeymiş, üstelik insanlar hiçbir kırlangıcın canını da yakmamışlar. Benzer sebepten ötürü insanlar kendi barınaklarına bir kırlangıç yuva yaptığında memnun olurlarmış.

Assam'daki bir Naga kabilesi olan Semaların ateşi bilmedikleri bir dönem varmış, o günlerde soğuktan korunmak için bir maymun gibi uzun saçlara sahip olduklarına inanıyorlarmış. Ancak bu kabile hakkında bizimle çok kapsamlı ve değerli bir hikâye paylaşan J. H. Hotton, ateşin nasıl keşfedildiğini söyleyebilecek hiçbir Sema ile karşılaşmamış. Buna rağmen komşuları Changlar ateş hakkında her şeyi biliyorlarmış. Anlattıklarına göre bir kaplanın, bizzat pençesi altındaki bir sırımı çekerek ateş yaktığını gören iki kadın ateşi keşfetmiş, o vakte kadar insanlığın ateşi elde etmesi kaplanın iyi niyetine bağlıymış.[11] Halen Semalar kaplandan öğrendikleri yöntemle ateş yakıyorlarmış; bükülebilir ince bir bambuyu çatal bir çubuğun arasından –çatalın altına yerleştirilen kav içten içe yanıp duman çıkana kadar– hızla bir ileri bir geri çekiyorlarmış.[12] Bununla birlikte başka bir Naga kabilesine göre bir kadın ateş yakma hareketini kaplandan değil bir maymundan görmüştür.[13]

---

sian Geographical Society Dergisi).

[11] J. H. Hutton, *The Sema Nagas* (Londra, 1921), s. 43.

[12] J. H. Hutton, *age.*, s. 42.

[13] J. H. Hutton, *age.*, s. 43.

Bu mitin ikinci versiyonu kuzeydeki Semaların sınırındaki bir Naga kabilesi olan Aolar tarafından kabul edilmektedir. Söylediklerine göre, çok ama çok uzun bir zaman önce ateş ve su kavga etmiş. Ateş suyun önünde duramamış, bu yüzden kaçıp bambu ve taşların içerisine saklanmış, halen de buralarda saklanmaya devam ediyormuş. Ancak günün birinde bu ikisi tekrar dövüşmüş, üstelik ateş tüm gücünü göstermiş ve Büyük Ateş (*Molomi*) –yaşlı insanların bahsettiklerine göre misyonerler bu bölgeye gelmeden uzun zaman önce– Brahmaputra'daki nehir kıyısını silip süpürecek ve yeryüzündeki her şeyi yakacakmış. Fakat en nihayetinde su üstün gelecekmiş, çünkü büyük bir tufan koca ateşi takip edip onu ebediyen suya boğacakmış. Tüm bunlardan sonra, artık ateş sudan kaçınca, yalnızca çekirge ateşin nereye saklandığını görmüş. Parıltılı gözleriyle her şeye şahit olmuş, üstelik ateşin nereye gittiğini ve saklandığı taş ve bambuyu gösteriyormuş. O günlerde insan ve maymunların saçları birbirine benziyormuş. Çekirge ateşin nerede saklandığını maymuna söylemiş, bunun üzerine maymun bir bambu sırımı ile ateş yakmış. Fakat o sırada tetikte bekleyen bir adam maymundan ateşi çalmış. İşte bu yüzden günümüzde maymunlar ateşe sahip değillermiş, dolayısıyla kendilerini, en fazla, sahip oldukları postla sıcak tutabilirlermiş. Diğer taraftan insanlar artık ihtiyaçları olmadığı için, postları yerine ateşe sahip olmuşlar. Ateş bambu ve taşlar içerisinde saklandığı için Aolar bugün bile ateşi hem bir bambu sırımı hem de sert bir taş ve demiri birlikte kullanarak yakarlar. Bambu sırımıyla ateş yakma Naga türü için olağandır. Kuru bir sopanın ucu yarılır ve oluşan bu çatalın içine bir taş yerleştirilir. İnce talaşlardan veya pamuk yünden oluşan kav yere koyulur ve çubuğun çatal kısmı ayakta sıkıca tutulur. Bunu tutan kişi bir bambu sırımını çatalın altından geçirir ve sırımın bir ucunu her iki eliyle tutar, bir o yana bir bu yana hızla çeker. Bir dakikadan daha kısa bir süre içerisinde kav ateş alır.

Yukarıda ateş ve su arasındaki savaşa ilişkin anlatılan Ao hikâyesine benzeyen, daha önce gördüğümüz üzere, Ontong Java ve Gilbert adaları yerlileri ile Celebes Toradyaların mitleri vardır, üstelik başka benzer bir mite Madagaskar'daki Sakalava ve Tsimihetylerde de rastlarız.

Belucistan'da yaşayan Loriler'de –Lori onların soyunda demirciler anlamına gelir– ateş Tanrının Davut'a gösterdiği bir hürmet olarak görülür; Davut demiri eritmede ihtiyaç duyduğu şeyler için yalvardığında zaman, yaratan ateşi arafta üretmiştir. Artık Loriler ateşi çakmaktaşı ve çelikle elde ederler.[14]

Sri Lanka'da "anlatılan hikâye, mavi-siyah çatalkuyruklu sinekkapan (*Kawudu panikka*) ve onun ölümcül düşmanı, ateşi insanların yararlanması için –yaşlı Prometheus gibi– cennetten getiren kargayla ilgilidir. Anlatılanlara göre kıskançlığından ötürü karga kanatlarını suya daldırmış ve batırdığı kanatlarını ateşin üstünde çırparak ateşi söndürmüş. O zamandan beri kuşlar arasında ölümcül bir düşmanlık varmış".[15]

[14] Denys Bray, *Ethnographic Survey of Baluchistan* (Bombay, 1913), i. 139.

[15] "The Folklore of Ceylon Birds", *Nature*, xxxvi. (1887), s. 381.

MADAGASKAR'DA ATEŞİN KÖKENİ

Madagaskar'ın kuzeybatısında yer alan Analalava'da yaşayan Sakalava ve Tsimihetyler, odun ve taş içerinde saklanan, birini sürterek ve diğerini vurarak ortaya çıkarılabilen ateş hakkında makul bir hikâye anlatırlar.

Eskiden yanan ateşler doğal bir şekilde her yerde bulunabiliyormuş, çünkü Güneş yeryüzünü korumaları için onları yolluyormuş; onlar, deyim yerindeyse Güneş'in askerleriymiş. Aşağıdaki, yani yeryüzündeki hiçbir şey onlara karşı koyamazmış, dolayısıyla sahip oldukları güç ve amansız oluşlarıyla iftihar ederlermiş.

Yeryüzünün üstünde yüce Gök Gürültüsü hüküm sürmekteymiş. Yazın öğleden sonraları büyük bir çarpma gürültüsüyle gürlermiş. Gökyüzünden gelen bu olağanüstü gürültüye ateşler bir hayli şaşırırlarmış. "Bu da ne?" derlermiş. Bu gürültüyü yapan kimse çok kuvvetli ve muktedir biri olmalı. Gene de ona savaş ilân etmek için bir elçi yollayacağız."

Bir elçi gönderilmiş ve mağrur Gök Gürültüsü öfkeli bir şekilde, "Bugüne kadar hiç kimseyi ne kızdırdım ne de herhangi birisine en ufak bir zarar verdim. Şimşeklerimle ışık saçtım ve

gürlemelerim sürdüğüm sefanın çan sesleri oldu. Fakat bana meydan okumak adına göğe, benim alanıma, geldiğiniz için düellonuzu kabul ediyorum. Savaşacağız birbirimizle ve bu savaş dehşet verici olacak" demiş.

Karşı karşıya gelmeleri için gün ve yer kararlaştırılmış. Bir dağın tepesinde devasa bir yayla belirlenmiş. Kararlaştırılan günde alevler o bölgede toplanmış ve dalgalanan ince kara seller gibi, ıslık ve çığlık sesleriyle, büyük bir hızla yükselmişler. Gök Gürültüsü de, aynı şekilde, olanca kuvvetiyle harekete geçmiş. Durgun açık bir gün olmasına rağmen çaktığı şimşekler göz kamaştırıyormuş, üstelik her tondan –mavi, kırmızı, yeşil ve mor– gökkuşağı renkleri belirmiş, sağır edercesine gürlemiş. Gök Gürültüsü üç kez alevlerin üzerine çullanmış ve onları darmaduman etmiş, ancak ateşlerini söndürememiş. Buna karşılık alevler sanki bu temastan kuvvet kazanmış gibi edindiği güçle devleşerek saldırıya geçmiş. En sonunda bu iki düşman da tüm gücünü sarfetmiş, bir ateşkeste mutabık kalmışlar; yaralarını sarmak ve kayıplarını telafi etmek için geri çekilmişler.

Birkaç gün sonra savaş, öncekine göre daha şiddetli bir şekilde yeniden başlamış. Alevlerin büyük bir kısmı yok edilmiş ve Gök Gürültüsü acınacak bir hale düşmüş, ancak gene de ne bir galip ne de bir mağlup varmış.

Esasen Gök Gürültüsü bir hayli öfkelenmiş. Düşmanından daha iyi olmak için ne yapması gerekiyormuş? Aklına eski dostları bulutlar düşmüş. Onlarla biraraya gelmiş ve yaşananlardan uzun uzadıya bahsederek onlardan yardım istemiş. Bulutlar yardım edeceklerine dair söz vermişler. Bunun üzerine Gök Gürültüsü geri döner dönmez alevlere yeniden savaş ilân etmiş ve karşı karşıya gelecekleri yer olarak önceki iki savaşın yapıldığı yayla belirlenmiş.

Kararlaştırılan günde büyük kara bulutlar gökyüzünün dört bir yanında yükselirlerken görülmüşler. Gök Gürültüsü onların arkasına saklanmış ve ara ara boğuk bir çan sesi gibi gürlemiş.

Bulutların tehlike yaratacak bir şekilde alçalmalarıyla oluşan tuhaf görünümünden ötürü ilk başta alevlerin gözü korkmuş. Ancak daha sonra bu korkuyu yenmiş ve cesaretlerini toplayarak yiğitçe saldırıya geçmişler. Yoğunlaşmışlar ve kümelenmişler, havadaki düşmanlarıyla mücadele etmek için birbirlerinin omuzlarına cesurca tırmanmışlar. Fakat Gök Gürültüsü, çoğu kahraman gibi ihtiyatlı davranarak, bulutların arkasında düşmanının ateşine maruz kalmadan, yıldırımlarını rahatça fırlatıyormuş. Diğer taraftan bulutlar gökyüzünden doğruca alevlerin üzerine gitmekle birlikte hem su kanalını açmışlar hem de biriktirdikleri tüm suyu düşmanlarının başından aşağı boşaltmışlar.

Her alev maruz kaldığı bu durum karşısında kendi başının çaresine bakmak zorunda kalmış. Kralları ilk başta oradan toz olmuş, ayrıca askerleri de doğal olarak liderlerinin yolundan gitmişler. Emir veren rütbeliler dağların iç kısımlarında kendilerine güvenli bir yer aramışlar, ayrıca bazı dağların zirvesinde gizlendikleri yerden çıkmak için açtıkları çatlaklardan bazen çıkmalarına rağmen, korunmak için günümüze kadar orada kalmışlar. İşte yanardağların kökeni buymuş. Diğer askerlere gelecek olursak, onlar da odun, demir ve sert taş gibi birçok şeyin içerisine saklanmışlar. İşte bu yüzden kuru bir çubuğu diğerine sürttüğünüzde ateş elde ediyormuşsunuz; çakmaktaşı ve çeliği birbirine vurduğunuzda birdenbire kıvılcımlar çıkıyormuş. Sakalava ve Tsimihetylere göre insanların kullanmak için yaktıkları ateşin kökeni buymuş.[1]

---

[1] A. Dandouau, *Contes populaires des Sakalava et des Tsimihety* (Alger, 1922), s. 110-112. Sakalavalar iki parça Urena Lobata'yla (Linnaeus) delerek ateş çıkarırlar: burgu veya üst kısmı erkek, alt veya tahta kısmı dişi olarak adlandırılır. Ayrıca bkz. *Contes populaires des Sakalava et des Tsimihety*, s. 136.

AFRİKA'DA ATEŞİN KÖKENİ

Güneybatı Afrika'da yaşayan –genel adlarıyla– Bergdamalar (veya Bergdamaralar), insanların henüz ateşe sahip olmadığı günlerde yeryüzünün çok soğuk olduğundan bahsederler. Bir zamanlar bir adam karısına, "Bu gece, nehri geçeceğim ve oradaki aslan köyüne gidip bir köz getireceğim" demiş. Karısı ona gitmemesini tembihlemiş, ama adam onu dinlememiş, akan nehirden güçlükle geçmiş ve aslanın yuvasına girmiş. Aslan, dişi aslanıyla ve yavrularıyla birlikte yanan bir ateş çemberinin etrafında oturuyormuş, aslanın yavruları insan kemiklerini kemiriyormuş.

Girişin karşısında, ateşin ardında duran yabancı şeref konuğu olarak görülmüş. Közü alıp kaçabilmek için girişte oturmayı tercih etmiş yabancı. Böylece, sohbet devam ederken, kapının yanında oturana kadar yavaş yavaş oraya sokulmuş ve kapının yanına oturunca yanan ateşten gözünü ayırmamış. Âniden zıplamış, bir eliyle aslanın çocuklarını ateşe atmış, diğer eliyle de yanan odunu alıp aceleyle yuvanın dışına doğru kaçmış.

Aslan dişisiyle birlikte onu yakalamak için sıçramış. Ancak onun peşinden gitmeden önce haykırıp çığlık atan yavrularını

kurtarmak zorundalarmış; böylece ateşi çalan hırsız iyi bir hamle yapmış ve onu kovalayanlar nehrin kıyısına geldiklerinde adam çoktan suyun öteki tarafına geçmiş. Suya atlamaktan çekinmişler ve dolayısıyla onu kovalamaktan vazgeçmişler. Fakat yuvasında yanmakta olan közü alan hırsız, her çeşit yakacak odunu toplamış ve ateş yakarken, "Sen ateş, bundan sonra tüm ağaçlarda olacaksın" demiş. O geceden itibaren insanlar kendi ateşlerine ayrıca sahip olmuşlar. Günümüzde ise Bergdamalar kibritle ateş yakmayı tercih ediyor, ama gerek duymaları halinde halen –odunu sürterek– delerek ateş çıkarma yöntemini kullanarak ateş yakıyorlar; üstelik sert odun delgisine erkek, yumuşak odundan elde edilen yassı tahtaya dişi demektedirler.[1]

Güneydoğu Afrika'da, Delagoa boyundaki bir bölgede yaşayan Thonga kabilesi, insanlığın ilk erkek atasına Lilalahumba ismini vermektedir; bu ad, "bir kabuğun içerisinde yanmakta olan koru getiren kimse" anlamına gelir.[2] Bu ismin anlamı

---

[1] H. Vedder, *Die Bergdama* (Hamburg, 1923), s. 20-22.

[2] Henri A. Junod, *The Life of a South African Tribe*, 2. baskı (Londra, 1927), s. 21. Thongalar ateş yakmak için delerek ateş çıkarma yöntemine başvururlar, görünüşe bakılırsa bu amaçla bir tür hibiskus olan *bulolo* odununu kullanırlar. Bunu yapma şekilleri aşağıdaki gibidir: "Ağacın kuru bir dalı, yarım inç kalınlıktan tam inç kalınlığına getirilerek sağlamlaştırılır ve iki parçaya ayrılır, her biri uzunluk olarak yaklaşık 18 inçtir; bir yarısına karı (*nsati*), diğer yarısına koca (*nuna*) denir. İlk parça, dişi olan, yere koyulur ve üzerine bıçakla bir gedik açılır; gedik iki hareketle kesilir: ilki odunun üst kısmıyla, ikincisi diğer tarafıyla yapılır. Daha sonra erkek, gediğin içine dik olarak yerleştirilip, avuç içlerinde sıkıca tutularak ve eller aşağı yukarı hızla hareket ettirilerek biraz döndürülür. Bunu yapan kişi erkeğin altını denk getirdiği anda aynısını yapmaya üst kısmıyla yeniden başlar; böylece kesintisiz olarak kıvılcım çıkmaya devam eder. Yapılan hareket kadındaki gediği erkek içine nüfuz edene kadar genişletir ve bu şekilde ateş çıkmaya başlar: Kül ateşleri kendilerine gediğin yanından çıkacak yol bulurlar; oraya biraz kuru ot yerleştirilir ve bunlar kısa zamanda içten içe yanmaya başlarlar. Bu işin uzmanı bir kimse peş peşe

Hlengwe klanında anlatılan bir hikâyede izah edilir. Anlattıklarına göre Tshauke, onların ilk kralı, Sono kabilesine bağlı başka bir şefin kızını eş olarak almış. Bu sayede Sonolar yemeklerini nasıl pişireceklerini öğrenmiş, ama Hlengweler öğrenememiş, çünkü onlar hâlâ ateşten bihabermiş, dolayısıyla yuflarını çiğ tüketiyorlarmış. Bununla birlikte, Kral Tshauke'nin oğlu Sonolardan yanan bir kor parçası çalmış ve bunu evine götürüp büyük bir kabın içerisine koymuş. Sonolar bu duruma sinirlenmiş ve Hlengwelere savaş ilân etmişler; ancak Hlengweler yedikleri pişmiş yemeklerle güçlendikleri için mücadeleden zaferle ayrılmışlar. Tshauke'nin oğluna daha sonra Shioki-sha-humba adı verilmiş: "Bir kabuktan ateş elde eden kimse."[3] Buradan hareketle bahsi geçen kabilede, insanlığın ilk atasının ateşi benzer şekilde bir kabuğa taşıdığı ya da oradan çaldığı düşüncesinin hâkim olduğuna dair bir sonuca varabiliriz; ancak ateşin kimden alındığı veya çalındığı belli değildir.

Kuzey Rodezya'daki kabilelerden biri olan Ba-ilalar, Mason Yabanarısının Tanrıdan ateşi nasıl alıp geldiğini anlatırlar. Vaktiyle Akbaba, Balık Kartalı ve Karga'nın yeryüzünde ateş olmadığı için ateşten yoksun olduklarını söylerler. Ateşe ihtiyaç duydukları için tüm kuşlar toplanmış ve sormuş, "Ateşi nereden elde edeceğiz?" Kuşlardan bazıları, "Muhtemelen Tanrıdan" demiş. Bunun üzerine Mason Yabanarısı, "Tanrının yanına benimle kim gelir?" diye araya girmiş. Akbaba yanıtlamış, "Biz seninle geliriz, ben, Balık Kartalı ve Karga."

Böylece ertesi gün bu üçü diğer kuşların yanından ayrılmış ve "Tanrıdan ateş alıp alamayacağımızı göreceğiz" demişler. Sonra oradan uçup gitmişler. Yolda on gün geçirdikten sonra, toprağa bazı ufak kemikler düşmüş –bunlar Akbaba'nın kemikleriymiş; daha sonra başka ufak kemikler yere düşmüş –

---

yaptığı altı veya yedi sürtmeden sonra ateş elde eder, özellikle de *bulolo* kullandığında.

[3] Henri A. Junod, *The Life of a South African Tribe*, 2. baskı (Londra, 1927), s. 24.

Balık Kartalının kemikleriymiş bunlar; geride yola devam eden Mason Yabanarısı ve Karga kalmış. İkinci on günün sonunda başka ufak kemikler görülmüş yeryüzünde –bunlar Karganın kemikleriymiş. Yola devam eden bir tek Mason Yabanarısı kalmış. Üçüncü on günün sonunda bulutların üstünde yola devam ediyormuş Mason Yabanarısı. Buna rağmen göğün zirvesine asla ulaşamamış.

Tanrı duyar duymaz onun olduğu yere gitmiş. Tanrının sorduğu soruyu yanıtlamış Mason Yabanarısı, "Hayır, Efendim, belirli bir yere gitmiyorum, yalnızca biraz ateş istemeye geldim. Bana eşlik eden arkadaşlarım yolu tamamlayamadı; ama ben gene de ilerleyişimi sürdürdüm, çünkü Efendimiz'in olduğu yere ulaşmayı yürekten istedim" demiş. Bunun üzerine Tanrı ona karşılık vermiş, "Sen Mason Yabanarısı, bana ulaştığın için artık yeryüzündeki tüm kuşların ve sürüngenlerin şefisin. Şimdi seni kutsuyorum. Çocukların olmayacak. Bir çocuk istediğinde, git ve bir tahıl sapının içine bak, orada adı *Ngongwa* olan bir böcek bulacaksın. Bu böceği bulduğunda al ve onu bir eve götür. Eve vardığında, insanların yemek pişirdiği ocağa dikkatle bak ve çocuğun *Ngongwa* için oraya bir ev yap. Evi inşa etmeyi bitirdiğinde onu içine koy ve çocuğun orada kalmasına izin ver. Birkaç gün geçtikten sonra yalnızca oraya git ve dikkatlice ona bak; bir gün değiştiğini ve tıpkı senin gibi olduğunu göreceksin" demiş. Bu yüzden günümüzde Mason Yabanarısı bir yuva yaparken tıpkı Tanrının buyurduğu gibi bir ocak ararmış.[4]

Bu hikâyeyi kaydeden yazarlar, anlatılanlarla ilgili olarak şöyle bir yorum getirmişlerdir: "Mason Yabanarısı, Ba-ila'nın Prometheus'u, çivit mavisi kanatlarıyla, sarı karnıyla, siyah ve turuncu bacaklarıyla Orta Afrika'da ortak bir objedir. Mason Yabanarısı hikâyede anlatıldığı gibi yuvasını yalnızca ocak içe-

[4] Edwin W. Smith ve Andrew Murray Dale, *The Ila-speaking Peoples of Northern Rhodesia* (Londra, 1920), s. 345.

risine değil aynı zamanda (ve büyük bir sıkıntı yaratacak şekilde) duvarlara, kitaplara ve evdeki tablolara inşa eder. Yuvasında yumurtalarını bir tırtıl veya larvalarla birlikte bırakır ve onları kapatır; sonra başka bir yuva yapar, ta ki duvarda çirkin gözüken kilden bir yığın oluşana dek. Küçük larvalar yumurtadan çıktıktan sonra, ebeveynlerinin iğnelerini sokmasıyla hissizleşen ama ölmemiş böcekleri yerler. Bu noktada yerlilerin yaptıkları gözlemlerde bir noktaya kadar nasıl haklı olduklarına ilişkin bir örnekle karşı karşıya kalırız; fakat göz önünde bulundurmadıkları şeyler de mevcuttur, tüm gerçeklerin farkına varmadıkları için çizdikleri sonuç yanlıştır. *Ngongwa*'nın başkalaşım geçirerek Mason Yabanarısına dönüştüğünü farz ederler; üstelik hikâyede bunun neden böyle olduğuna evde yanan ateşle izahat getirirler."[5]

Balubalar, Kongo'nun güney havzasındaki büyük bir bölgeyi işgal eden bir kabiledir. Delerek ateş çıkarma yöntemiyle ateş yakarlar; ayrıca Büyük Ruh Kabezya Mpungu'nun, adı Kyomba olan ilk insanı yarattığında, Kyomba'nın yenilebilir tüm bitkilerin tohumlarının saçına soktuğunu, ayrıca elini odun ve kavın içerisine koyarak ona nasıl ateş yakacağını ve yemekleri nasıl pişireceğini öğrettiğini anlatırlar.[6]

Kongo vadisinin güneyinde, Sankuru ve Kasai nehirlerinin arasındaki bir bölgeyi işgal eden –bir kabile ya da millet olarak adlandırılabilecek– Bakubalar veya Bushongolar, eski zamanlarda atalarının düşen yıldırımın yarattığı yangından ateş elde ettiklerine ama ateşi nasıl yakacaklarını bilmediklerine dair genel bir inanca sahiptirler. Bununla birlikte, anlattıklarına göre, onların Muchu Mushang adındaki bir kralları varmış. Kralın hüküm sürdüğü dönemde Kerikeri adında ateş üretme becerisine sahip bir adam yaşıyormuş. Bumba –bu kelime Bushongo-

[5] E. W. Smith ve A. M. Dale, *The Ila-speaking Peoples of Northern Rhodesia* (Londra, 1920), s. 346.

[6] Colle, *Les Baluba*, i. (Bürüksel, 1913) s. 102.

lar için Tanrı anlamına geliyordu– bir gece Kerikeri'nin rüyasına girmiş ve ona belirli bir yol boyunca gitmesini, belirli bir ağacın dallarını kırmasını ve onlara göz kulak olmasını söylemiş. Adam söylenenleri yapmış, dallar tamamen kuruduktan sonra rüyasında Bumba ona tekrar görünmüş, sözünü dinlediği için onu tebrik etmiş, ayrıca sürterek nasıl ateş yakılacağını ona göstermiş. Kerikeri öğrendiği bu sırrı kendine saklamış, üstelik köydeki tüm ateşler söndüğünde, komşularına çok büyük bir bedel karşılığında kendi ateşini satmış. Tüm insanlar, bilge ya da budala, bu sırrı onun ağzından almaya çalışmış, ama beyhude uğraşmışlar. O zamanlar kral Muchu Mushang'ın Katenge adında güzel bir kızı varmış, kral kızına, "Eğer bu adamın sırrını ortaya çıkarmak istersen onurlandırılacak ve bir erkek gibi büyüklerinin yanında oturabileceksin" demiş. Güzel prenses Kerikeri'ye yakınlık göstermiş, böylece adam prensese kör kütük âşık olmuş. Kadın bunu fark edince köydeki tüm ateşlerin söndürülmesini buyurmuş ve geceleyin barınakta kendisini beklemesi için Kerikeri'ye bir köleyle haber yollamış. Cümle âlem uykudayken prenses Kerikeri'nin barınağına doğru süzülerek yaklaşmış ve kapıyı tıklatmış. O gece çok karanlıkmış, Kerikeri kapıyı açmış ve kadın içeri girip sessizce oturmuş. "Neden bu kadar sessizsin?" diye sormuş sevdiceğine, "beni sevmiyor musun?" "Evinde tir tir titrerken," diye söze başlamış kadın, "seni sevmeyi nasıl düşünebilirim? Git biraz ateş alıp gel, ki bu sayede hem seni görebileyim hem de yeniden ısınsın yüreğim." Kerikeri ateş almak için komşularına koşmuş ama diğerleri prensesin emrine uyarak tüm ateşleri söndürdüğü için Kerikeri eli boş geri dönmüş. İhtirasını gidermek için kadına beyhude yalvarmış, çünkü kadın öncelikle adamın ateş yakmasını diretmiş. En nihayetinde adam ona boyun eğmiş ve gidip ateş çubuklarını getirmiş, üstelik önünde kadın onu dikkatle izlerken ateş çubuklarını kullanarak ateş yakmış. Daha sonra kadın gülerek, "Bir kral kızının sana kendiliğinden âşık olabileceğini mi düşündün? İstediğim tek şey senin sırrını keş-

fetmekti, artık yaktığın ateşi söndürmesi için kendine bir kadın köle alabilirsin" demiş. Daha sonra kadın kalkmış, keşfini tüm köye göstermek için evden aceleyle çıkmış ve babasına, "Güçlü bir kralın başaramadığını, becerikli bir kadın başarır!" demiş. İşte ateş yakmaya böyle başlanmış. Bushongolara göre Katenge'nin vazifesi budur; dolayısıyla günümüzde büyük ve kuvvetli Bushongolar arasında yer alan en mühim kadına Katenge unvanı verilir. Barış zamanında Katenge kadını boynuna süs olarak yuvarlak bir yay kirişi takar; ancak toprakları tehdit altında ise bunu çıkarır ve düşmanı püskürtmesi ve yok etmesi için ordu önderine gönderir.[7]

Ateşin kökenine dair oldukça farklı bir hikâye, Sankuru ve Kasai nehirlerinin kuzeyine doğru uzanan bölgede yaşayan kabile gruplarından biri olan ve yıllarca Bushongolarla temas kuran Basongo Menolar tarafından anlatılmaktadır. Basongo Menolar balık avlarken kullanılan tuzakların, palmiye rafyalarındaki* yaprak damarlarıyla yapıldığını söylerler. Bir gün bu tür bir tuzak hazırlayan bir adam bu damarlardan birinin ucuna bir delik açmak istemiş, bunun için ince uçlu bir çubuk kullanmış. Damarı delerken ateş çıkmış, böylece ihtiyaç duyulduğunda ateş yakmak için izlenen yöntem bu olmuş. Sonuç olarak, rafya palmiyelerinden oluşan büyük alanlar ateş çubuğu ihtiyaçlarının ve ayrıca dokuma için kullandıkları malzemelerin karşılanması amacıyla insanlar tarafından korunmaktaymış.[8]

Yukarı Kongo'daki kabilelerden biri olan Bolokiler veya Bangalalar eski zamanlarda vuku bulan başarısız bir ateş temin etme girişiminden bahsederler. Bir zamanlar tüm kuşların ve hayvanların gökyüzünde yaşadığını söylerler. Bir gün yağan

---

[7] E. Torday ve T. A. Joyce, *Les Bushongo* (Bürüksel, 1910), s. 236; E. Torday, *Camp and Tramp in African Wilds* (Londra, 1913), s. 292-297.

* Rafya: Hurmagiller familyasından, Amerika ve Afrika'da yetişen, gövdesi iri, yaprakları çok uzun bir palmiye çeşidi; bu bitkinin dokuma işlerinde kullanılan liflerine de rafya denmektedir. (ç.n.)

[8] E. Torday ve T. A. Joyce, *Les Bushongo* (Bürüksel, 1910), s. 275.

yağmur ve şiddetli soğuktan ötürü tüm kuş ve hayvanlar titremişler. Bunun üzerine kuşlar bir köpeğe, "Aşağı git ve ısınmamız için bize biraz ateş getir" demişler. Köpek aşağı inmiş ama yerde balık kemikleri ve parçaları görünce titreyen kuşlar için ateş almayı unutmuş. Kuşlar ve diğer hayvanlar bir süreliğine beklemişler, fakat köpek ortalıklarda görünmeyince kendilerine çabucak ateş getirmesi için bir av kuşu göndermişler. Bununla birlikte, av kuşu yeryüzüne ulaştığında –ve bir yığın mısır, kuru yemiş, nohut ve diğer güzel şeyleri görünce– ne yavaş hareket eden köpeği acele ettirme ne de yukarıda bekleyen arkadaşlarına ateş götürme zahmetine girişmiş. İşte bu yüzden akşamları bir kuşu şu sesleri mırıldanırken duyabilirmişiz, *Nsusu akende bombo! nsusu akende bombo*! Yani "Av kuşu bir köle oldu! Av kuşu bir köle oldu!" Ayrıca balıkçılın bir köyün yanındaki bir ağaca konup şu şekilde haykırdığını işitebilirmişiz: Mbwa owa! mbwa owa! Yani "Köpek, öldün sen! Köpek, öldün sen!" Bu kuşların köpeği ve av kuşunu yermekte ve kötülemekteki amaçları, gönderdikleri bu hayvanların ısınıp bolluk içerisinde eğlenirken arkadaşlarını soğukta titrer halde bırakmalarıdır.[9]

Aşağı Kongo'daki kabilelerden biri olan Bakongolar ateşin ilk olarak şimşeğin bir ağaca çarpıp tutuşmasıyla yukarıdan geldiğini anlatırlar. Ateşin insan eliyle üretilmesiyle ilgili olarak, öncelikle ateşin bir odunun sürtülmesiyle ve sonra çakmaktaşı ve çeliğin birbirine vurulmasıyla elde edildiğini söylerler. Ayrıca yeryüzünde eskiden ateşin olmadığı bir efsane anlatırlar. Efsaneye göre, bir adam evcilleştirilen ve köyde yaşayan bir çakalı güneşin battığı yere biraz ateş alması için göndermiş; ancak gittiği yerde birçok güzel şey bulan çakal bir daha asla insanların yaşadığı yere geri dönmemiş. Bu insanlar, ateş hakkında hiçbir şey bilmeyen, besinlerini pişirmeden tüketen ve etlerini çiğ olarak yiyen kabilelerin hepsinin kuzeyden çok uzakta

[9] John H. Weeks, *Among Congo Cannibals* (Londra, 1913), s. 209.

olduğunu söylerler; fakat kendileri hiç öyle insanlar görmedikleri için, diğerleri hakkında bildikleri tek şey ateş etrafında yaptıkları akşam sohbetlerinde duyduklarıdır.[10]

Loango'da, çok uzun zaman önce bir örümceğin uzun bir ağ ördüğü, bu ağdan oluşan uzun ipi bir rüzgârın ucundan yakalayıp göğe taşıdığı anlatılır. Söylediklerine göre, bir ağaçkakan bu ipe tutunarak tırmanmış ve gökyüzünü gagalayarak bizim yıldız olarak adlandırdığımız delikleri açmış. Ağaçkakandan sonra aynı iple bir insan yukarı tırmanmış ve ateşi alıp getirmiş. Ancak bazılarının dediğine göre bu insan gökyüzünden düşen kızgın gözyaşlarının olduğu yerde ateşi bulmuş.[11]

Kamerunların sınırındaki Güney Nijeryalı Ekoiler, dünyanın başlangıcında Gök Tanrı Obassi Osaw'ın her şeyi yarattığını, ancak yeryüzündeki insanlara ateş vermediğini anlatırlar. Etim 'Ne, Topal Oğlan'a, "Obassi Osaw'ın bizi buraya hiç ateş olmadan gönderme amacı ne? Git ve ondan biraz ateş iste" demiş.

Obassi Osaw bunu duyunca bir hayli sinirlenmiş ve sormuş olduğu sorudan ötürü Etim 'Ne'yi kınaması için oğlanı hızla yeryüzüne geri yollamış. O günlerde Topal Oğlan aksamıyormuş, tıpkı diğer insanlar gibi yürüyebiliyormuş. Etim 'Ne, Obassi Osaw'ın sinirlendiğini duyunca, onun yaşadığı yere hareket etmiş, sonra ona, "Geçen gün söylediklerim için lütfen beni affet. Yanlışlıkla ağzımdan çıktı" demiş. Üç gün boyunca affetmesi için yalvardığı halde Obassi onun özrünü kabul etmemiş. Bunun üzerine Etim 'Ne eve geri dönmüş.

Etim 'Ne yaşadığı yere vardığında oğlan ona gülmüş. "Ne biçim bir şefsin sen," demiş oğlan, "bir ateş bile alamıyorsun? Ben kendim gidip sana biraz ateş getireceğim. Eğer bana hiç-

---

[10] John H. Weeks, " Notes on Some Customs of the Lower Congo People", *Folk-lore*, xx. (1909) s. 475, 476; Among the Primitive Bakongo (Londra, 1914), s. 292.

[11] *Die Loango-Expedition*, iii. 2, von E. Pechuël-Loesche (Stuttgart, 1907), s. 135.

bir şey vermezlerse çalacağım" demiş. Aynı gün içerisinde delikanlı yola koyulmuş. Akşam vakti Obassi'nin evine ulaşmış ve oradaki insanları yemek hazırlarlarken bulmuş. Onlara yardım etmiş ve Obassi yemek yemeye başlayınca, yemek bitene kadar oğlan tevazuyla diz çökmüş.

Oğlanın işe yarar biri olduğunu gören efendi onu evden kovmamış. Oğlan birkaç gün hizmet ettikten sonra Obassi oğlanı çağırmış ve ona, "Eşlerimin evine git ve onlara bana bir ışık göndermelerini söyle" demiş. Oğlan bu görevi seve seve yapmış, çünkü Obassi'nin eşlerinin evinde ateş gizleniyormuş. Hiçbir şeye dokunmamış, ışık ona verilene kadar beklemiş, sonra onu alıp büyük bir hızla geri getirmiş. Bir defasında, köleler arasında günlerce kaldıktan sonra, Obassi onu tekrar göndermiş ve bu sefer eşlerinden biri, "Işığı ateşle yakabilirsin" demiş. Bunu söyledikten sonra kadın içeri girmiş ve onu yalnız başına bırakmış. Oğlan yanan bir odun almış ve bununla ışığı yakmış, sonra bu odunu bir sinirotuna dolamış ve giysisine bağlayarak ışığı efendisine götürmüş, sonra ona, "Bir iş için dışarı çıkmak istiyorum" demiş. "Gidebilirsin" demiş Obassi. Oğlan yaşadıkları bölgenin dışarısında kuru odunların bulunduğu ormana doğru gitmiş. Yanan odunu bunların arasına koymuş ve tutuşana kadar üflemiş. Daha sonra dumanı örtmek için üzerini yapraklardan ve ağaç gövdesinden elde ettiği sinirotlarıyla kaplamış ve eve geri dönmüş. Obassi sormuş, "Neden bu kadar uzun sürdü?" Oğlan, "Kendimi iyi hissetmiyordum" demiş.

O gece herkes uyurken hırsız kumaşını birbirine bağlamış ve ateşin saklandığı şehrin ucuna doğru sessizce ilerlemiş. Ateşi yanar halde bulmuş, sonra yanına yanan odunla birlikte biraz çıra almış ve eve doğru hareket etmiş. Bir kez daha yeryüzüne vardığında Etim'in yanına gitmiş ve ona, "İşte sana söz verdiğim gibi ateşi getirdim. Biraz odun getirt, ben de sana ne yapmamız gerektiğini göstereyim" demiş.

Böylece ilk kez yeryüzünde ateş yakılmış. Obassi Osaw gökyüzündeki evinden aşağıya bakmış ve yükselen dumanı gör-

müş. Oğlu Akpan Obassi'ye, "Git, oğlana ateşi kimin çaldığını sor" demiş. Akpan yeryüzüne inmiş ve söylenen soruyu ona yöneltmiş. Delikanlı itiraf etmiş, "Ateşi çalan bendim. Korktuğum için bunu gizledim" demiş. Akpan karşılık vermiş, "Sana bir mesaj getirdim. Şimdiye kadar yürüyebildin. Bugünden itibaren artık yürüyemeyeceksin". İşte bu sebeple Topal Oğlan yürüyemiyormuş. Neticede Topal Oğlan ateşi Obassi'nin gökyüzündeki evinden alıp yeryüzüne getiren ilk kişiymiş.[12]

Orta Afrika'daki, Albert gölünün kuzeybatısında, kabilelerden biri olan Lendular, atalarının kuzeydeki ovalardan günümüzde yaşadıkları bölgeye göç ettiklerine ve ataları orayı tamamen işgal etmeden önce orada bulunan cücelerin topraklarından çekildiğine inanırlar. Lendular ateşi eskiden yaşadıkları yerden getirmiş ama cüceler ateş kullanımından bihaberlermiş, üstelik yanan ateşle ısınan ve yemeklerini çiğ yemek yerine pişmiş olarak tüketen bu yeni gelen insanlara gıpta ile bakmışlar. Bir gece cüceler ateşin birazını çalmış ve faydalanmak için onunla ormanda ateş yakmışlar. Ayrıca bu bölgeye güneyden göç eden ve tıpkı kendileri gibi ateşten bihaber olan Wassongoralara (Ndjali) ateşi vermişler.[13]

Doğu Britanya Afrikası'nda yaşayan Kikuyular ateşin kökenine dair şu hikâyeyi anlatırlar. Evvel zaman önce bir adam, mahsullerine zarar veren bir kirpiyi öldürmek için komşusundan bir mızrak ödünç almış. Pusu kurmuş ve en nihayetinde kirpiyi mızrakla vurmuş, fakat hayvan sadece yaralanmış ve vücuduna saplanan mızrakla birlikte bir deliğin içerisine kaçmış. Daha sonra adam mızrağın sahibinin yanına gitmiş ve ona mızrağı kaybettiğini söylemiş, ancak sahibi mızrağını ısrarla geri istemiş. Borçlanan adam yeni bir mızrak almış ve ötekine kaybettiği mızrağın yerine bunu vermeyi teklif etmiş; fakat

---

[12] P. Amaury Talbot, *In the Shadow of the Bush*, (Londra, 19121, s. 370.

[13] Franz Stuhlmann, *Mit Emin Pascha ins Herz von Afrika* (Berlin, 1894), s. 464.

öteki bu teklifi reddetmiş ve kendi mızrağını istemeyi sürdürmüş. Böylece adam mızrağı geri almak için kirpinin kaçtığı deliğe doğru onu bulana kadar yavaşça ilerlemiş; gittiği yerde adamı büyük bir sürpriz bekliyormuş, ateşte yemek pişiren birçok insan bulmuş karşısında. Oradaki insanlar adama ne istediğini sormuşlar ve o da neden geldiğini anlatmış. Bunun üzerine ondan kalmasını ve kendileriyle birlikte yemek yemesini istemişler; ama adam ürkmüş, böylece orada yerde duran mızrağı alıp geri gitmesi gerektiğini söylemiş. Ona kalması için ısrar etmemişler; diğer yandan ona mağaranın içine nüfuz eden bir *mugumu* ağacının köklerinden tırmanmasını ve bu şekilde yukarı âleme kısa zaman içerisinde çıkacağını söylemişler. Ayrıca yanında götürmesi için biraz ateş vermişler. Böylece adam yanına mızrak ile ateşi almış ve söyledikleri şekilde yukarı tırmanmış. İnsanların ateşi elde etme şekli buymuş; o zamandan önce bu insanlar yiyeceklerini çiğ tüketiyorlarmış. Adam arkadaşlarının yanına varmış. Mızrağı sahibine ulaştırınca, "Mızrağı geri getirmem konusunda bana çok büyük sorunlar çıkardın; gördüğün dumanı çıkaran ateşten biraz almak istiyorsan dumana tırmanıp benim için biraz ateş getirmek zorundasın" demiş ona. Mızrağın sahibi dumana tırmanmayı denemiş, denemiş ama başaramamış. Sonra yaşlılar gelmiş ve duruma müdahale ederek, "Şöyle bir anlaşma yapacağız: ateş hepimizin kullanması içindir, bu yüzden ateşi getirdin, sen bizim artık şefimizsin" demişler. Yeraltı dünyasında ise bu efsane şu adla anılmış: Miri ya mikeongoi.[14]

Doğu Afrika'daki büyük Kilimanjaro dağında yaşayan Wachaggalar eskiden insanların ateşten bihaber olduğunu söylerler. Anlattıklarına göre, bu insanlar yemeklerini çiğ yemek zorunda kalıyorlar, hattâ muzları da tıpkı babunlar gibi tüketiyorlarmış. Ancak bir gün gençler yanlarına yiyeceklerini alıp sığırları otlatmaya çıkmışlar. Orada okları kesip oyun oynamış-

[14] C. W. Hobley, *Bantu Beliefs and Magic* (Londra, 1922), s. 264.

lar. Aralarından biri kendi okunu bir odun kütüğü üzerine dik olarak koymuş ve iki eli arasında hızla döndürmüş. Okun sapı giderek ısındığında adam diğerlerine seslenmiş, "Kim yavaşça buna dokunmak ister?" Diğerleri yaklaşmış ve adam okun sıcak ucunu onlara hafifçe dokundurmuş; bunun üzerine çığlık atıp oradan kaçmışlar. Daha sonra adam okun sapını daha sıcak yapmak için öncekinden daha sert bir şekilde döndürmüş ve gene onlara değdirmiş. Fakat bu sefer diğerleri ona yardım edip, "Şimdi bunu ısıtacağız" demişler. Böylece daha önce hiç olmadığı şekilde döndürmüşler, hayret verici bir şekilde sapın ucundan duman yükselmiş, üstelik alta yerleştirdikleri bazı kuru otlar için için yanmaya başlamış. Gençler dumanı kuvvetlendirmek için daha fazla ot getirmiş ve gözlerini alevin yükselişine dikmişler. Kısa bir süre içerisinde çalı ve otları kaplayan alevler, bir kasırganın ortalığı süpürürken çıkardığı *wo-wo-wo-wo-wo* gibi bir sesle yükselmiş.

Komşu bölgedeki insanlar koşup gelmiş ve bakmışlar, "Bize bu sihri getiren de kim?" diye bağırmışlar. Karşılarında gençleri bulmuşlar, onlara, "Bu sihri nereden buldunuz?" diye bağırmışlar. Bir hayli sinirlenmişler, bunun üzerine gençler korkmuş. Fakat çubukları almış ve insanlara sapı nasıl döndürdüklerini göstermişler, böylece yeniden ateş alevlenmiş. Gençler haykırmış, "Ne yapıyorsunuz siz? Tüm otları ve ağaçlarımızı silip süpüren bir şeyi başımıza bela ettiniz!"

Fakat gençler küller arasında yemek için gösterdikleri çabaların iyi bir şey olduğunu görmüşler. Gençler ilk başta, "Bakın, tüm yiyeceklerimiz Wowo tarafından yok edildi!" demişler. Ateşe çıkardığı sesten ötürü *wowo* diyorlarmış. Ancak oradaki insanlar acıktıkları zaman kızarmış muzları ısırmışlar, meyvenin tadının öncesine göre çok daha tatlı olduğunu fark etmişler. Böylece yeniden ateş yakmış ve muzları ateşte kızartmışlar, üstelik gene meyveyi eskisinden daha tatlı bulmuşlar. Bu yüzden etraftaki insanların tamamı Wowo'yu (ateş) evlerine götürmüş ve yiyeceklerini bununla pişirmişler.

Ne zaman bir yabancı gelip onların tatlı yemeklerini yese sorarmış, "Bunu nasıl böyle yaptınız?" Daha sonra o kişiye ateşi gösterirlermiş, bu yabancı kişi de evine gidip ateşi alabileceği bir aracı getirip gelirmiş. Onunla herhangi bir kimse karşılaşırsa şunu sorarmış: "Nereye gidiyorsun keçinle?" Diğeri cevap verirmiş: "Büyücü Wowo'ya *wowo* almak için gidiyorum." Bu yüzden birçok insan gidip ateş alıyormuş, böylece her yerde ateşin kullanımı yayılıyormuş. Hafif odun parçasına *kipongoro*, döndürdükleri çubuklara ise *ovito* diyorlarmış. Kullandıkları bu iki çubuğu da kulübelerinin altında hazır tutuyorlarmış; çünkü onlara göre, "İnsanları çevreleyen uzun gecelerde hiç kimse komşusuna gidip ateş getiremiyormuş."[15]

Beyaz Nil'deki kabilelerden biri olan Shilluklar ateşin kendilerine Büyük Ruh'un (*panjwok*) ülkesinden geldiğini söylerler. Hiç kimsenin ateşi bilmediği bir dönemden bahsederler. O dönemde insanlar yiyeceklerini güneşte ısıtırlarmış; üst kısmı pişen yiyecekleri erkekler, çiğ kalan alt kısımları ise kadınlar yermiş. Ancak bir gün köpeğin biri, Büyük Ruh'un ülkesinden ateşte kızarmış bir parça et çalmış ve bunu insanlara getirmiş. Shilluklar tadına bakmış ve bunu çiğ etten çok daha iyi bulmuşlar. Böylece ateş tedarik etmek için köpeğin kuyruğunu kuru bir kamışla sarmış ve onu Büyük Ruh'un ülkesine geri yollamışlar. Oraya vardığında köpek yuvarlanmış, ayağa kalkmış, küllerin üzerindeymiş; kuyruğundaki kamışı hâlâ kızgın olan külle yakmış. Acıyla inleyen köpek Shillukların yaşadığı topraklara doğru geri fırlamış ve çektiği acıyı hafifletmek için kuru otlara kıvrılıp yatmış. Fakat dönünce otlar ateş almış ve Shillukların yaşadığı bölgede alevlerin yükselmesinden sonra orada için için yanan kızgın küller kalmış.[16]

---

[15] Bruno Gutmann, *Volksbuch der Wadschagga* (Leipzig, 1914), s. 159.
[16] W. Hofmayr, *Die Schilluk* (St. Gabriel, Mödling bei Wien, 1925), s. 366.

GÜNEY AMERİKA'DA ATEŞİN KÖKENİ

Paraguay Chaco'sunda yaşayan Lengua Kızılderilileri ateşin insanlar arasında ortaya çıkışına dair şu hikâyeyi anlatırlar. Eski zamanlarda insanlar, ateş elde etme becerisine sahip olmadıkları için yiyeceklerini çiğ tüketmek zorunda kalıyorlarmış. Bir gün Kızılderilinin biri ava çıkmış, ama sabah vakti boyunca hiçbir şey yakalayamamış; bu yüzden kuvvetle bastıran açlığını dindirmek için öğle vaktine doğru yakındaki bir bataklığa biraz salyangoz toplamaya gitmiş. Salyangozları yediği sırada, bataklıktan ağzında salyangozla çıkan bir kuş dikkatini çekmiş. Kuş biraz uzaktaki bir ağacın yanında tünerken görülmüş. Daha sonra bataklığa dönmüş ve başka bir salyangoz almış; bu süreç defalarca tekrarlanmış. Ayrıca Kızılderililer kuşun salyangozları aldığı noktadan ince bir duman tabakasının yükseldiğini görmüşler. İçinde merak uyanan bu adam, kuşun bir dahaki uçuşunda dikkatlice dumanın yükseldiği yere doğru ilerlemiş. Orada belirli noktalarda çeşitli çubuklar varmış, uçları koyu kırmızıymış ve sıcaklık yayıyormuş. Sakince yaklaşmış, çubukların ucundaki salyangozları görmüş. Aç bir şekilde pişmiş salyangozların tadına bakmış ve yediklerini çok lezzetli bulduğu için bir daha tekrar çiğ salyangoz tüketmemeyi aklına koymuş.

Böylece oradan biraz çubuk kaptığı gibi kendi köyüne doğru kaçmış, arkadaşlarına keşfinden bahsetmiş. *Tathla*'yı, yani ateş olarak adlandırdıkları bu paha biçilmez değeri canlı tutmak için derhal ormandan kuru odun toplamışlar. O gece ilk kez et ve sebzelerini pişirmişler, sonra da bu keşiflerini gittikçe yeni şekillerde kullanmayı öğrenmişler.

Fakat kuş salyangozları bıraktığı yere geri dönüp ateşinin kaybolduğunu fark edince içini öfke kaplamış ve bu yaptığını hırsızın yanına bırakmamaya karar vermiş; üstelik daha fazla ateş üretemeyeceği için küplere binmiş. Göğe yükselip hırsızı bulmak için etrafa bakınmış ve köydeki insanların çalınan bu kıymetli hazine etrafında oturup sıcağın keyfini çıkardıklarını ve onunla yemeklerini pişirdiklerini görünce şaşkına dönmüş. Öç alma düşüncesiyle yanıp tutuşan kuş, korkunç şimşeklerle insanları korkutmak ve onlara zarar vermek amacıyla ormana çekilerek bir fırtına yaratmış. Böylece her gök gürüldeyişi, Kızılderilileri gökyüzündeki ateşiyle cezalandırmaya uğraşan gök gürültüsü kuşunun habercisi olarak görülmüş; o zamandan sonra kuş ateşini yitirmiş ve kendi yemeğini çiğ tüketmek zorunda kalmış. Bu hikâyeyi kaydeden misyonerin eklediği diğer bir husus da şudur: "Kızılderililerin böyle bir masala inanması tuhaftır, çünkü sürterek kendileri ateş yakabilirler; gerekli olmadıkça da yanmakta olan bir ateşi koruma konusunda ayrı bir özen göstermezler; üstelik ne gök gürültüsünden ne de şimşekten korkarlar."[1]

Efsanevi özelliğe sahip bu Lengua hikâyesi, çarpan şimşekle çıkan bir yangın sayesinde insanların ilk kez ateş yakmayı öğrendiğine dair bir inancı kaydetmektedir; çünkü Amerikalı Kızılderililer açısından bu, devasa bir kuşun gözlerinin parıl-

[1] W. B. Grubb, *An Unknown People in an Unknown Land* (Londra, 1911), s. 97-99. Karşılaştırma için bkz. G. Kurze, "Sitten und Gebräuche der Lengua-Indianer", *Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft zu Jena*, xxiii. (1905), s. 17.

daması ve çırptığı kanatların neden olduğu gök gürültüsü ve şimşeğe ilişkin ortak bir mefhumdur.[2]

Büyük Chaco bölgesindeki Choroti Kızılderilileri, uzun bir zaman önce bildikleri tüm dünyanın büyük bir yangınla yakılıp yıkıldığını, bu felaketin bir kadın ve erkek hariç tüm Chorotileri yok ettiğini, kadın ve erkeğin de kendisini yeryüzündeki bir delik içine sığınarak kurtardığını anlatırlar. Tüm bunlar olduktan ve yangın söndükten sonra erkek ve kadın yeryüzündeki delikten çıkmışlar, ama gene de ateşe sahip değillermiş. Bununla birlikte siyah bir akbaba yuvasında köz bulunduruyormuş; bu közü kaldığı yuvada yakmış ve bununla ağaçları tutuşturmuş, böylece ateş ağaç gövdesinin içerisinde için için yanmış. Kara akbaba ateşin birazını Choroti erkeğine vermiş ve o zamandan itibaren Chorotiler ateşe sahip olmuş. Tüm Chorotiler bu erkek ve kadının soyundan gelmekteymiş.[3]

Büyük Chaco'daki diğer kabilelerden biri olan Tapieteler, kara akbabanın gökyüzündeki şimşeği kullanarak ateş elde ettiğini anlatırlar. O zamanlar Tapietelerin ateşi yokmuş. Fakat küçük bir kuş (*cáca*) kendi türü için (kara akbabadan?) ateş çalmış, ama ateş sönmüş, böylece Tapietelerin avlayıp yakaladıkları etleri kızartmak için kullandıkları ateşleri yok olmuş. Üstelik hava çok soğukmuş. Sonra bir kurbağa onlara acımış ve kara akbabanın ateşinin bulunduğu yere doğru gitmiş ve orada bir yere oturmuş. Kara karga ateş karşısında ısınırken, kurbağa iki kıvılcım tanesini ağzına alıp saklamış. Derhal heyecanla fırlamış ve ateşi Tapietelere götürmüş. O zamandan sonra Tapieteler ateşe sahip olmuş. Ancak kara karganın ateşi kalmamış çünkü kurbağa hepsini çalmış. Böylece kara karga ellerini başının üstüne koymuş ve ağlamaya başlamış, üstelik tüm kuşlar kimsenin kara kargaya ateş vermemesi için birlik olmuş.[4]

---

[2] J. G. Müller, *Geschichte der Amerikanischen Urre!igionen* (Bâle, I867), s. 120. Bu konuya ilişkin bulgular kolaylıkla çoğaltılabilir.

[3] Nordenskiöld, *Indianerleben. El Gran Chaco* (Leipsic, 1912), s. 21.

[4] Nordenskiöld, *age.*, s. 313.

Büyük Chaco'daki Mataco Kızılderilileri ateş sahibinin jaguar olduğunu ve insanlık ateşi elde etmeden önce jaguarın onu koruduğunu söylerler. Anlattıklarına göre, tüm Matacoların balık avlamaya gittiği bir gün, Gine domuzunun* biri jaguarları ziyarete gitmiş ve onlara bir balık götürmüş; fakat ateşin yanına gidip ondan biraz almaya çalışınca ateşten sorumlu jaguar buna müsaade etmemiş. Gene de Gine domuzu biraz ateş çalmayı ve onu saklamayı becermiş. Jaguar ona ne çaldığını sormuş, ama Gine domuzu hiçbir şey almadığını söylemiş. Bununla birlikte Gine domuzu biraz ateş alıp götürmüş ve gittiği yerde büyük bir ateş yakar yakmaz balık kızartmış. Ayrıca, balıkçılar oradan uzaklaştıklarında ateş otlara sıçramış, böylece çalılar yanmaya başlamış. Jaguarlar ateşi görmüşler ve ateşi söndürmek için yanlarına aldıkları suyla koşarak gelmişler. Balıkçılar evine döndüklerinde yanlarına aldıkları közleri kullanarak bir ateş yakmışlar; o günden sonra ateş hiçbir zaman sönmemiş; hiçbir Mataco Kızılderilisi ateşsiz kalmamış.[5]

Bolivya Büyük Chaco'sunda yaşayan Toba Kızılderililerinin anlattıklarına göre uzun bir zaman önce büyük bir ateş tüm dünyayı yakıp kavurmuş, öyle ki geriye hiçbir şey kalmamış. O zamanlar henüz hiçbir Toba bulunmuyormuş. Dünyaya gelen ilk Toba, bu büyük yangında yanmakta olan bir odunu alıp götürmüş. Daha sonra Toba insanları aynı şekilde yeryüzünde belirmişler. Bu insanlar böylece ateşe sahip olmuş ve Tobaların *tannara* dedikleri bir yerde yaşamlarını sürdürmüşler. Ayrıca nehirde balık avlamışlar. Ancak orada gene de hiçbir Taba kadını var olamamış.[6]

---

* Gine domuzu: Hint domuzu olarak da bilinen, günümüzde mikrop ve ilaçlara tepkisi insanlarınkine benzediği için genellikle deney hayvanı olarak kullanılan kemirgen bir hayvan türü, kobay. (ç.n.)

[5] Nordenskiöld, *Indianerleben. El Gran Chaco* (Leipsic, 1912), s. 110.

[6] R. Karsten, *The Toba Indians of the Bolivian Gran Chaco* (Abo, 1923), s. 104 (*Acta Academiae Aboensis, Humaniora* iv.).

Bir zamanlar Güneydoğu Bolivya'nın güçlü bir kabilesi olan Chiriguanolar, küçük bir kız ve oğlan hariç tüm kabilenin suda boğulduğundan ve yeryüzündeki tüm ateşlerin söndüğünden bahsederler. Peki, bu çocuklar yakaladıkları balıkları nasıl pişireceklermiş? Bu buhranda büyük bir karakurbağası çocukların yardımına yetişmiş. Tufan yeryüzünün tamamını sular altında bırakmadan önce, bu ihtiyatlı yaratık, yanmakta olan bazı korları ağzına alarak bir delikte saklanmayı akıl etmiş, yağmur yağdığında nefesiyle ateşi sürekli canlı tutmayı başarmış. Toprak yüzeyinin tekrar kuru olduğunu görünce, ağzındaki canlı korlarla birlikte, delikten yukarı çıkmış ve çocukların toparlanması için onlara hediye olarak ateş vermiş. Böylece çocuklar yakaladıkları balıkları kızartabilmiş ve soğuktan kaskatı kesilmiş bedenlerini ısıtabilmişler. Çocuklar zamanla büyümüş ve birliktelikleri sayesinde aynı soydan tüm Chiriguano kabilesi türemiş.[7]

16. yüzyılda Brezilya'daki Frio burnu çevresinde yaşayan Tupinambalar, Monan olarak adlandırdıkları yüce bir varlık tarafından gökyüzünün, yeryüzünün, kuşların ve diğer hayvanların nasıl yaratıldığını anlatırlar. Söylediklerine göre onlar da bizim gibi Tanrıya benzer mükemmellikler atfederlermiş. Monan insanlarla dostça yaşarmış, ta ki onların kötülükleri ve nankörlüklerinden usanana kadar; işte bu yüzden Monan insanların yanından ayrılmış ve onların *tatta* dediği cennet ateşini yaratmış, bununla aşağı inerek yeryüzündeki her şeyi yakmış. Yalnızca Irin-magé adında bir adam kurtulmuş, Monan tarafından gökyüzüne ve alevlerin hışmından kurtulabileceği diğer başka yerlere götürülmüş Irin-magé. Monan'a yalvarmasıyla öyle bir yağmur yağmış ki, böylece büyük yangın sönmüş ve yağmur şeklinde düşen su denize dönüşmüş, denizin tuzlu-

[7] Bernardino de Nino, *Etnografia Chiriguana* (La Paz, Bolivya, 1912), s. 131-133. Bu hikâyeyi alıntıladığım kaynak için bkz. *Folk-lore in the Old Testament*, s. 272.

luğu yangından kalan küllerden ötürüymüş. Hikâyenin başka bir versiyonuna göre iki erkek kardeş eşleriyle birlikte bu büyük tufandan kurtulmuş. Tufandan sonra ateşin doğuşu –veya yeniden bulunuşu– hakkında ise Kızılderililer şunları söylemiştir: Monan'ın felaketi boyunca büyük ve ağır bir hayvanın (tembel hayvan) omuzları arasına koyulan ateş muhafaza edilmiş, sel suyu çekildiğinde iki kardeş oradan ateşi çekip çıkarmış. Bugün bile, Kızılderililerin dediklerine göre, yabani ayıların omuzlarında ateşin izleri görülebilirmiş. Hikâyenin bu uyarlamasını aktaran eski Fransız yazarın gözlemleri ise şu şekildedir: "Doğruyu söylemek gerekirse, uzak bir mesafeden bu hayvana baktığınızda –onları gördüğüm zaman bazen meraktan bunu yaparım– her şeyin yanıp tutuştuğunu farz edebilirsiniz, çünkü omuzlarındaki renk bir hayli parlaktır; üstelik sözü edilen yakındaki yerin yandığını da varsayabilirsiniz. Diğer yandan bahsedilen iz sadece erkeklerde görülmektedir. Yabanıllar günümüze kadar ateşin hayvanlar üzerindeki bu etkisiyle ilgili şunu söylemişlerdir: *tatta-ou pap*, başka bir deyişle, [ateş ve ocak]."[8]

Bu yüzden Frio burnu Kızılderililerı, tıpkı diğer birçok yabanıl gibi ateşin kökenine dair kendi hikâyelerini ateş yakma eyleminde görülen bir hayvanın kendine mahsus dış renginien azından bir dereceye kadar– açıklamak için anlatırlar.

Guarani soyunun bir dalı olan Apapocuva Kızılderililerı – ki bu soya Tupinamba Kızılderililerı de bağlıdır– büyük kahraman Nanderyquey'in bir karakurbağasının yardımıyla ateşi akbabadan nasıl çaldığını hikâye ederler. Anlattıklarına göre karakurbağasının –ateş yutucu– yardımıyla Nanderyquey ölü gibi yere yatmış. Böylece akbabalar, onlar da Ateşin Efendile-

[8] André Thevet, *La Cosmographie Universelle* (Paris, 1575), ii. 913 [947], 915 [949]. Kitabın bu kısmında sayfalar yanlış numaralandırılmıştır. Doğru sayfa numaralarını köşeli parantezlerle verdim. Bu kısmın yeni baskısı için bkz. A. Métraux, *La Religion des Tupinamba* (Paris, 1928), s. 48, 230. Thevet'nin bahsettiği hayvanın tembel hayvan olduğu sonucunu çıkarıyorum.

riymiş, onun üzerine üşüşmüş ve leşlerden oluştuğunu sandıkları bir öğüne oturmaya hazırlanmışlar, üstelik bu amaçla leşin pişirileceği bir ateş yakmışlar. Fakat yakındaki bir çotuk üzerine tüneyen bir doğan tetikte beklemiş ve ölü adamın göz kırpmalarına dikkat kesilmiş; dolayısıyla akbabaları dikkatli olmaları için uyarmış. Fakat uyarısını diğerleri fark etmemiş ve daha fazla sabredemeden Nanderyquey'i kaldırıp ateşin içine atmışlar. Güçlü kahraman hemen sağa sola vurmuş, böylece dört bir yana uçuşan parlak közleri fırlatmış. Akbabalar korkuyla kaçışmışlar, ama şefleri onlardan hâlâ içten içe yanan dağılmış közleri toplamalarını istiyormuş. Nanderyquey hemen karakurbağasına ateşi yutup yutmadığını sormuş. Karakurbağası ilk başta kaçamak yanıtlar vermiş ama Nanderyquey dediği dedik olduğu için yarattığı közleri kusmaya zorlamış, böylece kahraman ateşi tekrar yakmış.[9]

Orta Brezilya'da, Xingu nehri havzasında yer alan kabilelerden biri olan Sipaia Kızılderilileri, Genç Kumaphari adındaki büyük kabile kahramanının ölü taklidi yaparak ateşi bir akbabadan çalmayı nasıl becerdiğini benzer şekilde hikâye ederler. Anlattıklarına göre, eskiden bir akbaba (*Gavião de Anta*) pençeleri arasında bir közle uçarak gelmiş ve Kumaphari'yle ateşi olmadığı için alay etmiş. Sonra Kumaphari ateşe nasıl sahip olabileceğine kafa yormuş. Akbabayı gözlemlemiş; akbaba bir ağacın üzerine konmuş, sonra aşağı doğru uçup bir leşi mideye indirmiş. Gördükleri Kumaphari'nin aklına bir fikir getirmiş. Kahraman çürümüş bir ölü gibi yere yatmış. Akbaba leş gibi kokan bu eti silip süpürmek için diğer av kuşlarıyla (*urubus*) birlikte gelmiş, ancak ateşi Kumaphari'nin ulaşamayacağı kadar uzaktaki bir çotuğun üzerinde bırakmış. Kuşlar kemik dışında hiçbir şey kalmayacak şekilde eti haklamışlar. Daha son-

[9] C. Nimuendajú, "Die Sagen von der Erschaffung und Vernichtung der Welt als Grundlage der Religion der Apapocúva-Guarani", *Zeitschrift für Ethnologie*, xivi. (1914) s. 326 .

ra Kumaphari kendisini bir geyiğe dönüştürmüş ve yeniden ölmüş. Diğer av kuşları (*urubus*) ölü geyiği silip süpürmek için gelmişler ama akbabada bir kuşku uyanmış. "Gelin," demiş diğer kuşlar, "o ölü." "Gerçekten de ölü!" diye yanıtlamış akbaba, "Ne ölüsü, o hâlâ canlı. Bu işte bir bit yeniği var!" Sonunda Kumaphari gözlerini hafifçe açmış. Akbaba bunu fark etmiş ve bağırmış, "Bakın! Size söylemedim mi o hâlâ canlı diye?" Bunu söyleyip közünü alarak uçup gitmiş. Kahramanımız en nihayetinde büyük taş bir levhanın üzerine serilmiş ve gene ölmüş. Kollarını açmış; zemine bir ağaç kökü gibi nüfuz etmiş kolları ve daha sonra bu kollar iki fidan şeklinde geri gelmişler, bunların her biri tek bir kökten çıkan beş daldan oluşuyormuş. Akbaba bu leşi yemek için geldiğinde kendi kendine, "Bu çatallı dallar benim ateşim için çok uygun" demiş. Bunu söyleyip közü Kumaphari'nin eline koymuş. Kahramanımız közü kaptığı gibi sıçramış: ateş artık onun eline geçmiş. Fakat akbaba çığlık atmış, "Babanın oğlu Genç Kumaphari olduğunu iddia ediyorsun ama nasıl ateş yakılacağını bilmiyorsun! Yapılması gereken şey urukus çubuklarını güneşin altına serip birbirlerine hızla sürtmektir." "Çok güzel," demiş Kumaphari, "artık bunu ben de biliyorum; ancak ateşe tekrar sahip olmaman için gene de bu közü saklayacağım."[10]

Orta Brezilya'daki Kızılderili kabilelerden biri olan Bakairiler, dünyanın ilk dönemlerinde Keri ve Kami adındaki büyük ikiz erkek kardeşlerin, halaları Ewaki'den ateşi nasıl almaya çalıştıklarını anlatmaktadırlar. O zamanlar Ateşin Efendisi, doğabilimcilerin *Canis vetulus* dedikleri bir hayvanmış. Bu hayvan tuzak kurup balık avlarmış. Keri ve Kami onun kurduğu tuzağın yanına gitmiş ve orada bir *jejum* balığı ile bir *caramujo* salyangozu bulmuşlar. Bunun üzerine kendilerini bu yaratıkla-

[10] Curt Nimuendajú, "Bruchstücke aus Religion und Überlieferung der Sipáia-Indianer", *Anthropos*, xiv.-xv. (1919-1920) s. 1015. Karşılaştırma için bkz. A. Métraux, *La Religion des Tupinamba*, s. 48. Buradan *Gavião de Anta*'nın bir akbaba türü olduğu sonucunu çıkardım.

ra benzetmişler; keri balık şeklini almış ve Kami de salyangoza dönüşmüş. Çok geçmeden Ateşin Efendisi (*Canis vetulus*) şarkı söyleyerek gelmiş ve ateş yakmış. Daha sonra balık tuzağını incelemiş ve orada bir balık ve salyangoz bulmuş, onları çekip çıkarmış, sonra da kızartmak için ateşin üzerine koymuş. Fakat balık ve salyangoz kılığındaki iki kardeş ateşin üzerine su dökmüş. Buna öfkelenen hayvan (*Canis vetulus*) salyangozu yakalamaya çalışmış ama bu sırada salyangoz nehre sıçramış, daha fazla su alıp getirmiş ve ateşi neredeyse söndürecek kadar su dökmüş. Ateşin Efendisi yeniden salyangozu yakalamış, sonra onu bir kütüğe tam çarpacakmış ki salyangoz elleri arasından kayıvermiş ve diğer tarafa düşmüş. Bu Canis'in baş edebileceği bir şey değilmiş, dolayısıyla Ateşin Efendisi büyük bir öfkeyle oradan uzaklaşmış. Fakat Keri ve Kami cansızlaşan ateşi büyütmüş ve halaları Ewaki'ye götürmüşler.[11]

Kuzeydoğu Brezilya'daki Garo Para bölgesindeki Kızılderili kabilelerden biri olan Tembeler eskiden ateşin kral akbabaya ait olduğunu söylerler; anlatılanlara göre, bu sebeple Tembeler yemek istedikleri eti güneşte kurutmak zorunda kalıyorlarmış. Bu yüzden akbabadan ateşi çalmaya karar vermişler, bunun için bir tapir öldürmüşler. Onu yere bırakmışlar, üç gün sonra hayvan çürümüş, üstünü kurtçuklar kaplamış. Kral akbaba kendi klanıyla birlikte aşağı inmiş. Tüylerle kaplı giysilerini çıkarıp insan şekline bürünmüşler. Yanlarında bir köz getirmişler ve bununla büyük bir ateş yakmışlar. Kurtçukları toplamışlar, sonra da yapraklara sarıp pişirmişler. Pusuda bekleyen Tembeler hızlı davranmışlar ama akbabalar uçmuş ve ateşi güvenli bir yere taşımışlar. Bunun üzerine Kızılderililer üç gün boyunca boşu boşuna çaba göstermişler. Daha sonra leşlerin yanına bir avcı kulübesi inşa etmişler, üstelik bunun içerisine yaşlı bir bü-

[11] K. von den Steinen, *Unter den Naturvölkern Zentral-Brasiliens* (Berlin, 1894), s. 377. *Canus vetulus*'un Almanca adı *Kampfuchs*'tür. Yazarın yaptığı atıf için bkz. Brehm, Söugetiere, ii. 57, "*föngt Krebbse und Krabben*."

yücü hekim* yerleştirmişler. Akbabalar tekrar gelmiş ve barınağın yakınında ateşlerini yakmışlar. "Bu sefer," demiş yaşlı adam kendi kendine, "eğer onların üzerine hızlıca zıplarsam, bir köz elde edebilirim." Böylece akbabalar tüyden giysilerini bir kenara bırakıp kurtçukları pişirdiğinde adam atlamış. Akbabalar telaşla tüy giysilerine atılmışlar, yaşlı adam ise bu sırada bir közü kapmış; kuşlar ateşin geri kalanını toplamışlar ve bunlarla birlikte uçup gitmişler. Yaşlı adam ateşi ağaçların hepsinin içine koymuş, bunlar günümüzde Kızılderililerin sürterek ateş elde ettikleri ağaçlarmış.[12]

Kuzey Brezilya'da bulunan Arekuna Kızılderilileri, büyük tufandan uzun bir zaman evvel erkek kardeşleriyle birlikte yaşayan Makunaima adında bir adamdan bahsederler. Bu kardeşler o dönemde henüz ateşe sahip değillermiş ve yiyeceklerini çiğ tüketmek zorundalarmış. Bu yüzden ateş aramaya başlamışlar ve yerliler tarafından *mutug* (*Prionites momota*) olarak adlandırılan, ateşe sahip olduğu söylenilen küçük yeşil bir kuş bulmuşlar. Bu, balık avlayan bir kuşmuş. Makunaima haberi olmadan bu kuşun kuyruğuna bir ip bağlamış. Bunun üzerine kuş ürkmüş ve ipi arkasında sürükleyerek yükseğe havalanmış. İp bir hayli uzunmuş, bu ipi takip ederek kardeşler kuşun kulübesine varmışlar ve oradan ateşi alıp götürmüşler. Daha sonra büyük bir sel basmış ve yerlilerin *akuli* (*Dasyprocta Aguti*) olarak adlandırdıkları bir kemirgen bir kovuğun içine sığınıp oradaki deliği kapatarak kendini boğulmaktan kurtarmış. *Akuli* kovuğun içerisinde ateş yakmış ama bu ateş hayvanları arkasından yakalamış ve onların kızıl tüylü olmasına sebep olmuş,

---

* Medicine-man: Amerikan Kızılderililerinde büyücü hekim, doğaüstü gücü olduğu kabul edilen büyücü doktor. (ç.n.)

[12] Curt Nimuendajú "Sagen der Tembé-Indianer", *Zeitschrift für Ethnologtie,* xlvii. (1915) s. 289; T. Koch-Grünberg, Indianermãrchen aus Südamerika (Jena, 1920), N. 65, s. 186. Bu kelimeler ("*Aus deren Holz man heute Feuer bohrt*") Kızılderililerin delerek ateş çıkarma yöntemiyle ateş yaktıklarını göstermektedir.

üstelik günümüzde bazı bölgelerinde kırmızı tüyler olan bu hayvanlar bulunmaktaymış.[13]

Kuzey Brezilya'daki diğer kabilelerden biri olan Taulipang Kızılderililerinin anlattıklarına göre, insanların genel olarak ateşe sahip olmadığı eski zamanlarda, vücudunda ateş olan ve ne zaman manyok keki* pişirmek istese ateş yakan Pelenosamo adında yaşlı bir kadın varmış. Diğer insanlar ise manyok kekini güneşte pişirmek zorundalarmış. Bir gün yaşlı kadının vücuduyla nasıl ateş ürettiğini bir genç kız görmüş ve bunu herkese anlatmış. Bunu duyan insanlar yaşlı kadının yanına gitmiş ve biraz ateş vermesi için ona yalvarmışlar. Fakat kadın elinde hiç ateş olmadığını söyleyerek onları geri çevirmiş. Bunun üzerine kadını zapt etmiş, sonra da kadının kol ve bacaklarını birbirine bağlamışlar; çok fazla yanıcı maddeye sahip olduğu için kadına saldırmış ve ateş çıkana kadar kadının vücuduna elleriyle bastırmışlar. Ancak ateş *wato* adında vurunca ateş çıkaran taşlara dönüşmüş.[14]

Britanya Guyanası'ndaki Warrau Kızılderilileri ateşin nasıl bir odun içerisinde var olduğunu ve sürtünme yoluyla nasıl kıvılcım çıkarıldığını tarif ettikleri bir hikâye anlatırlar. Makunaima ve Pia adında, anneleri ölmeden hemen önce dünyaya gelen iki ikiz erkek kardeşten bahsederler. Çocuklar Nanyobo –bu kelime büyük bir kurbağa türü anlamına gelmektedir– adındaki yaşlı bir kadın tarafından özenli bir şekilde yetiştiril-

---

[13] Theodor Koch-Grünberg, *Vom Roroima zum Orinoco* (Berlin, 1916-1917), ii. 33-36.

* Manyok: Amerika kıtasındaki tropikal ve astropikal bölgelerde yetişen, yüz elliden fazla türü bulunan, kökleri yenebilen, bazı türlerinin tapyoka denen nişastasından besin olarak faydalanılan ve hayvan yemi olarak da kullanılan, bazı türleri ise zehirli olan bitki. Manyok keki: Özellikle Latin Amerika bölgesinde yapılan hamur işi bir tatlı türü. (ç.n.)

[14] Theodor Koch-Grünberg, *Vom Roroima zum Orinoco* (Berlin, 1916-1917), ii. 76.

miş. Çocuklar büyüdüklerinde deniz kenarına gidip balık yakalamaya ve avlanmaya başlamışlar. Ne zaman balık yakalasalar yaşlı kadın onlara, "Balıklarınızı güneşte kurutmalısınız, asla ateş üzerinde değil" dermiş. Ancak ilginçtir ki kadın onları sürekli çıra alıp gelmeye yolluyormuş, üstelik çocuklar geri döndüklerinde balıkları iyi pişmiş ve yemeye hazır halde buluyorlarmış. İşin aslı kadın ateşi ağzından püskürtüyor, bu şekilde yiyecekleri pişiriyor ve sonra ateş yaktığını oğlanların katiyen görmemesi için onlar gelmeden önce ateşi yutuyormuş. Günden güne bu durum tekrarlandıkça oğlanlarda şüphe uyanmaya başlamış; kadının nasıl ateş yaktığını idrak edememişler, dolayısıyla kadını gözetlemeyi kararlaştırmışlar. Bunun üzerine bir dahaki sefere ateşi alıp gelmek için ikizlerden birisi kendini kertenkeleye dönüştürmüş, bu şekilde geri dönüp olan biten her şeyi güzelce görebileceği bir çatıya fırlamış. Orada yaşlı kadının ateşi püskürtüp sonra yeniden yuttuğunu görmüş. Tanıklık ettiği şeyden hoşnut olarak çatıdan aşağı inmiş ve kardeşinin peşinden koşmuş. Mesele üzerinde etraflıca tartışmışlar, sonra da kadını öldürmeye karar vermişler. Bunun üzerine büyük bir alanı ortada güzel bir ağaç bırakacak şekilde temizlemişler, böylece oraya iyi yürekli sütannelerini bağlayacaklarmış. Sonra kadını ağaca bağlayarak etrafını tahta yığınlarıyla çevrelemiş ve ateşe vermişler. Yaşlı kadın yavaş yavaş ateş almış, kadının içindeki ateş etrafını saran çalı çırpı demetine geçmiş. Bu demetler Kızılderililerin *hima-heru* olarak adlandırdıkları odunlardan oluşuyormuş; Kızılderililer hâlâ bu odunları birbirine sürterek ateş temin etmektelermiş.[15]

Guyana'daki Warrau Kızılderilileri, tıpkı Kuzey Brezilya'daki Taulipang Kızılderililerinin taşta bulunan gizli ateşten bah-

[15] W. E. Roth, " An Inquiry into the Animism and Folk-lore of the Guiana Indians", *Thirtieth Annual Report of the Bureau of American Ethnology* (Washington, 1915), s. 133.

settikleri gibi bedeninde ateş olan efsanevi bir yaşlı kadının gizli ateş odunundan bahsederler.

Kızılderili bir Arawak kabilesi olan Tarumalar, Britanya Guyanası'nın güneydoğu bölgesindeki ormanlarda yaşarlar. Kısmen balık avlayarak yaşamlarını idame ettirirler, ülke boyunca akıp giden Essequibo nehrinin ebedi sularında avlanırlar; diğer Arawak kabilelerine göre avcılığa daha fazla ağırlık verirler, üstelik manyok tarlalarına sahip olmalarına ve mısır ekmelerine rağmen tarımla daha az ilgilenirler.[16] Söylediklerine göre başlangıçta yeryüzünde yaşayan yalnızca iki erkek kardeş varmış, büyük olan Ajijeko, küçük olan ise Duid imiş. Başka hiçbir kadın veya erkek yokmuş. Fakat kardeşler başka bir yerlerde bir kadın olması gerektiğini düşünüyormuş, çünkü nehrin yanındaki bir kayada bulunan balık pulları ve kılçık parçaları genellikle dikkatlerini çekiyormuş. Bir kurbağa ve baykuşun araştırmaları başarısızlıkla neticelendikten sonra, dişi bir susamuru yakalamışlar ve onu kadının yaşadığı yeri göstermeye zorlamışlar. Kadının nehirdeki derin bir birikintide yaşadığını öğrenmişler. Kadına ulaşabilmeleri için balık avlamaları gerekiyormuş. Onlar da öyle yapmış; ayrıca günlerce sepet ve hamak gibi çeşitli kadın eşyaları elde etmeye devam etmişler. En nihayetinde büyük kardeş Ajijeko yorulmuş ve uyuyakalmış, Ajijeko uykuya dalınca küçük kardeşi Duid kadının yanına gitmiş ve onu eşi olarak almış, üstelik tüm insanlık bu ilk çiftin soyundan gelmekteymiş.

Duid'in evlenmesiyle, birlikte oturan iki erkek kardeş evlerini ayırarak aynı alanda birbirlerine yakın olarak yaşamaya başlamışlar. İkisi de her zaman yemeklerini çiğ tüketiyormuş, ancak kadının meyve hariç çiğ tükettiği hiçbir şey olmadığını fark etmişler ve kadının bir sırrı olması gerektiğini düşünmüşler, çünkü kadın her zaman yalnız başına yemek yiyormuş.

---

[16] W. C. Farabee, *The Central Arawaks* (Philadelphia, 1918), s. 136 (Pennsylvania Üniversitesi, Anthropological Publications, Sayı. ix.).

Kadını ateşin nereden geldiğini ve nasıl yakıldığını söylemeye ikna etmeye çalışmışlar ama kadın onların merakını gidermekten kaçınmış. Yıllar sonra, artık yaşlı bir kadın olunca ve birçok çocuğun anası olunca, büyük erkek kardeş Ajijeko kadını ve kocasını ziyaret etmiş ve günbatımına doğru hoşça kalın diyerek evden ayrılmış. Ivır zıvır eşyalarını taşıdığı çantasını geride bırakmış olmasını tuhaf karşılamışlar. Kısa bir süre sonra Ajijeko baldızından bu eşyaları getirmesini istemiş. Kadın hepsini götürmüş ve biraz mesafeli durarak, "İşte buradalar" demiş. Fakat adam, "Hayır, onları buraya getir, yakınıma," demiş. Daha sonra kadın ona yaklaşmış, eşyaları kol mesafesinde tutmuş ama adam, "Olmaz, onları daha yakına getir, yaklaş bana" demiş. Kadın korkarak, "Bunları sana fırlatacağım" demiş. "Sakın bunu yapma, kırılırlar. Onları buraya, benim olduğum yere getir" demiş adam. Kadın Ajijeko'nun dediğini yapmış, sonra adam âniden sıçrayıp kadını tutmuş. Ateşin sırrını açığa çıkarmadığı takdirde onu elde edeceğini söylemiş. Birkaç kere kurtulmaya çalıştıktan sonra kadın Ajijeko'nun dediğine razı olmuş. Yere düz bir şekilde yatıp bacaklarını açmış. Karnının üst kısmını tutarak güzelce sallanmış, böylece bir ateş topu kadının üreme kanalından yere fırlamış. Bu bizim günümüzde bildiğimiz gibi bir ateş değilmiş; maddeleri ne yakıyor ne de kaynatıyormuş. Kadın bırakınca ateşin bu özellikleri kaybolmuş. Ajijeko gene de bir çaresini bulacağını söylemiş; böylece bütün kabuklu yemişleri, meyveleri ve acı biberleri toplamış ve bunlarla birlikte kadının ateşiyle günümüzde kullandığımız ateşi yakmış. Artık erkek kardeşlerin ateşi varmış, tüm dünya bunu istemiş ve ateş kadının kocası Duid'e koruması ve sahip çıkması için verilmiş.

Duid bir gün nehrin kıyısında ateşle birlikte oturuyormuş, bu sırada bir timsah ağzıyla ateşi kapıp götürmüş. Fakat büyük kardeş gelmiş ve timsahı ateşi ağzından çıkarması için ikna etmiş. Ateş çok zarar görmemiş ama timsahın dilini yakmış, o zamandan beri timsah dilsizmiş. Başka bir gün, kısa bir süre

sonra, Duid ateşe göz kulak olurken bir *maroudi* ateşi kaptığı gibi uçup gitmiş. Ajijeko eve geldiğinde Duid ona ateşi kaybettiğini söylemiş; kuşu çağırmışlar; ancak ateşi aldığı kadar iyi bir durumda geri getiren kuşun boynu yanmış ve günümüze kadar kırmızı kalmış.

Başka bir gün ise Duid uzaklara gitmiş ve ateşi geride tek başına bırakmış. Yokluğunda bir jaguar ortaya çıkmış, sonra kazara ateşin üzerine basarak çok kötü bir şekilde ayağını yakmış, o andan sonra ayaklarını hiçbir zaman yere tam olarak basamamış, parmak ucunda yürümek zorunda kalmış. Ütelik bu sırada bir tapir belirmiş ve o da ateşe basmış, ayakları yandığı için hareketleri bir hayli yavaşlamış; tapirin bu olaydan sonra toynakları oluşmuş.[17]

Ateşin kökenine dair bu hikâyeyi anlatan Tarumaların günümüzde ateşi nasıl ürettiğinden bahsetmedik; ancak muhtemelen bunu, aynı bölgedeki akraba kabilelerden biri olan Wapisianaların uyguladığı gibi delerek ateş çıkarma yöntemiyle yapmaktadırlar. Uyguladıkları yöntem şu şekildedir: Bir adam avuçları arasında dik duran bir çubuğu hızla döndürür, bu sırada yatay çubuğun bir ucunu ayağıyla tutarken, diğer ucu bir yardımcı tarafından sabit tutulur. Bazen üstteki çubuk avuç içerisinde değil de bir yay kullanılarak döndürülür.[18]

Doğu Ekvador'daki Kızılderili kabilelerden biri olan Jibarolar eskiden atalarının ateşi kullanmayı bilmediklerini ve bu yüzden yemek hazırlamak için koltukaltlarında erzaklarını sıcak hale getirdiklerini, ağızlarında *yuca* (yenilebilir kökler) ısıttıklarını ve güneşin yakıcı ışınlarıyla yumurtalarını pişirdiklerini anlatırlar. O dönemde ateşi olan tek kimse Tacquea adındaki bir Jibaro imiş; Tacquea iki çubuğu birbirine sürterek nasıl ateş yakılacağını biliyormuş ama diğer Jibarolara hasmından ötürü ne ateşi ödünç veriyormuş ne de nasıl ateş yakılacağını onlara

[17] W. C. Farabee, *The Central Arawaks* (Philadelphia, 1918), s. 143.
[18] W. C. Farabee, *age.*, s. 42.

öğretiyormuş. Jibaroların çoğu uçarak gelmiş (eski zamanlarda Jibarolar kuş görünümündelermiş) ve Tacquea'nın evinden ateşi çalmaya çalışmış, ama hiçbiri başarılı olamamış. Çünkü kurnaz Tacquea kapıyı biraz aralık bırakmış, böylece ne zaman bir kuş içeri uçmaya çalışsa, kapıyı çarpıyor ve kapı ile pervaz arasında onları sıkıştırarak öldürüyormuş.

En sonunda küçük bir sinekkuşu çıkmış ve diğer kuşlara, "Gidip Tacquea'nın evinden ateşi çalacağım" demiş. Bunun üzerine sinekkuşu kanatlarını ıslatmış ve yolun yarısında yere düşmüş, uçamıyormuş ve soğuktan titriyormuş. Tacquea'nın eşi tarladan dönerken ıslak kuşu görmüş, sonra damlalar akan tüylerini ateşte kurutabilmek için onu almış ve aklından onu sahiplenmeyi geçirmiş. Kısa bir süre sonra sinekkuşu, birazcık kuruyunca, havalanmaya ve uçmaya çalışmış ama başaramamış. Tacquea'nın eşi kuşu yeniden almış ve onu ateşin yanına götürmüş. Sinekkuşu çok küçük olduğu için yanan bir odun parçasını alıp götürememiş, kuyruğunu ateşe doğru sallamış, böylece tüyleri alev almış, bunun üzerine ateşli kuyruğuyla Jibaroların mukúna olarak adlandırdığı kuru yapraklı uzun bir ağaca doğru uçmuş. Ağacın yaprakları alev almış ve sinekkuşu yanan küçük bir yaprakla bir eve doğru uçmuş ve diğerlerine seslenmiş, "Artık ateşe sahipsiniz! Herkes çabucak alsın ve götürsün. Yemeğinizi hemen güzelce pişirebilirsiniz; artık erzakları kollarınızın altında ısıtmanıza gerek yok."

Tacquea sinekkuşunun ateşle kaçtığını görünce sinirlenmiş: "Neden bu kuşun içeri girip ateşi çalmasına izin verdiniz? Artık tüm dünya ateşe sahip olacak. Siz diğerleri bu hırsızlıktan mesulsünüz" diyerek ailesini azarlamış. O zamandan sonra Jibaroların ateşi olmuş ve iki parça kavağı (*algodon, urúchi númi*) birbirine sürterek ateş yakma becerisi edinmişler.[19]

---

[19] Rafael Karsten "Mitos de los indios jibaros (Shuará) del Oriente del Ecuador", *Boeletin de la Sociedad Equatoriana de Estudios Historicos Americanos*, ii. (1919), s. 333.

ORTA AMERİKA VE MEKSİKA'DA ATEŞİN KÖKENİ

Guatemala'da yaşayan Quichéler atalarının bir zamanlar ateşi olmadığını ve soğuk yüzünden sıkıntı çektiğini anlatırlar. Ancak söylenenlere göre, tanrı Tohil ateşi yaratmış, sonra da ateşin bir kısmına sahip olmuş; bu nedenle Quichéler ihtiyaç duyduklarında ateş için ona başvururmuş, tanrı da onların isteğini geri çevirmezmiş. Fakat kısa bir süre sonra doluyla karışık büyük bir yağmur yağmış, böylece bölgedeki ateşin tamamı sönmüş. Gene de Tohil çarığını hızla yere vurarak yeniden ateş yaratmış. Quichéler benzer sebepten defalarca ateşlerini tüketmiş, ama Tohil her seferinde onlar için yeniden ateş yakmış.[1]

Meksika'daki Cora Kızılderilileri, eski zamanlarda bir kertenkele türü olan iguananın nasıl ateşe sahip olduğunu, karısı ve kayınvalidesiyle tartışıp yanına ateşi alarak nasıl gökyüzüne çekip gittiğini anlatırlar. Söylediklerine göre bu sebeple yeryüzünde ateş kalmamış, çünkü iguana ateşi yanında götürmüş ve yukarıda saklamış. Böylece insanlar ateşe muhtaç kalmışlar ve ateşi nasıl geri getirebileceklerini konuşmak için toplanmış-

[1] H. H. Bancroft, *Native Races of the Pacific States* (Londra, 1875-1876), iii. 50 (Popol Vuh'un devamı).

lar. Genci yaşlısı biraraya gelmiş; gece gündüz yemeden, içmeden, uyumadan ciddi bir şekilde düşünerek beş gün boyunca bu konu üzerine kafa yormuşlar. Beş günün sonunda ateşin nerede olduğunu anlamışlar. "Ateş orada," demişler, "gökyüzünde. İguana onu sakladı." "Oraya, gökyüzüne gitti, işte oraya." Daha sonra düşünmüşler: "Oradaki ateşi alıp gelmeyi nasıl becerebiliriz?" "Birisi oraya gitmeli ve çıkıp ateşi aşağı getirmeli" demişler. Sonra bu görev için bir kuzgunu görevlendirmiş ve ona, "Git kuzgun oraya ve gökyüzüne çıkmayı dene" demişler. Kuzgun o noktanın yakınındaki sarp bir kayanın yanına yaklaşmış ve oraya gidip kayaya tırmanmış. Yukarıya çıkmış ve güçlükle henüz yolun yarısına varmak üzereymiş ki kayıp aşağıya düşmüş. Yere çakılıp kalmış. Kuzgun parçalara ayrılmış; sonuç olarak başaramamış.

Daha sonra insanların çağırdığı bir sinekkuşu gitmiş ama o da başarısız olmuş. Yolun yarısına gelince düşmüş. Yere düşen sinekkuşu kendini güçlükle kurtarmış. O da geri dönmüş ve aşağıya inmiş. Geri geldiğinde büyüklerine, "Oraya çıkmak imkânsız; orada bir şelale var; orayı geçecek yol yok," demiş. Sonra bir başkası gitmiş. Yola çıkmış ve benzer şekilde ilerlemiş, ancak tırmanamamış. O da geri dönmüş, yeryüzüne inmiş. Geri geldiğinde büyüklerine, "Bunu yapmak imkânsız, çıkabilecek hiçbir yol yok" demiş.

Böylece tüm kuşlar denemiş ama hiçbiri gökyüzüne çıkmayı başaramamış. Sonra bir sarig* çağırmışlar. Sarig de ilk başta başaramamış, ama gitmeyi aklına koyduğu vakit diğerlerine, "Çıkabilirsem dediklerimi yapın. Tırmanabilirsem eğer, beni dikkatle izleyin. Aşağıya atacağım ateşi düşerken takip edin. Ateş aşağıya doğru gelirken battaniyelerle hazır bekleyin, yeryüzünün yanıp kül olmaması için ateşin yere düşmesine izin vermeyin" demiş.

---

* Kuyruğuna tutunan yavrularını sırtında taşıyan, ağaçlarda yaşayan, gececi, etçil, bazen otçul, keseli sıçanların ortak adı. (ç.n.)

Sonra sarig yola çıkmış, tırmanmış, tırmanmış ve yolun yarısına gelmiş. Önünde bir *texcallame* ağacı belirmiş, sarig orada dinlenmiş. Daha sonra tırmanmaya devam etmiş. Yol bir hayli düzgünmüş, böylece şelalenin yanına varmış. Kendini oradan çok zor kurtarmış, sırılsıklam bir halde kendini üst yola atmaya çalışmış. Yukarıya çıkarken ona bakmış ve ateşi görmüş. Yukarıya varmış, ateşin yanında oturan yaşlı bir adam duruyormuş orada. Sarig ona selam vermiş, "İyi günler, büyükbabamız! İyi günler, büyükbabamız!" Yaşlı adam ayağa kalkmış ve "Kimdir benimle konuşan?" demiş. Sarig yanıtlamış, "Benim, torunun," ve kendini ısıtmak için izin istemiş. Adam ilk başta isteksizmiş ama sarig gene rica etmiş, "Çok üşüyorum, kendimi ısıtmam lazım," demiş. Bunun üzerine adam karşılık vermiş, "Kendini ısıt ama ateşi alıp götürme." Böylece sarig oturmuş, yaşlı adam ise yere uzanmış ve uyuyakalmış. Adam uyurken sarig kuyruğuna yanan bir sopa dolamış ve yavaşça ateşi oradan çıkarmış. O anda yaşlı adam uyanmış. "Ateşimi çalıyorsun, torunum," demiş ona. "Hayır, yalnızca ateşi kurcalıyorum" diye yanıtlamış sarig. Yaşlı adam tekrar uyumuş, üstelik bu sefer derin bir uykuya dalmış. Adam uyurken sarig yavaşça ayaklanmış ve közü alıp yavaşça sürüklemeye başlamış. Böylece uzun bir süre ateşi sürüklemiş, daha sonra neredeyse uçurumun yanına geldiğinde yaşlı adam uyanmış ve her şeyi fark etmiş. Bunun üzerine adam ayağa kalkmış ve onu kovalamış. Ancak sarig hâlihazırda uçuruma ulaşmış ve ateşi aşağıya fırlatmış. Yaşlı adam sarigi yakaladığında onu evire çevire dövmüş, sonra yeryüzüne doğru aşağı savurmuş. Üstelik ittikten sonra oradan, "Ateşi benden çalamazsın, sarig" diyerek ayrılmış.

O sırada insanlar ateşin yere inişine bakıyorlarmış. Battaniyeleriyle ateşi yakalamak için bekliyorlarmış, ama ateş onlara doğru değil başka yere doğru düşmüş. Ateşi almışlar ve yeryüzü derhal yanmış. Ateşi toplarlarken sarig bir gümbürtüyle düşmüş ve yerde yığılıp kalmış. Bunun üzerine insanlar onun üstünü örtmüşler ve battaniyeleriyle onu sarmalamışlar. Kısa

bir süre sonra sarig battaniyelerin altında kıpırdanmış, hayata geri dönmüş, zorla doğrulmuş ve oturmuş. Kendine geldiğinde diğerlerine sormuş, "Ateş geldi mi? Ateşi buraya attım. Büyükbabam beni öldürdü, beni bir güzel sopadan geçirdi!" İnsanlar ona cevap vermiş, "Ateş buraya düştü. Kimse düşerken onu yakalayamadı. Ateşi nasıl söndüreceğiz şimdi? Onu söndürmemiz tamamen imkânsız." Çok geçmeden Anamıza, Yeryüzü Tanrıçası'na seslenmişler, bunun üzerine tanrıça kendi sütüyle ateşi söndürmüş. Böylece ateşi alıp götürmüşler ve ateş hep yeryüzünde kalmış.[2]

Bu Cora mitinde iguana, ateşi gökyüzünden yeryüzüne alıp götürdükten sonra hikâyeden çıkmaktadır ve ateşin gökteki bekçisi olarak onun yerini yaşlı bir adam almaktadır. Ancak yaşlı adam iyi kötü insan şeklinde bir iguana olabilir; çünkü yabanıllar insan ve hayvan arasında keskin bir ayırım yapmazlar. Cora mitinin daha kısa bir versiyonunda sarigin gökten ateşi çaldığı varlık "yaşlı bir akbaba" olarak betimlenmektedir.[3]

[2] K. Theodor Preuss, *Die Nayarit-Expedition*, i. (Leipsic, 1912) s. 177-181.

[3] K. Theodor Preuss, *age.*, s. 271.

KUZEY AMERİKA'DA ATEŞİN KÖKENİ

New Mexico'da yaşayan Sia Kızılderilileri kendilerinin Sussistinnako olarak adlandırdıkları Örümcek'ten bahsederler; O insanları, hayvanları, kuşları ve diğer yaşayan tüm şeyleri yaratandandır. Anlattıkların göre Örümcek yeraltında bir evde yaşıyormuş, orada yuvarlak yassı yüzeyli bir taşın üzerine keskin uçlu bir taşı sürterek ateş yakıyormuş. Ancak elde ettiği ateşi evinde muhafaza etmek için birinci, ikinci ve üçüncü kapılara bir yılan, bir puma ve bir ayı yerleştirmiş. Bu yüzden yeryüzündeki insanlar ateşe sahip değillermiş; ateşin sırrı yukarı âlemden henüz getirilememiş. O dönemde insanlar geyik ve diğer hayvanlar gibi ot yemekten bıkmışlar; bu yüzden yeraltı dünyasından ateş çalıp kendilerine getirmesi için bir çakalı göndermeye karar vermişler. Çakal bu görevi üstlenmiş. Gece yarısı Örümcek'in evine gittiğinde ilk kapıyı koruyan yılanı görevi başında uyurken bulmuş, böylece sessizce yanından geçip gitmiş. İkinci kapıyı koruyan puma da uyuyormuş ve tıpkı onun gibi üçüncü kapıdan sorumlu ayı da. Hepsini geçen çakal dördüncü bir kapıya ulaşmış ama oradaki bekçi de diğerleri gibi uyuyormuş; böylece sessizce onu da geçerek çakal odaya girmiş. Orada Örümcek'i mışıl mışıl uyurken bulmuş; bunun

üzerine hızla ateşe davranmış, yanmakta olan sedir ağacından çubuğu kuyruğuna bağlamış ve sonra aceleyle oradan uzaklaşmış. Örümcek uyanmış, gözlerini ovuşturmuş, o anda odayı birisinin terk etmekte olduğunu fark etmiş. "Kim var orada?" diye bağırmış; "Burada birileri vardı" demiş. Ancak Örümcek kapıda uyuyan muhafızları kaldırana kadar hırsız çakal aldığı ateşle birlikte yukarı âleme doğru çoktan ilerlemiş.[1]

New Mexico'da yaşayan Kızılderili kabilelerden biri olan Navahoeler veya Navahoeler, altı kadın ve altı erkekten oluşan ilk atalarının Montezuma vadisindeki bir nehrin ortasında dünyaya geldiklerini söylerler. Anlattıklarına göre ataları çekirge ve porsuktan daha önce karaya göç etmiş; aslında toprağa ulaştıklarında günümüzde artık bulunmayan geyik ve sığın* hariç benzer hayvanlarla karşılaşmışlar, ki bunlar daha önce hiç görülmemiş hayvanlarmış. Dahası bu hayvanlar bir bakıma insanlardan daha iyi durumdalarmış, çünkü ateşe sahiplermiş, hâlbuki insanlar değilmiş. Ancak çakal, yarasa ve sincap gibi hayvanlar Navahoelerin özel yegâne dostlarıymış ve ateş elde etmede birbirlerine yardımcı olacaklarına dair uzlaşmışlar. Bunun üzerine diğer hayvanlar ateşin yanında mokase** veya pabuç oyunu oynarlarken çakal, reçineli çam kerestesindeki bazı kıymıkları kuyruğuna bağlayarak oyun oynanan alana doğru gitmiş; hayvanların dikkati tamamen oyuna çekildiği sırada çakal ateşe doğru hızla koşmuş, böylece çam kıymıkları tutuşmuş. Daha sonra kaçmış, tüm hayvanlar onu kovalamış; çakal yorgunluktan bitkin düştüğü sırada yarasa, daha önce kararlaştırdıkları üzere, ateşi alıp ilerlemeye başlamış. Bir o yöne bir bu yöne uçarak ve bir oraya bir buraya kaçarak kendini kovalayanlardan bir süreliğine kurtulmuş, üstelik tam düşecekken

[1] Matilda Coxe Stevenson, "The Sia", *Eleventh Annual Report of the Bureau of Ethnology* (Washington, 1894), s. 26, 70, 72.

* Bir cins büyük geyik, alageyik. (ç.n.)

** Kuzey Amerika'da yaşayan Kızılderililerin giydiği, tek parça deriden yapılmış çarık şeklindeki ayakkabı. (ç.n.)

ateşi sincaba devretmiş; sincap muhteşem dayanıklılığı ve çevikliği sayesinde ateşi güvenli bir şekilde Navahoelere ulaştırmayı başarmış.[2]

New Mexico'nun kuzeyinde bulunan Jicarilla Apaçilerinin anlattıklarına göre, ataları yaşadıkları yeraltı dünyasından çıktıkları ilk zamanlarda ağaçlar konuşabiliyormuş, ama insanlar onları yakamıyormuş, çünkü ağaçlar bünyesinde ateş barındırmıyormuş. Buna rağmen insanlık en nihayetinde bir tilkinin gösterdiği çaba sayesinde ateşi elde etmiş. Bir gün tilki, vakvaklamalarını taklit etmeyi öğrenme arzusuyla kazları ziyarete gitmiş. Kazlar bunu öğreteceklerine söz vermişler ama vakvaklamayı gerçek mânâda öğrenmesi için kendi kanatlarını da yanına alması gerektiğini ona söylemişler. Böylece tilkinin uçabilmesi için kanatlarını ona vermişler ancak uçarken gözlerini açmaması hususunda onu uyarmışlar. Böylece kazlar kanatlarını açmış ve havaya yükselmişler, tilki de onlarla uçmuş. Karanlık çöktüğünde ateşböceklerinin çevrelediği yerin üzerinden geçmişler. Ateşböceklerinin saçtığı ışık tilkinin kapalı duran gözkapağından içeri sızmış ve gözünü açmasına neden olmuş. O an kanatları aksamış ve ateşböceklerinin çevrelediği obanın yanına düşmüş. Böceklerden ikisi düşen tilkiye bakmaya gitmiş; tilki etrafı çevreleyen bu duvarı nasıl aşabileceğini söylemeleri için her birine ardıç meyvesinden yaptığı bir kolye vermiş. Ateşböcekleri, emredince eğilen ve herkesin duvarı aşmasına yardımcı olan bir sedir ağacını tilkiye göstermiş. Tilki akşamleyin ateşböceklerinin su almak için bulundukları yere gitmiş ve orada boya yapmaya uygun renkli topraklar bulmuş, üstelik bunlardan biriyle kendine beyaz bir kabuk yapmış. Kampa dönünce ateşböceklerine bir ziyafet düzenlemelerini söylemiş; dans edip neşelenecekleri bir şölende onlara yeni bir

[2] Major E. Backus, "An Account of the Navajoes of New Mexico", yer aldığı çalışma için bkz. H. R. Schoolcraft, *Indian Tribes of the United States* (Philadelphia, 1853-1856), iv. 218

çalgı aleti vereceğini ifade etmiş. Ateşböcekleri onun teklifini kabul etmiş, sonra da büyük bir kamp ateşi yakmak için odun toplamışlar, kendi ışıklarıyla ateş yakmışlar. Törenlerden önce tilki parçaladığı sedir kabuklarını kuyruğuna bağlamış, daha sonra bir davul yapmış, ilk kez yapılan bu şeye ara sıra vurmuş. Davula vurmaktan yorulunca onu bir ateşböceğine vermiş ve ateşin yanına sokulmuş, en sonunda kuyruğunu ateşin içine daldırmış, ki ateşböcekleri kuyruğunun yanabileceğini söyleyerek bunu yapmaması konusunda onu uyarmışlar. "Ben büyücü hekimim," demiş tilki, "kuyruğum yanmayacak." Gene de tilki kuyruğunu yakından takip etmiş ve kabuklar alevlenince, "Burası çok sıcak; kenara çekilin ve beni soğuk bir yere götürün" demiş. Bunu söyler söylemez alev alan kuyruğuyla panikleyerek koşmaya başlamış, arkasından giden ateşböcekleri bağırarak, "Dur, yolu bilmiyorsun; geri gel!" demişler. Ancak tilki sedir ağacına doğru koşmuş ve bağırmış, "Yere doğru eğil, ağacım, yere eğil!" demiş. Ağaç onu etrafı çevrili yerden çekip çıkarmış, tilki koşmaya devam etmiş, ateşböcekleri de hâlâ tilkiyi takip ediyorlarmış. Oradan geçip gidince, diğer taraftaki çalılar ve ağaçlar yanan sedirden düşen kabuklarla tutuşmuş; bu yüzden ateş yeryüzünde büyük bir alana yayılmış. Koşmaktan yorulan tilki en sonunda ateşi bir şahine devretmiş, şahin ateşi taşımaya devam etmiş ve sonunda o da ateşi kahverengi turnaya vermiş. Turna ateşle birlikte güneye doğru uçmuş, ama şimdiye kadar kimsenin ulaşamadığı bir ağaca konmuş, bu ağaç asla yanmamış (Ancak yanmayan bu ağacın adının ne olduğunu Jicarilla Apaçileri bilmemektedirler). Ateşböcekleri tilkiyi saklandığı yere kadar takip etmişler ve ateşi çalmasının karşılığında ona ceza vereceklerini söylemişler; bu durum o bölgede kulaktan kulağa yayılmış, onun ateşi kullanmasına hiçbir zaman izin verilmemiş.[3]

[3] Frank Russell, "Myths of the Jicarilla Apaches," *Journal of the American Folk-lore*, xi. (1898), s. 261.

Utah'ın kuzeydoğusunda yaşayan Uintah Uteler ateşin kökeni –daha doğrusu çalınışı– hakkında uzun bir hikâye anlatırlar. Söylediklerine göre Çakal şeflik ettiği insanlarla birlikte yaşıyormuş. Hiçbirinin ateşi yokmuş. Fakat bir gün Çakal çadırındaki yatakta yatarken önüne bir şey düştüğünü görmüş. Bu, rüzgârın getirdiği, üzerinden duman çıkan yanan küçük bir saz parçasıymış. Çakal onu yerden almış ve başka bir yere götürmüş, sonra insanları çağırmış ve bunun ne olduğunu, nereden geldiğini bilip bilmediklerini sormuş. Fakat aralarında bunun ne olduğunu bilen hiç kimse yokmuş. Daha sonra Çakal adamlarından birini, Baykuşu işaret etmiş. "Seni seçiyorum," demiş, "bir sürü Baykuş getir." Kartal-adamları çağırması için ise başkasını göndermiş; ve Kargalar için başkasını, diğerleri ise Bağırtlakı, Dişi Tavukları ve Sinekkuşu kabilelerini getirmişler. Çakal ayrıca Güveleri ve diğer tüm kuşları göndermiş. Diğerleri de başka kabilelere gönderilmiş, herkes çabucak onun yanına gelmiş.

Sonra bir adama, "Arkadaşım, nehre git, kamışları topla ve buraya getir" demiş. Adam onları getirmiş, Çakal bir çubuk almış ve kamışlara vurarak parçalara ayırmış. Böylece parçalanmış kamış kabuklarından meydana gelen bir yığın oluşmuş. Bunlar karardığında koyu mavi bir boya almış ve sürmüş, ta ki kabukların tamamı mavi olana kadar; ancak kabuklar daha uzun bir süre boyandığında kararıyormuş. İnsan saçı gibi bir siyah renge dönüşüyormuş. Çakal ertesi sabah güneş doğduktan sonra arkadaşlarına gelmelerini söylemiş. Parçalanmış kabukları kafasına koymuş, sanki yere değen uzun bir saç gibi olmuş kafasındaki kabuklar. Arkadaşları geldiğinde onlara Çakal gibi değil de başka biri gibi gözükmüş. Diğerleri bu duruma bir anlam verememişler. Daha sonra onları gene eve yollamış ve kabuktan oluşan saçını kafasından çıkarmış, sarıp sarmalamış ve bir kenara kaldırmış.

Artık gönderdiği çeşitli kabileler gelmeye başlamış. Bunların hepsi hünerli insanlarmış, sıradan değil. Hepsi Çakalın

çadırına doğru gelmiş; onu dinlemek için birkaç sıra halinde çemberler oluşturarak oturmuşlar. Herkese ne olduğunu, nereden geldiklerini ve uçarak gelip gelmediklerini sormuş. Sonra tuttuğu şeyi elden ele uzatmış. Fakat bunun ne olduğunu hiç kimse bilmiyormuş. Sonra Çakal, "Bunun ne olduğunu araştırmak istiyorum. Nereden geldiğini, hangi kabileye ait olduğunu ya da bunun gökten gelip gelmediğini öğreneceğim. Araştırma yapmak istiyorum, her birinizin uygun gördüğü yerlere bakmayı düşünüyorum. İşte bu yüzden sizleri çağırdım. Sabahleyin başlayacağız," demiş.

Bunun üzerine batıya doğru yola koyulmuş, batıdan esen rüzgârdan ötürü Çakal bu gizemli şeyin başka bir yerden gelemeyeceğini düşünüyormuş. Bu yüzden günler boyunca tepelere tırmanmışlar vadilere inmişler. Bir gün çakal büyük bir Kırmızı-kuyruklu Şahin'i keşif yapması için göndermiş. Şahin yükseğe uçmuş ama hiçbir şey görmediğini söyleyerek geriye bir hayli yorgun dönmüş. Bir dahaki sefere Çakal Kartalı yollamış. Kartal gözden kaybolana kadar daireler çizerek dönerek gitmiş, üstelik Şahin'den daha uzun süre yukarıda kalmış. Ancak o da, çok yorgun bir şekilde, yeryüzünde ufak dumanlı bir şey dışında başka bir şey görmediğini söyleyerek dönmüş. Daha sonra diğerleri Sinekkuşunun gidecek en iyi kişi olduğunu düşünmüş, Çakal da diğerlerinin fikrini beyan etmesine izin vermiş. "Sinekkuşu Kartal'dan daha iyisini yapacaktır" demişler. Böylece Çakal onu göndermiş. Sinekkuşu uçup gitmiş, uzun bir süre ortalarda görünmemiş, hem Şahin hem de Kartal'dan daha uzun bir süre orada kalmış. Geri geldiğinde, "Yeryüzü ile gökyüzünün sınırında, onların buluştuğu yerde, ayakta duran bir şey gördüm. Çok uzaktaydı. Ayakta duran karanlık bir şeydi ve kafası eğikti. Gördüğüm tek şey buydu," demiş. Duydukları karşısında bir hayli sevinen Çakal şunu söylemiş, "İşte tam olarak aranızdan birinin göreceğini düşündüğüm buydu. Yapacağımız işte bu. Oradaki şey, benim bulduğum şeyin geldiği yer."

Böylece hepsi yola çıkmış, dağları aşmışlar ve öteki taraftaki düzlüğe inmişler. En son dağın eteğine geldiklerin de Çakal süslenmiş. Kabukları almış ve kafasına geçirmiş. Hepsini tıpkı bir saç gibi yaymış. Ortadan ikiye ayırmış ve ayaklarına kadar uzanan kabukları iki uzun iple bağlamış. Ancak kendini donatmadan önce Kartalı tekrar yukarı göndermiş. Kartal yukarı çıkmış; aşağı döndüğünde, "Artık çok uzakta değiliz" demiş. "Sinekkuşunun gördüğü şeyi ben de gördüm. Yaklaştık" demiş.

Böylece düz bir tepenin zirvesinde yer alan bir köyün yanına gelmişler. Sonra Çakal arkadaşlarına seslenmiş. "Şimdiye dek hiç ateşimiz olmadı. Artık ateşe yakınız. İşte uğruna geldiğimiz ateş. Bu insanların elinden alacağız onu. Ellerinde hiçbir şey bırakmayacağız. Onu alıp yaşadığımız yere götüreceğiz ve kendi topraklarımızda elimizde tutacağız. Ateşi onlardan almak için bu saçları kullanacağım. Bu insanları ateşi elde etmek için kandıracağım."

Bunun üzerine hepsi köye girmiş, Çakal karşısına çıkan ilk çadıra girerek şefin nerede yaşadığını soruşturmuş. Ona yaşadığı yeri işaret etmişler, böylece Çakal oraya gidip şefle el sıkışmış. Yalnızca onu görmek için çok uzaklardan geldiğini söylemiş şefe, ayrıca ondan bir dans düzenlemesini istemiş, bunu kendisinin ve onunla gelen insanların da görmek isteyeceğini belirtmiş. Şef razı olmuş, sonra kendi insanlarını dans etmeleri için biraraya getirmiş; kadın ve çocuklar da gelmiş, çadırlarda hiç kimse kalmamış. Çakalın önerisiyle çadırlardaki tüm ateşler söndürülmüş, yalnızca toplanılan yerde yanmakta olan büyük bir ateş kalmış. Sonra Çakal sardığı kabukları açmış ve giymiş; insanlar onun dans için süslendiğini düşünmüşler. Gece boyunca Çakal durmadan dans etmiş.

Hava aydınlanırken Çakal kendi insanlarına işaret vermek amacıyla bağırmış. Sonra gün ışığı daha belirgin bir hal alınca ateşin yakınına yönelmiş ve orada dans ederek yeniden bağırmış. O anda kendi insanları diğerlerinin yanından ayrılmış; artık göreve başlamaya hazırlarmış. O sırada Çakal kabuktan

yapma saçlarını sıyırmış, elleriyle ateşi kapmış ve söndürmüş. Ancak kabuk parçaları alev almış, ateşi taşırken kendi de tutuşunca koşmaya başlamış. Bu sırada Çakalın adamları da koşmuş. Köy halkının ise geride hiçbir şeyi kalmamış; ateşlerinin hepsi yok olmuş. Gelen yabancıların haince tavırlarını o anda fark etmişler ve onları öldürmek için peşlerinden gitmişler. Diğerleri hızla kaçarken Çakal ateşi Kartala uzatmış ve ona, "Sen hızlı koşabilirsin, al bunu, arkadaşım" demiş. Kartal ateşi almış ve koşmuş, ama zamanla yorulmuş ve ateşi Sinekkuşuna vermiş; Sinekkuşu da bitap düşmek üzereymiş, ateşi Atmaca Güvesine uzatmış. Zamanla ağır hareket eden kuşlar bitkin düşmüş ve koşamaz hale gelmişler, olabilecek en iyi yerlere saklanmışlar; yalnızca en iyi ve hızlı kuşlar buna dayanabilmiş. Çakal kendilerini takip edenlerin yaklaştıklarını görmüş ve en süratli kuşun Tavuk Atmacası olduğunu düşünerek ateşi taşıması için ona vermiş. Sonra Çakal ateşi almış ve insanlarına olabildiğince hızlı bir şekilde arkasından gelmelerini söyleyerek koşmuş. Daha sonra Sinekkuşu ateşi tekrar Çakaldan almış, ardından doğruca havalanmış, fakat Çakal ona arkasından, "Dur, ateş sönmek üzere," diye bağırmış. Bu Sinekkuşu'nu sinirlendirmiş, ateşi Çakala geri vermiş, üstelik yolunu değiştirip saklanmış, çünkü Çakala bir hayli öfkelenmiş.

Geriye kaçan yalnızca dört kişi kalmış: Çakal, Kartal, Tavuk Atmacası ve Atmaca Güvesi. Diğer herkesin gücü bitmiş, hepsi bitap düşmüş. En sonunda Kartal, Tavuk Atmacası ve Atmaca Güvesi bile tükenmiş, bu yüzden Çakal ateşle kaçarken tek başına kalmış. Kovalayanlar onu öldürmeye bir hayli yaklaşmışlar. Çakal bir deliğe sığınmış, taşla deliği kapamış ve içerideki son kıvılcımı beslemiş. Daha sonra delikten çıkıp, takip edenleri atlatmak için yönünü değiştirerek bir dağ geçidinden gitmiş. En sonunda diğerleri onu yakalayabileceklerine dair umudunu yitirmiş. "Bırakın gitsin. Yağmur yağdırırız, sonra da kar. Büyük bir fırtına çıkarırız, sonra da ateşi söndürüp donarak ölmesini sağlarız" demişler. Böylece tüm çukurlar dolana

kadar yağmur yağmış, üstelik vadi neredeyse diz boyuna kadar suyla dolmuş. Çakal yakında ateşinin söneceğini düşünmüş. Üzerinde birkaç sedir olan küçük bir tepe görmüş, vadi sular altında kalırken oradaki tepede bulunan sedirlerin altında güvende olabileceğini düşünmüş.

Fakat tepenin zirvesine ulaşamadan Siyah-kuyruklu Tavşanı suyun içinde otururken karşısında bulmuş. Çakal ona tutması için ateşi vermiş, Tavşan da ateşi alıp kendi altına koymuş. "Öyle yapma," demiş Çakal, "suyun içindesin; bu şekilde ateşi söndüreceksin." Bunun üzerine Tavşan ateşi Çakala geri vermiş,[4] ayrıca ona sığınabileceği bir mağara olduğunu söylemiş. Mağaraya giren Çakal yerde duran bir miktar kuru çalı ve kuru sedir bulmuş. Sonra onları üst üste yığmış ve getirdiği ateşle tutuşturmuş. Kar yağmaya başlamış, dışarıda iliklere kadar işleyen bir soğuk olmasına rağmen, Çakal soğuktan olumsuz etkilenmeden önce, ateş tutuşmuş, böylece Çakal kendini ısıtmayı başarmış. Fakat onu kovalayanlar Çakalın soğuktan donacağını düşünmüşler. Sabah olduğunda gökyüzü bulutsuz ve berrakmış, üstelik her yer buzla kaplıymış. Ancak güney rüzgârı esmiş, sonra da etrafı kaplayan buzlar eriyip kaybolmuş. Saklandığı mağaradan çıkan Çakal, Tavşanı bir gece önce bıraktığı yerde gene otururken görmüş. Çakal, Tavşan'ı vurup öldürmüş. Sonra mağaraya geri dönmüş, eskimiş kuru çalıdan bir parça almış ve onunla bir delik açmış. Kor ateşleriyle deliği doldurmuş ve boşluğu kapatmış. Ateşi bu şekilde güvenle taşıyabileceğini düşünmüş.

Muhafaza etmek için uçkurunun altına koyduğu ateşle Çakal oradan ayrılmış ve eve dönmüş. Evine yanan çalıları koymuş. Kadın ve çocuklarla evden ayrılan birkaç kişiyi hep beraber biraraya gelinmesi için çağırmış. Diğerleri geldiklerinde

[4] Bu hadiseden bahsedilmesinin nedeni muhtemelen tavşanın kuyruğunun siyah olmasının ateşin üzerine oturmasının bir sonucu olduğunu açıklamak içindir. Fakat kaydedilen hikâyede buna açıklık getirilmemiştir.

Çakal ateşi almış. Yalnızca bir çubuk gibi görünüyormuş. Sonra yağlı çalıyı yontmuş. "Dikkatle bakın şimdi" demiş. İki adama çalıyı yerde sıkıca tutmalarını söylemiş. Daha sonra onunla yağlı çalıyı delmiş, çıkan talaşları almış ve kuru otların arasına koymuş. Otlara üflemiş ve kısa sürede ateş elde etmiş. "Bu kuru çamfıstıkları" demiş, "yanacaklar. Kuru sedir de yanacak. Ateşi alıp çadırlarınıza götürün. Her evde bir ateş olacak." Böyle buyurmuş Çakal. Bitap düşen ve kovalayanlardan saklanan tüm kuşlar köye ulaşmışlar artık. Ancak hepsi geldiği yere geri uçmuş ve o günden itibaren hepsi kuş olmuş.[5]

Bu hikâye açık bir şekilde sert bir parça yağlı çalı ucunun delik içerisindeki yumuşak bir parça çalıya sürtülmesiyle gerçekleştirilen ateş elde etme sürecini açıklamak için anlatılmıştır. Ayrıca birçok mitte olduğu gibi bu hikâyede yer alan kahramanlar bir zamanlar erkek ve kadın suretindeyken, başka bir zaman hayvan ve kuş şeklinde tezahür etmektedirler. Hikâyelerde insan ile hayvan arasındaki çizgi keskin değildir, çünkü hikâyeyi anlatanın zihninde iki âlemin temsilcileri iç içe geçmektedir.

Birleşik Devletler'in güneydoğu bölgesinde yaşayan Kızılderili kabileler tarafından anlatılan bazı hikâyelerde ateş hırsızı olarak çakalın yerini tavşan almaktadır. Creek Kızılderilileri bir zamanlar tüm insanların biraraya gelerek "Ateşi nasıl elde edebiliriz?" sorusunu sorduklarını anlatırlar. Söylediklerine göre ateşi alıp insanlara getirmesi için Tavşan üzerinde hemfikir olunmuş. Tavşan doğudaki suyun karşısına geçmiş. Orada büyük bir memnuniyetle ağırlanmış, üstelik onun için büyük bir dans etkinliği bile düzenlenmiş. Sonra Tavşan dans çemberine girmiş, üzerinde renkli giysiler varmış, üstelik Tavşanın kafasında dört reçine sopası bulunan özel bir başlık takılıymış. İnsanlar dans ederlerken sürekli ateşe yaklaşıyorlarmış, Tavşan da

[5] A. L. Kroeber, "Ute Tales", *Journal of American Folk-lore*, xiv. (1901) s. 252-260.

aynı şekilde ateşe doğru yaklaşarak dans ediyormuş. Dansçılar ateş önünde eğilmeye başlamışlar, alçalmışlar adım adım, Tavşan da ateşin önünde eğilmiş, alçalmış, sonra daha da alçalmış. Tavşan o kadar eğilmiş ki reçine çubuklarından oluşan başlığı tutuşmuş, böylece kafası alevler içerisinde kalmış. İnsanlar ateşe değmeye cüret eden bu kâfir yabancıyı hayretler içerisinde izlemişler. Sonra öfkeyle onun üzerine koşmuşlar, Tavşan kaçmış, insanlar onu hemen ardından kovalamışlar. Tavşan büyük suya doğru koşup atlamış, insanlar ise kıyıda durmuşlar. Tavşan büyük suyun karşısına alevler yükselen başlığıyla geçmiş. Kendi insanlarının yanına dönmüş, bu sayede doğudaki insanlar ateşe sahip olmuş.[6]

Bu hikâyede bahsi geçen "doğudaki büyük su" görünüşe bakılırsa Atlantik Okyanusu'dur. Koasati Kızılderilileri tarafından anlatılan aynı hikâyenin daha kapsamlı bir versiyonunda bu tespit doğrulanmaktadır. Anlatılanlara göre, eskiden yaşadıkları bölgede ateş bulunmuyormuş; yalnızca büyük okyanusun öteki tarafında mevcutmuş. Bu insanlar ateşi elde etmek istiyorlarmış fakat ateşin sahipleri onu almalarına izin vermiyormuş, bu yüzden Koasatiler ateşsiz yaşamak zorunda kalıyormuş. Bunun üzerine Tavşan, "Ben biraz ateş alıp getirebilirim" demiş. İçlerinden biri, birçok kızı bulunan bir adam, "Kim oraya gider ve biraz ateş getirirse o kişinin kızlarımdan birini almasına izin vereceğim" demiş. Ancak tavşan, "Tek bir kadın benim için yeterli değil" yanıtını vermiş. Koca Yamyam Adam, "Ben getirebilirim ateşi" demiş, adam da ona şu cevabı vermiş, "Pekâlâ, o zaman git ve getir." Sonra Koca Yamyam Adam bir kadın istemiş ve böylece harekete geçmiş. Okyanusa dalmış; ortadan kaybolmuş ve bir daha geri dönmemiş.

Bunun üzerine Tavşan, "Geri dönmeyi kimse başaramıyor. Fakat ben bunu nasıl yapacağımı biliyorum" demiş. Böylece

---

[6] John R. Swanton, "Myths and Tales of the Southeastern Indians" (Washington, 1929), s. 46 (*Bureau of American Ethnology*, Sayı 88).

insanlar onu göndermişler. Tavşan, "Pekâlâ, ateşi getireceğim ve tüm genç kızlarla yatacağım" demiş. Adam ona, "Bundan şüphen olmasın," yanıtını vermiş. Sonra Tavşan yola koyulmuş, suyun yanına geldiğinde üstündekileri çıkarmış ve yere atmış, suyun üzerine odun koymuş ve oduna oturarak karşıya hareket etmiş. Bu şekilde suyun üstünde kalmayı başarmış. Suyun karşısına geçmiş. Ateş istediğini söyleyince insanlar ona ateş vermeyi reddetmişler, o da bir miktar ateşi kaptığı gibi kaçmış, diğerleri de onu kovalamışlar. Orman boyunca koşmuş. Deniz kenarına varmış ve orada beklemiş. Bu arada Tavşanın kafasının arkasına zift bulaşmış, diğer yandan onu kovalayanlardan biri suya atlamış ve yüzmüş, Tavşan ise ateşi tek eliyle dalgaların üzerinde tutarak yüzüyormuş. Bir süre sonra yorulmuş ve ateşi başının arka kısmına tutturmuş. Zift alev almış, bu yüzden Tavşan alevlenen ateşle yüzmüş. Bu şekilde okyanusu geçmiş, sonra da onu gönderen insanların yanına ulaşmış. Adam ona, "Artık bu genç kadınlar senin," demiş. En nihayetinde Tavşan orada çok mutlu bir hayat sürdürmüş.[7]

Hitchiti Kızılderilileri de Tavşanın nasıl ateşi çalıp tüm insanlığa dağıttığını hikâye etmektedirler. Anlattıklarına göre bir zamanlar ateş yokmuş, aslında bilinmiyormuş, ancak o dönemde kutsal âyinlerin gerçekleştirildiği ve mukaddes dansların sergilendiği tören alanlarını muhafaza etmek için herhangi bir yerde ateş yakmak teamüller gereği yasakmış. Artık Tavşan oradaki tören alanında bir dans etkinliği olacağını biliyormuş. Bununla ilgili olarak kendi kendine şöyle düşünmüş, "Biraz ateş alıp kaçabilirim." Bu mesele üzerine kafa yormuş, sonra ateşi nasıl çalacağına karar vermiş. Saçlarını dikleştirmek için başına zift sürüp yola koyulmuş. Kutsal bölgeye vardığında orada büyük bir kalabalığın toplandığını görmüş. İnsanlar dans ediyormuş, Tavşan da gidip oraya oturmuş. Sonra diğer-

[7] John R. Swanton, "Myths and Tales of the Southeastern Indians", s. 203.

leri Tavşanın yanına gelmiş ve ona dans etmesi gerektiğini söylemişler. Tavşan razı gelmiş, ayağa kalkmış. Böylece ateşin etrafında şarkı söyleyerek dans etmiş, insanlar da onu izlemişler. Dansı giderek hızlanmış ve durup durup başını aleve doğru eğip sanki yakalayacakmış gibi ateşin etrafında dönüyormuş. Ancak olan biten karşısında insanların söylediği şey, "Tavşan dans ederken hep böyle hareket ediyor" olmuş. En sonunda kafasını ateşin içine sokmuş ve başı alevler içinde koşarak gitmiş. Fakat insanlar onu feryat koparak kovalamışlar: "Hey, onu yakalayın ve aşağı fırlatın!" Bunun üzerine insanlar onun arkasından fırlamışlar, fakat yakalayamamışlar, Tavşan gözden kaybolmuş. Sonra üç gün boyunca yağmur yağdırmışlar, dördüncü gün ise, "Bu yağmurla şimdiye kadar ateşi sönmüş olmalı" demişler. Daha sonra yağmur dinmiş, güneş yeniden belirmiş ve hava açmış. Ancak Tavşan içi boş bir ağaçta ateş yakmış ve yağmur yağarken orada kalmış, üstelik güneş belirdiğinde dışarı çıkmış; ateşi de başka yerlere taşımış. Ancak yağmur gene yağmış ve Tavşanın içi boş ağaçta koruduğu ateş hariç tüm ateşleri söndürmüş. Bu durum sürekli tekrarlanmış. Fakat yağan yağmur şiddetli olmasına rağmen, Tavşanın güneş açtığı zaman boş ağaçtan dışarı çıkardığı ateşlerin tamamını söndürememiş. Böylece insanlar gelmiş ve için için yanan közlerden alıp götürmüşler. Böylece Tavşan ateşi tüm insanlığa dağıtmış.[8]

Alabama Kızılderilileri ateşin kökenine dair farklı bir mite sahiptir. Anlattıklarına göre eskiden ateşin sahibi ayılarmış. Ayılar ateşi sürekli yanlarında gezdirirlermiş. Bir zamanlar Kızılderililer oturdukları yerden kalkıp şapır şupur palamut yiyerek uzaklara gitmişler. Ateşi geride tek başına bıraktıkları için ateş neredeyse sönmek üzereymiş, endişe içerisinde yüksek sesle bağırmış: "Beni besleyin," diye. Bazı insanlar çığlığı duymuş ve yardım etmeye gitmişler. Kuzeyden bir çubuk almış ve ateşin üzerine bırakmışlar. Batıdan başka bir çubuk almış ve

[8] John R. Swanton, *age.*, s. 102.

ateşin üzerine bırakmışlar. Güneyden bir çubuk almış ve oraya bırakmışlar. Doğudan başka bir çubuk almış ve bırakmışlar, böylece ateş alevlenmiş. Ayılar ateşlerinin yanına döndüğünde ateş onlara, "Artık sizi tanımıyorum" demiş. Böylece ayılar ateşi yanlarına almamışlar; işte o andan itibaren ateş insanlara ait olmuş.[9]

Cheyenne Kızılderilileri, dünyanın eski çağlarında, atalarından biri olan Tatlı Kök adını verdikleri kişinin, Gök Gürültüsü tarafından delerek ateş çıkarma yöntemiyle nasıl ateş yakıldığını öğrendiğine dair eski bir inanca sahiptirler. Geleneklerine göre evvel zaman Gök Gürültüsü ateş yakabilmek için Manda Sığırından bir çırpı (odun) almış. Sonra Tatlı Kök'e seslenerek, "Çubuğu al; sana insanlarının kendini ısıtabileceği, yemek yapabileceği ve bazı nesneleri yakabileceği bir şey göstereceğim" demiş. Tatlı Kök çubuğu aldığında Gök Gürültüsü ona, "Çırpının ortasındaki noktayı kavra ve ellerinin arasında tutarak hızla döndür," demiş. Tatlı Kök birkaç kere dediği şekilde yapmış ve çırpı ateş almış. Böylece Hõ-ím'-ã-hã'ya (Hõ-ím'-ã-hã genellikle "kış adam" veya "fırtına" olarak tabir edilen, gücüyle soğuk yapabilen ve kar yağdırabilen bir kimseymiş) karşı Gök Gürültüsü insanlara yardım etmiş; bu sayede insanlar kendilerini ısıtabilecekleri bir gereç elde etmişler.[10]

Mississippi vadisinde yaşayan Siular, Menomoniler, Tilkiler ve başka birçok Kızılderili kabile, yeryüzünde gerçekleşen büyük bir tufanın bir erkek ve kadın hariç tüm yaşayanları boğduğuna dair eski bir inanca sahiptirler. Felaketten kendini kurtaran bu iki insan yüksek bir dağa sığınarak hayatta kalmışlar. Kimsesiz zor bir durumda kalan bu kimselerin ateşe ihtiyacı olduğunu gören Yaşamın Efendisi beyaz bir kuzgunu onlara ateş getirmesi için göndermiş. Ancak kuzgun o sırada leş yemek

[9] John R. Swanton, *age.*, s. 122.

[10] G. B. Grinnell, "Some early Cheyenne Tales", *Journal of American Folk-lore*, xx (1907) s. 171.

için durmuş ve ateşin sönmesine müsaade etmiş. Daha sonra tekrar ateş almak için gökyüzüne dönmüş. Fakat Büyük Ruh kuzgunu kovmuş ve cezalandırmak için onun rengini siyaha dönüştürmüş. Sonra Büyük Ruh ateşi insanlara götürecek bir ulak olarak küçük gri bir kuş olan *Erbette*'yi seçmiş. Kuş kendine söyleneni yapmış ve Büyük Ruh'a bilgi vermek için geri dönmüş, Büyük Ruh her bir gözüne küçük iki çizgi çekerek onu ödüllendirmiş. O zamandan sonra Kızılderililer kuşa çok büyük saygı göstermişler; onu hiç öldürmemişler, çocuklarının onu vurmasını yasaklamışlar. Ayrıca kendi gözlerinin her bir tarafına da iki küçük siyah çizgi çekerek kuşa öykünmüşler.[11]

Omaha Kızılderililerinin anlattıklarına göre eski zamanlarda atalarının ateşi yokmuş ve soğuktan ötürü büyük sıkıntılar çekiyorlarmış. Bir gün "Ne yapacağız?" diye düşünmüşler. Bir adam kupkuru bir karaağaç kökü bulmuş, bu kökün üzerine bir delik açmış ve deliğin içerisine bir çubuk yerleştirip sürtmüş. Sonra duman belirmiş. Adam onu koklamış. Bunun üzerine kokuyu alan insanlar yakına gelmişler; diğerleri de çubuğu sürterken adama yardım etmiş. En nihayetinde bir kıvılcım çıkmış; insanlar onu aleve doğru üflemişler ve böylece ateş insanların ısınmasına ve yemek pişirmesine yaramış.[12]

Esasen büyük kabileler grubunun merkezi olan Algonquian boyunda yaşayan Chippewa veya Ojibway Kızılderililerine göre, başlangıçta insanlar bilgisizmiş; giysileri yokmuş, hiçbir şey yapmadan boş boş otururlarmış. Yaratıcının Ruhu onlara bir şeyler öğretmesi için bir adam göndermiş. Bu adama *ockabewis* diyorlarmış, yani Ulak. Bu kadim insanlardan bazıları güneyde, giysiye ihtiyaç duymadıkları bir yerde yaşıyorlarmış. Ancak uzak kuzey bölgelerinde yaşayan insanlar üşüyor,

---

[11] Francois-Vincent Badin, *Annales de l'Association de la Propagation de la Foi*, iv. (Lyons ve Paris, 1830) s. 537.

[12] Alice C. Fletcher ve Francis Flesche, "The Omaha Tribe", *Twenty-Seventh Annual Report of the Bureau of American Ethnology* (Washington, 1911), s. 70.

bu yüzden ne yapmaları gerektiğini mesele ediyorlarmış. Ulak güneyli insanları çıplak ve evsiz bir halde bulmuş, böylece onları kendi haline bırakıp gitmiş. Uzak kuzeye geldiğinde ise insanların acı çektiğini ve yardıma ihtiyacı olduğunu görmüş. "Neden burada çıplak oturuyorsunuz?" diye sormuş. "Çünkü ne yapacağımızı bilmiyoruz" diye yanıtlamışlar. Adamın onlara ilk öğrettiği şey bir çubuk ve yay ile biraz dağılmış bir odun kullanarak nasıl ateş yakıldığını göstermek olmuş, ki bu ateş yakma yöntemi Chippewalar tarafından hâlâ kullanılmaktadır, yani günümüze kadar gelmiştir. Bir süre sonra bu insanlara Ulak nasıl yemek pişirileceğini de göstermiş.[13]

Çeroki Kızılderililerin anlattıklarına göre başlangıçta ateş yokmuş ve dünya soğukmuş, ta ki gök gürlemeleri şimşeklerini yollayıp, o bölgedeki bir adada yetişen boş bir batı çınarının altına ateş yerleştirene kadar. Aslında hayvanlar ateşin orada olduğunu biliyorlarmış, çünkü ateşi yukarıdan gelirken görmüşler ama su yüzünden ona ulaşamıyorlarmış. Bu yüzden ne yapılacağına karar vermek için hepsi biraraya gelmiş.

Uçan veya yüzen her hayvan ateşin peşinden gitme konusunda kaygı taşıyormuş. Kuzgun gitmeyi teklif etmiş, çok büyük ve güçlü olduğu için onun bu işi becerebileceğini düşünmüşler; dolayısıyla öncelikle onu göndermişler. Yukarıya ve karşıdaki suya doğru havalanmış, sonra çınar ağacının üzerine konmuş, ancak sıcak tüm tüylerini yakmış, bu yüzden kuzgun korkmuş ve ateşi almadan geri dönmüş. Bir dahaki sefer küçük bir cüce baykuş gitmek için gönüllü olmuş. Bölgeye güvenle

---

[13] Frances Densmore, *Chippewa Customs* (Washington, 1929), s. 98. Ateş yakma yöntemiyle ilgili bilgi için bkz. *Bureau of American Ethnology*, Sayı. 86, s. 142. Bahsi geçen ateş yakma yöntemi yaylı-delme olarak bilinmektedir; burada bir yayın etrafına dolanıp sıkıca bağlanan bir sicim kullanılarak bir parça yumuşak odun içerisinde bir sap dik tutulur ve hızla döndürülür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Walter Hough, Fire as an Agent in Human Culture (Washington, 1926), s. 96-98 (*United States National Museum*, Sayı 139).

ulaşmış, ama içi boş ağaca dikkatle bakarken sıcak hava patlayarak yükselmiş. Neredeyse baykuşun gözleri yanıyormuş. Bir şekilde eve dönmüş, fakat çok ama çok uzun zamandan beri iyi göremiyormuş, üstelik bu kuşun gözleri günümüzde kırmızıymış. Daha sonra çizgili baykuş ve kulaklı baykuş gitmişler, ancak ateş öyle şiddetle yanıyormuş ki, onlar henüz ağaca ulaşmadan, çıkan duman neredeyse onları kör edecekmiş, üstelik rüzgârla taşınan küller onların gözlerinde beyaz halkaların oluşmasına neden olmuş. Onlar da ateşi almadan dönmek zorunda kalmışlar, ama bu beyaz halkaları hiç silinemeyecekmiş gibi ovuşturmuşlar.

Artık gitmeyi göze alacak hiçbir kuş kalmamış, bunun üzerine küçük *uksuhi* yılanı (karayılan) karşıya yüzerek geçip biraz ateş getirebileceğini söylemiş. Böylece adaya yüzmüş, otların arasından sürünerek ağaca ulaşmış ve alttaki küçük bir delikten içeri girmiş. Gene de sıcak ve duman onu çok fazla etkilemiş, girdiği delikten, küllerden ötürü görmese de, aynı şekilde çıkmayı başarmış; ancak o esnada vücudu kararmış; o zamandan beri izlediği yolda, yakın mesafedeki bir şeyden kaçmaya uğraşırmışçasına, ok gibi fırlamayı ve kıvrılmayı alışkanlık haline getirmiş. Daha sonra Kızılderililerin *gulegi* veya "tırmanıcı" olarak adlandırdığı büyük bir siyah yılan gitmeyi teklif etmiş. Adaya doğru yüzmüş ve her zaman yaptığı gibi ağaca dış tarafından tırmanmış; fakat deliğe başını sokunca duman onu boğmuş, bunun üzerine ağacın kök kısmına düşmüş, gene tırmanmadan önce o da artık küçük *uksuhi* yılanı kadar karaymış.

Böylece hayvanlar tekrar toplanmışlar, çünkü halen ateşe sahip değillermiş, üstelik dünya çok soğukmuş; ancak kuşların, yılanların ve dört ayaklı hayvanların artık tamamı yanan çınarın yanına gitmekten korkuyormuş. En sonunda suörümceği gidebileceğini söylemiş. Bu, sivrisinek gibi görünen bir suörümceği değilmiş, ondan farklıymış, siyah yumuşak tüylüymüş ve üzerinde kırmızı çizgiler varmış. Suyun üstünde koşabiliyor veya dibe dalabiliyormuş; bu yüzden karşı adaya geçmek

onun için bir hayli kolaymış, ama ateşi nasıl geri getirecekmiş? Asıl mesele buymuş. "Üstesinden gelebilirim" demiş suörümceği; böylece vücudundan bir ip çıkarmış, bunu bir *tusti* kâsesine dolamış, sonra bu kâseyi sırtına bağlamış. Daha sonra karşı adaya geçmiş ve otlar arasından hâlâ ateşin yandığı ağaca doğru yol almış. Getirdiği kâseye küçük bir kor ateşi koymuş ve onu yanına alarak geri dönmüş; işte o zamandan beri bizler ateşe sahipmişiz, üstelik suörümceği de hâlâ *tusti* kâsesini saklıyormuş.[14]

Bu mitin bazı hayvanların ve kuşların kendine özgü görünüşlerini veya hareket ediş şekillerini açıklamayı öncelikli amaç edindiği görülmektedir; ateşin kökeninin izahı sonra gelmektedir, ayrıca odunda veya taşta gizlenen ateş meselesiyle ilgili olarak çözüm üretmeye yönelik bir çaba da mevcut değildir.

California'daki Karok Kızılderilileri dünyanın ilk zamanlarında atalarının ateşe sahip olmadığını anlatırlar. Söylediklerine göre hem insanları hem de hayvanları meydana getiren Yaratıcı (Kareya) onlara ateş vermemiş; buna karşılık ateşi bir kutunun içine saklamış ve onu bazı Karokların çalmasını engellemek için iki kocakarıya saklasınlar diye vermiş. Bununla birlikte, Karakoklara arkadaşça tavır sergileyen çakal onlara biraz ateş getireceğine dair söz vermiş. Bunun üzerine yola çıkmış ve hayvanlardan oluşan büyük bir topluluk kurmuş; bu grubun içerisinde aslandan[15] kurbağaya kadar her türlü hayvan varmış. Onlara evden ateşin saklandığı uzak bölgeye kadar bulunan tüm hat boyunca bir dizi görevler vermiş. Hayvanları güçlerine göre en zayıfları evin yakınında, en güçlüleri ise ateşe yakın olacak şekilde tanzim etmiş. Sonra çakal yanına bir Kızılderili almış ve onu bir tepenin altına saklamış; kutuyu koruyan kocakarıların barakasına gitmiş ve kapıyı çalmış. Kadınlar-

[14] James Mooney, "Myths of the Cherokee", *Nineteenth Annual Report of the Bureau of American Ethnology*, 1. Kısım (Washington, 1900) s. 240-242.

[15] Burada kastedilen şeyin puma olduğundan kuşku yoktur.

dan biri açmış kapıyı ve çakal, "İyi akşamlar" demiş; kadınlar, "İyi akşamlar" diye yanıtlamışlar. Daha sonra çakal, "Oldukça soğuk bir gece; ateşin yanında durabilir miyim?" diye sormuş. Kadınlar, "Evet, gel içeri" demişler. Böylece çakal içeri girmiş ve ateşin önüne uzanmış; burnunu aleve doğru uzatmış, sonra sıcak havayı içine çekmiş, kendini çok sıcak ve rahat hissetmiş. En sonunda burnunu ön patilerinin üzerine koymuş ve uyur gibi yapmış, hâlbuki o sırada bir gözüyle kocakarıları izliyormuş. Fakat kadınlar gece gündüz asla uyumuyorlarmış, dolayısıyla çakal tüm geceyi onları izleyerek ve amaçsızca düşünerek geçirmiş.

Böylece ertesi sabah dışarı çıkmış ve tepenin altında saklanan Kızılderiliye kocakarıların kulübesine saldırması gerektiğini söylemiş, çünkü çakal içerideyken adam ateşi çalmış gibi görünsün istiyormuş. Bunun üzerine çakal geri dönmüş ve içeri yeniden girmek için izin istemiş, onlar da izin vermiş, çünkü bir çakalın herhangi bir şekilde ateşi çalabileceği akıllarının ucundan geçmiyormuş. Çakal ateş kutusuna yakın durmuş; Kızılderili ise bu sırada kulübeye doğru atılmış, kocakarılar onu hızla kapının dışına doğru fırlatmışlar, çakal ise yanan bir odunu dişleriyle kapmış ve diğer kapıya doğru koşmuş. Neredeyse ayakları yerden kesiliyormuş, fakat kocakarılar kıvılcımların uçuştuğunu görüp süratle onu takip etmişler. Ancak çakal nefes nefese aslanın yanına ulaşmış; yanan odunu alan aslan bir sonraki hayvana doğru koşmuş, benzer şekilde her hayvan kocakarılar gelmeden önce güçbela bir sonrakine ateşi vermiş.

Sıra, hattaki en son hayvana, tarla sincabına gelmiş. Odunu alan sincap o kadar hızlı koşmuş ki kuyruğu ateş almış, bu nedenle kuyruğu ateşten kıvrılmış; dolayısıyla bizler günümüzde sincabın omuzlarının hemen ardında yanmış siyah noktalar görebiliyormuşuz. Hatta en son bulunan hayvan kurbağaymış ama hiçbir şekilde koşamıyormuş; bu yüzden ağzını kocaman açmış, sonra sincap da ateşi onun ağzına atmış, kurbağa ateşi bir kerede yutuvermiş. Sonra dönmüş ve büyük bir sıçrama

yapmış ama hemen ardında bulunan kocakarılar onu kuyruğundan (çünkü o küçük bir kurbağa yavrusuymuş) yakalayıp çekmişler; işte bu yüzden günümüzde kurbağaların kuyruğu yokmuş. Nefesini tutabildiği kadar suyun altında kalmış, sonra birdenbire ortaya çıkmış ve suların sürüklediği bir kütüğe ateşi tükürmüş, üstelik ateş o andan itibaren hep orada kalmış, işte bu yüzden ne zaman bir Kızılderili iki parça odunu birbirine sürtse ortaya ateş çıkıyormuş.[16]

California'da yaşayan Tolowa Kızılderilileri, büyük bir tufandan sonra tek bir çift dışında tüm Kızılderililerin boğulduğundan ve kurtulan çiftin de en yüksek dağın zirvesine kaçarak hayatta kaldığından bahsederler. Fakat kurtulan insanlar sular çekildiğinde ateşe sahip değillermiş ve gösterdikleri çabayla zamanla dünyada insan nüfusunu arttırdıkları halde insanlar hâlâ ateşin yoksunluğunu çekiyorlarmış, üstelik kıymetli şeye sahip olduğunu inkâr eden aya kem gözle bakıyorlarmış. Bu yüzden Örümcek Kızılderilileri ve Yılan Kızılderilileri birlikte ateşi aydan çalmak için bir plan hazırlamışlar. Bu planı uygulamak için Örümcek Kızılderilileri, örümcek ağından bir balon örmüş ve uzun bir iple onu yeryüzüne bağlamışlar, böylece ay küreye balonla tırmanarak yaşadıkları zorlukların acısını çıkaracaklarmış. Bir süre sonra gidecekleri yere varmışlar, ama Ay Kızılderilileri bir iş için geldiklerini sezip onları kuşkuyla karşılamışlar. Gene de örümcekler ayda yaşayanları yalnızca oyun oynamaya geldiklerini söyleyerek ikna etmeyi başarmışlar. Ay Kızılderilileri bu durumdan çok memnun olmuş ve hemen sonra oyuna başlamayı teklif etmişler. Ancak ateşle oyun oynamak için otururlarken, uzun ipten tırmanan bir Yılan Kızılderilisi oyun oynanan yere gelmiş ve Ay Kızılderilileri şaşkınlıklarını atmadan önce kaçabilmek için ateşe doğru atılmış. Yeryüzüne döndüğünde her kayaya, dal parçasına ve ağaca

[16] Stephen Powers, "Tribes of California" (Washington, 1877), s. 38; (*Contributions to North American Ethnology*, Cilt. iii.).

gitme görevini üstlenmiş; o zamandan beri dokunduğu her şey içinde ateş barındırmaya başlamış, üstelik Kızılderililerin içleri bu durumdan ötürü bir hayli ferahlamış. Ateş o zamandan beri sabit kaldığı için Yılan Kızılderilileri başarılarından ötürü kendi kendilerini kutlamışlar.[17]

California'daki Paom Pomo Kızılderilileri dünyadaki ateşin kaynağının şimşek olduğuna inanırlar; onlara göre gökyüzünden düşen ilk yıldırım, odunun içerisine kıvılcım yerleştirmiş, işte bu yüzden günümüzde iki parça odun birbirine sürülünce ateş ortaya çıkıyormuş.[18]

California'da yaşayan Gallinomero Kızılderilileri, patileri arasında iki parça odunu birbirine sürten bir çakalın ateşi ilk olarak ürettiğine inanırlar, üstelik anlattıklarına göre, bu akıllı hayvan kutsal kıvılcımı ağaç gövdesi içerisinde muhafaza ederek ateşin günümüze gelmesini sağlamıştır.[19]

California'daki bir diğer kabile, Achomâwi Kızılderilileri, dünyamızı çakal ve kartalların yarattığını, daha doğrusu, yaratmaya çakalların başladığını ve bitirişi kartalların yaptığını düşünürler. Onlara göre Kızılderililer dondukları için çakalların sonuncusu ateşi dünyaya getirmiş. Batıya, ateşin olduğu yere kadar yolculuk etmiş, birazını çalmış ve kulaklarıyla eve taşımış. Dağın içerisinde bir ateş yakmış ve Kızılderililer ondan çıkan dumanı görüp yukarı çıkarak ateş almışlar; böylece ısınmışlar, rahata ermişler ve o günden itibaren ateşi muhafaza etmişler.

California'da yaşayan Nishinam Kızılderililerinin anlattıklarına göre, çakal dünyayı ve yeryüzünde yaşayanları yaratmış, yalnızca bir şey eksik kalmış, o da ateşmiş. Batı bölgesinde bolca ateş varmış ama hiç kimse gidip alamıyormuş, çünkü orası hem çok uzaktaymış hem de ateş büyük bir titizlikle gizle-

[17] Stephen Powers, *age.* s. 70.
[18] Stephen Powers, *age.*, s. 161.
[19] Stephen Powers, *age.*, s. 182.

niyormuş. Bu yüzden yarasa, kertenkeleden oraya gidip ateşi çalmasını istemiş. Kertenkele denileni yapmış ve güzel bir kor ateşi almış ama ateşi evde tutmak ona çok zor gelmiş, çünkü herkes ondan çalmak istiyormuş. En nihayetinde kertenkele Sacramento vadisinin batı yakasına ulaşmış, yanında ateşle vadiden geçerken dikkatli olması gerekiyormuş, aksi takdirde bölgenin alevler altında kalmasına neden olabilirmiş. Kuru otların tutuşmasını önlemek ve bu kıymetli elementi hırsızların çalmasını engellemek için gece hareket etmek zorundaymış. Bir gece vadinin doğu yakasında bulunan tepelere tam ulaşmak üzereymiş ki, talihsiz kertenkele karşısında kum tepesi turnalarından oluşan grup bulmuş, turnalar tüm gece boyunca oturup orada oyun oynamışlar. Kurnaz kertenkele oldukça yavaş hareketlerle elinde ateşle bir kütüğe doğru sürünerek ilerlemiş, ama diğerleri onu fark etmiş ve kovalamaya başlamış. Turnaların bacakları o kadar uzunmuş ki kertenkelenin hiçbir şekilde kaçabilme ümidi yokmuş, bu yüzden çalıları yakarak dağların içinin yanmasına müsaade etmek zorunda kalmış. Böylece kısa bir sürede harlayan bir ateşe sahip olmuş ama ateşin önünde olabilmek için elinden geldiğince hızlı bir şekilde kaçmak zorunda kalmış. Yarasa gelen ateşi görünce, böyle bir duruma alışık olmadığı için, yarı kör olmuş ve gözlerinde keskin bir acı hissetmiş. Gözleri dışarı çıkacak gibi olmuş, bu yüzden kertenkeleye bağırmış ve gözlerini ziftle kapatmasını söylemiş. Kertenkele söyleneni yapmış ama sürdüğü zift o kadar yoğunmuş ki yarasa artık hiçbir şeyi göremez olmuş. Bu yüzden kör olan yarasa sıçramış, zıplamış ve kanat çırpmış; bu şekilde uçmuş, kafası yanmış, kuyruğu yanmış. Sonra batıya doğru uçmuş ve yüksek sesle haykırmış, "Es rüzgâr!" Rüzgâr onu duymuş ve gözlerine üflemiş, ama zifttten ötürü gözü açılamamış, işte bu yüzden günümüzde yarasaların gözleri bu denli mahmurmuş.[20]

[20] Stephen Powers, *age.*, 273.

California'da yaşamlarını sürdüren Maidu Kızılderililerin anlattığına göre bir zamanlar insanlar ateşi bulup kullanmaya başlamış; ancak Gök Gürültüsü ateşi onlardan geri almak istemiş, çünkü ateşin tek sahibinin kendisi olmasını istiyormuş. Eğer bunu yapabilirse tüm insanları öldürebileceğini düşünüyormuş. Bir süre sonra istediği şeyi başarmış; ateşi uzak güneydeki evine getirmiş. Woswosim'i (küçük bir kuş) ateşi koruması için koymuş ve ateşe göz kulak olup çalınmasını önlemek için onu görevlendirmiş. Gök Gürültüsü ateşi çaldıktan sonra insanların öleceğini düşünmüş, çünkü insanlar bu yüzden yemeklerini pişiremeyeceklermiş; ancak onlar bu durumla baş etmenin yolunu bulmuş bir şekilde. Yemeklerinin çoğunu çiğ tüketmiş ve uzun zamandır bir parça ete bakması için Toyeskom (başka küçük bir kuş) edinmişler; bu kuşun kıpkırmızı bir gözü olduğu için, ete yeterince uzun baktığında, neredeyse ateş gibi onu pişirebiliyormuş. Fakat bu şekilde yalnızca şeflerin yemekleri pişiriliyormuş.

Ayrıca tüm insanlar büyük bir buhar kulübesinde birlikte yaşıyorlarmış. Kulübe bir dağ kadar büyükmüş. Bu insanların içerisinde Kertenkele ve Kertenkelenin kardeşi de bulunuyormuş; onlar sabahları ilk olarak dışarı çıkıyor ve buhar kulübesinin çatısında güneşleniyorlarmış. Bir sabah güneşin altında uzanırlarken batıya, Coast Range'e doğru bakmışlar ve bir duman görmüşler. Diğer insanlara seslenerek uzak batıda duman gördüklerini söylemişler. Fakat insanlar onlara inanmamış; bunun üzerine Çakal meydana çıkmış, sonra ikisinin de üzerine toz toprak atmış. Ancak insanlardan biri bundan hoşlanmamış, Çakalı bu terbiyesiz hareketinden ötürü paylamış. Sonra diğer insanlar da bundan üzüntü duymuşlar. İki Kertenkeleye ne gördüklerini sormuşlar, onlardan dumanı göstermelerini rica etmişler. Kertenkeleler dumanı göstermiş, böylece hepsi uzak batıdan sütun şeklinde yükselen ince dumanı görmüş. Aralarından birisi, "Ateşi nasıl buraya getirebiliriz? Gök Gürültüsü'nden ateşi nasıl uzak tutabiliriz? O kötü bir adam. Ateşi ge-

tirmeyi denememiz daha iyi mi yoksa daha kötü mü olur bilemiyorum" demiş. Bunun üzerine şef, "Aranızdaki en iyi kişinin ateşi almaya çalışması daha iyi olur. Gök Gürültüsü kötü bir adam olsa da bizim ateşi almak için çaba göstermemiz gerekiyor" demiş. Fare, Geyik, Köpek ve Çakal bu işe soyunan kişilermiş, gene diğer insanlar da onlarla gitmişler. Yanlarına bir flüt almışlar, çünkü flütün içine ateş koymayı düşünüyorlarmış.

Uzun süre yol tepmişler; en sonunda ateşin bulunduğu yere, Gök Gürültüsünün evinin yakınına gelmişler. Evde ateşi koruması için görevlendirilen Woswosim şarkı söylemeye başlamış, "Ben asla uyumayan bir adamım. Ben asla uyumayan bir adamım." O sırada Gök Gürültüsü boncuk diziyor, yaptığı kolyeleri boynuna ve beline takıyormuş. Buhar kulübesinin tepesindeki bacanın yanında oturuyormuş. Bir süre sonra içeri girip giremeyeceğini görmek için Fareyi yukarı yollamışlar. Yavaş yavaş karanlık çökerken Fare Woswosim'e yaklaşmış ve sonra gözlerinin kapalı olduğunu fark etmiş. Şarkı söylediği halde uyuyormuş. Bekçinin uyuduğunu gören Fare açıklığa doğru sürünmüş ve içeri girmiş. O sıralar Gök Gürültüsünün birçok kızı varmış; hepsi orada yerde uzanmış uyuyorlarmış. Fare sessizce yaklaşmış ve onlardan birinin üzerindeki giysinin ipini çözmüş, bir anda tehlikenin kokusu ortaya çıkmış, kızlar hemen sıçramışlar, etekleri veya giysilerinin üzerlerinden düşmemesi için iple bağlı olmaları gerekiyormuş. Sonra Fare flütü almış ve içini ateşle doldurup oradan sıvışmış, dışarıda onu bekleyen insanların yanına dönmüş. Ateşlerden bazıları çıkarılmış ve Köpeğin kulağının içerisine konmuş, ateşin geri kalanı ise taşıması için en hızlı koşan kimseye verilmiş. Gene de Geyik küçük bir ateş almış ve onu bacağının ön dizinde taşımış, günümüzde bu hayvanın o bölgesinde kırmızımsı bir noktayı bu yüzden görüyormuşuz.

Bir süreliğine her şey iyi gitmiş, ancak dönüş yolunu yarıladıklarında Gök Gürültüsü uyanmış ve ortada bir terslik olduğundan şüphelenerek, "Ateşimin sorunu ne?" diye sormuş.

Sonra büyük bir gürültüyle yerinden fırlamış, kızları da yerlerinden sıçramışlar; ancak bu âni hareketle birlikte giysileri düşen kızlar giyinmek için oturmak zorunda kalmışlar. Hepsi hazır olduğunda diğerlerini kovalamak için Gök Gürültüsüyle birlikte dışarı çıkmışlar. Yanlarında sert bir rüzgâr, büyük bir yağmur ve dolu fırtınası götürmüşler, böylece insanların aldığı herhangi bir ateşi söndürebileceklermiş. Gök gürültüsü ve kızları acele etmişler; kısa zamanda kaçaklara yetişmişler, fakat Kokarca Gök Gürültüsüne vurup onu öldürmüş. Sonra Kokarca bağırmış, "Bundan sonra asla insanları kovalamaya ve öldürmeye kalkışamayacaksınız. Gökyüzünde kalacak ve yukarıda gürleyeceksiniz. İşte başınıza gelecek olan bu." Gök Gürültüsü'nün kızları daha fazla kovalamamışlar; böylece insanlar güvenle yollarına devam etmiş ve evlerine ateş götürmüşler, üstelik o günden sonra ateşe hep sahip olmuşlar.[21]

Britanya Kolumbiyası'nın bitişiğindeki kıyıda, Washington eyaletinin batı yakasında ve Vancouver Adası'nın güneybatı ucunda yaşayan –veya yaşamış olan– Kızılderili kabileleri, Whullemooch milli adıyla bilinirler(di). İçlerinden yaşlı olanlar uzun bir zaman önce atalarının ateşe sahip olmadığını, yemeklerini çiğ tüketmek zorunda kaldıklarını ve akşamların karanlık geçtiğini anlatırlarmış. Bir gün çimlerin üzerinde oturup çiğ et yerlerken, parlayan kuyruğu olan sevimli bir kuş gelmiş ve etrafta fır dönüp durmuş. Kuşun güzel tüylerine hayran kalan bir kimse, "Sevimli kuş, ne istersin? Sevimli kuş, nereden geldin?" demiş. "Uzaktaki güzel bir ülkeden size ateşin (*hieuc*) bereketini getirdim. Kuyruğumda gördüğünüz şey ateştir. Whullemooch'a bağlı çocuklara ateş vermeye geldim. Öncelikle bunu elde etmek için ona değer göstermek zorundasınız. Bir kez daha söylüyorum, kötü bir eylemde veya kasıtta bulunmayan kimse bunu yapmak zorunda değil. Bugün, her

[21] Roland B. Dixon, "Maidu Myths", *Bulletin of the American Museum of Natural History* xvii. Part ii. (New York, 1902) s. 65-67.

biriniz biraz çıralı çam (*chummuch*) almaya hazır olun. Yarın sabah burada sizinle olacağım" demiş. Kuş ertesi sabah geldiğinde, "Herkes biraz çıralı çam aldı mı?" diye sormuş. "Evet" yanıtı gelmiş herkesten. "Gideceğim" demiş kuş, "üstelik kim beni yakalar ve kendi çıralı çamını benim kuyruğuma takarsa bereketlenecek, bu sayede ya kendini ısıtacak ya da yemeğini pişirecek, ayrıca kendisi ve Whullemooch çocukları ebediyen bundan faydalanabilecek. Evet, ben gidiyorum." Sonra kuş gitmiş; kabiledeki tüm erkekler ve kadınlar, oğlanlar ve kızlar apar topar onu takip etmişler. İçlerinden sabrı tükenenler eve dönmüş; hepsi sıkılmış ve acıkmış; aralarından biri kuşa yaklaşmış ve onu yakalamaya çalışmış ama kuş elleri bu kişinin arasından sıyrılmış –"Asla kazanamayacaksın. Çok bencilsin." Bunu söyledikten sonra uçup gitmiş kuş, ve başka bir adam onu kovalamaya başlamış. Ancak kuş adamın kendisini kovalamasına izin vermemiş, çünkü adam komşusunun karısını kaçırmış. Sonra hasta ve yaşlı bir adamı iyileştiren bir kadına denk gelmiş, kuş ona, "İyi kadın, her zaman iyilik yaptın, bunu vazife belledin. Odununu al, kuyruğuma koy ve ateşi al. Bu senin hakkın" demiş. Odun kuşun kuyruğuna değdiği vakit alevlenmiş. Geri kalan herkes kendi çıralı çamını almış ve kadından ateş edinmiş. O günden bugüne Kızılderililer hiçbir zaman ateşsiz kalmamış. Ateşi getiren kuş ise uçup gitmiş, sonra onu bir daha gören olmamış.[22]

Vancouver adasının batı kıyısında bulunan Nootka veya Aht Kızılderilileri de ateşin kökenine dair hikâye anlatırlar; buna ilişkin bağımsız araştırmacılar tarafından kaydedilen en az üç farklı versiyon mevcuttur. Bu üçünü aktarmak ve birbirleri ara-

[22] James Deans, "How the Whullemooch got Fire", *The American Antiquarian and Oriental Journal*, viii. (Chicago, 1886) s. 41-43. Songhie kabilesi tarafından daha kısa bir şekilde anlatılan aynı hikâye için bkz. M. Macfie, *Vancouver Island and British Columbia* (Londra, 1865), s. 456. Görünüşe bakılırsa Macfie bu hikâyeyi James Deans'ten almıştır (s. 455).

sında karşılaştırma yapmak bizim için yol gösterici olabilir. Bu versiyonlardan ilki, uzun süre Kızılderililerle yaşayan ve onları yakından tanıyan G. M. Sproat tarafından yayınlanmıştır. Sproat, Barclay Boğazı üzerinde bulunan Alberni'de yaşamış, bu bölge o zamanlar adanın batı yakasındaki tek medeni yerleşim yeriymiş. Bölgenin etrafı kayalık ve dağlıkmış, üstelik çamlık ormanlarla çevriliymiş. O toprakların yerlileri olan Kızılderililer, Sproat yanlarına yerleştiği ilk zamanlarda, başkaları tarafından neredeyse hiç bilinmiyorlarmış. Onların ateşin kökenine dair anlattıkları hikâye Sproat tarafından şu şekilde kaydedilmiştir:

"*Ateş nasıl elde edildi.* –Quawteaht yeryüzünü ve tüm hayvanları yaratmış, ancak onlara ateş vermemiş; ateş yalnızca mürekkepbalığının (Telhoop) yaşadığı yerde yanıyormuş, bu balık hem karada hem de denizde yaşayabiliyormuş. Tüm hayvanlar bu önemli elementi bulmak için hep beraber ormana gitmişler (o günlerde hayvanlar Kızılderililerin bedenlerinde bulundurduğu ateşe ihtiyaç duyuyormuş), en sonunda ateşi bulmuşlar ve Telhoop'un evinden bir geyik (Moouch) sayesinde onu çalmışlar; yerliler bu durumu ilginç kelime ve işaretlerle anlatıyormuş, onlara göre geyik ateşi arka bacağındaki eklem bölgesinin içine koyup götürmüş. Hikâye anlatıcıları bu efsaneyi kısmi farklılıklarla aktarmaktadırlar; bazıları ateşin mürekkepbalığından çalındığını iddia eder, bazıları da Quawteaht tarafından indirildiğini. Hepsinin hemfikir olduğu şey ateşin bahşedilmediği, gizli kapaklı elde edildiğidir."[23]

---

[23] G. M. Sproat, *Scenes and Studies of Savage Life* (Londra, 1868), s. 178. Sproat Barclay Boğazı'na yerleşen ilk Avrupalıdır; oradan bir Kızılderili kampını işgal etmeyi teklif ettiği için çıkarılmıştır. Bölgenin vahşi ve çetin özelliklerine ilişkin bir anlatım için aynı kitapta bkz. s. 1, 11. Kuzeybatı Amerika'daki Kızılderili kabileler arasında anlatılan ateş-mitleri hakkında Dr. Franz Boas tarafından yapılan kısa analiz ve karşılaştırmalar bulunmaktadır. Franz Boas'ın bu mitle ilgili yirmi versiyonu sıraladığı çalışma için bkz. Franz Boas, "Tsims-

Nootka hikâyesinin başka bir versiyonu saygın Amerikalı etnolog Dr. Franz Boas tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

Başlangıçta ateşin tek sahibi Kurtlar imiş. Diğer hayvanlar ve kuşlar da ateşe sahip olmayı çok istiyorlarmış. Birçok beyhude çabanın sonunda Şef Ağaçkakan, Geyiğe, "Kurdun evine git ve dans et. Bizler senin için şarkı söyleyeceğiz. Sedir kabuğu kuyruğuna bağlamış, böylece ateşe yaklaştığında kabuk tutuşacak" demiş. Derhal Kurt'un evine koşmuş Geyik. Bir anda dışarı fırlayacakmış ki, Kurt tarafından ateşi alıp kaçmadan önce yakalanmış. Sonra Ağaçkakan Tsatsiskums kuşunu yollamış ve ona, "Tüm kabile senin için şarkı söyleyecek, sen de bu sırada ateşi alacaksın" demiş. Böylece tüm hayvanlar ve kuşlar Ağaçkakan ile Kwotiath'ın öncülüğünde Kurtların evine gitmiş. Etrafta dans etmişler, o sırada Kurtlar ateşin yanına oturmuş ve onları izlemişler. Kuşların bazıları çatı üstünde dans etmiş, ama Kurtlar bunu fark etmemişler, çünkü meraklı gözlerle dansı izlemektelermiş. En sonunda çatıdaki kuşlar ateş yakma aletinin üzerine konmuşlar. Ateşi alıp geri geri dans etmiş ve ateşi Ağaçkakan ile Kwotiath'a vermişler, üstelik diğer hayvanlar ve kuşlar Ağaçkakan ile Kwotiath yuvalarına güvenli bir şekilde ulaşana kadar evde dans etmeyi sürdürmüşler. Kwotiath yuvaya döndüğünde, sürterek kıvılcım çıkarana kadar ateş yakma aletiyle uğraşmış. Daha sonra bunu yanağına tutmuş ve yakmış. O zamandan beri yanağında bir delik taşıyormuş. Kurtların evinde dans edenler Kwotiath'ın yuvaya döndüğünü öğrendiklerinde, bir çığlık koparmış ve yuvaya dönmüşler. Böylece Kurtlar ateşi ellerinden kaçırmışlar.[24]

---

hian Mythology", *Thirty-first Annual Report of the Bureau of American Ethnology* (Washington, 1916), s. 660-663.

[24] Franz Boas, *Indianische Sagen von der, Nord-Pacifischen Küste Amerikas* (Berlin, 1895), s. 102. Kwotiath bir hayvan veya kuş gibi görünmektedir ama Dr. Boas bununla ilgili bir açıklama yapmamıştır. Bu hikâyede kuşlara topluca verilen ad Kyaimimit'tir; bu kavram başlan-

George Hunt tarafından kaydedilen Nootka mitinin tam versiyonu ise şu şekilde ilerler:

Bir zamanlar Kurtların şefi olan ve Kwatiyat adında bir köleye sahip bir Ağaçkakan yaşarmış. Ağaçkakan evinde ateşi olan tek kişiymiş. Ona rakip bilge şef Ebewayak, Mowatcath kabilesinin şefi, Kurtların şefi Ağaçkakandan ateşi nasıl alacağını bilmiyormuş.

Bir gün Mowatcath kabilesi, Ağaçkakanın evinde bir kış töreni gerçekleştirileceğini öğrenince gizli bir buluşma tertip etmiş. Kabile üyeleri Ağaçkakanın ateş bulunan evine gitmeyi kararlaştırmışlar. Ağaçkakan, insanlar rahatça ayak basarak gelemesinler diye, odanın yanındaki yere çok sayıda keskin uçlu dal parçaları yerleştirmiş. Toplantıda konuşan şef Ebewayak şunları söylemiş, "İnsanlarım, aranızdan kim Ağaçkakandan ateşi çalmayı deneyecek?" Geyik, "Ben sizin için ateşi getireceğim" demiş. Sonra şef bir deniz yosunu şişesi içerisinden şunları söyleyerek biraz saç yağı almış, "Bunu yanına al, ayrıca bu tarağı ve şu taş parçasını da al. Ateşi aldığın zaman koşman gerekecek; üstelik Kurtlar seni kovalayacaklar, taşı kendinle Kurtların arasına at, böylece orada büyük bir dağ oluşacak; tekrar yanına geldiklerinde tarağı arkana fırlat, attığın tarak kalın çalılara dönüşecek. Bu çalıları aştıkları zaman yeniden arkandan koşacaklar; gene yanına yaklaştıklarında saç yağını yere atman gerekecek, böylece bu yağ büyük bir göle dönüşecek. Sonra koşman gerekecek. Yolda Deniz Salyangozu kabuğu göreceksin; ona ateşi vermelisin, sonra da canını kurtarmak için koşmalısın. Şimdi ateşi yakalayabilmen için yumuşak sedir kabuğunu sana giydirmeme izin ver" demiş. Yumuşak sedir kabuğu almış ve Geyiğin eklem bölgelerine bunlardan oluşan her bir demeti bağlamış, ayrıca ona bir şarkı boyunca ayakta durup ateş etrafında dans etmesi gerektiğini söylemiş. Sözüne şöyle devam

---

gıçta kuşlar ve diğer hayvanlar –insana dönüşmeden önce– için kullanılmaktaydı. Bununla ilgili bilgi için aynı kitapta bkz. s. 98.

etmiş, "Şarkı bittiğinde onlardan bacayı açmalarını iste, çünkü temiz havaya gereksinim duyacaksın; deliği açtıklarında bizler ikinci şarkıyı söyleyeceğiz, şarkının yarısında dirseklerinle ateşe değmen ve bacaya doğru zıplaman gerekecek. Şimdi bu sert siyah taşları ayaklarına giydireceğim, bu sayede şefin evinde yerde bulunan keskin dal parçaları canını acıtmayacak." Sözleri bittikten sonra taşları Geyiğin ayağına giydirmiş.

Toplantı bitmeden hava kararmış; Mowatcath kabilesindeki insanlar Kurtların dans-evine şarkı söyleyerek gitmişler. Geyik onların önünde dans ediyormuş. Evin kapısına gelmeden önce Kurtların şefi Ağaçkakan kendi insanlarına, "Mowatcathların içeri girmesine izin vermeyeceğiz, çünkü ateşimizi çalmaya yeltenebilirler" demiş. Fakat şefin kızı, "Ben dansı görmek istiyorum, bana Geyiğin çok güzel dans ettiğini söylemişlerdi, dans izlemek için dışarı çıkmama hiç izin vermiyorsun," demiş. Bunun üzerine kızın babası, "Kapıyı açın, onları içeri alın; fakat gözünüzü Geyikten ayırmayın, ayrıca ateşin çok yakınında dans etmesine de izin vermeyin. Onlar içerideyken kapıyı kapatıp sürgüleyin ki kaçamasınlar" demiş. Böyle buyurmuş şef insanlarına.

Bunun üzerine Kurtlar kapıyı açmış ve insanları içeri davet etmişler. İnsanlar içeri şarkı söyleyerek girmiş; onlar içeri girdikten sonra Kurtların savaşçı şefleri kapıyı kapatıp, boydan boya çıta koyarak kapı önünde yerlerini almışlar. Mowatcathlar Geyiğin ilk dans şarkısını söylemeye başlamışlar; yavaşça ateşin etrafında dans etmeye başlamış Geyik. İlk şarkının sonunda, "Burası çok sıcak. İçeriye temiz hava girmesi ve biraz serinlemem için bacayı açar mısınız lütfen, su gibi oldum?" demiş. Ağaçkakan, Kurtların şefi, "O kadar yükseğe sıçrayamaz, bacayı açın, içerisi gerçekten sıcak" demiş. Şefin adamlarından biri bacayı açmış. Tam bu sırada ziyaretçiler susmuş ve Geyiğin güzelce dinlenmesini sağlamışlar.

Baca ardına kadar açıldıktan sonra ziyaretçilerin şarkı-lideri şarkı söylemeye başlamış; Geyik de ateşin etrafında dans etme-

ye başlamış. Ara sıra ateşin yanına gitmeye niyet etmiş. Şef ne zaman onu ateşin yanında görse, savaşçılarından birine onu ateşten uzak tutmasını söyleyip gönderiyormuş. Şarkının yarısı bitmek üzereyken Geyik bacaya doğru atlamış ve ormana doğru koşmuş, bunun üzerine Kurtların tüm savaşçıları onun peşinden gitmiş. Büyük bir dağın eteğine geldiğinde Kurtların hemen arkasında olduğunu görmüş. Bu yüzden küçük taşı almış ve arkasına fırlatmış, taş Kurtları durduran büyük bir dağa dönüşmüş. Uzun bir süre koşmuş. Gene Kurtlar ona yaklaşmışlar, böylece arkasına tarağı fırlatmış. Tarak dikenli çalılara dönüşmüş, dolayısıyla kurtlar çalıların öbür tarafında geride kalmışlar. Bu sayede Kurtların önünde, aralarındaki mesafeyi açarak, uzun bir yol katetmiş Geyik. Bir süre sonra dikenli çalılar arasından bir yol açmış Kurtlar ve yeniden onun arkasından koşmuşlar. Önlerinde Geyik'i koşarken görmüşler; yanına yaklaştıklarında Geyik saç yağını yere dökmüş. Âniden Geyik ile onu kovalayanlar arasında kocaman bir göl oluşmuş. Artık Geyik sahile yakınmış; orada Deniz Salyangozunu görmüş ve ona, "Deniz Salyangozu, aç ağzını, bu ateşi içine koy, onu Kurtlardan sakla, çünkü ateşi Şef Ağaçkakandan çaldım. Hangi yoldan gittiğimi onlara söyleme" demiş. Deniz Salyangozu ateşi ağzına alıp saklamış, Geyik ise ileriye doğru koşmaya devam etmiş.

Bir süre sonra Kurtlar gelmiş ve Deniz Salyangozunu yol kenarında otururken görmüşler. Geyiğin hangi yoldan gittiğini bilip bilmediğini sormuşlar ona; ancak Deniz Salyangozu ağzını açamadığı için onlara cevap verememiş. Ağzının içinden, orayı burayı göstererek yalnızca "Ho, ho, ho!" demiş; böylelikle Kurtlar Geyiğin izini kaybetmişler ve onu yakalayamadan geri dönmüşler. İşte o zamandan sonra ateş tüm dünyaya yayılmış.[25]

---

[25] George Hunt, "Myths of the Nootka", "Tsimshian Mythology", Franz Boas, *Thirty-first Annual Report of the Bureau of American Ethnology* (Washington, 1916), s. 894-896.

Son versiyonda Geyiğin ateşi –çalma amacıyla şefinin eklemlerine bağladığı sedir kabuk demetleri içerisinde– Kurtlardan kaptığı, sonra da alıp götürdüğü belirtilmektedir. Hunt'ın versiyonunda Ağaçkakan ateş hırsızı değil de ateşin sahibi olarak yansıtıldığı için Dr. Boas'ın hikâyesi Hunt'ın aktardığı mitten ayrılır; üstelik hikâyenin birinde yer alan Kwatiyat muhtemelen aynı kişi olarak diğerinde karşımıza Kwotiath olarak çıkmaktadır, hikâyenin birinde Kwatiyat ateşin sahibinin kölesiyken, diğerinde Kwotiath ateş hırsızının suç ortağıdır. Hunt'ın versiyonu Sproat'ın hikâyesiyle ateş hırsızının Geyik olması bakımından uyuşmaktadır; oysa Dr. Boas'ın versiyonunda Geyik ateşi çalma girişiminde başarısız olmakta ve gerçek hırsızlık Ağaçkakan ve onun suç ortağı tarafından yapılmaktadır.

Vancouver adasında yaşayan kabilelerden biri olan Catloltqlar uzun zaman önce insanların ateşe sahip olmadığından bahsederler. Anlatılanlara göre o zamanlar bir kıza ve mükemmel bir yay ve oka sahip yaşlı bir adam varmış. Kız yay ve okla ne istese vurup indirebiliyormuş. Fakat çok tembel olduğu için sürekli uyuyormuş. Baba bu duruma çok sinirleniyormuş, bu yüzden kızına, "Sürekli uyuma, onun yerine yayını al ve okyanusun göbeğine atış yap, belki böylece ateşe sahip oluruz" demiş. O zamanlar okyanus ortasında kocaman bir girdap varmış, orada sürterek ateş çıkarmaya yarayan dal parçaları yüzüyormuş. Kız yayını almış ve okyanusun ortasına atış yapmış, sürtünme yoluyla ateş çıkaracağı aleti böylece kıyıya çıkarmış. Yaşlı adam bu durumdan bir hayli memnun olmuş. Büyük bir ateş yakmış ve ateşi kendisine saklamak istediği için tek kapılı bir ev inşa etmiş, bu kapı tıpkı bir ağız gibi şıp diye açılıp kapanabiliyor ve içeriye girmeye çalışan herkesi öldürebiliyormuş. Fakat insanlar onun kendi yerinde ateşi sakladığını biliyorlarmış. Böylece Geyik diğer insanlar için ateşi çalmaya karar vermiş. Bunun üzerine reçineli odunu almış, onu parçalamış ve kıymıkları saçına yapıştırmış. Sonra iki kayığı birbirine iple bağlamış, ka-

yığın üstüne çıkmış, yaşlı adamın evine giderken kayıkta dans edip şarkı söylemiş. "Ah, ateş alıp gelmeye gidiyorum" diye şarkı söylüyormuş. Yaşlı adamın kızı Geyiğin şarkı söylediğini duymuş ve babasına, "Ah, izin ver yabancılar girsin eve; ne kadar güzel şarkı söylüyor ve dans ediyor" demiş. Bu sırada Geyik karaya ayak basmış, sonra da şarkı söyleyip dans ederek kapıya ulaşmış. İçeri girmek için kapıya yönelmiş. Akabinde kapı bir tokat gibi kapanmış yüzüne, bunun üzerine tekrar kapı açılınca Geyik içeri dalmış. Orada kurulanacakmış gibi ateşin yanına oturmuş ve şarkı söylemeye devam etmiş. Aynı zamanda başını bir müddet ateşin üzerinde tutmuş, ta ki kafası islenip saçındaki kıymıklar tutuşana kadar. Daha sonra Geyik evden hızla çıkmış, oradan kaçmış ve ateşi insanlara getirmiş.[26]

Eskiden Vancouver adasının kuzeydoğu sınırında yaşayan bir Kwakiutl Kızılderili kabilesi olan Tlatlasikoalalar[27] eski zamanlarda Geyiğin ilk olarak ateşi nasıl çalıp insanlara getirdiğiyle ilgili benzer bir hikâye anlatırlar. Söylediklerine göre vaktiyle ateş yokmuş, çünkü Natlibikaq onu saklamış. Sonra Kuetana (*Glaucionetla langula Americana*) Lelekoista'yı ateş alıp gelmesi için yollamış. Ulak kızgın koru ağzına almış ve bu şekilde ateşi kaçırmış. Onu gören Natlibikaq, "Ağzındaki şey de ne?" diye sormuş. Hırsız o sırada cevap verememiş, ateşin sahibi onun ağzının üzerine vurmuş, böylece ateş yere fırlamış. Kutena bu yüzden ateşi alıp gelmesi için Geyiği yollamış. Böylece Geyik kuru bir odunu saçına yapıştırmış, sonra Natlibikaq'nın evine koşmuş; kapının önünde şarkı söyleyerek dikilmiş, "Ateşi alıp götürmeye geldim. Ateşi alıp götürmeye geldim." Sonra evin içine yürümüş, ateşin etrafında dans ettikten sonra başını ateşin içine daldırmış, böylece saçına yapıştırdığı odun tutuşmuş. Daha sonra oradan kaçmış, Natlibikaq ise ateşi yeniden

[26] Franz Boas, *Indianische Sagen von der, Nord-Pacifischen Küste Amerikas* (Berlin, 1895), s. 80.

[27] F. W. Hodge, *Handbook of American Indians North of Mexico* (Washington, 1907-1910), s. 763.

ele geçirmek için onu kovalamış. Fakat Geyik yaşanabileceklere dair öngörü sahibiymiş; bu yüzden Natlibikaq onu yakalamak üzereyken biraz yağ alıp arkasına doğru yere atmış. Yağ bir anda büyük bir göle dönüşmüş, bu da kovalayanı uzun bir dolambaçlı yol izlemeye zorlamış. Gene de takipçi azimle yoluna devam etmiş ve neredeyse kaçağı yakalayacakken Geyik saçlarının birazını arkasına doğru toprağa atmış. Saçlar o anda yoğun bir ormana dönüşmüş, Natlibikaq ağaçların arasından geçememiş, bu yüzden o bölgenin etrafından, bir hayli uzun mesafe dolanmak zorunda kalmış, bu sayede Geyik uzun bir yol katetmiş. Bir kez daha takipçi neredeyse onu yakalayacakken, Geyik arkasına dört taş atmış, bunlar dört büyük dağa dönüşmüş; Natlibikaq onları aşamamış, Geyik ise bu sırada Kutena'nın evine ulaşmış. Natlibikaq kapının önüne dikilmiş ve yalvarmış, "Hey! En azından bana ateşimin yarısını geri verin" ancak Kutena ona kulak asmamış, böylece Natlibikaq ateşi almadan geri dönmüş. Sonra Kutena ateşi insanlara vermiş.[28]

Vancouver adasının kuzeydoğu kıyısında, Britanya Kolumbiyası'nın karşı yakasında –Kraliçe Charlotte Boğazı'nın öte kıyısında– yaşayan Kwakiutllar, Geyiğin ya da geyik şeklinde olduğu varsayılan bir kahramanın insanlar için ateşi ilk kez nasıl edindiğini aynı şekilde anlatırlar. Vancouver adasında yaşayan bu kabile insanlarının anlattıklarına göre hikâye şu şekilde ilerlemektedir: Ateşi çalan ve Kızılderililere veren Kani-ke-laq adında biri varmış. Ateşin sahibi şef "günün eşiği"nde yaşıyormuş, yani güneşin doğduğu yerde. Şefin arkadaşları ateşin etrafında dans ediyormuş. Ayrıca Kani-ke-laq geyik görünümündeymiş; boynuzları arasında bulunan bir demet reçine sapıyla dansçılara katılmış. Dışarıdaki arkadaşlarının işaret vermesiyle kafasını ve dal parçalarını yanan ateşe daldırmış. Sıçrayıp çaldığı ateşi her yere saçarak evde koşuşturmuş. Onu kovalamış-

[28] Franz Boas, *Indianische Sagen von der, Nord-Pacifischen Küste Amerikas* (Berlin, 1895), s. 187.

lar, fakat arkadaşları onun gittiği yola pisi balığı yerleştirmişler, bu balık kovalayanların ayağına çelme takmaya yarıyormuş. Bu mit, geyiğin siyah kısa kuyruğunun ateşle yandığının göstergesiymiş.[29]

Kwakiutl mitinin bir diğer versiyonunda, ateşi insanlara ilk getiren hayvan geyik değil, bir mink olarak tasvir edilmektedir. Anlattıklarına göre Mink, Hayaletlerle dövüşmesi için gönderilmiş. Hayaletler şefinin evine Mink gizlice sokulmuş ve oğlunu beşikten kaçırmış. Şef çocuğunun kaybolduğunu fark etmiş, ama kaçağı yakalayamamış, bu sırada Mink kendi evine ulaşmış ve evinin kapısını sürgülemiş. Hayaletler şefi Mink'e yalvarmış, "Ah, yavrumu geri ver," ancak Mink karşılığında ateşi verene kadar onu reddetmiş. Böylece insanlar ateşe sahip olmuş.[30]

Britanya Kolumbiyası sahilinde yaşayan Kızılderili bir kabile olan Awikenoqlar, ilk ateş hırsızının Geyik olduğu konusunda Vancouver adasındaki Nootkalar ve Kwakiutllarla aynı fikre sahiptirler. Anlattıklarına göre, Kuzgun tutsak güneşi azat ettikten sonra, Noakaua ("Bilge") ve Masamasalaniq adında iki varlık her şeyi iyileştirmek ve yeryüzünü güzel bir yer haline getirmek için gökyüzünden aşağı inmişler. Noakaua, arkadaş olarak gördüğü Masamasalaniqlerden toprağı sudan ayırıp, yağlı balık –oolachan[31]– yaratmasını ve erkek ile kadınları sedir ağacını oyarak var etmesini istemiş. Sonra Noakaua, "Ah, böylece Masamasalaniq ateşi gidip getirecektir!" diye geçirmiş aklından. Ancak Masamasalaniq bunu yapamamış. Böylece Noakaua ateşi muhafaza eden adamın evine öncelikle

---

[29] George M. Dawson "Notes and Observations on the Kwakiool People of Vancouver Island", *Transactions of the Royal Society of Canada*, Sayı. v. bölüm ii. (1887) s. 22.

[30] Franz Boas, *age.*, s. 158.

[31] Oolachan veya oulachan Kuzeybatı Amerika'daki karabalıktır (*Thaleichthys pacificus*).

Kakımı* göndermiş. Kakım gizlice ateşi ağzına koymuş, sonra da oradan kaçmış; ateşin sahibi ona sormuş, "Nereye gidiyorsun?" Fakat Kakım ağzında ateş olduğu için cevap verememiş. Sonra ateşin sahibi onun kafasının bir tarafına bir tokat atmış, bunun üzerine ateş yere düşmüş. Böylece Kakımın vazifesi başarısızlıkla sonuçlanmış, daha sonra Noakaua aynı iş için Geyiği göndermiş. Geyik ilk başta ince ve süratli bacaklara sahip olmak için Masamasalaniq'e gitmiş. Noakaua, "Ah, Masamasalaniq Geyiğin kuyruğuna köknar odunu yapıştıracak!" diye geçirmiş aklından. Böylece Masamasalaniq Geyik'in kuyruğuna köknar odununu yapıştırmış. O anda Geyik süratle oradan ayrılmış. Ateşin olduğu eve gelmiş ve ateşin etrafında dans edip, "Işığı bulmam lazım!" diye şarkı söylemiş. Âniden sırtını alevlere dönmüş, böylece kuyruğundaki odun tutuşmuş. Daha sonra koşmuş, böylece yanan odunun ateşi kuyruğundan dört bir yana saçılmış, insanlar ise dikkatlice ateşi muhafaza etmişler. Geyik koşarken oduna, "Ateşi sakla" diye bağırmış; bunun üzerine odun ateşi almış, böylece bu ağaç o zamandan sonra kolay tutuşabilen bir madde haline gelmiş.[32]

Tıpkı diğer birçok mitte olduğu gibi burada da ateş hırsızının hikâyesi, odun sürterek üretilebilen ateşin nasıl meydana geldiğini açıklamak için kullanılmaktadır.

Awikenoq'un kuzeyinde, Britanya Kolumbiyası kıyısında bulunan diğer kabilelerden biri olan Heiltsuklar, Geyiğe –insan gözüyle bakarak– Meşale taşıyıcısı anlamına gelen bir ad takmışlardır, çünkü anlattıklarına göre Geyik kuyruğuna bağlanan odun sayesinde ateşi çalmıştır.[33]

---

* Avrupa ve Asya'nın kuzey bölgelerinde yaşayan, sansar ve gelinciğe benzeyen, uzunluğu 30, kuyruğu 10 santim, kendi beyaz tüylü, kuyruğu siyah, kürkü çok makbul etçil memeli hayvan, as, hermin. (ç.n.)

[32] Franz Boas, *Indianische Sagen von der, Nord-Pacifischen Küste Amerikas* (Berlin, 1895), s. 213.

[33] Franz Boas, *age.*, s. 241.

Aslında ateşin kökenine dair insanlar arasında anlatılan bu mitin benzeri Tsimshianlar tarafından da aktarılmaktadır. Britanya Kolumbiyası sahilinde, Heiltsukların kuzeyinde yaşayan başka kabilelerden biri olan Tsimshianlar tarafından anlatılanlara göre, dünyanın ilk zamanlarında Txamsem ya da Dev olarak adlandırılan olağanüstü bir varlık mevcutmuş; Txamsem, söylediklerine göre, büyük mucizeler yaratmış, örneğin dünya hâlâ karanlık altındayken gün ışığını ortaya çıkarmış. Babasından bir kuzgun giysisi veya derisi almış, ne zaman onu giyse bir kuzgun gibi gökyüzünde uçabiliyormuş. Aslında Devin burada Kuzgundan bir başkası olmadığı sonucunu çıkarabiliriz, çünkü kuzeydeki Kızılderililerin ateş-mitlerinde kuzgunun, şu anda da göreceğimiz gibi, büyük bir rolü vardır. Öyle olsa bile Tsimshianlar, insanların dünyada çoğalmaya başladıklarında sıkıntı çektiğinden bahsederler, çünkü o dönemde insanların yemeklerini pişirecek ateşe sahip olmadığını ve kışın ısınamadığını anlatırlar. Söylediklerine göre Dev, bu durum üzerine kendi köylerinde hayvanların ateşe sahip olduklarını anımsamış, böylece ateşi insanlar için alıp gelmeyi denemiş. Bunun için kuzgun giysisini giymiş ve köye gitmiş, fakat köydeki insanlar onun ateşi almasına izin vermeyerek onu yaşadıkları yerden göndermişler. O da ateşi almak için her türlü yolu denemiş, ama insanlar ona müsaade etmedikleri için hep başarısız olmuş.

En sonunda, yardımcılarından birini, Martıyı, insanlara bir mesaj iletmesi için göndermiş; Martı'nın ilettiği mesaj şu şekildeymiş: "Yakışıklı genç bir şef yakında insanların önünde dans etmek Şefin evine için gelecek." Bunun üzerine tüm kabile genç şefi karşılamak için hazırlanmış. O sırada Dev bir geyik yakalamış ve derisini yüzmüşler. Geyik bir kurt gibi uzun kuyruğa sahipmiş. Dev ziftli odunu geyiğin uzun kuyruğuna bağlamış. Büyük Köpekbalığının kanosunu ödünç almış ve birlikte köye, şefin büyük ateşi olan evine ulaşmışlar. İri Köpekbalığının kanosu kargalarla ve martılarla doluymuş; Dev kanonun

ortasına oturmuş, üzerinde geyiğin derisi varmış. Sonra tüm insanlar içeri girmiş. Büyük bir ateş yakmışlar, bu daha önce olmadığı kadar büyük bir ateşmiş, üstelik şefin kocaman evi kabile üyeleriyle doluymuş. Daha sonra yeni gelenler büyük evin bir tarafına oturmuş, şarkıyı söylemeye hazırmış hepsi. Kısa bir süre içerisinde genç şef dans etmeye başlamış, şefin yoldaşları ise sopalarla tempo tutuyormuş, aralarından birinin elinde davul varmış. Hepsi bir ağızdan şarkı söylüyorlar, bazı kuşlar da alkış tutuyorlarmış.

Geyik kapıdan girmiş. Etrafa bakınmış, sıçrayarak ve dans ederek içeri yönelmiş; ateşin etrafında dönmüş. Tüm insanlar onun dansını seyretmekten bir hayli memnunmuş. En nihayetinde Geyik kuyruğunu ateşe sallamış, kuyruğundaki ziftli odun tutuşmuş, közü taşıdığı kuyruğuyla dışarıya koşmuş ve suda yüzmüş. Bunun üzerine yoldaşları evden çıkıp uçup gitmişler. Büyük Köpekbalığının kanosunu geride bırakmışlar. İnsanlar Geyiği öldürme niyetiyle yakalamaya çalışmışlar. Geyik zıplamış ve hızla yüzmüş, üstelik kuyruğundaki ziftli odun yanmaya da devam ediyormuş. Adalardan birine vardığında hızla karaya doğru koşmuş, kuyruğunu bir köknar ağacına vurarak, "Yıllarca yanmaya devam edeceksin" demiş. İşte bu yüzden geyiğin kısa siyah bir kuyruğu varmış.[34]

Bu hikâyede ateşin kökenine dair farklı iki versiyonun harmanlandığını saptamak mümkündür, bunlardan birinde ateş Geyik tarafından, diğerinde ise Kuzgun tarafından çalınmıştır; hikâye anlatıcısı ateşin dans eden Geyik tarafından çalındığını açık bir şekilde söylerken, daha önce dans edenin bir geyik derisini geçiren gerçek bir Dev olduğundan bahsetmiştir, oysaki Dev genellikle bir kuzgun giysisi veya derisi giymektedir. Bu iki versiyonun harmanlanmış olması muhtemelen Tsimshian-

[34] Franz Boas, "Tsimshian Mythology", *Thirty-first Annual Report of the Bureau of American Ethnology* (Washington, 1916), s. 63. Dev ise üzerine kuzgun giysisi veya derisi geçirmiş ve günışığını yaratmış, bunun için aynı kitapta bkz. s. 58.

ların sahip oldukları coğrafi konumla açıklanabilir; çünkü onlar, Güneyli Kızılderililerin (Nootkalar, Kwakiutllar vb.) bölgesi ile Kuzeyli Kızılderililerin (Haidalar, Tlingitler ve Tinnehler) yaşadığı bölgenin arasında kalan bir sahilde bulunmaktadırlar; hâlbuki Güneyli Kızılderililerin ateş-mitindeki kahraman genellikle Geyiktir, Kuzeyli Kızılderililerde ise Kuzgun. Bu yüzden Tsimshian hikâyesinde bu iki farklı versiyonun birleştiğini ve bağdaştırmaya çalışıldığını görebiliyoruz.

Kuzeyli Kızılderililerin ateş-mitleri ile ilgili bir değerlendirmeye geçmeden önce, Britanya Kolumbiyası'nın iç bölgesinde yaşayan ve Saliş soyundan gelen Güneyli Kızılderililerin ateş-mitlerini aktarmaya devam edeceğiz. Bir sonraki hikâyeye, Thompson nehri vadisinde yaşayan ve bu yüzden genelde Thompson Kızılderilileri olarak bilinen Saliş soyunun bir koluyla başlayacağız.

Thompson Kızılderililerinin anlattıklarına göre başlangıçta insanlar ateşsizmiş ve yemeklerini pişirmek için hepsi güneşe bağlı yaşıyormuş. O zamanlar güneş şimdikine göre çok daha sıcakmış, üstelik insanlar yemeklerini güneşe doğru tutarak ya da güneş ışığının altına yatırarak pişirebiliyorlarmış. Gene de bu ateş o kadar iyi sonuç vermiyormuş; bu yüzden dünyanın herhangi bir yerinde eğer bir ateş var ise bunu bulup ortaya çıkarmaları ve eğer mümkünse ateşi alıp insanlara getirmeleri için bir Kunduz ile Kartal belirlenmiş. Kunduz ve Kartal kendilerini dağlarda eğitmişler, ta ki "sırra" kadem basana kadar; tılsımları sayesinde dünyanın dört bir yanına, hattâ her bir köşesine göz atabilmişler. Lytton'daki bir barınakta ateş bulunduğunu fark etmişler, dolayısıyla planlarını buna göre yapmşlar. Fraser'ın ağzındaki evlerini geride bırakıp Lytton'a varana kadar nehir boyunca yol katetmişler.[35] Kartal ha-

[35] James Teit, "Mythology of the Thompson Indians", *The Jesup North Pacific Expedition*, cilt. viii. Bölüm ii. (Leiden ve New York, 1912) s. 219 (*Memoir of the American Museum of Natural History*).

vada süzülmüş ve en sonunda bir tatlı su istiridyesi kabuğu bulmuş, sonra da ona sahip olmuş. Kunduz ise insanların dereden su çektiği yerde belirmiş. İnsanlar yeraltındaki bir barınakta yaşıyorlarmış. Bazı genç kızlar su almak için sabah dereye inmişler, fakat su kenarında bir kunduz olduğu haberini aldıklarında koşarak geri dönmüşler. Bazı erkekler yanlarına ok ve yaylarını alarak koşmuşlar, kunduzu vurup eve getirmişler. Sonra derisini yüzmeye başlamışlar. Bu sırada Kunduz, "Ah, ağabeyim benim! Uzun bir gelecek vardı önünde. Neredeyse ben de hapı yutuyordum" diye geçirmiş aklından. Tam bu sırada Kartal merdivenin tepesine konmuş ve o anda tüm insanların dikkatini üzerine çekmiş; insanlar Kartalı vurma kaygısıyla Kunduz'u tamamen unutmuşlar, oklarını ona fırlatmalarına rağmen Kartalı öldürememişler. Tam o esnada Kunduz evin sular altında kalmasına neden olmuş. Bu karmaşa içerisinde Kartal istiridye kabuğunu ateşin içerisine düşürmüş. Kunduz hemen koltukaltlarını ateşle doldurmuş ve onları suya doğru götürmüş. Ateşi tüm bölgeye yaymış. O zamandan sonra Kızılderililer ağaçlardan ateş çıkarabilmişler. Bazıları Kuzgunun ateşi sürekli yanında yetişen odun ve ağaçların yanına koyduğunu, aynı zamanda Kartalın da o bölgenin uzak bölgelerinde veya yükseklerde yetişmekte olan ağaçlara ateşi koyduğunu, göl ve akarsulardan ise uzağa götürdüğünü söylerler.[36]

Thompson hikâyesinin diğer versiyonu ilkine göre yalnızca detaylarda farklılaşır; hikâye şu şekilde anlatılmaktadır: Nicola ve Spences Köprüsü insanları ne ateşe ne de ateş üretebilecek bir araca sahiplermiş; çünkü o zamanlar odunlar tutuşmuyormuş. Yalnızca Lytton'daki insanların ateşi varmış. Kunduz, Gelincik ve Kartal Thompson nehri ağzındaki küçük bir su kaynağının kenarında yaşamakta olan Lytton insanlarından ateşi

[36] James Teit, *Traditions of the Thompson River Indians of British Columbia* (Boston ve New York, 1898), s. 56 ve sayfa 112'deki 181. dipnot.

çalmaya uğraşmak için anlaşmışlar. Öncelikle kunduz gitmiş oraya ve suya set çekmeye koyulmuş, bu sırada Kartal ve Gelincik dağlarda hazırlık yapmaya başlamış. Dördüncü gün, ikisi buhar banyosu yaparken, Gelinciğin koruyucu ruhu bir gelincik şeklinde belirip onun buhar kulübesine girmiş. Orada kendini kesip açmış, sonra Gelincik hayvan şekline bürünmek için onun bedenine girmiş. Kartalın koruyucu ruhu bir kartal şeklinde onun buhar kulübesine gelmiş. O da Kartalın kendi bedenine girmesine izin vermiş, böylece Kartal da bir kuş şekline bürünmüş.

Kartal, "Yükseklere uçacağım ve kardeşim Kunduz'a bakacağım" demiş. Gelincik ise, "Yüksek dağların tepelerinde ilerleyeceğim ve kardeşim Kunduzun neler yaptığını gözleyeceğim" demiş. Lytton'un görüş alanına girdiklerinde, Kunduz oradaki insanların eline çoktan tutsak düştüğü için, daha fazla kaybedecek zamanları olmadığını fark etmişler. Kartal yeraltı evindeki merdivenlerin tepesine âniden inip konmuş, bu sırada Gelincik ise evin zeminine su bassın diye delik açmakla meşgulmüş. İnsanlar Kartalı vurma endişesiyle Kunduzu tamamen unutmuşlar, Gelinciği ise hiç görmemişler. Kartalı vuramamışlar, bununla birlikte, onu ellerinden kaçırdıkları için birbirlerine kızmışlar. Bu sırada Kunduz'un set çektiği su Gelinciğin açtığı delikten fışkırmaya başlamış; bu karışıklıkta Kunduz közü kapmış, bir istiridye kabuğunun içine koymuş ve oradan koşarak kaçıp gitmiş.

Üçü eve ulaştıklarında Kunduz insanlar için ateş yakmış. Kartal onlara yemeklerini nasıl pişireceklerini ve kızartacaklarını göstermiş; Gelincik ise yemeklerini taşlarla nasıl haşlayacaklarını göstermiş. Sonra ateşin bir kısmını farklı türden her bir ağaca atmışlar, bu sayede o zamandan beri her odun yanıyormuş.[37]

---

[37] James Teit, "Mythology of the Thompson Indians", *The Jesup North Pacific Expedition*, sayı. viii. Bölüm ii. s. 338.

Bu versiyonda boy gösteren Kartal ve Gelinciğin gerçek bir kartal ve gelincik değil, ayrı ayrı Kartal ve Gelincik olarak adlandırılan insanlar olduğunu ve onların ateşi çalmak amacıyla bir kartal ve gelincik şekline büründüklerini, üstelik mitin bu şekilde anlatılarak mantıklı kılınmaya çalışıldığını algılayabiliyoruz. Önceki hikâye hakkındaki bu tür bir yorumlama, sonraki bir aşamada düşüncemizde yanılgı yaratabilir; böylece insanlar hayvanların ateş yaktığı veya kullandığıyla ilgili kuşkuya kapılabilir.

Thompson Kızılderilileri de evvel zamanda atalarının ateşi Güneşten elde ettiğine dair eski bir inanca sahiptir. Anlattıklarına göre uzun zaman önce, Kunduz ve Kartal ateşi çalmadan önce, odunların içinde ateş bulunmuyorken, insanlar ateş yakamıyorlarmış. Üşüdüklerinde ateş temin etmek için Güneşe ulak gönderiyorlarmış. Ulak uzun bir yol kat etmek zorunda kalıyormuş. Ulak tarafından getirilen ateş tükendiğinde insanlar daha fazlasına ihtiyaç duyup Güneşe daha fazla ulak göndermişler. Bazılarına göre ulaklar ateşi kabuklar arasında ya da etrafı kapalı başka bir şeyle getirmişler. Güneşten alıp getirilen ateş etrafa kuvvetli bir sıcaklık veriyormuş. Ayrıca bazı insanların güneş sıcaklığını getirme gücüne sahip oldukları ve ateşi getirmek için Güneşe gitmek zorunda olmadıklarından bahsedilmektedir. Söylenenlere göre, bu insanlar güneş ışınlarını aşağı çekerlermiş.[38]

Bununla birlikte Thompson Kızılderilileri tarafından farklı türde bir ateş-miti anlatılmaktadır, bu mitte ilk ateş hırsızı olarak Çakal tasvir edilmektedir. Hikâye şu şekilde ilerlemektedir: Bir dağın tepesindeki Çakal güneyden, çok uzaktan gelen bir ışık görmüş. İlk başta ne olduğunu anlamamış, ama gaipten gelen seslerden bunun ateş olduğunu öğrenmiş. Kafasını

[38] James A. Teit, "Thompson Tales," *in Folk-tales of Salishan and Sahaptin Tribes*, düzenleyen Franz Boas (Lancaster, Pa. ve New York, 1917), s. 20. (*Memoirs of the American Folk-lore Society*, sayı. xi.).

toplamış, ateşi ancak bu şekilde idrak edebilmiş. Birçok insan onun ardından gitmiş. Tilki, Kurt, Antilop ve tüm iyi koşucular onunla hareket etmiş. Uzun bir yolun ardından Ateş İnsanlarının evine ulaşmışlar. Onlara, "Buraya sizi ziyaret etmeye, dans etmeye, eğlenmeye ve oyun oynamaya geldik" demişler. O gece için bir dans etkinliği hazırlamışlar. Çakal ziftli sarıçam talaşlardan, uzun püsküllleri yere kadar uzanan sedir kabuklardan bir başlık yapmış. İlk önce Ateş İnsanları dans etmiş. Yanan ateş bir hayli zayıfmış. Sonra Çakal ve insanları ateşin etrafında bir çember oluşturarak dans etmişler. Fakat göremememekten yakınmışlar. Bunun üzerine Ateş İnsanları büyük bir ateş yakmışlar. Çakal dört kez yakınmış ve en sonunda ateşin yüksekleere kadar alevlenmesine izin vermişler. Çakalın insanları çok sıcak olmuş gibi davranmış ve serinlemeye gitmişler. Koşmaya başlamışlar. Geride yalnızca Çakal kalmış. Başlığı alev alana kadar çılgınca dans etmiş Çakal. Korkar gibi yapmış ve Ateş İnsanlarından ateşi söndürmelerini istemiş. Ateşe çok yakın dans edemeyeceği konusunda onu uyarmışlar. Kapının yanına geldiğinde ateşe doğru başlığındaki uzun püsküllleri savurmuş, sonra dışarı kaçmış. Ateş İnsanları onu kovalamışlar. Saç bandını Antilopa vermiş, Antilop koşmuş ve ateşi bir sonraki koşucuya uzatmış. Böylece ateşi elden ele ileterek taşımışlar. Fakat Ateş İnsanları hayvanları yakalamış ve hepsini bir bir öldürmüşler. Geriye bir tek Çakal kalmış. Neredeyse onu da yakalayacaklarmış ama bir ağacın arkasına doğru koşmuş Çakal, sonra da ağaca vermiş. Ateş İnsanları onu aramış ama bulamamışlar. Rüzgârın kuvvetlenmesine neden olmuşlar ve sağa sola düşen yanan kabuk parçalarıyla çalılar alev almış. "Çakal yanıp kül olacak" demişler. Koyu bir duman yükselmiş ve Çakal oradan kaçmış. Alevler tüm bölgeye yayılmış, bu yüzden birçok insan yanıp kül olmuş. Çakal şiddetli bir yağmur yağdırmış, bunun üzerine ateşi söndüren bir tufan kopmuş. Sonra ateş çalıların, ağaçların ve ormanların içerisinde kalmış, bunların hepsi ateş yakmada kullanılabiliyormuş. İşte bu yüzden

kuru sedir kabuklar ateşi taşımış, üstelik bu kabuklar ağır yanan kibritler olarak kullanılmışlar. Benzer sebepten ötürü ziftli odunlar da kolayca tutuşuyor ve ateş yakmak için kullanılıyormuş. O zamandan beri dünyada duman ve ateş görülüyormuş, üstelik birbirlerinden et ve tırnak gibi ayrılmıyorlarmış.[39]

Bu hikâyenin uzak güneyde bulunan New Mexico, Utah ve California'daki Kızılderililer arasında anlatılan benzer formdaki mitlerle ilintili olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bu mitlerin taşıdığı ayırt edici özellik ateş hırsızının Çakal olmasıdır; Çakal çaldığı ateşi uzun bir hat boyunca koşucu hayvanlara iletir, ateş sırayla kendi aralarında elden ele geçer, her biri ateşi alır ve kendinden sonrakine ulaştıran bitkin düşüp aradan çekilir.[40]

Toprakları batıdaki Thompson Kızılderililerinin sınırında bulunan Lillooet Kızılderilileri, ateşin kökenine dair bir hikâyeden bahsederler, bu hikâye Thompson Kızılderilileri tarafından anlatılan ateş-mitlerinden biriyle fazlaca uyuşmaktadır.[41] Hikâyeler arasındaki bu benzerlik şaşırtıcı değildir, üstelik Lillooetler Thompsonların tek yakın komşusu da değildir, onlar Salişlerle aynı soydandır ve çok benzer bir dil konuşmaktadırlar.[42] Mitin onlara özgün versiyonu şu şekilde ilerler:

Kunduz ile Kartal kız kardeşleriyle birlikte Lillooet bölgesinde yaşıyorlarmış. Ateşleri yokmuş ve yemeklerini çiğ yiyorlarmış. Kız kardeş sürekli ağlayıp sızlanıyormuş, çünkü kuru somon balığı derilerini kızartabilecek ateşe sahip değilmiş. En sonunda erkek kardeşler çok ağladığı için ona acıyarak, "Artık

---

[39] James A. Teit, "Thompson Tales", *Folk-tales of Salishan and Sahaptin Tribes* içinde, düzenleyen Franz Boas (Lancaster, Pa. ve New York, 1917), s. 2.

[40] Yukarı bkz. s. 180, s. 184.

[41] Yukarı bkz. s. 218.

[42] James Teit, "The Lillooet Indians", *The Jesup North Pacific Expedition*, sayı. ii. Bölüm v. (Leyden ve New York, 1906) s. 195 (*Memoir of the American Museum of Natural History*).

ağlama! Senin için ateş alıp getireceğiz. Uzun bir süre bunun için hazırlık yapacağız, bizim yokluğumuzda çok dikkatli olman, ağlayıp sızlanmaman gerekiyor; aksi halde hareket edersen amacımızı gerçekleştiremeyiz, hazırlık sürecimizin bir faydası olmaz" demişler.

Kız kardeşin yanından ayrılarak kendilerini dört yıl boyunca hazırladıkları dağlara doğru yol almışlar. Bu sürenin sonunda kız kardeşin yanına dönmüşler, onların yokluğunda kız hiç gözyaşı dökmemiş, ona ateş almaya gideceklerini söylemişler, artık ateşi nerede bulabileceklerini ve nasıl elde edeceklerini biliyorlarmış.

Beş günlük yolculuğun ardından ateş sahibi insanların evine[43] varmışlar. Sonra kardeşlerden biri kendini bir kartalın bedenine yerleştirmiş, diğeri de bir kunduzun. Kunduz kılığına giren kardeş çok yakındaki bir akarsuya set çekmiş, üstelik insanların yaşadığı evin altına o gece bir delik açmış. Ertesi sabah set çektiği suda yüzmüş, bu sırada yaşlı bir kadın onu görmüş ve vurmuş. Kunduzu evine almış, ateşin yanına yere yatırmış, insanlara onun derisini yüzmesini söylemiş. Derisini yüzerlerken koltukaltında kendilerini zorlayan bir şeye rastlamışlar. Bu bir istiridye kabuğuymuş, Kunduz kabuğu orada saklamış. Tam bu sırada insanlar hemen yanlarındaki bir ağaca konmuş çok büyük ve iyi görünümlü bir kartalı fark etmişler. Tüylerini elde etmek amacıyla onu öldürme telaşına kapılmışlar; böylece hepsi onu kovalayıp vurmaya başlamış, ama hiçbiri isabet ettirememiş. Böylece hepsi birbirine girmiş, aradan sıyrılan Kunduz biraz ateş alıp onu istiridye kabuğunun içine koymuş, sonra kendi açmış olduğu delikten kaçmış. Kısa zamanda suya ulaşmış, artık neredeyse eve varmak üzereymiş, elindeki ganimetle yüzmeye devam etmiş.

---

[43] Kızılderililerle ilgili çoğu kaynak evin bir yeraltı evi olduğu konusunda hemfikirdir, bazılarına göre bu evler denizin yanında yer almaktadır.

Kartal o anda erkek kardeşinin güvende olduğunu görmüş; havalanmış ve kardeşine eşlik etmiş. Evlerine doğru yola devam etmişler, Kartal yorgunluğu artınca Kunduzun sırtına yaslanmış. Ateşi böylece eve getirmiş ve kız kardeşlerine vermişler, kız bir hayli mutlu olmuş.[44]

Lillooetlerin ateşin kökenine dair anlattıkları farklı bir hikâye ise şu şekilde ilerler:

Anlattıklarına göre Kuzgun ve Martı arkadaşlarmış ve Lillooet bölgesinde birlikte yaşıyorlarmış. Kuzgunun dört kulu varmış, bunlar Solucan, Pire, Bit ve Ufak Bit imiş. O zamanlar dünyanın dört bir yanı karanlıkmış, çünkü Martı günışığının sahibiymiş ve onu bir kutunun içerisinde saklıyormuş, kendi özel kullanımı için ihtiyaç duyduğu zamanlar hariç asla kutudan çıkarılmasına müsaade etmiyormuş. Buna rağmen Kuzgun kutuyu kırıp güneş ışığının tüm dünyaya yayılmasının bir yolunu bulmuş. Böylece Kuzgun ışığa sahip olmuş, ancak henüz ateşi elde edememiş.

En nihayetinde kendi evinin çatısından etrafı izlemiş; uzakta, güney tarafındaki deniz kıyısından yükselen bir duman görmüş. Ertesi gün tüm kullarını Ufak Bit'in kanosuna bindirmiş, fakat kano çok küçük olduğu için batmış. Sonraki gün Büyük Bit'in kanosunu denemiş; ancak o da çok küçükmüş. Böylece tüm kullarının kanosunu denemiş ancak her deneme aynı şekilde sonuçlanmış. Artık ateşi alıp getirmek için karısına gitmesini ve Martının büyük kanosunu ödünç istemesini söylemiş. Ertesi gün, kanoyu ödünç aldıktan sonra, kullarını kanoya bindirmiş; Solucan, Pire, Bit ve Ufak Bit akarsuda dört gün kürek çektikten sonra ateşe sahip insanların evinin yakınına varmış.

---

[44] James Teit, "Traditions of the Lillooet Indians of British Columbia", *Journal of American Folk-lore*, xxv. Lillooet Indians of British Columbia," (1912) s. 299.

Kuzgun kullarına sormuş, kim gidip bu insanların kız bebeğini çalmak ister diye. Ufak Bit öne çıkmış; ancak diğerleri, "Sen çok ses yapar insanları uyandırırsın" demişler. Büyük Bit kendini önermiş, ama diğerleri aynı şekilde itiraz etmişler. Sonra Pire, "Ben gideceğim. Tek sıçrayışta oraya ulaşırım ve bebeği kaparım; diğer sıçrayışımla gene dışarıda olurum. Beni yakalayamazlar" demiş. Fakat diğerleri, "Sen ses çıkarırsın, insanların fark etmesini istemiyoruz" demişler. O sırada Solucan söze girmiş, "Ben yavaşça ve sessizce giderim, yere bir delik açarım. Bebeği salladıkları beşiğin olduğu yerin altından çıkarırım, onu gizlice alırım, kimsenin ruhu duymadan geri dönerim." Herkes bunun şu âna kadarki en iyi teklif olduğunu düşünüp Solucan'ın planını onaylamışlar. Böylece o gece Solucan yerin altında bir delik açmış ve bebeği kaçırmış. Mümkün olabildiğince çabuk bebekle geri dönmüş, onu kendi kanolarına koymuşlar ve eve doğru hızla kürek çekmişler.

Ertesi sabah seher vaktinde insanlar bebeğin kaybolduğunu fark etmişler, aralarındaki bilge bir kimse neler olduğunu anlamış. İz sürmeye başlamışlar ama Kuzguna ve onun kullarına ne yetişebilmişler ne de onları bulabilmişler. Mersinbalığı, Balina ve Fok dört bir yana bakmış ama en nihayetinde pes edip eve dönmüşler. Yalnızca küçük bir balık[45] kanonun gittiği yönü keşfetmiş ve onlara yetişmiş. Kanoya tutunarak ilerleyişini yavaşlatmaya çalışmış, ama en sonunda yorulup eve dönmüş. Çocuğun annesi, hırsızları yağmurun durdurabileceğini düşünerek şiddetli bir yağmur yağdırmış (bazıları bunu çocuğun annesinin ağlayarak yaptığını söyler), fakat bu hiçbir işe yaramamış. Kuzgun kendi yaşadığı yere çocukla birlikte ulaşmış, çocuğun akrabaları onun götürüldüğü yeri duyup Kuzgunun evine ellerinde birçok hediyeyle gelmişler; fakat Kuzgun hediye istemediğini söylemiş, böylece bebeğin akrabaları çocuğu alamadan evlerine dönmüşler.

[45] Denizde küçük ve dikenli bir balığın yaşadığını söylerler.

İki kez daha Kuzgunu hediyelerle ziyaret etmişler ama gene elleri boş dönmüşler. Dördüncü ziyarette Kuzgun gene hediyeleri geri çevirmiş, hâlbuki çocuğun akrabaları her seferinde bir öncekine göre daha değerli hediyelerle gidiyorlarmış. Daha sonra ona ne istediğini sormuşlar, Kuzgun, "Ateş" diye yanıtlamış. "Neden bunu daha önce söylemedin," demişler ona; üstelik bu durumdan bir hayli memnun olmuşlar, çünkü ateş bolmuş ve onlar diğer hediyelere kıyasla ateşe daha az kıymet veriyorlarmış. Böylece gidip Kuzguna ateş getirmişler, o da bebeği insanlara geri vermiş. Balık insanlar Kuzguna kuru kavak kökleriyle nasıl ateş yakıldığını göstermişler. Kuzgun çok mutlu olmuş ve Martıya, "Eğer senden ışığı çalmamış olsaydım, ateşin nerede saklandığını asla göremezdim. Artık hem ışığa hem de ateşe sahibim, artık ikisinden de yararlanabilirim" demiş. Bunun üzerine Kuzgun ateşi isteyen her aileye satmış ve ateş alan her bir aile, karşılığında ona küçük bir kız vermiş. Böylece Kuzgun birçok eşe sahip olmuş.[46]

Bir Kwakiutl hikâyesinde, istenilen ateşi elde etmek için bir Mink'in benzer şekilde bebeği kaçırdığını ve sonra karşılığında ateş aldığını görmüştük.[47]

Alt Fraser nehrinde Dr. Boas tarafından kaydedilen başka bir Lillooet hikâyesi, benzer takas kaidelerinin farklı bir şekilde uygulanarak ateşin nasıl elde edildiğiyle ilgilidir. Hikâye şu şekilde aktarılmıştır:

Kunduz ateşi Hayaletlere vermiş. İnsanlar ateşi nasıl edineceklerini bilmiyorlarmış, bunun üzerine, en sonunda, Küçük Susamurunu[48] ateşi alıp getirmesi için göndermişler. Küçük Susamuru yanına büyükannesinin bıçağını almış, bıçağı yelesinin altına saklamış ve Hayaletlerin evine doğru yola koyul-

[46] James Teit, "Traditions of the Lillooet Indians of British Columbia", *Journal of American Folk-lore*, xxv. Lillooet Indians of British Columbia," (1912) s. 300-303.

[47] Bkz yukarıda s. 214.

[48] *Kaig*, Almanca *Ners*.

muş. Eve vardığında içeri girmiş ve onları dans ederken görmüş. Dans bittiğinde Hayaletler suya girmek ve yıkanmak istemişler. "Bekleyin," demiş Küçük Susamuru, "size gidip su getireceğim." Bir kova almış ve nehrin kenarına doğru inmiş. Ağzına kadar su dolu kovayla geri dönünce, üstelik o sırada evde yanmakta olan ateşlerden birinin yanından geçiyormuş, tökezliyor gibi yapmış ve bu hareketle suyu ateşin üzerine dökmüş, böylece ateş sönmüş. "Ah," diye haykırmış, "sendeledim." Bunu söyleyerek kovasını doldurmak için geri dönmüş. Eve döndüğünde bu sefer diğer bir ateşin yanından geçerken ateşin üzerine su döküp söndürmüş. Artık ev çok karanlıkmış. Sonra Küçük Susamuru hızlıca bıçağını çıkarıvermiş ve Hayaletlerin şefinin kafasını kesmiş. Bunun üzerine şefin boyundan kopan kafasının kanamasını önlemek için üzerine toprak atmış ve kelleyi yanına alıp gitmiş. Fakat Hayaletler ateşi yakmadan önce dahi atılmış olan toprak kanlar içerisindeymiş. Şefin annesi bu durumu sezmiş, diğerleri olabildiğince hızlı bir şekilde tekrar ateşi yakmışlar, sonra şeflerinin kafasının kesildiğini görmüşler. Bunun üzerine ölü şefin annesi konuşmuş, şunları söylemiş, "Yarın Küçük Susamuruna gidin ve fidye karşılığında kellesini kurtarın." Diğerleri denileni yapmış ve Küçük Susamurunun evine gelmişler. O sırada Küçük Susamuru kendisi için hâlihazırda on adet ev inşa etmiş, üstelik büyükannesine de kendi için on farklı giysi diktirmiş. Böylece Hayaletler oraya vardıklarında Küçük Susamurunu bir o evin bir bu evin çatısında görmüşler, üstelik Küçük Susamurunun sürekli üzerinde farklı giysiler oluyormuş, böylece Hayaletler orada birçok insan olduğunu düşünmüşler. Oraya gittiklerinde Küçük Susamurunun büyükannesiyle konuşmuşlar, ona, "Size şefimizin kafasına karşılık üstlük vereceğiz" demişler. Ancak kadın, "Torunum üstlük istemez" yanıtını vermiş. Daha sonra ona ok ve yay vermeyi önermişler, ama büyük anne bu teklifi de geri çevirmiş. Sonra Hayaletler büyük bir hüzün içerisinde gözyaşı dökmüş, aynı zamanda ağaçlar da onlarla birlikte gözyaşına boğulmuş-

lar; ağaçların gözyaşları yağmura dönüşmüş. En sonunda Hayaletler, Küçük Susamuruna ateş delgisi* vermeyi teklif etmişler. Büyükanne bunu kabul etmiş ve onlara kelleyi geri vermiş. İşte o zamandan beri insanlar ateşe sahipmiş.[49]

Vancouver adasının güneydoğu yakasındaki Nanaimo limanı ve Nanaimo gölü yakınlarındaki bir bölgede yaşayan ve Salişler ile aynı soydan gelen bir kabile olan Snanaimuq veya Nanaimolar[50] benzer şekilde ateşe sahip olmak için küçük bir çocuğun nasıl mübadele edildiğinden bahsetmektedirler. Anlattıklarına göre uzun bir zaman önce insanların ateşi yokmuş. Mink gidip ateşi getirmek istiyormuş, bunun için büyükannesiyle birlikte ateşi saklayan şefe gitmişler. Kimseye görünmeden karaya varmışlar ve Mink evin içerisindeki bebeği şef ve karısı uyurken çalmış. Ancak kuş Tegya o sırada bebeği beşikte sallıyormuş. Mink aralık kalan kapıdan içeri dalmış. Kuş kapı gıcırtısını duyunca şefi uyandırmak için "Cik! Cik!" diye ötmüş. Fakat Mink fısıldamış, "Uyu! Uyu!" ve o anda kuş uykuya dalmış. Mink artık evin içerisindeymiş, şefin bebeğini beşikten çıkarıp kaçırmış. Sonra hızla kayığına doğru gitmiş, büyük annesi orada bekliyormuş, sonra birlikte eve doğru kürek çekerek yol almışlar. Her bir köyden geçerken büyükanne çocuğu ağlatmak için çimdikliyormuş. En sonunda yalnızca kendisi ve büyükannesinin yaşadığı, Mink'in büyük bir evinin olduğu Tlaltq'a (Nanaimo'nun karşısındaki Gabriola adasına) ulaşmışlar.

Ertesi sabah şef çocuğun kaybolduğunu fark etmiş ve çok üzülmüş. Kanosuyla evladını aramak için kürek çekmiş, sonra bir köye vardığında sormuş, "Çocuğumu gördünüz mü? Birisi yavrumu kaçırmış." İnsanlar, "Geçen gece Mink buradan geçti ve kanosunda bir çocuk ciyak ciyak bağırıyordu" demişler. En

* Fire-drill. (ç.n.)

[49] Franz Boas, *Indianische Sagen von der, Nord-Pacifischen Küste Amerikas* (Berlin, 1895), s. 43.

[50] F. W. Hodge, *Handbook of American Indians*, ii. 23.

sonunda şef Tlaltq'a gitmenin bir yolunu bulmuş. Mink ise onu bekliyormuş, çok uzaktan onun geldiğini görmüş, kafasındaki birçok başlıktan birine vurmuş ve evin önünde dans etmeye gitmiş, büyükannesi de alkış tutup şarkı söylüyormuş o sırada. Sonra eve hızlıca geri dönmüş, kafasındaki ikinci bir başlığa eliyle vurmuş ve farklı bir kılıkta başka bir kapıda belirmiş. Sonunda şefin çocuğunu elinden tutarak ortadaki odadan dışarı çıkmış. Mink'e saldırmaya cesaret edememiş şef, çünkü evde birçok insan olduğunu düşünmüş. "Çocuğumu bana geri ver. Sana bakırdan tabaklar veririm" demiş.[51] Mink'in büyükannesi ona bağırmış, "Sakın kabul etme." En sonunda şef ona ateş delgisi vermeyi önermiş, Mink büyükannesinin tavsiyesiyle bu teklifi kabul etmiş. Şef de çocuğunu alıp eve dönmüş, Mink ise büyük bir ateş yakmış. Böylece insanlar ateşin nimetlerinden faydalanmışlar.[52] Bu hikâye Kwakiutllar tarafından anlatılan mitle büyük ölçüde benzerdir.[53]

Britanya Kolumbiyası'nda bulunan Saliş soyundan türeyen ve o bölgenin en doğusunda kendine yer bulan Okanaken Kızılderilileri tarafından da ateşin kökenine dair bir hikâye anlatılmaktadır. Belirtmek gerekir ki Okanakenlerin yaşadığı alan yalnızca o bölgeyle sınırlı değildir, Birleşik Devletler'in güneyine doğru, iki ülke arasında onları neredeyse tamamen ikiye ayıran bir sınıra da yayılmışlardır.[54] Okanakenler tarafından ateşin kökenine dair anlatılan hikâye şu şekildedir:

---

[51] Bakır tabaklar Kuzeybatı Amerika'da yaşayan Kızılderililer için bir hayli değerliymiş.

[52] Franz Boas, *Indianische Sagen von der, Nord-Pacifischen Küste Amerikas* (Berlin, 1895), s. 54. Dr. Boas tarafından aktarılan ikinci kez ve neredeyse bu mitle aynı olan bir kayıt için aynı kitapta s. 54'e bakınız.

[53] Bkz. yukarıda s. 227.

[54] C. Hill Tout, "Report on the Ethnology of the Okanaken of British Columbia", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, xli. (1911) s. 130.

Bir zamanlar ateş yokmuş, bu yüzden tüm insanlar ateş edinmekle ilgili sorunu tartışmak için biraraya gelmişler. Yukarı âleme en iyi şekilde nasıl çıkabileceklerini düşünmüşler. Bu nedenle gökyüzüne bir ok fırlatmışlar ama attıkları ok hızlı gitmemiş. Hepsi peşi sıra oku göğe saplamayı denemiş ama başaramamış. En sonunda bir kuş (*tsiskakena*) oklarını eve atmış ve son okunu diğerlerinin ardına dizilecek şekilde sarkıtmış. Böylece oklardan oluşan bir zincir tamamlanmış ve hepsi oradan tırmanmış. O sırada ateşi elde etmek için en iyi yolun ne olacağı hususunda fikir alışverişinde bulunmuşlar. Kunduzun suya girmesi ve o sıralarda hemen yakında balık avlayan Ateş İnsanları tarafından yakalanması kararlaştırılmış; ayrıca Kunduzun derisi onlar tarafından yüzüldüğünde Kartal'ın üzerlerinden uçması ve insanların dikkatini dağıtıp, o sırada ateşi kapıp çalan Kunduzu onların elinden alması gerekiyormuş. Bu plana uygun olarak Kunduz, Ateş İnsanları'nın balık avladığı dereye girmiş ve onların kendisini yakalamasına olanak sağlamış. Ateş İnsanları onu hemen eve götürüp Kunduzun derisini yüzmeye başlamış. Göğsündeki deriyi kestikleri anda Kartal havalanmış ve onların dikkatini üzerine çekmiş. Herkes yay ve oklarını kapmış, sonra Kartalı kovalamış, vurup indirmeye çalışmış. Kunduz bu fırsatı değerlendirerek zıplamış ve ateşin bir kısmını kesilerek açılan derisinin altına yerleştirmiş, sonra da arkadaşlarının yanına kaçmış, artık Kartalla birlikteymiş. O sırada merdivenin tepesinde ilk kimin inmesi gerektiği konusunda büyük bir heyecan yaşanıyormuş. Oradaki itiş kakışma ve çekişmelerinden ötürü hepsi aşağı inmeden önce oklardan oluşan zincir kırılmış, bu yüzden bazıları atlamak zorunda kalmış. Kedibalığı bir deliğe düşmüş ve çenesi parçalanmış. Vantuz kafasını çarpmış; böylece tüm kemikleri paramparça olmuş, bunun sonucunda diğer tüm hayvanlar yeni bir başa sahip olması için ona birer kemik vermiş. İşte bu yüzden Kedibalığının bu

kadar sıradışı bir ağzı ve Vantuz Balığının bu denli değişik bir kafası varmış.[55]

Benzer bir hikâyeden, Saliş soyuna bağlı ve Washington eyaletinde yer alan Big Bend'in altındaki San Poil nehri ve Columbia nehri üzerinde yaşayan Sanpoil Kızılderilileri de bazı ufak farklılıklarla bahsederler.[56] Sanpoillerin anlattıklarına göre bir zamanlar yeryüzündeki tüm ateşler sönene kadar yağmur yağmış. Hayvanlar kendi aralarında toplanmış ve ateşi geri almak için gökyüzüne savaş açmayı kararlaştırmış. İnsanlar harekete geçip oklarıyla göğü vurmayı denemişler. İlk önce Çakal vurmaya çalışmış ama başaramamış. En sonunda Baştankara* attığı oku göğe saplamayı becermiş. Oklardan oluşan, hayvanların tırmanabileceği bir zincir oluşturana dek atış yapmaya devam etmiş. En son tırmanan Boz Ayı imiş, ancak çok ağır olduğu için oklardan oluşan zincir kırılmış, böylece ayı gökyüzündeki diğer hayvanların arasına katılamamış.

Diğer hayvanlar gökyüzüne ulaştıklarında kendilerini gökteki insanların balık avladığı bir gölün yanındaki vadide bulmuşlar. Çakal keşif yapmak istemiş ama yakalanmış. Sonra Misksıçanı nehrin kıyısına bir delik açmış ve Kunduz ile Kartal ateşi çalmak için harekete geçmişler. Kunduz dalyanlardan birinin içine girmiş ve ölü taklidi yapmış. Kunduzu şefin evine taşımışlar, götürdükleri yerde insanlar onun derisini yüzmeye başlamışlar. Tam bu sırada Kartal çadırın yanındaki bir ağaca konmuş. İnsanlar Kartalı görünce kovalamaya başlamışlar, Kunduz ise yanan birçok koru hızla bir istiridye kabuğuna koyup kaçmış. Göle atlamış, insanlar ağlarla onu yakalamaya çalışmışlar; ne var ki Misksıçanının açtığı deliklere su dolmuş. Hayvanlar ok zincirlerine doğru koşmuşlar ama oraya varınca

---

[55] C. Hill Tout, "Report on the Ethnology of the Okanaken of British Columbia", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, xli. (1911), s. 146.

[56] F. W. Hodge, *Handbook of American Indians*, s. 451.

* Kuzey Amerika'ya özgü başı ve göğsü kara bir kuş. (ç.n.)

zincirleri kırılmış halde bulmuşlar. Sonra her kuş bir dört ayaklıyı sırtına alıp aşağıya uçmuş. Geride bir tek Çakal ile Vantuz Balığı kalmış. Çakal her bir patisine manda derisinden parçalar bağlamış ve aşağıya atlamış. Deriler sayesinde aşağıya doğru süzülmüş, sonunda da bir çam ağacının üzerine inmiş. Ertesi sabah kanatlarıyla hava atmış herkese, fakat onları üzerinden bir daha çıkaramamış ve böylece bir yarasaya dönüşmüş. Vantuz Balığı da aşağıya atlamak zorunda kalmış, bu yüzden paramparça olmuş. Diğer hayvanlar onun kemiklerini biraraya getirmiş; bazı kemikleri kaybolduğu için insanlar onun kuyruğuna çam iğnesi koymuşlar. Bu yüzden Vantuz Balığı'nın vücudunda birçok kemik bulunmaktaymış.[57]

Şimdi Britanya Kolumbiyası'nın güneyindeki Saliş soyundan gelen kabileleri bırakıp, büyük Athapascan soyuna bağlı daha kuzeydeki kabilelere geçeceğiz. Bu kabilelerden biri, kendi adlarını verdikleri nehir vadisinde yaşayan Chilcotinler ya da Tsilkotinlerdir. Yaşadıkları topraklar Britanya Kolumbiyası'nın iç kısmına denk düşmektedir, yani yaklaşık olarak 52^0 güney enlemine tekabül etmektedir.[58] Ateşin kökenine dair anlattıkları hikâye ise şu şekildedir:

Eskiden dünyada, bir adamın evi hariç, hiçbir yerde ateş yokmuş; bu adam diğer insanlara ateş vermiyormuş. Bu yüzden bir gün Kuzgun ateşi çalmaya karar vermiş; kardeşlerini ve arkadaşlarını toplamış ve ateş-adamın evine gitmiş. Ateş evin bir kenarında yanıyormuş, ateşin sahibi korumak için onun yanında oturuyormuş. Kuzgun ve arkadaşları içeri girer girmez dans etmeye başlamışlar. O sırada Kuzgunun saçına ziftli odun talaşları bağlıymış, bu şekilde ateşin yanına gidecek, böylece

[57] Marian K. Gould, "Sanpoil Tales", *Folk-tales of Salishan and Sahaptin Tribes*, düzenleyen Franz Boas, s. 107.

[58] Livingston Farrand, "Traditions of tbe Chilcotin Indians", *The Jesup North Pacific Expedition,* vol. ii. Kısım i. (New York, 1900) s. 3 (*Memoir of the American Museum of Natural History*); F. W. Hodge, *Handbook of American Indians*, s. 109.

talaşlar tutuşacakmış; ancak ateş-adam bunun olmaması için büyük bir dikkatle ateşe göz kulak oluyormuş. Bu yüzden diğerleri sürekli ama sürekli dans etmiş, ta ki Kuzgun hariç herkes peşi sıra yorgunluktan düşene kadar. Kuzgun bahsedilen gündüz ve gece boyunca ve hattâ ertesi gün dans etmiş, ta ki ateş-adam ateş başında nöbet tutmaktan yorulup uykuya dalana kadar. Kuzgun bunu görür görmez ziftli odunun tutuşması için kafasını ateşe sokmuş ve hızla evden dışarı fırlamış, tüm ülkede koşmuş, farklı noktalarda yangın çıkarmış. Ateş-adam uyanmış ve dumanı görmüş, neler olduğunu fark etmiş ve ateşi geri almak için olabildiğince hızlı bir şekilde koşmuş, fakat geri almayı başaramamış çünkü çok fazla yerde yangın varmış; o günden sonra insanlar ateşe sahip olmuş. Bunlar yaşanırken, odunlar yanmaya başlamış, bu yüzden hayvanlar koşuşturmuş, tavşan hariç tüm hayvanlar kaçmış; tavşan yeterince hızlı koşamamış, bu yüzden ateşe yakalanmış ve ayakları yanmış. İşte bu sebeple günümüzde tavşanların tabanlarında siyah noktalar bulunuyormuş. Diğer taraftan, ağaçlar tutuştuktan sonra ateş odunların içerisinde kalmış; işte günümüzde odunlar bu yüzden yanıyormuş, bizler de bu sayede iki çubuğu birbirine sürterek ateş yakabiliyormuşuz.[59]

Athapascan soyundan gelen kabilelerden biri olan Kaska Kızılderilileri, Chilcotin Kızılderililerinin yaşadığı bölgenin daha kuzeyinde kalan, dağların Arktik yamacı üzerinde bulunan, Britanya Kolumbiyası'nın kuzey iç kesimindeki bir bölgede yaşarlar.[60] Kaskalar ateşin kökenine dair şu hikâyeyi anlatırlar:

Uzun zaman önce insanların ateşi yokmuş. Ayı hariç hiçbiri ateşe sahip değilmiş. Ayının bir yanar-taşı varmış, onunla istediği zaman ateş yakabiliyormuş. Büyük bir titizlikle bu taşı saklıyor, sürekli kuşağına bağlayarak muhafaza ediyormuş. Bir

[59] Livingston Farrand, "Traditions of tbe Chilcotin Indians", *The Jesup North Pacific Expedition,* vol. ii. Kısım i. (New York, 1900) s. 15.
[60] James A. Teit, "Kaska Tales", *Journal of American Folk-lore*, xxx. (1917) s. 417.

gün kendi barınağında ateşiyle uzanıyormuş, bu sırada küçük bir kuş gelip ateşe yaklaşmış. Ayı, "Ne istiyorsun?" diye sormuş, kuş yanıtlamış, "Donmak üzereyim, ısınmak için geldim." Ayı içeri gelmesini ve bitlerini ayıklamasını söylemiş. Küçük kuş buna razı olmuş, Ayının üzerine çıkarak bitlerini ayıklamış. Bunu yaparken Ayının kuşağına bağlı olan yanar-taşın ipini de çözmüş. İp açıldığında kuş taşı kaptığı gibi uçup gitmiş. Hâlihazırda hayvanlar ateşi çalmak için plan düzenlemişler, birbirlerinin arkasına geçerek sıra halinde beklemişler. Ayı ise kuşu arkasından koşarak kovalamış, kuş sıradaki ilk hayvana ulaştığı anda Ayı onu yakalamış. O esnada kuş ateşi sırada bekleyen ilk hayvana atmış, ilk hayvan sonrakine iletmiş, bu böyle devam etmiş. En sonunda ateş Tilkiye ulaşmış, aldığı ateşle yüksek bir dağa doğru koşturmuş Tilki. Ayı onu kovalarken bitkin düşmüş ve geri dönmüş. Tilki yanar-taşı dağın zirvesinde parçalara ayırmış ve bunları kabilelere yaymış. Böylece yeryüzündeki kabilelerin çoğu ateşe sahip olmuş; işte bu sebeple günümüzde her yerde kayaların ve odunların içinde ateş bulunuyormuş.[61]

Britanya Kolumbiyası'nın kuzey iç kesiminde bulunan Babine gölü yakınlarındaki bölgede yaşayan, Athapascan soyundan gelen diğer kabilelerden biri olan Babine Kızılderilileri de ateşin kökenine dair bir hikâye anlatırlar. Söylediklerine göre uzun bir zaman önce dünyadaki tek ateş eski bir şefin elinde bulunuyormuş, ateşi kendi barınağında saklıyor ve hiç kimseyle paylaşmıyormuş. Dolayısıyla bu yaşlı adam hariç tüm insanlar soğuktan tir tir titriyormuş; kendinden ateş isteyenlere kulağını tıkadığı için insanlar ona tuzak kurarak ateşi zorla almaya karar vermişler. Böylece Rengeyiği ile Misksıçanına başvurmuşlar. Rengeyiğine reçine odunundan talaşların yapıştırıldığı bir başlık vermişler; Misksıçanı'nın üzerine ise dağsıçanı derisinden yapılan bir giysi geçirmişler. Sonra ateşin sahibi yaş-

[61] James A. Teit, "Kaska Tales", *Journal of American Folk-lore*, xxx. (1917) s. 443.

lı adamın barınağına girmişler, içeri adım atarlarken de şarkı söylemişler. Rengeyiği ve Misksıçanı ocağın her iki tarafında da mevzi almış, barınağın sahibi tetikte bekliyormuş. Sonra iki hayvan dans etmeye başlamış. Dans ederlerken, Rengeyiği alışılmış şekilde kafasını iki yana sallayarak, ocaktan çıkan alevlerden reçine odunlu başlığını tutuşturmayı becermiş; ancak tetikte bekleyen ihtiyar ateşi tutuşmaya başladığı gibi ânında söndürmüş. Hemen sonra, topluluğun dansa eşlik ettiği yüksek sesli şarkılar arasında, Rengeyiği başlığını yeniden tutuşturmayı başarmış ve bu sefer yaşlı adam ateşi söndürmede bir hayli sıkıntı yaşamış. Yaşlı adam bununla meşgulken, uzun zamandır yeryüzünde çukur açan ve uygun ânı kollayan kurnaz Misksıçanı, yanan küçük bir közü gizlice kapıp yerin altına girerek ortadan kaybolmuş. Bir süre sonra ufukta bir dağdan yükselen duman tabakası görülmüş. Dumanı akabinde ateşin uzantısı takip ediyormuş; bu şekilde insanlar Misksıçanının ateşi kendileri için elde ettiğini öğrenmişler.[62]

İnsanların bir dağdan yükselen duman ve alevleri gözlemleyerek ilk olarak ateşin nimetinden faydalandıklarını anlatan bu hikâye son derece önemlidir. Burada, Kızılderililerin ateşi ilk kez Amerika'nın bu bölgesinde var olan aktif volkanlardan birinden elde ettiklerini veya elde edildiğine inandıkları iddia edilmektedir.

Kraliçe Charlotte adalarında yaşayan Haida Kızılderililerin anlattıklarına göre uzun bir zaman önce büyük bir tufan tüm insanları ve hayvanları yok etmiş, geride yalnızca bir kuzgun kalmış. Fakat bu hayvan bildiğimiz gibi sıradan bir hayvan değilmiş, yani eski Kızılderili hikâyelerindeki tüm hayvanlar

[62] Le R. P. Morice, *Au pays de l'Ours noir, chez les Sauvages de la Colombie Britannique* (Paris ve Lyon, 1897) s. 151-153. Yazara göre (s. 150) benzer mit, bir Athapascan kabilesi olan Babine Kızılderilileriyle bağı bulunan Carrierler ya da Takulliler arasında da anlatılmaktadır. Karşılaştırma için bkz. F. W. Hodge, *Handbook of American Indians*, s. 123, s. 675.

gibi o da büyük ölçüde insan özellikleri taşıyan bir hayvanmış. Örneğin tüylerle kaplı postunu bir elbise gibi dilediği zaman giyebiliyor ya da çıkarabiliyormuş. Bu hikâyenin bir versiyonunda kuzgun, kocası olmayan bir kadından dünyaya gelmiştir, üstelik kadın onun için ok ve yaylar yapmıştır; hattâ bu hikâyedeki kuzgun diğer mitte bahsedilen kuzgunla ilişkilendirilmektedir. Büyük tufanla birlikte insanlık yok olduktan sonra bu olağanüstü Kuzgun bir yürek midyesiyle evlenmiş, midye de ona bir dişi çocuk dünyaya getirmiş; böylece kuzgun çocuğunu eşinden alıp sonunda insana dönüşerek yeryüzüne dönmüş.

Fakat insanların, soydaşlarının, hâlâ birçok ihtiyacı varmış; bu insanlar ne ateşe, ne günışığına, ne temiz suya, ne de kandil balığına sahiplermiş. Bunların hepsine günümüzde Nasse nehrinin olduğu yerde yaşayan, Setlin-ki-jash adındaki büyük bir şef (ya da tanrısal varlık) sahipmiş. Ne var ki bu güzel şeylerin hepsini kurnaz Kuzgun sahibinden çalıp insanlara vermeyi kafasına koymuş. Ateşi çalmayı şu şekilde başarmış: Kuzgun, şefin evinde görünmeye cesaret edemediği için, ladin ağacının tek bir iğnemsi yaprağına bürünerek, evin yanındaki suya dalmış. O zamanlar şefin bir kızı varmış; kız aşağıya su çekmeye gittiği vakit, tasla aldığı suyun içine yaprağı da çekmiş, sonra da suyu içerken yaprağı fark etmeyip yutmuş. Kısa süre sonra kız hamile kalmış ve bir çocuk dünyaya getirmiş, doğurduğu yavru kurnaz Kuzgundan başkası değilmiş. Böylece Kuzgun barınağa girmeyi başarmış. Doğru ânı kollamış ve bir gün yanan bir közü almış, tüylü postunu giyip barınağın tepesindeki bacadan uçup gitmiş, yanına aldığı ateşi gittiği her yere yaymış. Ateş yaktığı ilk yerlerden birisi Vancouver adasının kuzeyindeki burnun yanında kalan kısımmış; ayrıca orada birçok ağacın siyah kabuklu olmasının nedeni de buymuş.[63]

---

[63] George M. Dawson, *Report on the Queen Charlotte Islands*, 1878 (Montreal, 1880), s. 149-151 (*Geological Survey of Canada*).

Bahsedilen mitin başka bir Haida versiyonu Masset ağzıyla şu şekilde anlatılmaktadır:

O zamanlar, Kuzgun yoldayken, ortalıkta hiç ateş yokmuş, üstelik insanlar ateşten bihabermiş. Sonra Kuzgun suyun üstünden kuzeye doğru gitmiş. Açıklarda suyun dışına doğru çıkan kocaman bir suyosunu varmış. Suyosununun başı birden kaybolmuş ve oradan kıvılcımlar çıkmış. Bu, Kuzgun'un ateşle ilk karşılaşmasıymış. Böylece okyanusun dibi boyunca ilerlemiş Kuzgun. Çok geçmeden büyük balıklar onu öldürmek istemiş –siyah balina, şeytan balığı, iskorpit ve geri kalanlar. Kuzgunun yanına gittiği kişi Ateşin Sahibi imiş.

Evin içine girdiğinde Ateşin Sahibi ona, "Gel otur, şef" demiş. Kuzgun da ona, "Şef bana ateşi verecek mi?" diye sormuş. Ateşi verdiğinde Kuzgun ona üzeri kaplı bir taş tepsi uzatmış. Sonra Kuzgun ateşle oradan ayrılmış. Sahile gittikten sonra, yanmakta olan bir koru orada bulunan bir sedirin içine koymuş. Daha sonra kız kardeşinin yaşadığı eve girmiş. Kızla birlikte orada ayrıca bir Kelebek bulunuyormuş. Sonra Kuzgun evde bir ateş yakmış. Bir parça ateşi sedirin içine koyduğu için insanlar ateş delgisi kullanarak sedirle ateş yakmayı deneyip ateş elde ediyorlarmış.[64]

Alaska'daki Tlingit Kızılderilileri de dünyanın ilk zamanlarında Kuzgunun yaptığı harika şeylerden bahsederler. Anlattıklarına göre, o zamanlar ateş yeryüzünde henüz yokmuş, yalnızca denizdeki bir adada bulunuyormuş. Kuzgun oraya uçmuş, gagasıyla bir közü almış ve büyük bir süratle uçarak geri dönmüş. Ancak mesafe çok uzun olduğu için adaya geri döndüğü vakit köz tükenmek üzereymiş, üstelik Kuzgunun gagasının yarısı da neredeyse yanıp kül olmuş. Kıyıya ulaşır ulaşmaz Kuzgun kızgın közü yere düşürmüş ve kıvılcımlar saçıla-

[64] John R. Swanton, "Haida texts—Masset dialect," *The Jesup North Pacific Expedition*, sayı. x. Bölüm ii. (Leyden ve New York, 1908) s. 315. (*Memoir of the American Museum of Natural History, New York*).

rak taşların ve odunların üzerine düşmüş. Tlingitlerin söylediğine göre hem taşların hem de odunların hâlâ içinde ateş olmasının nedeni buymuş; bu sayede sizler taşlara çelikle vurup kıvılcım çıkarabilmekte ve iki çubuğu birbirine sürterek ateş elde edebilmekteymişsiniz.[65]

Bu mitin diğer bir Tlingit versiyonu şu şekildedir:

Başlangıçta insanlar ateşe sahip değilmiş. Fakat Kuzgun (*Yetl*), okyanusun ötesinde yaşayan Kar Baykuşunun ateşi muhafaza ettiğini biliyormuş. Tüm insanlara, ki onlar şu anda hâlâ hayvan formundaymışlar, peşi sıra gitmelerini ve ateşi alıp getirmelerini buyurmuş; ancak hiçbiri ateşi getirmeyi başaramamış. En sonunda uzun kuyruklu Geyik çıkıp, "Köknar odunu alıp kuyruğuma bağlayacağım. Onunla ateşi alıp getireceğim" demiş. Dediği şekilde yapıp Kar Baykuşunun evine koşmuş, ateşin etrafında dans etmiş ve en nihayetinde kuyruğunu alevin dibine sallayıvermiş. Bunun üzerine kuyruğundaki odun tutuşmuş, sonra hemen kaçmış. Böylece kuyruğu yanmış halde geri gelmiş, o zamandan beri Geyik yalnızca kısa bir kuyruğa sahip olmuş.[66]

Hikâyenin bu versiyonunda tek başına Kuzgun olmamakla birlikte, aynı zamanda kuyruğuna tutuşabilecek bir odun bağlayıp dans ederek ateşi çalan Geyik de mevcuttur. Buna tamamen benzeyen hikâyelerin Britanya Kolumbiyası'ndaki Nootkalar, Kwakiutllar ve güneyde yaşayan diğer kabileler tarafından anlatıldığını görmüştük.[67]

---

[65] H. J. Holmberg, "Über die Völker des, Russischem Amerika", *Acta Societatis Scientiarum Fennicae*, iv. (Helsingfors, 1856), s. 339; Alph. Pinart, "Notes sur les Koloches", *Bulletins de Ia Société d'Anthropologie de Paris*, 11. cilt, vii. (1872) s. 798; Aurel Krause, *Die Tlinkitlndianer* (]ena, 1885), s. 263. Bu miti kaleme alan kişi, Krause'nin atıflarına bakılırsa, eski Rus misyoner Veniaminov'dur.

[66] Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord-Pacifischen Küste Amerikas*, s. 3.

[67] Bkz. yukarıda s. 205-218.

Bu mitin üçüncü Tlingit versiyonunda ne Kuzgun ne de Geyik ateş hırsızı olarak karşımıza çıkar. Tlingitlerin anlattığına göre Kuzgun gezerken bir yere varmış, gittiği yerde sahilin yakınında dalgalanan bir şey görmüş, fakat ona hiç yaklaşmamış. Kuzgun tüm kuşları toplamış. Akşama doğru bu şeye bakmış ve onun ateşe benzediğini görmüş. Bunun üzerine, çok uzun bir gagası olan Tavuk Atmacasına uçmasını buyurmuş ve ona, "Cesur ol. O ateşten birazını alırsan elinden yitip gitmesine izin verme" demiş. Tavuk Atmacası oraya ulaşmış, bir miktar ateşi ele geçirmiş ve mümkün olabildiğince hızlı bir şekilde uçarak geri dönmeye başlamış, ancak ateşi Kuzgun'a getirene kadar gagası yanıp kül olmuş. İşte bu yüzden Tavuk Atmacasının gagası kısaymış. Sonra Kuzgun sahilde bulunan biraz kırmızı ardıç ile biraz beyaz taş almış; ateşi bunların içine koymuş, bu sayede o zamandan beri ateş dünyanın dört bir yanında bulunmaktaymış.[68]

Gene de kuzeyin ötesinde, Bering Boğazı'nın çıplak sahillerinde yaşayan Eskimolar arasında, tüm şeylerin kökenine dair anlatılan mitlerde Kuzgun önemli bir rol oynar.[69] Bu bölgede yaşayan Eskimoların anlattıklarına göre yeryüzünde ilk insanlar ortaya çıktıktan sonra Kuzgun onlara bir ateş delgisi ile birlikte kuru bir odun parçası ve sicimden yay yapmayı düşünmüş; Kuzgun ormandan ve küçük ağaçlardan elde ettiği odunları alarak delikler açmış ve yamaçlar üzerinde bulunan yerlerde barınılmasını sağlamış. Ayrıca onlara ateş delgisiyle nasıl ateş yakılacağını göstermiş, üstelik kavdan elde edilen kıvılcımı kuru otlardan oluşan bir demetin üzerine koymuş ve alev alana kadar el etmiş, sonra yanan otlara kuru odun atmış.[70]

---

[68] John R. Swanton, *Tlingit Myths and Texts* (Washington, 1909), s. 11 (*Bureau of American Ethnology, Bulletin* No. 39).

[69] E. W. Nelson, "The Eskimo about Bering Strait," *Eighteenth Annual Report of the Bureau of American Etymology*, Bölüm i. (Washington, 1899) s. 452.

[70] E. W. Nelson, *age.*, s. 456.

Burada Kuzgun tarafından kullanılan ateş yakma aleti, belli ki, yaylı delgidir, bu aletin etrafına ok yayının kirişi dolanır ve yay gerilir, böylece delgi sıradan bir ip kullanılarak yapılanın aksine çok daha hızlı bir şekilde döndürülür, ayrıca bu yöntemi uygulayan kişi elleriyle delginin iki ucundan çeker.[71] Ateş delgisinin bu gelişmiş formu esasen Bering Boğazı'nda yaşayan Eskimolar tarafından kullanılmaktadır;[72] aslında tüm Eskimo ırklarının yanısıra[73] bazı Kuzey Amerika Kızılderilileri de bunu ayrıca kullanmaktadırlar.[74]

[71] E. B. Tylor, *Researches into the Early History of Mankind*, s. 246.
[72] E. W. Nelson, *age.*, s. 75.
[73] W. Hough, "Fire-making Apparatus in the United States National Museum," *Report of the National Museum*, 1887-1888 (Washington, 1890), s. 555; W. Hough *Fire as an Agent in Human Culture*, s. 96.
[74] E. B. Tylor, *age.*, s. 246; W. Hough, *age.*, s. 97.

AVRUPA'DA ATEŞİN KÖKENİ

Aşağıdaki ateşin kökenine dair hikâye Normandiya'da anlatılmıştır:

Uzun ama çok uzun bir zaman önce yeryüzünde ateş yokmuş ve insanlar ateşi nasıl elde edeceklerini bilmiyorlarmış. Gidip İyi Tanrıdan ateşi alıp gelmenin gerekli olduğu hususunda herkes hemfikir olmuş. Ancak İyi Tanrı çok uzaktaymış. Bu uzun yolculuğa kim çıkacakmış? İnsanlar büyük kuşlara başvurmuşlar, ancak kuşlar onları reddetmiş, bu yüzden orta büyüklükteki kuşlara, hattâ tarla kuşlarına başvurmuşlar. Fikir alışverişinde bulunurlarken küçük çitkuşu (*rebette*) konuşulanlara kulak vermiş. "Madem kimse gitmeyecek, ben kendi başıma giderim." Ona, "Ama sen çok küçüksün!" demişler. "Kanatların çok kısa! Oraya gitmeden bitkin düşüp ölürsün." "Deneyeceğim," demiş çitkuşu, "eğer yolda ölürsem yazıklar olsun bana!"

Böylece havalanmış, çok güzel bir şekilde uçup İyi Tanrının yanına varmış. Tanrı onu karşısında görünce bir hayli şaşırmış. İyi Tanrı dinlenmesi için onu kendi dizinin üstüne koymuş. Ancak ona ateşi verip vermeme konusunda tereddütte kalmış.

"Yeryüzüne bile ulaşamadan kendini yakarsın," demiş ona. Fakat çitkuşu ısrar etmiş. "Pekâlâ," demiş en sonunda İyi Tanrı "benden istediğin şeyi vereceğim sana. Fakat biraz zamanını alacaktır, çok hızlı uçma. Çok hızlı uçarsan tüylerin yanar."

Çitkuşu ihtiyatlı hareket edeceğine söz vermiş ve yeryüzüne doğru neşeli bir şekilde uçmuş. Uzaklaşırken kendini aceleci olmamak için dizginlemiş; ancak yeryüzüne yaklaştıkça ve herkesin bakıp heyecanla seslenerek onu beklediğini görünce istemsiz olarak hızını arttırmış. Bunun üzerine Tanrının söylediği şey gerçekleşmiş. Çitkuşu ateşi getirmiş ve insanlar kısa süre içerisinde ateşe sahip olmuşlar; ancak zavallı çitkuşunun üzerinde hiç tüy kalmamış –tüm tüyleri yanmış! Kuşlar hızla onun için biraraya gelmişler. Her biri hiç vakit kaybetmeden çitkuşuna giysi yapmak için kendinden bir tüy koparmış. O zamandan sonra çitkuşunun tüyleri beneklenmiş. Tüylerini vermeyen tek bir âdi kuş varmış, o da cüce baykuşmuş. Tüm kuşlar onun katı yüreğini cezalandırmak amacıyla baykuşa saldırmışlar. İşte bu yüzden cüce baykuş yalnızca geceleri ortaya çıkarmış; bu nedenden ötürü gündüz dışarı çıktığı takdirde tüm kuşlar ona doğru uçup kendi deliğine geri dönmesi için onu zorlarlarmış.[1] Bugün bile bir çitkuşun, öldüren veya onun yuvasını bozan kötü bir çocuk gökteki ateşi kendi evine çekebilirmiş. Böyle bir durumda bu kötü davranışın cezası muhtemelen çocuğun öksüz ve evsiz kalması olacakmış.[2] Okuduğumuz şeyi daha genel kavramlarla ifade etmek gerekirse, Normandiya'da çitkuşuna (*rebet*), "büyük bir saygı duyulmaktadır, çünkü

[1] Jean Fleury, *Littérature orale de la Basse-Normandie* (Paris, 1883), s. 108. Oldukça benzer şekilde anlatılan hikâye için bkz. Amélie Bosquet; *La Normandie romanesque et merveilleuse* (Paris ve Rouen, 1845), s. 220.

[2] Amélie Bosquet; *La Normandie romanesque et merveilleuse* (Paris ve Rouen, 1845), s. 221.

gökyüzünden ateşi getirenin o olduğu söylenmektedir; insanlar bu kuşu öldüren kişinin başına bela geleceğine inanmaktadır".[3]

Çitkuşu hakkında benzer bir hikâyeden Yukarı Brötanya'da bahsedilmektedir; orada da çitkuşunun ateşi gökten getirdiği ve geri döndüğünde, kendi tüylerinin çok ince olduğu için kolayca yanabileceğini iddia eden cüce baykuş hariç tüm kuşlardan bir tüy aldığı söylenmektedir; işte bu yüzden diğer kuşlar, özellikle de saksağan, hep onun peşinde olmuşlar. Dolayısıyla Brötanya'da çitkuşlarının incitilmemesi gerektiği söylenmektedir, çünkü yeryüzüne ateşi getiren bu kuştur. Dol'un yakınlarında, kim eğer çitkuşunun yuvasını yağmalar ise, o kişinin kuşun yumurtasını ya da yavrularını çalan parmaklarının sakat kalacağına inanılmaktadır. Saint-Donan'da, çocukların yavru bir çitkuşuna dokunmaları halinde, St-Lawrence ateşine yakalanacakları, böylece bu çocukların yüzlerinde, bacaklarında ve vücutlarının diğer kısımlarında çıkan sivilcelerden ötürü acı çekecekleri söylenmektedir.[4] Lorient civarında anlatılanlara göre ise çitkuşu ateşi almaya gitmiş, fakat ateş cennette değil cehennemdeymiş, bu yüzden delikten geçerken kuşun tüyleri yanmış.[5]

Diğer yandan Brötanya'nın bazı kesimlerinde ateş-miti çitkuşuyla değil kızılgerdan kuşuyla anlatılmaktadır. Söylediklerine göre kızılgerdan ateşi alıp getirmek için yola çıkmış, bunun sonucunda tüm tüyleri yanmış. Sonra kuşlar ona acımış ve her biri kendi tüyünden vererek ona yeni bir giysi yapmaya karar vermişler. Yalnızca kibirli ve katı yürekli bir kuş olan cüce baykuş tüy vermeyi reddetmiş. İşte bu yüzden cüce baykuş gündüzleri göründüğünde tüm kuşlar ona bağırıyormuş; özellikle

---

[3] Alfred de Nore, *Coutumes, Mythes, et Traditions des Provinces de France* (Paris ve Lyons, 1846), s. 271.

[4] P. Sébillot, *Traditions et Superstitions de la Haute-Bretagne* (Paris, 1882), s. 214.

[5] E. Rolland, *Faune populaire de la France*, ii. (Paris, 1879) s. 294; P. Sebillot, *Le Folk-lore de France* (Paris, 1904-1907), s. 157.

kızılgerdan çıkardığı sesle onu kibirli tavırlarından ötürü azarlıyormuş.[6] Buna rağmen Brötanya'da bu iki rakip kuşun ateşi getirme onuruna eriştiğini iddia etmeye yönelik uzlaşmacı bir çaba sergilenmektedir; hikâyenin bir versiyonunda ateşi alıp getiren kızılgerdan, yakan ise çitkuşu olarak anlatılmaktadır.[7]

Guernsey'de kızılgerdanın ateşi adaya ilk getiren olduğu söylenmektedir; anlatılanlara göre kızılgerdan suyun karşısına geçiyormuş, ateş kuşun tüylerini tutuşturmuş ve bu yüzden o zamandan beri göğsü hep kırmızı kalmış. Adanın yerlisi olan yaşlı bir kadın şunları söyleyerek hikâyeye ilâve yapar, "Annem kızılgerdana derin bir saygı duyardı, ateş olmasa ne yapardık biz?"[8]

Loriet bölgesinde yer alan Le Charme'da hikâye şu şekilde ilerler: Çitkuşu ateşi gökten çalmış ve yeryüzüne getirmiş, ancak kanatları tutuşmuş, dolayısıyla bu kıymetli yükü kızılgerdana emanet etmek zorunda kalmış; fakat kızılgerdan ateşi kucaklayınca göğsünü yakmış, bu yüzden ateşi taşıma görevinden vazgeçmiş; bunun üzerine tarla kuşu kutsal ateşi almış, yeryüzüne güvenli bir şekilde ulaştırmış ve bu değerli şeyi insanlara teslim etmiş.[9] Bu hikâye Amerikalı Kızılderililerin ateş-mitleriyle benzerlik göstermektedir, onlarda da çaldıkları ateşi koşucu hayvanlardan oluşan bir hat boyunca elden ele iletilmektedirler.[10]

Almanya'da ise ateşi ilk getiren olarak çitkuşunun anlatıldığı bir efsane bilinmemektedir.[11]

---

[6] P. Sébillot, *age.*, s. 209.

[7] P. Sébillot, *age.*, s. 214.

[8] Charles Swainson, *The Folk-lore and Provincial Names of British Birds* (London, 1886), s. 16.

[9] E. Rolland, *age.*, s. 294; P. Sébillot, *Le Folk-lore de France*, s. 156.

[10] Yukarı bkz. s. 223.

[11] J. W. Wolf, *Beitrage zur deutschen Mythologie* (Göttingen, 1852-1857), s. 438.

ANTİK YUNANİSTAN'DA ATEŞİN KÖKENİ

Antik Yunanistan'da genel olarak anlatılan hikâye şu şekilde ilerler, gök tanrısı Zeus ateşi insanlardan saklamış ama Titan Iapetus'un oğlu kurnaz Prometheus, ateşi gökteki Tanrıdan çalmış ve onu bir rezene sapı içerisinde saklayarak yeryüzünde yaşayan insanlara indirmiş. Zeus yaptığı hırsızlıktan ötürü Prometheus'u Kafkas dağlarındaki bir tepeye çivilemiş ve onu zincirlemiş, üstelik oraya Prometheus'un karaciğerini (ya da kalbini) her gün yiyip kemirmesi için bir kartal yollamış; kahramanımızın gündüzleri yitirdiği organlar geceleri tamamen yenileniyormuş. Prometheus'a yapılan bu işkence otuz (veya otuz bin) yıl boyunca sürmüş, ta ki en sonunda Hercules onu kurtarana kadar.[1]

[1] Hesiod, *Works and Days*, 47, Theog. 561; Aeschylus, *Prometheus Vinectus*, 107; Hyginus, *Fab.* 144, *Astronom.* s. 15; Horace, *Odes*, s. 3-25; Juvenal, xv. 84-86; Servius, on Virgil, Ecl. s. 42. *Fab.* 144'te yer alan bir paragrafta Hyginus, Prometheus'un otuz yıl, bir diğerinde ise (*Astronom.* s. 15) otuz bin yıl eziyet çektiğini, uzun süren ağır ceza hükmüyle ilgili olarak Aisykhlos'tan alıntı yaparak ifade eder.

Fakat Platon'a göre ateş gökteki Zeus'tan değil ateş-tanrısı Hephaistos ve sanat tanrıçası Athena'nın atölyesinden gelmiştir; Prometheus ateşi insanlara vermek için ateşi onlardan çalmıştır. Filozofun bize söylediği şey tanrıların, insan ve hayvanlar dâhil tüm ölümlü varlıkların bedenlerini, yerin altında toprak ve ateşten meydana getirmiş olduğudur. Bu yeni oluşturulan varlıklar yetiştirilmek üzere yeryüzüne geldiğinde, tanrılar Prometheus ve kardeşi Epimetheus'a insanları ve hayvanları donatma görevi vermiş, aynı zamanda ikisini her türe uygun olan işlev ve güçleri dağıtmakla görevlendirmiş. Fakat ahmak Epimetheus bilge kardeşini bu görevi kendisine bırakmaya ikna etmiş, sonra da bu işi fena halde yüzüne gözüne bulaştırmış; çünkü en iyi armağanları hayvanlara verip, insanları çıplak ve savunmasız bırakmış. Prometheus, insan ırkının dostu olarak, bu noksanlıkları nasıl çözeceğinin –özellikle de insanlığın yeryüzünün derinliklerinden çıkacağı ecel günü yaklaşmışken– derdine düşmüş. Bu karmaşa içerisinde Prometheus ateşi kendi gözdelerine bahşetmeyi akıl etmiş; düşüncesiz kardeşi, değerli hediyeleri hesapsızca hayvanlara verdiği için, insanlara mekanik becerilerinde katkısı olacağını düşünerek ateş vermeyi düşünmüş. Ancak Prometheus gökten indirmek istediği ateş için Zeus'un kalesine girememiş, çünkü orası heybetli muhafızlar tarafından korunuyormuş; bu yüzden Hephaistos ve Athena'nın ortak kullandığı atölyeye gizlice gitmiş, böylece Hephaistos'un ateşini ve Athena'nın mekanik becerilerini çalıp, bu değerli servetleri insanlığa bahşetmiş.[2] Platon versiyonuyla anlatılan bu mit Lucian tarafından da bilinmektedir, Hephaistos ateşini çalan ve işlediği demiri soğuk bırakan Prometheus'u azarlarken tasvir edilmektedir.[3] Limni'deki hırsızlıktan bahseden Cicero, Prometheus'un çok ağır bir şekilde ce-

[2] Platon, *Protagoras*, s. 320-321.

[3] Lucian, *Prometheus*, 5.

zalandırıldığını söyler,[4] ateşin Limni'deki Hephaistos'un demir ocağından çalındığına değinir –Lemni, Zeus'un Hephaistos'u attığında yere indiği adadır.[5] Muhtemelen başka bir mit, Hephaistos'un düşerek gökyüzünden inmesiyle ateşi aşağı taşıdığı ve bu adadaki demirhanesindeki ocağı yakmak için ateşi kullandığı varsayımında bulunarak yeryüzündeki ateşin kökenini anlatmaktadır.

Diğer bir hikâyeye göre Prometheus, kutsal ateşi yukarı çıkararak ve bir meşaleyi güneşin ateşli çemberinden tutuşturarak ateşi elde etmiştir.[6] Rasyonel Yunan tarihçi Sicilyalı Diodorus, Prometheus hakkındaki efsaneyi ve onun ateş hırsızlığını, Prometheus'un çubukları birbirine sürtmesiyle kıvılcım çıkarıp ateş çubuğunu keşfettiğini varsayarak anlatır;[7] ancak Eski Yunan inancı ateş çubuğunun icadını Hermes'e yükler.[8] Lucretius insanların rüzgârda dalların birbirine nasıl sürtündüğünü gözlemleyerek ateş yakmayı öğrendiklerini varsayar; ya da gene cahil atalarımızın ilk ateşlerini düşen bir yıldırımın sebep olduğu büyük bir yangınla elde etmiş olabileceğini farz eder.[9]

Prometheus'un çaldığı ateşi taşıdığı bitki (*narthex*) genellikle büyük bir rezene (*Ferula communis*) ile özdeşleştirilir,[10] bu rezene Yunanistan'ın her bölgesinde yetişir ve özellikle Atina'nın yanındaki Phalerum'da sıklıkla rastlanılabilir.[11] Fransız gezgin Tournefort, Nakşa'nın güneyinde ıssız bir ada olan antik Schinussa'da –Skinosa– bu rezenenin bolca olduğunu gör-

---

[4] Cicero, *Tusculan Disput*. s. 23.

[5] Homer, *Iliad*, s. 590; Apollodorus s. 3-5; Lucian, *De sacrificiis*, 6.

[6] Servius, *on Virgil*, *Ecl*. vi. 42.

[7] Diodorus Siculus, v. 67. 2.

[8] Homeric Hymns, iv. To Hermes, 111.

[9] Lucretius, *De rerum natura*, v. 1091-1101.

[10] L. Whibley, *Companion to Greek Studies* (Cambridge, 1916), s. 67.

[11] W. G. Clark, *Peloponnesus* (Londra, 1858), s. 111; J. Murr, *Die Pflanzenwelt in der griechischen Mythologie* (Innsbruck, 1890), s. 231.

müştür.[12] Sapların yaklaşık olarak 5 fit yükseklikte ve 3 inç kalınlıkta olduğundan, filiz ve dallarla birlikte 10 ince ulaştığından ve tamamının oldukça sert bir kabukla kaplı olduğundan bahsetmektedir. "Bu sap çok kuru bir ilikle doludur ve bir fitil gibi tutuşur; ateş bu sapta kusursuzca canlı kalır ve iliği son derece yavaş bir şekilde kabuğa zarar vermeden tüketir; dolayısıyla insanlar ateşi bir yerden başka bir yere taşımak için bu bitkiyi kullanırlar; denizcilerimiz bunu tedarik etmek için depolama yaparlar. Bu gelenek çok eski zamanlara dayanır, üstelik Hesiodos yazdığı bir pasajda bu konu üzerine bizi aydınlatır: Prometheus'un gökten ateşi çaldığını söyleyen Hesiodos, onu bir rezene sapıyla yanında götürdüğünden bahseder."[13] Nakşa'da uzun kamışların çevrelediği portakal bahçeleri gören İngiliz gezgin J. T. Bent şu eklemede bulunmaktadır: "Midilli'de bu kamışlar halen *νάρθηκα (νάρθηξ)* olarak adlandırılmaktadır, bu Prometheus'un gökten indirdiği kamışa karşılık gelen eskimiş bir kelimedir. Altta yatan düşünce şu şekilde daha iyi anlaşılabilir: Günümüzde ateşi bir evden istediği başka bir eve taşımak isteyen bir köylü, sönmesini engellemek adına ateşi bu kamışlardan birinin içerisine koyar."[14] Görünüşe bakılırsa Bent büyük rezeneyi kamışla karıştırmış.

Argoslular Prometheus'un insanlara ateş verdiğini kabul etmezler; onlar eski kralları Phoroneus'un ateşi keşfetme onuruna eriştiğine inanırlar,[15] en az yaşadığımız çağdaki ikinci yüzyıla kadar ona mezarı başında kurban adamışlardır.[16] Argos'ta bulunan büyük Kurt (Lykios) Apollon Tapınağı'nda bir ateş sürekli yanıyormuş, Argoslular buna Prometheus'un ateşi der-

---

[12] Pliny, *Nat. Hist.* iv. 68.

[13] P. de Tournefort, *Relation d'un Voyage du Levant* (Amsterdam, 1718), s. 93.

[14] J. Theodore Bent, *The Cyclades* (Londra, 1885), s. 365.

[15] Pausanias, ii. 19. 5.

[16] Pausanias, ii. 20. 3.

ler.[17] Phoroneus hakkında *Phoronis* olarak adlandırdıkları eski bir epik şiir mevcuttur; ancak bunlardan geriye birkaç mısra kalmıştır.[18] Hikâyede ateşi keşfeden kahramandan şiirde muhtemelen daha uzun bahsediliyordu. Bazı ünlü filologlar Phoroneus adının *pherein,* "taşımak veya getirmek" fiilinden türediğine yönelik bir çıkarımda bulunurlar;[19] eğer söylediklerinde haklılarsa, Phoroneus'un adını ateşi "getiren" olarak yorumlaya meyledebiliriz. Adalbert Kuhn'a göre, Phoroneus ismi Sanskrit dilindeki *bhrunya* adına karşılık gelir, yani ateş tanrısı Agni'nin Vedik* sıfatıdır; ki bunun da, Yunanca *pherein* –"taşımak veya getirmek"– fiiline cevap olarak Sanskrit dilindeki *bhar* fiilinden türediği söylenir.[20] Fakat mitolojide yapılan etimolojik kıyaslamalar bir hayli belirsizdir, bu tür karşılaştırmalardan kaçınmak en iyisidir.

Bu son gözlem, daha bilindik etimolojik unsurları ortaya koyan bilgili ve zeki bu uzman için de geçerlidir. Kuhn, Prometheus adının *pramantha*dan türediğini söyler, bunun Sanskrit dilindeki adı ateş delgisinin üst kısmına karşılık gelir; bu yüzden Kuhn, Prometheus adının ateş üretmek için kullanılan ilkel bir aletin kişileştirilerek ortaya çıktığına dair bir yorum getirmektedir.[21] Fakat ismin bu kökenden türediğine ilişkin bahsedilen bu yoruma güçlü karşı sesler de yükselmiştir.[22]

---

[17] Pausanias, ii. 19. 5.

[18] *Epicorum Graecorum Frag-menta*, ed. G. Kinkel (Lipsiae, 1887), s. 209·212.

[19] Adalbert Kuhn, *Die Herabkunft des Feuers und des Gottertranks* (Gütersloh, 1886), s. 27.

* Vedik: Hindu dininin en eski kutsal kitapları veya kullandığı dile ait. (ç.n.)

[20] Adalbert Kuhn, *Die Herabkunft des Feuers und des Göttertranks*, s. 27.

[21] Adalbert Kuhn, *age.*, s. 14-20, 35.

[22] K. Bapp, "Prometheus," W. H. Roscher, *Lexikon der griechischen und römischen Mythologie*, iii. (Leipzig, 1897-1909), s. 3033-3034; E.

Çünkü genellikle ne Prometheus ne de onun Hintli emsali Mâtarişvan ateş delgisi ile ilişkilendirilir, bu aletin icadı –Sicilyalı Diodorus bunu gördüğümüz kadarıyla Prometheus'a bağlamaya çalışsa da– Yunan mitolojisindeki Hermes'e yüklenir;[23] üstelik "Ön-görücü" ile ilgili açık bir mefhumdan vazgeçmek için yeterli bir gerekçe yok gibi görünmektedir; Yunanlar Prometheus'un anlamına karşı "Sonradan-görücü" mefhumunu, yani Epimetheus'u kullandılar; böylece bilge ile ahmak arasında –akıllı ile budala– erkek kardeş zıtlık oluşturuldu.

Yabanıl mitler üzerine yapılan mukayese, gördüğümüz üzere, ilk ateşin insanlar için kuşlar tarafından nasıl elde edildiğiyle ilgilidir; Salomon Reinach, Prometheus'un esasen gökten ateşi ilk getiren bir kartal olduğunu açıklamıştır; ancak daha sonra ilkel mitin yanlış anlaşılmasıyla birlikte, işlediği bir günahtan ötürü intikam duygusuyla cezaya çarptırılan bir temsilciye dönüşmüştür. Bu kuram pek olası değildir, daha ziyade yaratıcıdır; esasen burada yazardan öğrenilen şey, kendi hipotezinin hayalî şeylere kıyasla, bununla ilgili dayanakların zayıf olduğunun samimi bir şekilde itiraf etmesidir.[24]

E. Sikes, "The Fire-Bringer", Aeschylus, *Prometheus Vinctus* (Londra, 1912), s. 13-14.

[23] Yukarı bkz. s. 248.

[24] Salomon Reinach, "Aetos Prometheus" *Cultes, Mythes et Religions*, iii. (Paris, 1908) s. 68-91.

ESKİ HİNDİSTAN'DA ATEŞİN KÖKENİ

Vedik mitolojisinde ateşin Mâtarişvan tarafından gökten indirildiği söylenir; Mâtarişvan bir nevi Yunan Prometheus'a karşılık gelir. Vedik mitolojisine göre Mâtarişvan, ilk kurban Vivasvant'ın ulağıymış ve ateşi kurban üzerinde kullanmak amacıyla alıp getirmiş; Vedik şairlerinin düşüncelerine bakıldığında ateşin asıl faydası insanları ısıtmak ve yemeklerini pişirmek değil, tanrılara adanan kurbanı yakıp kül etmesidir.[1] Bu yüzden *Rigveda*'daki bir ilâhide, Agni (ateş tanrısı) ile Soma'ya (bitki tanrısı, sarhoş eden içkinin kaynağı) müşterek hitap edilmiştir; söylev şu şekildedir:

> "Agni ve Soma, gökte parlayan ışıkları yaratmak için birlikte hareket etti.
>
> Beddualarla ve serzenişlerle, Agni ve Soma, prangalara vurulan nehirleri özgürleştirdi.

[1] H. Oldenberg, *Die Religion des Veda* (Berlin, 1894), s. 122.

> Birini (Agni'yi) Mâtarişvan gökten indirdi, Doğan ise diğerini (Soma'yı) dağdan çekip çıkardı."[2]

Bu kez yalnızca Agni'ye seslenilen bir ilâhide okuduğumuz şey şudur:

> "Kendi özgür iradesiyle hareket eden Agni bizden saklanmış burada, Mâtarişvan Onu ovarak yaratıp yarattı ve uzaklardan, tanrılardan getirdi."[3]

Bu sefer yalnızca Agni'ye seslenilen başka bir ilâhi şu şekilde kaleme alınmıştır:

> "Kadiri mutlak onu tufanın ortasındayken yakaladı: methiyeler düzülen Krala hizmet etti insanlar.
>
> Mâtarişvan, Vivasvân'ın elçisi olarak Agni Vaişvânara'yı öteki tarafın uzaklarından getirdi."[4]

Yeniden yalnızca Agni'ye seslenilen başka bir ilâhide şunlar söylenmiştir:

> "O ki zengin ve varlıklı Mâtarişvan –ışığı elde eden– kendi evlatları için bir çaresini bulur.
>
> "Halkımızın koruyucusu, topraklarımızın ve gökyüzünün Babası. Tanrılar, kudretini bahşeden Agni'yi ellerinde tutuyorlardı."[5]

Gene yalnızca Agni'ye seslenilen başka bir ilâhide şunları okuyoruz:

---

[2] *Hymns of the Rigveda*, ünlü tefsiriyle, Ralph T. H. Griffith, 2. baskı, (Benares, 1896-1897), sayı. 1. s. 120, Hymn, i. 93. 5-6.

[3] *Age.*, s. 329.

[4] *Age.*, s. 563.

[5] *Age.*, s. 126). Bu bölümde Griffith bir not düşmektedir: "Mâtarişvan: genellikle Agni'yi gökten getiren kutsal varlık olarak adı anılır, burada Sâyana tarafından Agni'nin kendi başına bu anlamda kullandığı söylenmektedir."

"Yanıbaşımızda yaşayan zarif kanatlı Seher'in mevcudiyeti kadar büyüktür Mâtarişvan!

Kurban etmeye yaklaştığında ve Hotar'ın altında oturduğunda Brâhman'ın yaptığı şey midir bu?"[6]

Bu kez Vişvedevas'a seslenilen bir ilâhide şunlar söylenmektedir:

"Mükemmel iki ısı kaynağı Üçe katlanıyor ve Mâtarişvan'ı memnun etmek için harekete geçiyor.

Tanrıların cennet sütüne özlemi mevcuttur: övgü dolu şarkılarını ve Sâman'ı iyi biliyorlar."[7]

Vedik ozanlarının Mâtarişvan'ın özellikleriyle ilgili kast ettikleri şey tam anlamıyla ortaya konmamıştır; ancak burada, tıpkı Yunan muadili Prometheus gibi, kendi ilkel insanlarına ateşi bulan bir bilge insan gibi değil de –kendi efsanesinde ateşi tanrılardan çaldığına dair bir emare bulunmasa da– ateşi onlar için gökten indiren tanrısal bir varlık olarak tasavvur edilmiş gibi görünmektedir.[8] Mâtarişvan, *Rigveda*'da bazen Agni'yle özdeşleştiriliyor gibidir, öyle ki başka yerde Mâtarişvan ateşle belirmektedir.[9] Atharvaveda'da, Brahmana'da ve buna ilişkin diğer tüm literatürde Mâtarişvan, anlamın tuhaf bir şekilde değiş-

---

[6] *Age.*, x. 88. 19 (Griffith çevirisi, cilt. 2. s. 515). Hotar ilâhiler söyleyen veya okuyan bir keşiştir; eski zamanlarda ayrıca bunları biraraya getirip yazan bir kimsedir. Bkz. H. Oldenberg, *Die Religions des Veda*'s. 129; H. D. Griswold, *The Religion of Rigveda* (Oxford Universiy Press, 1923), s. 48.

[7] Rigverda, Hymn x. 114. I (Griffith çevirisi, kitap. 2. s. 557).

[8] J. Muir, *Original Sanskrit Texts, collected, translated and illustrated*, cilt. v. (Londra, 1872) s. 204.

[9] A. A. Macdonell, *Vedic Mythology* (Strassburg, 1897), s. 71; Roth, alıntılanan Muir, *Original Sanskrit Texts*, v. 205; H. Oldenberg, *Die Religion des Veda*, s. 122 not (Mâtarişvan ve Agni'nin benzediğiyle ilgili teoriyi kendisi reddetmektedir).

mesiyle, rüzgâr (*Vayu*) adıyla anılmıştır; ancak bahsedilen kelime bu bağlamda *Rigveda*'da hiçbir zaman yer almamış gibidir.[10]

Mâtarişvan'ın hangi doğal olguya karşılık geldiğini soracak olursak, muhtemelen alacağımız yanıtta, aslında onun gökyüzünden gelen, yeryüzüne çarparak ateş çıkartan bir şimşeğin simgesi olduğu vurgulanacaktır. Aslında bu görüş bazı önemli uzmanlar tarafından kabul görmektedir.[11] Muhtemelen Hephaistos'un gökten düşüşü hakkındaki Yunan efsanesi[12] benzer doğal özelliklere sahip ve sıklıkla tekrar eden efsanevi bir anlatı olabilir. Eğer öyleyse, Hephaistos'u Yunan mitolojisinde insanlara ateş getiren bir figür olarak bulmayı umabiliriz; ancak sahip olduğum bilgiler doğrultusunda şunu söyleyebilirim ki, daha önce gördüğümüz üzere, Platon'a göre Hephaistos'un demir atölyesinden Prometheus ateşi çalıp insanlara verdiği halde, bize ulaşan bu tür bir Yunan miti bulunmamaktadır. [13]

---

[10] J. Muir, *Original Sanskrit Texts*, cilt. v. s. 204; H. Oldenberg, *Die Religion des Veda*, s. 122; A. A. Macdonell, *Vedic Mythology*, s. 72; H. D. Griswold, *The Religion of the Rigveda*, s. 163.

[11] A. A. Macdonell, *Vedic Mythology*, s. 72; H. D. Griswold, *The Religion of the Rigveda*, s. 163. Mâtarişvan'la ilgili bir kıyaslama için bkz. A. Kuhn, *Die Herabkunft des Feuers* (Gütersloh, 1886), s. 8; A. Kuhn Mâtarişvan'ın esasen ateş olduğunu ileri sürmüştür.

[12] Yukarı bkz. s. 248.

[13] Yukarı bkz. s. 247.

ÖZET VE SONUÇ

I. Üç Dönem

Değinmiş olduğumuz hikâyeler, ateşin ortaya çıkışıyla ilgili sorunu ispat etmek için yeterlidir; ayrıca hem farklı çağlarda hem de dünyanın pek çok bölgesinde yaşayan insanların ateş yakma yöntemlerine dair taşıdığı merak ve gösterdiği beceriyle ilgili meseleyi kanıtlamak için kâfidir. Hepsi birden düşünüldüğünde bunların genel bir kanıya açıklık getirdiği görülmektedir, öyle ki insanlığın ateş hususunda üç aşamalı bir evrimsel süreçten geçtiği anlaşılmaktadır: Bunlardan ilki insanların ateşi kullanmayı bilmediği ve hattâ ateşin varlığından haberi dahi olmadığı süreçtir; ikincisi, insanların ateşle tanıştığı, ısınmak ve yemek pişirmek için onu kullandığı, ancak ateş yakma yöntemleriyle ilgi hâlâ bilgiye sahip olmadığı evredir; üçüncüsü ise, insanların ateşi keşfettiği ve halen mevcut olan –ya da son dönemlerde kullanılmış ve daha geri kalmış insan ırkları arasında gözde olan– bir veya daha fazla ateş yakma yöntemiyle düzenli olarak ateş yaktığı süreçtir. Bu üç kültürel aşamaya uygun olarak anlatılarda birbirini izleyen üç dönem olduğu kabul edile-

bilir, bunları Ateş Olmayan Dönem, Ateşin Kullanıldığı Dönem ve Ateş Yakılan Dönem olarak adlandırabiliriz. Gene de elde edilen sonuçlar ister sözlü olarak aktarılan gerçek anımsamalar olsun ister dayanaksız görüşler olsun, bunların önemli ölçüde doğruluk taşıdığı kuvvetle muhtemeldir; çünkü eğer, şu anda genel olarak inanıldığı gibi, insanlık hayvan hayatına göre çok daha düşük formlardan adım adım evrildiyse, hayvan atalarımızın ateş kullanımından tıpkı tüm hayvanlarda olduğu gibi bihaber olması gerekirdi, ama insanlar bugünkü sahip olduğu konuma geldi; üstelik bahsedilen ırk insan olarak adlandırılmayı hak eden bir aşamaya erişmiş olsa bile, muhtemelen insanlık uzun süre boyunca hem ateş kullanımından hem de ateş yakma yönteminden bihaber yaşamıştır. Nitekim üzerinde incelemeler yaptığımız ateşin kökenine dair mitlerin –birçoğu süslü veya çirkin, abartılı ve tuhaf özelliklere sahip olmasına rağmen– önemli ölçüde gerçek unsurlar içerdiği sonucuna varıyoruz. Dolayısıyla bunları, ileri sürülen tarihsel belgelerle biraz daha yakından incelemek iyi olabilir.

II. Ateş Olmayan Dönem

Daha önce gördüğümüz üzere birçok insan ırkı, eskiden atalarının –veya tüm insanlığın– ateşi kullanmayı bilmediğine ve bunun neticesinde soğuktan ve yemeklerini pişiremeyip yemeklerini çiğ tüketmek zorunda kalmalarından ötürü büyük zorluklar çektiğine inanırlar. Bu yüzden Victoria'daki aborjinler bir zamanlar atalarının ateşe sahip olmadığını ve bundan ötürü büyük sıkıntılar çektiklerini, çünkü yemeklerini pişirebilecekleri bir araca sahip olmadıklarından ve soğuk havalarda ısınabilmek için ellerinde yakacakları bir kamp ateşi bulunmadığından bahsederler.[1] İngiliz Yeni Ginesi'nde Masingara insanları eski dönemlerde ateşe sahip olmadıklarını ve tek yiyeceklerinin olgunlaşmış muz ve güneşte kurutulmuş balık

[1] Yukarı bkz. s. 18.

olduğunu söylerler; onlar bu tekdüze ve yavan beslenmeden bıkmışlardır.[2] Carolina adalarından birinde yaşayan Yap yerlileri eskiden taro ve yamlara sahip olduklarını, ancak onları pişirebilecekleri bir ateşin ellerinde bulunmadığını söylerler; bu sebeple kumun üzerindeki güneşin sıcaklığından yararlanarak taro ve yamları kızarttıklarından, fakat bu beslenme şeklinden ötürü ağır sancılar çektiklerinden bahsederler.[3] Burma'daki Kachinler başlangıçta insanların ateşe sahip olmadıklarını, dolayısıyla buradaki insanların eskiden yemeklerini çiğ yediklerini, üstelik onların cılız olduklarını ve çok üşüdüklerini söylerler.[4] Sibirya'da yaşayan Buriatlar da benzer durumdan bahsederler. Anlattıklarına göre eskiden Buriat insanları ateşe sahip değillermiş ve bu yüzden insanlar erzaklarını pişiremiyorlarmış, aç ve üşür bir halde yaşıyorlarmış.[5] Doğu Afrika'daki Wachaggalar da eskiden insanların ateşten bihaber olduğunu, yemeklerini çiğ yemek zorunda kaldıklarını, hattâ muzları da tıpkı babunlar gibi tükettiklerini ileri sürerler.[6] Beyaz Nil'de yaşayan Shilluklar ateşin bir zamanlar bilinmediğinden bahsederler. O dönemde insanlar yiyeceklerini güneşte ısıtırlarmış; üst kısmı pişen yiyecekleri erkekler, çiğ kalan alt kısımları ise kadınlar yermiş.[7] Ekvador'da yaşayan Jibarolar eskiden atalarının ateşi kullanmayı bilmediklerini ve bu yüzden yemek hazırlamak için koltukaltlarında erzaklarını ısıttıklarını, ağızlarında yenilebilir kökleri ısıttıklarını ve güneşin yakıcı ışınlarıyla yumurtalarını pişirdiklerini anlatırlar.[8] New Mexico'daki Sia Kızılderilileri başlangıçta insanların ateşe sahip olmadığını ve onların geyik ve diğer hayvanlar gibi otlanmaktan bıktığını ile-

[2] Yukarı bkz. s. 55.
[3] Yukarı bkz. s. 121.
[4] Yukarı bkz. s. 138.
[5] Yukarı bkz. s. 140.
[6] Yukarı bkz. s. 157.
[7] Yukarı bkz. s. 159.
[8] Yukarı bkz. s. 174.

ri sürerler.[9] Ojibway Kızılderililerine göre başlangıçta insanlar bilgisizmiş, ne giysileri ne de ateşleri varmış; güneydeki insanlar giysileri olmadan idare ediyorlarmış, ancak kuzey bölgelerinde çıplak yaşayan halk soğuğun acısını çekiyormuş.[10] Gene Washington eyaleti ve Britanya Kolumbiyası'ndaki Whullemoochlar arasında bir zamanlar atalarının ateşe sahip olmadıkları ve yemeklerini çiğ tüketmek zorunda kaldıkları, üstelik yaşadıkları yerde akşamların karanlık geçtiği anlatılmaktadır.[11]

Bazı insanlar, Ateş Olmayan Dönem'deki başka sıkıntıların üzerinde durmadan, yemeklerini güneşte ısıtma zorunluluğunu, sanki topluluğu ateş istemeye sürükleyen şiddetli bir yoksunlukmuş gibi görerek ayrı tutarlar.[12] Bu yaşanan belirli zorluğun üzerinde ısrarla duruluyor olması, sıcak yiyecek arzusunun insan organizmasında doğal bir içgüdü olduğu izlenimi uyandırmaktadır; bunun fizyolojik nedenleri muhtemelen bilimsel incelemeyle saptanabilir.

III. Ateşin Kullanıldığı Dönem

Eğer bazı insanların eski inançlarına ihtimam edebilirsek, Ateş Olmayan Dönemin yerine insanların ateşi elde ettikleri ve bunu gündelik amaçları doğrultusunda kullandıkları, fakat hâlâ ateş yakma yöntemlerininin tamamını bilmedikleri bir dönemin başladığını görebiliriz. Nitekim Queensland'deki bazı kabileler, ateşin ilk kez siyahlar tarafından bir yerde şimşek çakması sonucu nasıl tesadüfen elde edildiğini anlatırlar; oradaki insanların nasıl bu değerli elementi bir kadına verdiğini ve kadını ateşe sahip çıkması için sıkı sıkı tembihlediğini; kadının nasıl ateşi yıllarca canlı tuttuğunu ve en sonunda yağmurlu bir akşam sönmesine neden olduğunu, bunun üzerine

[9] Yukarı bkz. s. 180.
[10] Yukarı bkz. s. 194.
[11] Yukarı bkz. s. 244.
[12] Yukarı bkz. s. 48, 55, 57, 59, 66, 168, 218.

nasıl uzunca bir süre ıssız yerlerde beyhude bir çaba içerisinde kadının ateş aradığını, en sonunda sabrını yitirip iki çubuğu koparıp birbirine sertçe sürtüp ateş elde ettiğini; bu beklenmedik neticeyle sürterek ateş çıkarmayı bulduğunu anlatırlar.[13]

Gene Mangaia'da yaşayanlar çıkan büyük bir yangından kendilerine fayda sağlayarak ateş elde etmişler ve bunu yemeklerini pişirmede kullanmışlar. Fakat bir süre sonra ateş sönmüş ve yeniden nasıl ateş yakacaklarını bilmiyorlarmış.[14] Orta Celebes'te yaşayan Toradyalar başlangıçta Yaratıcı'nın ateşi ilk kadın ve erkeğe verdiğini, ama onlara nasıl ateş yakılacağını öğretmediği için ilk zamanlarda insanların ateşin sönmemesine bir hayli dikkat ettiğinden, gene de günün birinde anlık bir dikkatsizlikle ateşin söndüğünden ve bu yüzden insanların pirinçlerini nasıl pişireceklerini bilemediğinden bahsederler.[15] Kongo vadisinde yaşayan Bushongolar eski zamanlarda atalarının düşen yıldırımın yarattığı yangından ateş elde ettiklerine ama kendilerinin ateşi nasıl yakacaklarını bilmediklerine dair genel bir inanca sahiptirler.[16]

Burada asıl mesele şudur: İnsanlar ilk olarak ateşi nasıl elde ettiler? Yanıt biraz önce değinilen hikâyelerin altında yatmaktadır; insanlar ateşi düşen yıldırımın sebep olduğu büyük yangınlar sayesinde edinmiştir. Benzer şekilde, Kongo vadisinin altında yaşayan Bakongolar da ateşin ilk olarak şimşeğin bir ağaca çarpıp tutuşmasıyla yukarıdan geldiğini anlatırlar.[17] Bu yanıtın birçok kabile veya insan ırkı için doğru olduğunu söylemek yerinde olacaktır; çünkü insan soyunun uçsuz bucaksız geçmişinde ağaçların, çayırların ve otların düşen yıldırımlar sayesinde yandığını yansıttığımız zaman, insanların kendi başına

---

[13] Yukarı bkz. s. 38.
[14] Yukarı bkz. s. 108.
[15] Yukarı bkz. s. 125.
[16] Yukarı bkz. s. 150.
[17] Yukarı bkz. s. 153.

ateş yakma becerisini edinmeden uzun zaman önce ateşin ortaya çıkan bir kaynak olduğunu gösterebiliriz.

Öte yandan, insanlar uzun zamandır ateşe sahip olduğunda bile, şimşek çakmasıyla yanan bir ateşe korkuyla karışık ayrı bir saygı duyma eğilimindedir. Bu yüzden Hindistan'daki Chota Nagpur'da yaşayan Oraonlar, ateşi genelde kutsal kabul etmemelerine rağmen, Gökten gönderilen "yıldırım ateşine" (*bajar khatarka chich*) saygı duyarlar. Yakın geçmişte, Haril köyünde yaşayan bir Oraon çiftçisi, bir ağacın dalları üzerine kamışlarını istiflemiş, sonra bu ağaca yıldırım düşmüş ve ağaç ateş almış. Bunun üzerine köydeki tüm Oraonlar toplanmış ve Tanrının bu "yıldırım ateşini" göndermiş olduğunu düşünerek, köydeki mevcut ateşlerin tamamını söndürmeye ve "Gökten gönderilen ateşi" alıp her evde dikkatlice muhafaza ederek tüm ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmaya karar vermişler. Ve bu kararları bahsedilen doğrultuda uygulamaya geçirmişler.[18] Gene aynı Oraonlar uzun zamandır ateşe âşinaymış, üstelik kibrit kullanmaya başlamadan önce ateş üretmek için ateş delgisi kullanıyorlarmış; aslında bir adam ormana gittiğinde –bu hâlâ bazı zamanlarda benzer şekilde yapılır– çabuk tutuşan iki odun parçasını bu amaç doğrultusunda kullanmaktadır; bu yöntemi uygulayan kimse odunlardan birini yere koyar ve onu ayağıyla sabit tutar, bu sırada diğerini dikine öbürünün üzerine yerleştirir, sonra talaşlar çıkana kadar bunu döndürür, böylece kıvılcım çıkar ve kuru yapraklardan oluşan kavdan veya alta yerleştirilen paçavradan ateş çıkar.[19]

Bazı insanların ateş üretmeye yaradığını iddia ettiği diğer bir doğal yöntem ise dalların rüzgârda birbirine sürtünmesidir. Bu yüzden Nukufetau veya De Peyster adasında yaşayan yerliler bir ağaçta çapraz duran iki dalın rüzgârda birbirine sür-

[18] Sarat Chandra Roy, *The Orlions of Chota-Nagpur* (Ranchi, 1915), s. 170.

[19] Sarat Chandra Roy, *The Orlions of Chota-Nagpur* (Ranchi, 1915), s. 472.

tünmesiyle yükselen dumanın fark edilerek ateşin keşfedildiğini söylerler.[20] Kuzey Borneo'daki Kiau Dusunlar ise gelişmiş bambuların rüzgârda birbirine sürtünmesiyle ateş yakıldığından bahsederler. Anlattıklarına göre bir köpek yanan parçalardan birini kapmış ve sahibinin evine taşımış, kısa zaman içerisinde alevler kuvvetlenmiş. Ateş yalnızca ev içerisindeki mısır koçanlarını yakarak kömürleştirmekle kalmamış aynı zamanda sudaki patatesleri de haşlamış, dolayısıyla Dusunlar hem nasıl ateş yakılacağını hem de yemeklerini nasıl pişireceklerini öğrenerek bir taşla iki kuş vurmuşlar.[21]

Daha önce gördüğümüz üzere,[22] Lucretius insanların ateşi ilk olarak düşen bir yıldırımın sebep olduğu büyük bir yangınla elde ettiğini veya rüzgârda dalların birbirine nasıl sürtündüğünü gözlemleyerek ateş yakmayı öğrendiklerini iddia eder. Bu yüzden her iki şairin de iddia ettiği şey ilkellerin ifadeleriyle doğrulanmaktadır. Belirli bir süre önce ilkel ateş yakma yöntemiyle ilgili Henry Balfour* ile Oxford'daki Pitt-Rivers Müzesi'nde görüşme ayrıcalığına eriştim; bana kuşkusuz ateşin bazen insan etkisi olmadan da, örneğin rüzgârda dalların birbirine sürtünmesiyle ortaya çıktığından bahsetti; söylediğine göre, aslında bu durum defalarca gözlemlenen ve anlatılan bir olguymuş.

İnsanın ateşi aslında elde etmiş olduğu varsayılan diğer doğal kaynaklardan biri de güneştir. Bu yüzden Victoria'daki bazı yerlilerin anlattıklarına göre, bir zamanlar adamın biri mızrağını bulutlara doğru fırlatmış; bu mızrak bir ip gibi bulutlara dolanmış ve daha sonra bu adam ipe tırmanmış ve ateşi güneşten alarak yeryüzüne indirmiş.[23] Queensland'deki bir kabilede insanların ateşi güneşten aslen nasıl aldığına dair farklı

[20] Yukarı bkz. s. 119.

[21] Yukarı bkz. s. 128.

[22] Yukarı bkz. s. 248.

* Britanyalı arkeolog, Pitt Rivers Müzesi'nin ilk müdürü. (ç.n.)

[23] Yukarı bkz. s. 37.

bir hikâye anlatmıştır; söylediklerine göre bu insanlar güneşin battığı kuzeye doğru gitmişler, parlayan küre ufukta batarken onun yuvarlak yüzeyinden bir parça almışlar ve böylece ateşe kavuşmuşlar.[24] Gilbert adalılarının söylediğine göre bir adam (veya kahraman) yayılan güneş ışığını ağzıyla yakalamış.[25] Britanya Kolombiyası'ndaki Thompson Kızılderilileri uzun zaman önce ateş yakamıyorlarmış, dolayısıyla bir hayli üşüyorlarmış. Bu yüzden ateş temin etmek için Güneş'e ulak göndermişler. Ulak tarafından getirilen ateş tükendiğinde Güneş'e daha fazla ulak göndermiş ve daha fazla ateş tedarik etmişler. Ulaklar çok uzun yol kat etmek zorunda kalıyormuş, bazılarına göre onlar ateşi kabukların içerisinde getiriyormuş.[26] Başka bir hikâyeye göre Prometheus insanlar için bir meşaleyi güneşin ateşli çemberinden tutuşturarak ateş elde etmiştir.[27] California'da yaşayan Tolowa Kızılderilileri ise büyük bir tufandan sonra yeryüzündeki tüm ateşin söndüğünü, yeni ateşi Aydan elde ettiklerini, örümcek ağından bir balon örüp uzun bir iple onu yeryüzüne bağlayarak yukarı çıktıklarını ileri sürerler.[28]

Ateşin kökeniyle bağlantılı diğer mitler, Ay veya Güneşten ziyade yıldızlarla ilintilidir. Tazmanyalılar yeryüzünde ateşin ilk kez ortaya çıkşını Castor ve Pollux adlı iki yıldızla ilişkilendirirler.[29] Victoria'daki Bunarong kabilesinde insanların ateşe sahip olması gökyüzüne yerleşen bir adamın iyi niyetine ve bu hizmetinden ötürü ödül olarak o kişinin Mars gezegenine dönüşmesine dayandırılır.[30] Victoria'daki kabilelerden biri olan Wurunjerriler, ateşi ilk olarak göğe çıkan kadınların elde ettiklerini ve onların Ülker yıldız kümesine dönüştüklerine ina-

[24] Yukarı bkz. s. 37.
[25] Yukarı bkz. s. 119.
[26] Yukarı bkz. s. 221.
[27] Yukarı bkz. s. 248.
[28] Yukarı bkz. s. 119.
[29] Yukarı bkz. s. 16.
[30] Yukarı bkz. s. 32.

nırlar.[31] Victoria'nın kuzeybatısındaki Boorong kabilesinde ilk kez Süheyl yıldızı olarak tanımlanan karganın yerlilere ateşi verdiği ileri sürülmektedir.[32]

Bu son efsane, bir kuş veya hayvan tarafından insanlara verildiği söylenen ilk ateşle ilgili bize büyük bir mit çeşitliliğini sunmaktadır. İlginçtir ki, birçok yabanılın insanlar tarafından keşfedilmeden ve kullanılmadan önce ateşin hayvanların elinde olduğuna inandığı görülmektedir. Bu yüzden Britanya Kolumbiyası'nda yaşayan Tsimshian Kızılderilileri, insanların yeryüzünde çoğalmaya başladıklarında yemeklerini pişirebilecekleri ve ısınabilecekleri ateşi olmadıkları için büyük sıkıntılar çektiklerini, fakat köylerindeki hayvanların ateşe sahip olduklarını anlatırlar.[33] Gene de ateş hakkında daha sık söylenen şey genellikle hayvanlarda değil, aynı zamanda belirli hayvan türlerinde veya ayrı bir türde ateşin bulunduğudur. Bu yüzden Victoria'daki bazı aborjinler, eski zamanlarda ateşin yalnızca Grampian dağlarında yaşayan kargalara ait olduğuna ve onların başka hayvanların bu ışığa sahip olmasına izin vermediğine inanırlarmış.[34] Avusturalya'nın başka bir bölgesinde yaşayan yerlilerin söylediğine göre uzun bir zaman önce ateşin tek sahibi küçük bir keseli porsukmuş, bu hayvan sahip olduğu ateşe çok büyük bir özen gösterir, nereye giderse gitsin yanında götürür ve asla hiç kimseye vermezmiş.[35] Yeni Güney Galler'deki bazı kabileler eskiden ateşin tek sahibinin bir su faresi ile bir morina olduğunu ve bunların ateşi Murray nehrinin sazlıkları arasındaki açık bir boşlukta büyük bir titizlikle saklayarak muhafaza ettiklerini düşünürlermiş.[36] Queensland'in güneydoğusundaki Kabi kabilesine göre eskiden bir sağır engerek ateşin

[31] Yukarı bkz. s. 34.
[32] Yukarı bkz. s. 37.
[33] Yukarı bkz. s. 218.
[34] Yukarı bkz. s. 18.
[35] Yukarı bkz. s. 21.
[36] Yukarı bkz. s. 21.

tek sahibiymiş ve ateşi kendine göre güvenli bir yerde saklıyormuş.[37]

Güney Avustralya'daki Booandik kabilesi ateşin kırmızı ibikli bir kakadu papağanı tarafından bulunduğuna ve bu kuşun yalnızca kendi faydası için bu değerli şeyi kabilesinden gizlediğine ve arkadaşlarının bu bencilliğinden ötürü ona öfke beslediğine yönelik eski bir inanca sahiptirler.[38] Orta Avustralya'da yaşayan Aruntalar, Alcheringa adını verdikleri devasa bir *euro*nun ateşi bedeninin içerisinde taşıdığını ve bir avcının da onu takip ettiğini; adamın *euro*yu öldürüp ateşi onun bedeninden çekip çıkardığını söylerler.[39] Torres boğazındaki Badu adalarında yaşayanlar, adanın bir ucunda yaşayan bir timsah ateşe sahipken, diğer ucundaki bir adamın ateşi olmadığından bahsederler.[40]

Büyük Chaco'daki Güney Amerikalı kabilelerden biri olan Tapieteler eskiden atalarının ateşe sahip olmadığından, ancak kara akbabanın ateşi olduğundan, üstelik bunu gökyüzündeki şimşekle elde ettiğinden bahsederler.[41] Büyük Chaco'daki Matacolara göre ateşin sahibi jaguarmış ve insanlık ateşi elde etmeden önce jaguar ateşi muhafaza ediyormuş.[42] Orta Brezilya'daki Bakairi Kızılderilileri ilk zamanlarda Ateşin Efendisinin doğabilimcilerin *Canis vetulus* olarak adlandırdıkları bir hayvan olduğunu iddia ederler.[43] Kuzeydoğu Brezilya'daki Kızılderili kabilelerden biri olan Tembeler eskiden ateşin kral akbabaya ait olduğunu, bu yüzden yemek istedikleri eti güneşte kurutmak zorunda kaldıklarını söylerler.[44] Kuzey Brezilya'da

---

[37] Yukarı bkz. s. 23.
[38] Yukarı bkz. s. 25.
[39] Yukarı bkz. s. 39.
[40] Yukarı bkz. s. 51.
[41] Yukarı bkz. s. 162.
[42] Yukarı bkz. s. 163.
[43] Yukarı bkz. s. 167.
[44] Yukarı bkz. s. 168.

bulunan Arekuna Kızılderililerine göre büyük tufandan uzun bir zaman önce ataları henüz ateşe sahip değillermiş, üstelik tüm yiyeceklerini çiğ tüketmek zorundalarmış, ancak doğabilimciler tarafından *Prionites momota* olarak adlandırılan küçük yeşil bir kuşun ateşi varmış.[45] Meksika'daki Cora Kızılderilileri, eski zamanlarda bir kertenkele türü olan iguananın nasıl ateşe sahip olduğunu, ayrıca karısı ve kayınvalidesi ile tartışıp yanına ateşi alarak nasıl gökyüzüne çekip gittiğini, iguana ateşi yanında götürüp yukarıda sakladığı için yeryüzünde ateş kalmadığını anlatırlar.[46] New Mexico'nun kuzeyinde bulunan Jicarilla Apaçilerinin anlattıklarına göre, ataları yaşadıkları yeraltı dünyasından çıktıkları ilk zamanda ateşe muhtaçmışlar, diğer taraftan ateşböcekleri ise ateşe sahipmiş.[47] Vancouver adasındaki Nootka veya Aht Kızılderililerinin ateşin kökenine dair anlattıkları bir hikâyede, dünya yaratıldıktan kısa süre sonra ateşin yalnızca mürekkepbalığının yaşadığı yerde yandığından bahsederler; ancak anlattıkları mitin başka bir versiyonunda başlangıçta ateşe kurtların sahip olduğunu söylerler.[48]

Bazı mitlerde ateş, büyük bir hasetle onu yalnızca kendine saklayan belirli hayvanların elinde gibi yansıtılırken, diğer birçok hikâyede bir hayvan veya kuş, sahip oldukları bilgi ve ateş kullanımından ötürü insanların minnettar olduğu temsilciler olarak aktarılmıştır; bu varlıklar ister hayvan, ister kuş isterse doğaüstü varlıklar olsun, ateşi çalarak veya esas sahibinden temin ederek insanlara bahşederler, ya da her olayda ateşin bu şekilde kullanılıyor olması insanlara yapılan iyiliğin göstergesidir. Buradan hareketle Victoria'daki bazı aborjinlere göre ateş-kuyruklu çitkuşu ve ateş-kuyruklu ispinoz adı verilen küçük bir kuş, ya gökyüzünden alıp getirdiği ya da kargalardan çalarak elde ettiği ateşi ilk olarak insanlara iletmiş; ancak ku-

[45] Yukarı bkz. s. 169.
[46] Yukarı bkz. s. 176.
[47] Yukarı bkz. s. 182.
[48] Yukarı bkz. s. 205.

şun sırtında yanan ateşten ötürü halen kırmızı bir iz bulunmaktaymış.[49] Bazı Avustralya mitlerinde şahin bir şekilde ateşi elde edip insanlara lütfeden bir temsilci olarak aktarılmıştır;[50] diğerlerinde ise aynı rolü kısmen kakadu papağını üstlenmektedir.[51] Victoria'daki Boorong kabilesine göre insanlara ateşi ilk götüren kargadır;[52] üstelik aynı kuş ateşin kökenine dair başka bir Avustralya hikâyesinde de yer almaktadır.[53]

Yeni Gine'deki Kiwai adasında yaşayan yerliler kendilerine ateşi ilk kez siyah kakadu papağanının getirdiğini ve ağzının kenarını çevreleyen kırmızı çizgiyi, gagasında yanan çubuğunu taşıdığı için, ateşin yarattığını söylerler.[54] Bununla birlikte, İngiliz Yeni Ginesi'nin bazı kesimlerinde anlatılan birçok hikâyede insanlara ateşi ilk getiren hayvan olarak köpek tasvir edilmiştir.[55] D'Entrecasteaux adaları içerisinde küçük bir ada olan Wagifa'da yaşayan yerliler tarafından kuyruğuna bağladığı yanan ateş çubuğuyla suyun karşısına geçen köpeğin ilk defa insanlara ateşi getirdiği öne sürülmektedir.[56] Andaman adalıları tarafından anlatılan bir mite göre yalıçapkını, efsanevi bir varlık olan Bilik'ten ateşi çalmış ve insanlara getirmiş; ancak Bilik yanan çubuğu alıp hırsıza fırlatmış ve onu boynundan vurmuş, ateşin onu yaktığı yerdeki parlak kırmızı tüylerin üzerinde halen bunun izi bulunmaktaymış.[57] Fakat başka bir Andaman mitinde bronz kanatlı kumru Biliku'dan ateşi çalmış ve insanlara vermiştir.[58] Malay Yarımadası'nda yaşayan Menriler ateşi

[49] Yukarı bkz. s. 18.
[50] Yukarı bkz. s. 21.
[51] Yukarı bkz. s. 25.
[52] Yukarı bkz. s. 37.
[53] Yukarı bkz. s. 31.
[54] Yukarı bkz. s. 50.
[55] Yukarı bkz. s. 59.
[56] Yukarı bkz. s. 74.
[57] Yukarı bkz. s. 131.
[58] Yukarı bkz. s. 132.

kendilerine ilk kez bir ağaçkakanın getirdiğini; kuşun verdiği bu hediye sayesinde ısındıkları ve yemeklerini pişirebildikleri için ağaçkakanları öldürmediklerini söylerler.[59] Malay yarımadasındaki Semanglardan bazıları, hindistan cevizi maymununun ateşi gökyüzünde yaşayan ve göğü gürleten Yüce Varlık'tan çaldığına; maymunun çaldığı ateşle birlikte geniş ormanlık alanı tutuşturduğuna, böylece yanan ateşin insanları yakaladığına, ancak alevlerden kaçan, cüce kabilelerden meydana gelen atalarının ateşe yakalandıkları için saçlarının yandığına ve bu yüzden günümüzde cücelerin kıvırcık saçlı olduğuna inanırlar.[60] Sibirya'da yaşayan Buriatlara göre bir kırlangıç Tengri'den ateşi çalmış ve insanlara götürmüş. Fakat Tengri çok sinirlenmiş ve yayıyla kuşa okunu fırlatmış; ok kuşun kuyruğunu yarıp geçmiş, işte bu yüzden kırlangıçların kuyrukları ortadan ikiye ayrılmış.[61] Sri Lanka'da (Calon) anlatılan hikâyede mavi-siyah çatal kuyruklu sinekkapanın ateşi insanların faydalanması için gökten getirdiği anlatılır.[62]

Batı Afrika'da yaşayan Bakongolar yeryüzünde ateş olmadığı zamanlarda bir adamın ateşi alıp gelmesi için bir çakalı güneşin battığı yere yolladığını, fakat hayvanın bir daha geri gelmediğini söylerler.[63] Beyaz Nil'deki Shilluklar hiç kimsenin ateşe sahip olmadığı günlerde bir köpeğin kuyruğunu kuru bir kamışla nasıl sardıklarını ve onu Büyük Ruh'un ülkesine ateşi alıp gelmesi için yolladıklarını; köpeğin kuyruğunda ateşle geri döndüğünü ve o zamandan beri Shillukların ateşe sahip olduklarını söylerler.[64]

Bolivya'da yaşayan Chiriguanolar büyük bir tufandan sonra yeryüzündeki ateşlerin tamamının söndüğünü, bir kara kur-

[59] Yukarı bkz. s. 134.
[60] Yukarı bkz. s. 135.
[61] Yukarı bkz. s. 140.
[62] Yukarı bkz. s. 142.
[63] Yukarı bkz. s. 153.
[64] Yukarı bkz. s. 159.

bağasının yeryüzünün tamamı sular altında kalmadan önce yanmakta olan bazı korları alıp bir delikte saklandığını ve üfleyerek ateşi sürekli canlı tutmayı başardığını iddia ederler.[65] Büyük Chaco'daki Choroti Kızılderilileri de büyük tufandan sonra benzer bir durumla karşı karşıya kalındığında siyah bir akbabanın suyun ulaşamayacağı yükseklikteki yuvasında ateşi muhafaza ettiğini anlatırlar.[66] Büyük Chaco'daki diğer kabilelerden biri olan Tapieteler kara akbabanın ateşe sahip olduğunu ve kendilerinde ateş olmadığı dönemde bir kurbağanın onlara acıdığını ve kara akbabanın kendini ısıttığı ateşten birazını çaldığını, kurbağanın ateşi ağzına alarak Kızılderililere getirdiğini söylerler.[67] Büyük Chaco'daki bir başka kabile olan Mataco Kızılderilileri, bir jaguardan ateş çalan gine domuzuna minnettar olduklarını, çünkü insan ırkı ateş elde etmeden önce jaguarın ateşe sahip olduğunu ve onu kullandığını; domuzun bu değerli armağanı insan ırkına iletmemekle birlikte, kendi yemeğini pişirirken yanlışlıkla otları tutuşturduğunu, bu yangın sayesinde Matacoların tesadüfen ilk kez ateşe sahip olduklarını söylerler.[68] Orta Brezilya'da yaşayan Bakairiler ateşi ilk kez insanlara getirenin bir balık ve salyangoz (veya geçici olarak bu varlıklara bürünen büyük ikiz erkek kardeşler) olduğunu; onların dünyanın ilk günlerinde Ateşin Efendisi olarak adlandırılan bir hayvandan (*Canis vetulus)* ateşi çaldıklarını iddia ederler.[69] Ekvador'daki Jibarolara göre ateşi ilk kez kendilerine bir sinekkuşu getirmiş; bu kuş ateşe sahip olan ve yalnızca kendine saklayan bir adamdan onu çalmış.[70]

New Mexico'daki Sia Kızılderilileri ateşi kendileri için örümcekten çalan bir çakaldan bahsederler; söylediklerine göre

---

[65] Yukarı bkz. s. 164.
[66] Yukarı bkz. s. 162.
[67] Yukarı bkz. s. 162.
[68] Yukarı bkz. s. 163.
[69] Yukarı bkz. s. 167.
[70] Yukarı bkz. s. 174.

bu örümcek yeraltındaki bir evde yaşıyormuş ve gelenlere karşı ateşi muhafaza etmek için kapıya bir yılan, bir puma ve bir ayı yerleştirmiş; ancak çakal nöbetçileri ve örümceği uyurlarken bulmuş, üstelik uykucular uyanmadan oradan çıkmış ve ateşle uzaklaşmış.[71] Birleşik Devletler'in güneydoğu bölgesinde yaşayan Kızılderili kabileler tarafından anlatılan bazı hikâyelerde insanlara ateşi ilk getiren hayvanın tavşan olduğu söylenir.[72] Siular ve Mississippi'deki diğer Kızılderili kabileler büyük bir tufandan sonra yalnızca kurtulan bir erkek ve kadının ateşi küçük gri bir kuştan aldığına –ki bu kuş Büyük Ruh tarafından ateşi insanlara götürmesi için bir ulak olarak seçilmiş– dair eski bir inanca sahiptirler. Bu yüzden Kızılderililer bu kuş türüne hürmet eder ve onları asla öldürmezler, üstelik Kızılderililer gözlerinin her bir tarafına da iki küçük siyah çizgi çekerek kuşa öykünürlermiş.[73] Vancouver adasında yaşayan Nootka veya Aht Kızılderililerine göre dünyanın ilk zamanlarında ateşe yalnızca mürekkepbalığı veya kurtlar sahipmiş; anlatılanlara göre ilk ateşi geyik onlardan çalmış.[74] Ayrıca Kuzeybatı Amerika'daki diğer bir Kızılderili efsanesinde geyik benzer şekilde ateşi çalan ve insanlara götüren bir varlık olarak tasvir edilir; üstelik hâlâ bu insanlar geyiğin ateşten yandığı için kısa bir kuyruğa sahip olduğuna inanırlar.[75] Kızılderililer arasında geyikle ilgili bu hikâyeyi anlatan Vancouver adasındaki Kwakiutllardır, ancak hikâyenin başka bir versiyonunda anlatılanlara göre, mink insanlar için ateşi elde etmiş, bunu Hayaletler Şefi'nin bir çocuğunu kaçırarak ve evladı karşılığında Şef'i ateş vermeye razı ederek gerçekleştirmiş.[76] Vancouver adasındaki Nanaimo ka-

[71] Yukarı bkz. s. 180.
[72] Yukarı bkz. s. 189.
[73] Yukarı bkz. s. 193.
[74] Yukarı bkz. s. 208.
[75] Yukarı bkz. s. 211.
[76] Yukarı bkz. s. 214.

bilesi tarafından da buna benzer bir hikâye anlatılmaktadır.[77] Britanya Kolumbiyası ve Alaska'daki Kızılderililerden bazıları ateşi ilk getirenin kuzgun olduğunu söylerler –ki kuzeydeki bu kabilelerin mitolojilerinin büyük bir kısmında kuzgun önemli rolü olan bir kuştur. Ayrıca bu hayvanın bahsedilen değerli elementi çalmak için izlediği yöntem, olağanüstü bir hikâyeden de fazlasını içermektedir.[78] Bering Boğazı'ndaki Eskimolar ateş yakma becerisini benzer şekilde kuzgundan öğrendiklerini iddia ederler.[79]

Fransa'da çitkuşu veya kızılgerdanın ateşi ilk olarak gökyüzünden getirdiği ve kızılgerdanın göğsündeki kırmızı tüylerin ateşi taşıdığı sırada yanarak oluştuğu söylenmektedir.[80]

Ne var ki birçok mitte ateşin yalnızca tek bir kuş veya hayvan tarafından değil, aynı zamanda bir grup hayvanın ortak çabasıyla –örneğin, oluşturulan bir hattâ hayvanların koşmasıyla– elde edildiği, bunun sonucunda bir hayli yorularak, ateşi elden ele uzattıkları söylenmektedir. Gene bu zorlu göreve kalkışan bir grup hayvan arasından yalnızca birinin başarılı bir netice elde ettiği bize anlatılmaktadır. Ateş tedariğinde ortaklaşa hareket edildiğini anlatan bu mitleri, keseli porsuktan ateşi ortaklaşa çalan şahin ve güvercinin bahsedildiği bir Avusturalya mitiyle örneklendirebiliriz.[81] Torres boğazındaki ada sakinlerinin anlattığı diğer bir mitte yılan, kurbağa ve çeşitli cinslerde kertenkeleler ateşi çalmaya girişirler; en sonunda uzun boyunlu kertenkele ateşi çalmayı becerir ve ateşi ağzında taşıyarak adaya getirir, uzun boynu sayesinde başını suyun üstünde tutabildiği için başarılı olur.[82] Benzer bir mit İngiliz Yeni Ginesi'nde-

[77] Yukarı bkz. s. 229.
[78] Yukarı bkz. s. 214, 215, 233.
[79] Yukarı bkz. s. 240.
[80] Yukarı bkz. s. 242.
[81] Yukarı bkz. s. 21.
[82] Yukarı bkz. s. 43.

ki Masingaralar tarafından anlatılmaktadır.[83] Yeni Gine sahilinin yakınlarındaki adalardan biri olan Kiwai'de, ateşi adaya getirmek için peşisıra nasıl girişimlerde bulunulduğundan bahsedilir; timsah, tepeli deve kuşu ve köpek ateşi getirememişler, sonra kuşlar bunu sırayla denemişler, en sonunda siyah kakadu papağanı başarılı olmuş, ancak o gün papağanın ağzının kenarında ateşin yakması sonucu kırmızı bir çizgi oluşmuş.[84] Benzer sonucun yaşandığı bir mit İngiliz Yeni Ginesi'ndeki Motu kabilesi tarafından anlatılmaktadır; söylediklerine göre yılan, keseli porsuk, kanguru ve de bir kuşun teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlanmış; en nihayetinde bir köpek başarılı olmuş.[85] Farmosa'daki dağlık alanlarda yaşayan Tsuwolar atalarının büyük tufandan sonra ateşi nasıl elde ettiğiyle ilgili benzer bir hikâye anlatırlar: Söylediklerine göre onlara ateşi getirmek için cesurca ortaya çıkan keçi boğulmuş; lâkin bir *taoron* ateşi adaya sağ salim getirmeyi başarmış, insanlar bu mutlulukla hayvanın etrafında toplanıp hafifçe vurarak onu okşamışlar, işte bu yüzden bahsedilen bu hayvan günümüzde parlak bir deriye ve ufacık bir vücuda sahipmiş.[86] Siyam Thayları büyük tufandan sonra atalarının kaybettiği ateşi yeniden elde ederken nasıl sıkıntılar yaşadığını ve baykuş ile yılanı ateşi alıp gelmesi için nasıl gönderdiklerini; ancak yolda oyalandıkları için gitmeleri gereken yere dahi onların ulaşamadıklarını, bunun üzerine atsineğinin gökyüzüne uçtuğunu ve gidip ateşi getirdiğini, aslında ateşi değil, ateşin nasıl yakıldığına dair sırrı, Göğün Efendisinin kendi kutsal elleriyle ateşi yakışını gizlice gözlemleyip öğrenerek geri geldiğini anlatırlar.[87]

Admiralty adalılarının anlattığı bir hikâyede olaylar şu şekilde vuku bulur: Yeryüzünde ateşin olmadığı bir zamanda bir

[83] Yukarı bkz. s. 55.
[84] Yukarı bkz. s. 49.
[85] Yukarı bkz. s. 59.
[86] Yukarı bkz. s. 129.
[87] Yukarı bkz. s. 136.

kadın, ateş alıp gelmeleri için deniz kartalı ve sığırcığı gökyüzüne göndermiş. İki kuş göğe doğru uçmuş, içlerinden balık kartalı ateşi almış; ancak yeryüzüne dönerken balık kartalı ateşi sığırcığa vermiş, ateşi ensesinde taşıdığı için sığırcık yanmış.[88]

Kuzey Rodezya'daki Ba-ilalar yeryüzünde ateş olmadığı zamanlarda akbaba, balık kartalı, karga ve mason yabanarısının ateşi, gökyüzünde yaşayan Tanrıdan alıp gelmeye nasıl karar verdiklerini anlatırlar; söylediklerine göre hepsi göğe havalanmış ama birkaç gün sonra akbabanın, balık kartalının ve karganın kemikleri yeryüzüne düşmüş, dolayısıyla bu tehlikeli yolda mason yabanarısı tek başına ilerlemiş. Göğe vardığında Tanrıyla arkadaşça görüşmüş, sonunda Tanrı onu kutsamış ve ayrıca ateşi ona vermiş.[89]

Meksika'daki Cora Kızılderilileri eskiden ateşe yalnızca iguananın sahip olduğunu ve karısı ile kayınvalidesiyle tartışıp yanına ateşi alarak nasıl gökyüzüne çekip gittiğini, böylece insanların bu gerekli şeyden yoksun kaldığını anlatırlar. Aktardıklarına göre, bu vahim durum karşısında insanlar kuşları ve hayvanları kendilerine ateş alıp getirmeleri için göğe yollamışlar. Kahraman kuzgun beyhude bir çabayla kendi hayatını feda etmiş; sinekkuşu da başarısız olmuş, üstelik diğer tüm kuşlarda sırayla bunu denemişler. En sonunda sarig göğün tepesine tırmanmayı ve yaşlı bir adam uyurken oradan ateşi çalmayı başarmış.[90] New Mexico'da yaşayan Navahoelerin anlattıklarına göre çakal, yarasa ve sincap –hayvanların ateşe sahip olup insanların hiçbir şeyinin olmadığı günlerde– arkadaş olarak gördükleri Kızılderililer için ateşi alırken birbirlerine yardım etme hususunda anlaşmışlar. Böylece diğer hayvanlar ateşle oyun oynarlarken çakal yanan közlerin bazılarını çalmış, sonra da bu közleri hızla götürmüş, diğer hayvanlarda telaşla onun peşin-

[88] Yukarı bkz. s. 72.
[89] Yukarı bkz. s. 148.
[90] Yukarı bkz. s. 176.

den gitmişler. Çakal yorulduğunda ateşi yarasaya vermiş, yarasa düşmek üzereyken ateşi sincaba uzatmış, sincap muhteşem dayanıklılığı ve çevikliği sayesinde ateşi güvenli bir şekilde Navahoelere ulaştırmayı başarmış.[91] Kaçan hayvanların elden ele aktardıkları ateşle ilgili bu mit Kuzey Amerika'daki Kızılderililer arasında yaygın bir şekilde görülmektedir; ayrıntılarda bazı farklılıklar olsa da bu tür hikâyelere Utah'taki Utelerde,[92] California'daki Karok Kızılderilileri'nde,[93] Britanya Kolumbiyası'ndaki Thompson Kızılderililerinde,[94] ve Britanya Kolumbiyası'nda Arktik yamacı üzerinde bulunan Kaska Kızılderilileri'nde rastlanılır.[95] Bu tür mitler; çitkuşunun ateşi gökten nasıl çaldığından bahseden, bu kıymetli yükü kızılgerdana emanet etmek zorunda kaldığı, kızılgerdanın ise kendi sırasını tarla kuşuna devrettiği, böylece ateşin yeryüzüne güvenli bir şekilde ulaştığı Fransız hikâyesiyle benzerlik göstermektedir.[96]

Çeroki Kızılderilileri, müşterek hareket edilen –ama koşucuların ateşi birbirlerine elden ele aktarmadan yol aldığı– bir mitten bahsederler. Anlattıklarına göre başlangıçta yeryüzündeki tek ateş bir adada yer alan kutsal bir çınar ağacının içerisinde bulunuyormuş yalnızca. Bu yüzden, o günlerde insanlar kadar ateşe ihtiyaç duyan hayvanlar da ateşi elde etme yöntemini tertiplemek için baş başa vermişler. Böylece kuzgun, suyun karşısındaki ağaca doğru uçmuş, ama sıcak onun tüm tüylerini küle çevirmiş. Bir dahaki sefer küçük bir cüce baykuş gitmeye kalkışmış ama içi boş ağaca dikkatle bakarken sıcak hava patlayarak yükselmiş, o zamandan beri bu kuşun gözleri kırmızıymış. Daha sonra çizgili baykuş ve kulaklı baykuş gitmişler, fakat daha iyisini beceremeyişler, çünkü ağaçtan çıkan

[91] Yukarı bkz. s. 181.
[92] Yukarı bkz. s. 184.
[93] Yukarı bkz. s. 197.
[94] Yukarı bkz. s. 218.
[95] Yukarı bkz. s. 234.
[96] Yukarı bkz. s. 244.

duman neredeyse onları kör edecekmiş, üstelik küller onların gözlerinde beyaz halkaların oluşmasına neden olmuş, o gün bu izleri ovarak silmek mümkün olmamış. Kuşlar ellerinden gelenin en iyisini yaptığı halde bu çabaların hepsi boşunaymış, bunun üzerine küçük karayılan ile büyük karayılan peş peşe yanan ağacın içerisine delikten dalıvermişler; ancak duman onları boğmuş ve o zamandan sonra hep siyah kalmışlar. En sonunda suörümceği suyun üstünde koşarak adaya doğru karşıya geçmiş ve kendi vücudundan çıkan iple bağladığı bir kasenin içerisinde ateşi geri getirmiş.[97]

California'daki Nishinam Kızılderilileri, batıda uzak bir yerde saklanan dünyadaki tüm ateşi alıp getirmesi için bir yarasaya nasıl bir teklifle gidildiğini anlatırlar. Söylediklerine göre kertenkele kendisine yöneltilen teklifi kabul etmiş ve ateşi çalmış, ancak onu taşırken çalılar alev almış, bu yüzden can havliyle koşmak zorunda kalmış; ayrıca yarasa hırsızla birlikte gelen ateşten ötürü neredeyse kör oluyormuş, bunun üzerine kertenkele onun gözlerine zift sürmüş, bu pek bir çare olmamış, böylece günümüzdeki gibi yarasalar mahmur gözlere sahip olmuş, ayrıca günümüzde onun siyah rengine dikkatle bakıldığında ateşten yandığı anlaşılabilirmiş.[98] California'da yaşayan Maidu Kızılderilileri fare, geyik, köpek ve çakalın batıda uzak bir yerlerde ateşi saklayan Gök Gürültüsünden çalmayı nasıl becerdiklerini anlatmaktadırlar. Söylediklerine göre hırsız yapması gereken şeyi başarıyla gerçekleştirmiş; köpek ateşi kulağında gizlemiş, bu sırada geyik ise ateşin bir kısmını iç dizinde taşımış; günümüzde geyiğin dizinde kırmızı bir iz bulunmaktadır, o nokta kuşkusuz ateşle yanarak oluşmuştur.[99]

Bahsedilen mitlerde ateşin ilk tedariğinin neden bu denli sıklıkla hayvan veya kuşlara atfedildiğini soracak olursak –ki

[97] Yukarı bkz. s. 195.
[98] Yukarı bkz. s. 200.
[99] Yukarı bkz. s. 200.

şu anda bile yabanıllar tümüyle ateşe muhtaç olduklarının farkındadırlar– alacağımız en muhtemel yanıt bu hikâyelerin öncelikle hayvanların renkleri veya diğer özelliklerini açıkladığı, ki ilkel insanın ateşe atfettiği şey de budur, dolayısıyla ateşin keşfi ya da kökenine yönelik izahın yalnızca ikincil niyet taşıdığı olacaktır. Eğer bu görüş doğruysa, söz konusu mitler maddenin kendisinden ziyade hayvanla ilgilidir. Ayrıca bu efsanelerle ilgili göz önünde bulundurmamız gereken şey, yabanılların –kendi ilkel felsefelerinin ürünü olan bu mitlerde– insanlar ve alt hayvanlar arasında keskin bir ayırım yapmaktan tamamen kaçınıyor olduklarıdır; aksine, genellikle kendi yaşamları ve akıllarıyla onlarınkilere yakın benzerlikler yüklemektedirler; bu yüzden hayvanların ateşe sahip olması ve kullanmasıyla ilgili hiçbir düşünce onlar açısından uyumsuz veya saçma değildir, hattâ ateşe insanlardan önce sahip oldukları ve esasen kendilerinin ateşi ilk olarak hayvanlar aracılığıyla edindikleri makul bir düşüncedir.

İlkel insanın ateşi nasıl yakacağını öğrenmeden önce bu elementi tedarik ettiği kaynaklar arasında kuşkusuz yanardağların da olduğunu varsayabiliriz; fakat ateşin kökenine dair mitlerde volkanik faaliyete ilişkin atıf veya göndermelere oldukça az rastlanılmaktadır. Bu genel kaidenin istisnasına muhtemelen Polinezya mitinde yer verilmektedir; burada büyük bir kahramanın yeraltı dünyasından ateşi ilk kez getirişi yansıtılmaktadır, bu kahraman yeraltı dünyasında ürkütücü bir varlıkla, ateş tanrısı veya tanrıçasıyla karşı karşıya gelmektedir; mitin Samoa versiyonunda ise, daha önce gördüğümüz üzere, bu yeraltı tanrısı aynı zamanda deprem tanrısıdır, hikâyede deprem tanrısının yanan ocağı yerle bir edişi ve taşları hallaç pamuğu gibi saçışı, yanardağın püskürüşüyle ilgili efsanevi bir tasvir olabilir.[100]

Kurulan bu bağlantıyla ilgili olarak akılda tutmamız gereken şey Hawai'nin dünyadaki en büyük yanardağlardan birine

[100] Yukarı bkz. s. 100.

sahip olduğudur; hiç kuşku yok ki, yanardağın gölgesinde yaşayan ve dehşet patlamalara tanık olan insanlar, ateşin kökenine dair hikâyelerini yanan dağlarla ve bu dağların kazanında kaynayan devasa lavlarla ilişkilendirmektedirler.

Gene Britanya Kolumbiyası'nın kuzey iç kesiminde yaşayan Babineler, bir dağın üstünden yükselen duman tabakasından ve ardından gelen ateş uzantısından bahsederler.[101] Bu, daha önce de belirttiğimiz gibi, Kuzeybatı Amerika'da bulunan yanardağların birinden yükselen bir duman ve çıkan alevlerle ilgili bir hatırlatma olabilir.

Ateşin aslında denizden geldiğine dair tuhaf bir inancın yansıtıldığı Ontong Java ve Solomon adalarında karşılaştığımız iki mit mevcuttur,[102] burada tropik bir denizin harika ve etkileyici görüntüsüyle, fosfor ışığının yanardöner parıltısı ima edilmiş olabilir; üstelik karşılaşılan bu görüntü tropiklerle sınırlı değildir, ayrıca her iki Nootka mitindeki kaynaklarda ateş yalnızca mürekkepbalığının evinde yanmaktadır,[103] üstelik Haida mitinde kuzgun, ateşi denizin derinliklerindeki yerden getirmiştir, üstelik gittiği yerde tehlikeli balıkların saldırılarına maruz kalmıştır.

IV. Ateş Yakılan Dönem

Daha önce de gördüğümüz üzere ateşin kökenine dair mitler, ateşi elde ettikten ve kullandıktan sonra, muhtemelen uzun çağlar boyunca, insanın ateşi nasıl üreteceğini bilmeksizin, en sonunda bir veya daha fazla yöntemle yabanılların ateş yakmasıyla, ya da medeniyetin daha çok geliştirerek uyguladığı yöntemler ilkel olanların yerini almadan önce gerçekleştirilen tüm ateş yakma hadiseleriyle ilgilidir. Ateş yakmada kullanılan yaygın iki ilkel yöntem vardır, bunlar odun sürtme ve taşı vurma-

[101] Yukarı bkz. s. 235.
[102] Yukarı bkz. s. 78, 142.
[103] Yukarı bkz. s. 206.

dır, her ikisinden de ateşin kökenine dair mitlerde bahsedilmektedir. Bu iki yöntem arasında odun sürtme daha yaygın olarak kullanılır, üstelik mitlerde çoğunlukla bundan bahsedilir. Dolayısıyla ilk olarak bu yöntemi ele alabiliriz.

Odun sürtme çeşitli yollarla ateş üretiminde kullanılır, bunların içinden üçü genellikle öne çıkar: delerek ateş çıkarma, keserek ateş çıkarma ve sürterek ateş çıkarma (veya çubuk saplayıp oluk açma yöntemi). Bu üçü içerisinde delerek ateş çıkarma az gelişmiş insan ırkları arasında diğerlerine göre en fazla yayılandır; hiç kuşku yok ki bu yüzden delerek ateş çıkarma mitlerde en fazla değinilen yöntemdir.[104]

Delerek ateş çıkarmanın en basit şekli iki çubukla yapılandır, bu yöntemde çubuklardan biri doğrultulur ve ucu diğerinin üstüne bastırılarak dik bir şekilde tutulur; dik tutulan çubuk – veya doğru duran delgi– avuç içerisinde hızla döndürülür, ta ki ucuyla diğer çubuk üzerinde delik açılana ve döndürmeye devam ederek önce ısı sonra ateş çıkana kadar, ayrıca burada çeşitli tür kavlarla da ateş yakılabilir.

Bu basit ateş yakma yönteminde kullanılan –ya da bir kordonu ya da sırımı delgiye dolayarak her iki ucunu da dönüş hızını arttırarak çekmek gibi (çeşitli mekanik aletlerle geliştirilmiş) metotlarda faydalanılan– ateş delgisi tüm dünyaya müthiş bir şekilde yayılmıştı. Bu yalnızca Tazmanya, Avustralya, Yeni Gine, Afrika, Amerika ve Asya'daki yabanıllar ve barbar kabi-

---

[104] Genel olarak ilkel ateş yakma yöntemleri için bkz. E. B. Tylor, *Researches into the Early History of Mankind* (Londra, 1878), s. 238; W. Hough, "Fire-making Apparatus in the United States National Museum, Smithsonian Institution", *United States National Museum 1887-1888* (Washington, 1890), s. 531-587; *Fire as an Agent in Human Culture* (Washington, 1926), s. 84; A. E. Crawley, "Fire, Fire-Gods", bu yazı için bkz. J. Hastings's *Encyclopaedia of Religion and Ethics, Cilt.* vi. (Edinburgh, 1913) s. 26-27. Bu konu hakkında çok fazla delil buldum, ancak bunların büyük bir çoğunluğu başka bir gereksinimden ötürü ayrı tutulmuş olmalı.

lelerde değil, aynı zamanda Mısır, Hindistan, Japonya ve Avrupa'daki eski çağların –ve hattâ çağdaş zamanların– medeni ırklarında da kullanılmaktaydı.[105]

---

[105] E. B. Tylor, *Researches into the Early History of Mankind* (Londra, 1878) s. 240; W. Hough, "Fire-making Apparatus in the United States National Museum, Smithsonian Institution" *United States National Museum 1887-1888* (Washington, 1890), s. 531; *Fire as an Agent in Human Culture*, s. 84-103. Tazmanya'ya özgü ateş delgisi Oxford'daki Pitt-Rivers Müzesi'nde bulunmaktadır, bana delgiyi orada Henry Balfour gösterdi (19 Ağustos 1921); daha sonra Lord Avebury'nin Tazmanya'ya ilişkin başka bir örneğe sahip olduğun söyledi. Ayrıca Yeni Gine'deki ateş delgisi için bkz. R. Neuhauss, *Deutsch Neu-Guinea* (Berlin, 1911), s. 257, iii. 24; A. F. R. Wollaston, *Pygmies and Papuans* (Londra, 1912), s. 200-202; W. N. Beaver, *Unexplored New Guinea* (Londra, 1920), s. 68. Ateş delgisi kullanımının geniş çapta yayılışına dair bulgular için bkz. Fülleborn, Das deutsche Njassa-und *Ruwuma Gebiet* (Berlin, 1906), s. 91; H. Rehse, *Kiziba, Land und Leute* (Stuttgart, 1910), s. 19; G. St. J. Orde Browne, *The Vanishing Tribes of Kenya* (Londra, 1925), s. 120; C. K. Meek, *The Northern Tribes of Nigeria* (Oxford University Press, 1925), s. 172; S. S. Dornan, *Pygmies and Bushmen of the Kalahari* (Londra, 1925), s. 116; E. W. Smith ve A. M. Dale, *The lla-speaking Peoples of Northern Rhodesia* (Londra, 1920), s. 143; F. H. Melland, *In Witch-bound Africa* (Londra, 1923), s. 159; J. A. Massam, *The Cliff-dwellers of Kenya* (Londra, 1927), s. 96; Henri A. Junod, *The Life of a South African Tribe*, 2. baskı (Londra, 1927), s. 34. Collége de France'ta çalışan arkadaşım Profesör Alexandre Moret delerek ateş çıkarma yöntemiyle ateş tedarik eden eski Mısırlılar hakkında beni bilgilendirdi. Söylediğine göre, uyguladıkları yöntemden hiçbir Mısır metninde bahsedilmemektedir, ancak bulunan delgiler mevcuttur, alttaki çubuktaki delikte yanık izleri görülmektedir. Kıyaslama için bkz. A. Erman, *Ägypten und ägyptisches Leben im Altertum*, neu bearbeitet von H. Ranke (Tübingen, 1923), s. 217. Ayrıca Eski Hindistan'daki ateş delgisi için bkz. Adalbert Kuhn, *Die Herabkunft des Feuers und des Göttertranks* (Gütersloh, 1886), s. 14, 64. Kutsal ateşi yakmak için hâlâ benzer eski bir alet Brahmanlar tarafından kullanılmaktadır. Bkz. W.

İnsanlığın delerek ateş çıkarma yöntemini nasıl keşfettiğini soracak olursak, ateşin kökenine dair mitlerden birinde basit ve muhtemel bir cevapla karşılaşırız. Daha önce gördüğümüz üzere, Kongo vadisindeki Afrikalı kabile gruplarından biri olan Basongo Menolar, eskiden balık avlarken kullandıkları tuzakların, palmiye rafyalarındaki yaprak damarlarıyla yapıldığını söylerler. Bir gün böyle bir tuzak hazırlayan adamın biri bu damarlardan birinin ucuna bir delik açmak istemiş, bunun için ince uçlu bir çubuk kullanmış. Damarı delerken ateş çıkmış, böylece insanlar ateş üretmenin yolunu bulmuş.[106] Metal keşfedilmeden önce –insanların hangi sıklıkta bir parça odunu diğerinde bir delik açmak için kullanmak zorunda olduğunu düşündüğümüzde– delerek ateş çıkarma yönteminin yalnızca bir kez değil, insanlık tarihinde defalarca tesadüfen ortaya çıktığını, neticede birçok insanın birbirinden bağımsız olarak bu yöntemi tesadüfen bulduğunu kabul etme eğilimi gösterebiliriz; dolayısıyla tüm insan ırkının paha biçilmez bu nimeti nasıl edindiğiyle ilgili tek bir keşfe ilişkin hipoteze –örneğin yalnızca Prometheus'un hipotezine— başvurmamamız gerekir.

Ateşin kökenine dair mitlerin belirli özelliklerini ateş delgisinin kullanımıyla açıklamak mümkündür. Nitekim bu mitlerin bazılarında ateşin çeşitli şekillerde bir kadının sağ elindeki altıncı parmağından,[107] bir kadının sağ elindeki parmakları ile

---

Crooke, Religion and Folklore of Northern India (Oxford University Press, 1926), s. 335. Ayrıca Antik Yunan ve Roma'daki ateş delgisi için bkz. A. Kuhn *Die Herabkunft des Feuers und des Göttertranks* (Gütersloh, 1886), s. 35-39. M. H. Morgan; "De ignis elicendi modis apud antiquos", *Harvard Studies in Classical Philology*, i. (1990) s. 13-34. Modern Avrupa'daki ateş delgisi için bkz. J. Loewenthal B. Mattlatzki, "Die europäischen Feuerbohrer", *Zeitscgrift für Ethnolgie*, xlviii. (1916) s. 349-309; Loewenthal, "Über einige altertümliche Feuerbohrer aus Schweden", *Zeitschrift Ethnologie*, I. (1918) s. 198-203.

[106] Bkz. yukarıda s. 152.

[107] Bkz. yukarıda s. 43, 47.

işaret parmağı arasından,[108] sol elindeki başparmağı ve işaretparmağı arasından,[109] bir kadının sağ el başparmağı ile işaretparmağı arasından,[110] bir adamın sağ el başparmağı ile işaretparmağı arasından,[111] bir oğlanın işaretparmağının ucundan,[112] ateş tanrıçasının el ve ayak parmak tırnaklarından,[113] ve ateş tanrısının parmaklarından[114] alındığı söylenmektedir. Ateşin bu şekilde elden ortaya çıktığı düşüncesi, muhtemelen avuç içerisinde çevrilen delgi ile bu delginin ucundan çıkan ateşin yarattığı izlenimin eseridir, üstelik ortaya çıkan bu şey ateşli bir parmak olarak da yorumlanabilir; başparmak ile işaretparmağı arasından ateşin fışkırdığıyla ilgili inanç, belirli bir noktada dönen delginin gözlemlenmesiyle ortaya çıkmış olabilir, hayal gücü fazla zorlanmadan bu nokta başparmak ile işaretparmağı arası olarak tanımlanmış olabilir.

Ayrıca bir kadının vücudundan, özellikle de üreme organından ateş çıktığıyla ilgili inanca,[115] daha önce gördüğümüz üzere,[116] ve birçok yabanılda da görüldüğü üzere, bir yandan delerek ateş çıkarma, diğer yandan kadın ile erkek arasında vuku bulan cinsel ilişki arasında bir benzerlik kurarak açıklama getirilmektedir. Bu tür durumların tamamında dikey ateş çubuğunun eril, delik açılan yatay ateş çubuğunun dişil olduğu kabul edilir; ateş delgisiyle ortaya çıkan ateşe ilişkin bu benzerlik için ateşin bir kadın bedeninden, bizzat üreme organından, yani ateş delgisinin döndüğü delikten üretildiği söylenebilir. Bu benzerlik, açık bir şekilde idrak edilmekte ve günümüz-

[108] Bkz. yukarıda s. 47.
[109] Bkz. yukarıda s. 47.
[110] Bkz. yukarıda s. 51.
[111] Bkz. yukarıda s. 53.
[112] Bkz. yukarıda s. 55.
[113] Bkz. yukarıda s. 81.
[114] Bkz. yukarıda s. 84.
[115] Bkz. yukarıda s. 40, 66, 68, 73, 115, 170, 173.
[116] Bkz. yukarıda s. 69.

de de ateş delgisiyle kutsal ateşi yakan Brahman ateş-keşişi (*Agnihotra*) ile karısı arasında da bu ritüel pratikte karşımıza çıkmaktadır. Ateş yakılmadan önceki gece, fırlatıcı ya da ateş delgisinin üst kısmından (*arani*) keşiş ve alt kısmından karısı sorumludur, üstelik karı koca gece bu parçalarla uyur, böylece "ateş yakma süreci cinsel birleşmeyle sembolize edilir". Ertesi sabah ikisi birlikte kutsal ateşi yakarlar; adam fırlatıcıyı ana tahtadaki delikten ayrılmaması için sıkıca tutar, bu esnada karısı bu nesneyi saran kordonu çekerek fırlatıcıyı ateş çıkana kadar döndürür. Hem adam hem de kadın bu kutsal görevin icrasında bulunurlarken özel tabulara tâbidirler.[117]

Aynı benzetmeler, bazen mitlerde neden kadınların ateşe erkeklerden önce sahip olan kimseler olarak yansıtıldığını ayrıca açıklayabilir.[118] Bir yabanıl, delginin dönmesiyle tahtadan çıkan ateşin, delgi kullanılmadan önce de kıvılcım halinde tahtada mevcut olduğunu kabul edebilir; ya da efsanevi bir dille anlatmak gerekirse, ateşin erkek tarafından çıkarılmadan önce kadının içinde olduğu düşünülebilir; tıpkı yabanılın tüm ağaçlardaki ateşin odunları sürtmeden önce içeride depolandığına inanması gibi. Bu yüzden ilkel akılla bakıldığında kadınların erkeklerden önce ateşe sahip olduğu sonucunun çıkarılması doğal görülebilir.

Fakat ateş delgisi, en çok başvurulan aygıt olmasına rağmen, yabanıllar tarafından odunun sürtülmesiyle ateş elde etmede kullanılan tek araç değildir. Bir diğer aygıt ateş testeresidir,* burada sert ve esnek olmak üzere uygulanan iki metot vardır. Sert keserek ateş çıkarmada bir parça odun veya bambu kesme hareketiyle hızla ileri geri sürtülür, bu işlem odun veya bambu parçasından ateş çıkana kadar devam eder. Burada kullanılan araç genellikle bambu olur, çünkü üzeri kolayca ateş al-

[117] W. Crooke, *Religion and Folklore of Northern India* (Oxford University Press, 1926), s. 336.

[118] Bkz. yukarıda s. 19, 40, 43, 45, 65, 66, 73, 122, 170.

* İng. fire-saw. (ç.n.)

maya yarayan silisyum elementiyle kaplıdır. Keskinleştirilmiş bir bambu parçası hızlıca dışbükey bir bambu parçasının üzerine sürülür, böylece ileri geri kesme hareketi yapılırken, aşağı yerleştirilen kavın üzerine talaş dökülmüş olur. Henry Balfour bunun tüm ilkel ateş yakma yöntemleri içerisinde en kolay yöntem olduğu hususunda beni bilgilendirdi; kendisi bu şekilde kırk saniyede ateş yakmış. Ateş testeresi Malay takımadalarında, Filipinler'de, Nicobar adalarında, Burma, Hindistan ve Avrupa'nın bazı kesimlerinde de kullanılmaktadır –ya da kullanılmıştır.[119] Merhum William Crook ise şu fikri öne sürmüştü: "Sürtünmeyle ateşin tedariği doğal olarak vahşi ırklarda cereyan etmektedir; bu insanlar kavurucu sıcaklarla birlikte sürtünen bambu saplarının tutuştuğunu sürekli görmüş olmalılar. Buradan hareketle en ilkel ateş delgisi (ya da Asgara) kolayca geliştirilmiş olabilir; günümüzde bunu Cherolar, Korwaslar, Bhuiyalar ve ormandaki diğer Dravidliler kullanmışladır. Bu insanlar bugün bile âdet gereği bu şekilde ateş yakarlar. Bir parça kuru bambu içerisine açılan küçük yuvarlak bir oyukta iki adam dönüşümlü olarak ellerini açıp aynı ağaçtan diğer bir odunun sivri parçasını döndürür. Bu şekilde duman ve en sonunda ateş hızla üretilir, üstelik kuru bir yapraktan ya da başka uygun bir kavdan kıvılcım çıkarılır."[120]

Esnek keserek ateş çıkarmada ise yumuşak bir kamış çubuğu, sarmaşan veya diğer uygun malzemeler bir parça bambu veya odun üzerinde kesme hareketiyle ileri geri sürtülür; bu sırada ince bir talaş çıkar, böylece bu talaşın tutuşması için yeterli sıcaklık oluşur ve için için ateş yanmaya başlar. Talaşı içten içe

---

[119] E. B. Tylor, *Researches into the Early History of Mankind* (Londra, 1878) s. 240; W. Hough, *Fire as an Ancient in Human Culture*, s. 104-106; H. Balfour, "Frictional Fire-making with a flexible sawing-thong," *Journal of the Royal Anthropological Institute*, xliv. (1914) s. 32.

[120] W. Crooke, *Popular Religion and Folk-lore of Northern India* (Westminster, 1896), s. 194. Gene de Crooke tarafından bu bölümde tarif edilen aygıt ateş testeresi değil, ateş delgisidir.

kızdıran ateş kuru otlar ya de diğer elverişli malzemelerle kolayca alevlendirilebilir. Bu ateş yakma yönteminin coğrafi yayılımı üzerine Henry Balfour tarafından özenli bir çalışma yürütülmüştür. Henry Balfour Naga tepelerinden başlayarak Chittagong tepeleri, Annam ve Malay yarımadası boyunca ilerleyip, Borneo ve Yeni Gine'ye kadar bunun izini sürmüştür, ayrıca Avrupa'da, özellikle de İsveç, Almanya ve Rusya'da zaruri ateş olarak bilinen yeni bir ateşin törensel üretimiyle ilgili çalışmalar kaleme almıştır.[121]

Ateşin kökenine dair mitlerde, hem esnek hem de sert ateş testeresinden bahsedilir. Nitekim bir Kiwai hikâyesinde karşımıza esnek ateş testeresi çıkar, bu hikâyede bir adamın rüyasına giren ruhun ona yay kirişini sürterek bir parça odunu nasıl keseceğini ve bu şekilde nasıl ateş çıkarıldığını öğrettiğinden bahsedilir;[122] başka bir Kiwai hikâyesinde ise benzer şekilde bir oğlanın, bambu ipiyle bir odun parçasını ikiye ayırarak, tesadüfen ateş yakma yöntemini nasıl keşfettiği anlatılır.[123] Diğer yandan sert ateş testeresinin görüldüğü Celebes'teki Toradyalar tarafından anlatılan bir hikâyede, Göğün Efendisinin iki bambuyu birbirine sürterek nasıl ateş yaktığı anlatılır;[124] bir başka benzer hikâye de Siyam Thayları veya Taileri tarafından

---

[121] Henry Balfour, "Frictional Firemaking with a flexible sawing-thong," *Journal of the Royal Anthropoligical Institute*, xliv. (1914) s. 32-64. Balfour ayrıca bir pistona hava sıkıştırılarak uygulunan ateş yakma yöntemi üzerine değerli bir yazı yayınlamıştır, Balfour bu yöntemin Burma, Malay yarımadası, Sumatra, Borneo, Java ve Philippine Adalarında yaşayan eski insanlar tarafından kullanıldığını söylemektedir; ancak ateşin kökenine dair herhangi bir mitte buna değinilmediği görülmektedir, fakat bu durum bizim için çok da önemli değildir. Bkz. Henry Balfour, "The Firepiston", *Anthropological Essays presented to Edward Burnett Tylor* (Oxford, 1907), s. 17-49.

[122] Bkz. yukarıda s. 57.

[123] Bkz. yukarıda s. 58.

[124] Bkz. yukarıda s. 126.

anlatılır.[125] Gene Burma'daki Kachinlerin söylediklerine göre, dünyanın ilk zamanlarında bir ruh –bir erkek ve kadını kullanarak— iki parça bambuyu birbirine sürterek insanlara nasıl ateş yakılacağını öğretmiş.[126] Kuzey Borneo'daki Kiau Dusunlar ateşin ilk kez rüzgârda iki gelişmiş bambunun kendiliğinden birbirine sürterek ortaya çıktığını söylerler;[127] daha önce de gördüğümüz üzere, bambuların kendiliğinden tutuşmasıyla ilgili hadiselerin daima ormanda gerçekleştiği ifade edilir.[128] Dolayısıyla çoğu durumda bunun yabanılların ilk ateşi edindiği ve ateş yakma yöntemini öğrendiği gerçek kaynak olması kuvvetle muhtemeldir. Eğer öyle idiyse, ateş bambu habitatının bulunduğu alanda, dolayısıyla da tropiklerde elde edilmiş olmalıdır.

Çoğu yabanılın odunla ateş yaktığı bir diğer metot ise, sürterek veya çubuk saplayıp oluk açarak ateş çıkarma yöntemi olarak bilinir. Bu yöntemde bir çubuğun ucu, diğerindeki oluğun içerisinde ovulur, sıcaklık ve sonrasında ateş çıkana kadar sürtmeye devam edilir. Ateş sabanına en çok Pasifik adalarında, özellikle de Polinezyalılarda rastlanılır, bununla birlikte ayrıca Melanezya, Yeni Gine ve Borneo'da da ateş sabanıyla karşılaşılır.[129] Çok seyrek de olsa buna Afrika[130] ve Amerika'nın[131] bazı kesimlerinde de rastlanılır. Hiç kuşku yok ki bu kitaptaki bazı mitler –bu mitleri anlatanlar "odunun ovulması," iki çubuğun birbirine sürtülmesi" gibi muğlak ifadelerle gizlemişlerdir–

---

[125] Bkz. yukarıda s. 136.
[126] Bkz. yukarıda s. 137.
[127] Bkz. yukarıda s. 128.
[128] Bkz. yukarıda s. 286.
[129] E. B. Tylor, *Researches into the Early History of Mankind*, s. 239; W. Hough, *Fire as an Ancient in Human Culture*, s. 107-109; W. Marsden, *History of Sumatra* (Londra, 1811), s. 60; A, R. Wallace, *The Malay Archipelago* (Londra, 1869), s. 34.
[130] W. Hough, *Fire as an Ancient in Human Culture*, s. 109.
[131] W. C. Farabee, *The Central Arawaks* (Philadelphia, 1918), s. 38.

üstü kapalı olarak aktarılmıştır, üstelik bu, aynı şekilde, farklı bir aygıt olan ateş delgisi için de geçerlidir.

Bu yüzden ateşini genellikle odun veya bambuyu süretek elde eden ilkel insan, doğal olarak ateşin ağaçların veya bu ağaçlardan alınan odunların içerisinde depolandığı sonucunu çıkarır; böylece ateşin kökenine dair çoğu mitte bu magmatik elementin nasıl ağaçlarda depolandığına ilişkin açıklamada bulunma çabasına girilir. Bazen de bir ağaca düşen yıldırımla ateşin depolandığı ve alev aldığı söylenir.[132]

Çoğu mitte ateşin belirli türdeki ağaçların içerisinde ya da bu ağaçlardan elde edilen parçalarda depolandığı söylenir. Bahsi geçen ağaçlardan bir kısmı şunlardır: çayır ağacı,[133] bambu,[134] hibiskus,[135] *Hintkirazı*,[136] hindistan cevizi,[137] ekmek ağacı,[138] *Cordia*,[139] *Urtica argentea*,[140] banyan ağacı (*Ficus Indicus*),[141] kavak ağacı,[142] sedir.[143] Bu ağaçlar içerisinden en sık değinilen hibiskustur, üstelik Darwin'e göre *hibiscus tiliaceus*, çok hafif bir odun olmasından ötürü, Tahiti'de çubuk saplayıp oluk açma yöntemiyle ateş yakarken tek başına kullanılmıştır.[144] Güneydoğu Afrika'daki Thongalar, *bululo* dedikleri, ateş yakmada en iyi odun olan bir hibiskus türü bulmuştur.[145]

---

[132] Bkz. yukarıda s. 195, 200.
[133] Bkz. yukarıda s. 27.
[134] Bkz. yukarıda s. 45, 46, 126.
[135] Bkz. yukarıda s. 116, 124.
[136] Bkz. yukarıda s. 45.
[137] Bkz. yukarıda s. 99.
[138] Bkz. yukarıda s. 105.
[139] Bkz. yukarıda s. 99.
[140] Bkz. yukarıda s. 107.
[141] Bkz. yukarıda s. 107.
[142] Bkz. yukarıda s. 116.
[143] Bkz. yukarıda s. 238.
[144] Charles Darwin, *Journal of Researches* (Londra, 1870), s. 409.
[145] Henri A. Junod, *The Life of a South African Tribe*, İkinci Baskı

Bunun birlikte yabanıllar yalnızca odun sürterek değil, aynı zamanda bazen taşları vurarak, hattâ daha gelişkin bir evrede, çakmaktaşı ve demir vurarak ateş elde ederler. Bu ateş yakma yöntemine nadiren rastlanılır, üstelik bu yöntem odun sürtmeye göre dünyada çok daha az yayılmıştır. Bu amaçla kullanılan taşlar demir pirit ("yanar-taş") ya da pirit ve çakmaktaşıdır. Ateş tederiği için uygulanan bu yöntem Eskimolar ve Kanada'daki bazı kabileler ve gene Tierra del Fuego'da yaşayan ilkeller tarafından uygulanmıştır, ancak Amerika kıtasındaki geniş bölgelerde bununla ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır.[146]

Daha önce de gördüğümüz üzere ateşin kökenine dair mitlerde göndermeler mevcuttur, bu göndermeler mit yaratıcılarının ateş çıkarma sürecine –ya da en azından taşları vurarak kıvılcım çıkarmaya– aşina olduklarını ispatlamak için yeterlidir. Nitekim Brezilya'nın kuzeyindeki Taulipang Kızılderilileri de eski zamanlarda bir kadının bedenindeki ateşin *wato* adında vurunca ateş çıkaran taşlara dönüştüğünü söylerler.[147] New Mexico'daki Sia Kızılderililerinin anlattıklarına göre, insanların ve hayvanların yaratıcısı örümcek yuvarlak yassı yüzeyli bir taşın üzerine keskin uçlu bir taşı sürterek ateş yakıyormuş.[148] Bu iki mit hem Taulipang hem de Sia Kızılderililerinin taşlardan ateş çıkarma yöntemini, ister uygulamış olsunlar isterse uygulamamış, bildiklerini kanıtlar niteliktedir. Gene Britanya Kolumbiyası'ndaki Kaska Kızılderilerine göre uzun zaman önce, insanlar henü ateşe sahip değilken, ayı istediği zaman ateş çıkarabilen yanar-taşa sahipmiş. Fakat bir kul bu değerli taşı çalmış, yanar-ateş birçok elden elde –ya da patiden patiye– dolaştıktan sonra en sonunda Tilki'ye ulaşmış. Tilki aldığı ateşle yüksek bir dağa doğru koşturmuş ve yanar-taşı dağın zirvesin-

(Londra, 1927), s. 33.

[146] E. B. Tylor, *Researches into the Early History of Mankind*, s. 249; W. Hough, *Fire as an Ancient in Human Culture*, s. 111-113.

[147] Bkz. yukarıda s. 170.

[148] Bkz. yukarıda s. 180.

de parçalara ayırmış; bunları Kızılderililere dağıtmış; böylece tüm insanlar ateşe sahip olmuş, üstelik günümüzde tüm kayaların altında ateş bulunuyormuş.[149] Ayrıca Chatcam adalarındaki Morioriler ateş tanrısı Mauhika'nın ateşi nasıl çakmaktaşlarına fırlattığını, böylece onlardan ateş elde edilebildiğini anlatırlar.[150] Ayrıca Mauhika ateşi taşa –başka bir deyişle çakmaktaşına– fırlatmış, böylece çakmaktaşından ateş yükselmiş.

Daha ileri bir kültürel seviyeye sahip veya medeniyetle daha yakın temas kuran insanlar arasında anlatılan mitler, çakmaktaşı ve çelikle ya da her koşulda taş ve demirle ateş üretimi yapıldığına dair göndermeler içerir. Orta Celebes'teki Toradyalar kurnaz bir böceğin gökyüzündeki Yaratıcı'nın çakmaktaşıyla keskin bir bıçağı birbirine vurarak nasıl ateş yaktığını gözetlemeyi becerdiğinden bahsederler.[151] Ayrıca Güney Sibirya'daki bir Tatar kabilesi, insanlar yaratıldıktan kısa bir süre sonra, üç kadının tanrının üstü kapalı ima ettiği bir şeyden yolara çıkarak keskin taşı ve sert demiri vurarak ateş yakmayı becerdiğine inanır.[152] Madagaskar'daki Sakalava ve Tsimihetyler, Gök Gürültüsü'ne karşı verilen savaşta ateşin nasıl yenildiğini, alevlerin odun, demir ve sert taş gibi birçok şeyin içerisine nasıl saklandıklarını; üstelik kuru bir çubuğu diğerine sürtünce veya çakmaktaşı ve çeliği birbirine vurunca neden ateş yakabildiğimizi anlatırlar.[153] Alaska'daki Tlingit Kızılderilileri dünyanın ilk zamanlarında, deniz üstündeki bir ada hariç yeryüzünde henüz ateş yokken, kuzgunun oraya uçup gagasıyla bir közü aldığını, ancak ateşin kuzgunun gagasının yarısını yaktığını, kıyıya ulaşır ulaşmaz kızgın közü yere düşürdüğünü ve kıvılcımların saçılarak taşların ve odunların üzerine düştüğünü anlatırlar. Tlingitlerin söylediklerine göre, hem taşların hem de odunla-

[149] Bkz. yukarıda s. 234.
[150] Bkz. yukarıda s. 85.
[151] Bkz. yukarıda s. 126.
[152] Bkz. yukarıda s. 139.
[153] Bkz. yukarıda s. 143.

rın hâlâ içinde ateş olmasının nedeni budur; işte bu yüzden sizler taşlara çelikle vurup kıvılcım çıkarabilmekte ve iki çubuğu birbirine sürterek ateş elde edebiliyormuşsunuz.[154]

Metallerin keşfinden önce gelen uzun yıllar boyunca, paleolitik ve neolitik çağlardaki insanların, dünyaya yayılmış sayısız –hâlâ mevcut olan– binlerce ilkel araca şekil vermek amacıyla taşları ne sıklıkta vurduklarını düşündüğümüzde, taşla vurarak ateş yakma yönteminin dünyanın birçok yerinde tekrar ve tekrar birbirinden bağımsız olarak keşfedilmiş olması gerektiği sonucunu çıkarmaktan kendimizi alamıyoruz; üstelik ateş delgisindeki durumda olduğu gibi, bu önemli icadın elden ele dünyanın her bir köşesine yayıldığını tek bir keşfedenin, yalnızca Prometheus'un, tezine bakarak da söyleyebiliyoruz. Sibirya'daki Yakutların anlattıklarına göre, yapacak hiçbir işi olmayan yaşlı bir adam oyalanmak için iki taşı –kıvılcım çıkana ve kuru otlar tutuşana kadar– birbirine vurarak tesadüfen ateşi keşfetmiş.[155] Bu masalı tarihsel bir veri olarak kabul etmemiz gerekmiyor, fakat bu, tarih öncesi çağlarda defalarca tekerrür eden şeylerin yaşanmış olma ihtimalini bize gösteren tipik bir örnektir.

Bu yüzden ateşin kökenine dair mitler –çoğu gerçekliği saptıran fantastik özellikler taşımasına rağmen– bünyesinde muhtemelen gerçeklik teşkil eden önemli bir unsur barındırmaktadır, ayrıca tarihin ortaya çıkışından önceki sayısız çağlara uzanan insan geçmişinin karanlığını aydınlatmamıza yardımcı olan bir ipucu sunmaktadır.

---

[154] Bkz. yukarıda s. 238.

[155] Bkz. yukarıda s. 139.

"Her gün bazı erkekler, kadınlar ve çocuklar göğe tırmanırlar ve yeniden ağacın dallarını kullanarak geri inerlermiş. Bir gün yukarı doğru tırmanırlarken Kakan adlı yaşlı bir şahin bir çubuğu diğerinin üzerinde hızla döndürerek ateş yakmanın yolunu bulmuş. Fakat bu kuş ile beyaz bir şahinin arasındaki sürtüşmeden ötürü tüm bölgeyi ateş sarmış ve ne yazık ki çam ağacı yanmış; bu yüzden yukarı çıkan insanlar yeniden yeryüzüne dönememiş ve bu hadiseden sonra gökyüzünde kalmışlar. Yukarıda kalan insanların kafalarında, dirseklerinde, dizlerinde ve diğer eklem yerlerinde kristaller oluşmuş; geceleri bu kristaller parlıyormuş. Bu parıltılar aslında bizlerin yıldız olarak adlandırdığı şeylermiş."

Dünyanın dört bir yanında insan, hayvan ve doğa gözlemlerinden yola çıkarak anlatılan sayısız mitlerden yalnızca ateşle ilgili olanları bize aktaran Frazer'a göre, ilkel doğa felsefesinde yürütülen mantık kusursuza yakındır. Antropolojinin yanısıra edebiyat, felsefe ve zooloji gibi alanların da beslenebileceği bu mitler, ateşin insanlık üzerindeki etkisini çarpıcı bir şekilde gözler önüne seriyor.

ISBN: 978-605-2133-17-0

ANTROPOLOJİ